

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว
ชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

เสนอต่อ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

เสนอโดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทิศ ทาหอม และคณะ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่าง
ยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

เสนอต่อ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

รายชื่อทีมวิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทิศ ทาหอม	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. อาจารย์สันติภาพ ชารัมย์	ผู้ร่วมวิจัย
3. อาจารย์สุจิตรา ยางนอก	ผู้ร่วมวิจัย
4. อาจารย์เขมิกา อารมณ	ผู้ร่วมวิจัย
5. นักวิจัยชุมชน จำนวน 40 คน	

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีโดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ซึ่งได้รับความช่วยเหลือ อนุเคราะห์ติดตามหนุนเสริมทั้งด้านเทคนิคและวิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้จากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้แก่ ผศ.ดร.ชูพัชกร สุทธิสา ผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รศ.ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ดร.สุวรรณา บัวพันธ์ กลไกภาคอีสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผศ. (พิเศษ) กาญจนา ทองทั่ว ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดนักวิจัยวิชาการจังหวัดอุบลราชธานี คุณมัสยา คำแหง ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี และคุณฐิติมา ฉวีวันวน เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) จนทำให้โครงการวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณนักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน และประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนาทุกคนที่ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาจากพื้นที่แห้งแล้ง จนกลายเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ภายในระยะเวลา 1 ปี และขอบคุณคณะครูนักเรียนวัดบ้านห้วยหวายพัฒนาหนองเต็น นักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาสังคม ชั้นปีที่ 3 หมู่ 1 ที่ร่วมจัดกิจกรรมพัฒนาพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ เป็นการสานพลังความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานวิจัยครั้งนี้ให้บรรลุเป้าหมาย

และขอขอบคุณ เพจ BURIRAM WORLD : มหานครอีสานใต้เซราะกราวออนไลน์ 24 ชม. เพจบุรีรัมย์เมืองน่าอยู่น่าเที่ยว และ เพจBuriramguru ที่ช่วยประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ให้กับประชาชนที่สนใจที่เข้ามาเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทิศ ทาหอม และคณะ

ตุลาคม 2562

บทคัดย่อ

หัวข้อวิจัย	รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
ผู้ดำเนินการวิจัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทิศ ทาหอม, อาจารย์สุจิตรา ยางนอก ดร.เขมิกา อารมณ และอาจารย์สันติภาพ ชารัมย์
หน่วยงาน	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีวิจัยฉบับสมบูรณ์	2562
เลขที่สัญญาวิทยานิพนธ์	RDG62E0017

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ 2. เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ 3. เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community - Base Research: CBR) คณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การเดินสำรวจ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ รวมถึงการสืบค้นข้อมูลจากระบบสารสนเทศ

ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา 3 ประการ ได้แก่ 1. ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยว 2. ชุมชนขาดการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว 3. ขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยจึงได้ค้นหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน พบ จำนวน 8 ด้าน ได้แก่ 1. ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน 2. ศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น 3. ศักยภาพด้านการละเล่นพื้นบ้าน 4. ศักยภาพด้านความสามัคคีของชุมชน 5. ศักยภาพเมนูอาหารพื้นถิ่น 6. ศักยภาพสินค้าปลูกหม่อนเลี้ยงไหม 7. ศักยภาพด้านการเกษตรของชุมชน และ 8. ศักยภาพด้านทุนมนุษย์

ผลจากการค้นพบศักยภาพชุมชน คณะผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์และวางแผนปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา เกิดแผนปฏิบัติการ 3 แผนงาน ได้แก่ 1. แผนพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 2. การประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 3. การบริหารจัดการกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งงานวิจัยนี้เกิดการจัดทำพื้นที่จำลองภูมิปัญญาดำเนินากินแห่งแรกของจังหวัดบุรีรัมย์ พร้อมทั้งพื้นที่ "กินได้ เทียว

ได้ ขยายได้" มีระบบบริการจัดการน้ำที่ดีมีประสิทธิภาพ เกิดการร่วมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน กลายเป็นแหล่งเรียนรู้และการศึกษาดูงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน นอกจากผลลัพธ์จากการวิจัยสร้างผลการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน ได้แก่ 1.ด้านสังคมและวัฒนธรรม 2. ด้านสิ่งแวดล้อม 3. ด้านเศรษฐกิจ และ 4. ด้านนโยบายระดับท้องถิ่น งานวิจัยนี้ตอบสนองนโยบายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของรัฐบาล ที่ส่งเสริม ผลักดันให้ประชาชนพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรและวัฒนธรรม เป็นการวิจัยที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพิ่มโอกาสและอำนาจให้ประชาชนจัดการทรัพยากร จัดการทุนทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นการสร้างพลังและคุณค่าให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเอง มีนักวิชาการคอยให้คำปรึกษา แนะนำ กระตุ้นจุดประกาย ให้ชุมชนใช้ความรู้นำการพัฒนา ใช้ปัญญานำการผลิต

คำสำคัญ : การพัฒนาศักยภาพ , ทุนทางวัฒนธรรม, เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน,
บ้านห้วยหวายพัฒนา, จังหวัดบุรีรัมย์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ

ABSTRACT

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ (2)

สารบัญตาราง (5)

สารบัญภาพ (6)

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย 1

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย 5

1.3 ปัญหา/โจทย์การวิจัย 5

1.4 ขอบเขตของโครงการวิจัย 6

1.5 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ 8

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ 9

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 11

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน 11

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม 21

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 32

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 47

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย 60

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 3 วิธีการศึกษา 62

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย	62
3.1.1 ประชากรเป้าหมาย	63
3.1.2 ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย	63
3.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	63
3.1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	65
3.2 ผลการดำเนินกิจกรรม	69
3.3 การตรวจสอบข้อมูล	86
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	86
บทที่ 4 ผลการศึกษา	86
4.1 บริบทชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	
4.1.1 ประวัติชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	89
4.1.2 ประเพณี ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	97
4.1.3 ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	103
4.1.4 การละเล่นพื้นบ้านของบ้านห้วยหวายพัฒนา	115
4.1.5 การผลิตทั้ง 12 เดือนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	120
4.2 การย้ายถิ่นของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	128
4.3 เมนูอาหารพื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	130
4.4 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	134
4.5 สถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	139

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.6 ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	145
4.7 วิเคราะห์และวางแผนปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน	176
4.8 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน	

ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	181
4.8.1 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนอย่างยั่งยืน	182
4.8.2 รูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	207
4.8.3 รูปแบบบริหารจัดการกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยหวายพัฒนา	213
4.9 ความพร้อมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	225
4.9.1 ความพร้อมด้านการต้อนรับสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน	225
4.9.2 ความพร้อมกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน	227
4.9.3 ความพร้อมด้านเมนูอาหารพื้นถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน	231
4.9.4 ความพร้อมด้านที่พักโฮมสเตย์สำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน	232
4.9.5 ความพร้อมด้านโปรแกรมการท่องเที่ยว	233
4.10 ผลการเปลี่ยนแปลงจากการวิจัย	236
4.10.1 ด้านสังคม วัฒนธรรม	236
4.10.2 ด้านเศรษฐกิจ	237
4.10.3 ด้านสิ่งแวดล้อม	239
4.10.4 ด้านนโยบาย	240

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.11 บทเรียนจากการวิจัย	243
4.11.1 บทเรียนพัฒนาโจทย์วิจัย	244
4.11.2 บทเรียนการเก็บข้อมูลวิจัย	245
4.11.3 บทเรียนการคืนข้อมูล	246
4.11.4 บทเรียนการวิเคราะห์ข้อมูล	247
4.11.5 บทเรียนปฏิบัติการแก้ปัญหา	249
4.11.6 บทเรียนการจัดการเงินและบัญชี	253
4.11.7 บทเรียนการเป็นนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น	253
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	257
5.1 สรุปผลการศึกษา	258
5.2 อภิปรายผล	273

5.3 ข้อเสนอแนะ	293
บรรณานุกรม	295
ภาคผนวก	302
แนวประเด็นสัมภาษณ์เจาะลึก	303
ประเด็นสัมภาษณ์การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านทรัพยากรและรายได้ที่เกิดจากป่าชุมชน	312
ประเด็นการแบ่งกลุ่มระดมสมอง (PRIMO-F analysis)	318
ประวัตินักวิจัย	320

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ประเด็นการเก็บข้อมูลวิจัยร่วมกับชุมชน	74
4.1 ปฏิทินการผลิตทั้ง 12 เดือน ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	125
4.2 รายชื่อผู้ที่บนศาลปู่ตาหลวงอุดม	160
4.3 การทำสูตรอาหารปลากินสัตว์ โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์	197
4.4 การทำสูตรอาหารกบ โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์	198
4.5 การทำสูตรอาหารไก่พันธุ์ไข่/พันธุ์เนื้อ โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์	199
4.6 รายชื่อสมาชิก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	215

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	กรอบแนวความคิดการวิจัย	61
3.1	เวทีชี้แจงโครงการวิจัย	71
3.2	ประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน	76
4.1	แผนที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	95
4.2	พิธีจำฟาย	109
4.3	พื้นที่ตำนานกิน	142
4.4	การผสมผสานองค์ความรู้เดิมกับองค์ความรู้ใหม่	146
4.5	การวิเคราะห์แผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหชุมชน	147
4.6	ภาพจำลองอุโบสถกลางน้ำ ณ หนองโดน	150
4.7	หนองโดนก่อนปฏิบัติการแก้ปัญหา	151
4.8	ประเพณีบุญคุณลานของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	152
4.9	ประเพณีแห่นางแมวแบบดั้งเดิมของชุมชน	156
4.10	วงจรความเชื่อประเพณีแห่นางแมวแบบดั้งเดิมกับกระแสของสังคมปัจจุบัน	159
4.11	ประเพณีแห่นางแมวแบบสร้างสรรค์บนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน	159
4.12	การก่อสร้างแต่งเติมสะพานบรรยากาศชมวิวลำห้วยหวาย	166
4.13	ชุมชนร่วมแรง ร่วมใจพัฒนาลานวัฒนธรรมของชุมชน	167
4.14	วางแผนปฏิบัติการและสำรวจพื้นที่พัฒนาหนองโดน	183
4.15	การปฏิบัติการบริหารจัดการน้ำหนองโดน	184
4.16	วางระบบน้ำทั่วพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้	185
4.17	ประชาคมหมู่บ้านพัฒนาพื้นที่หนองโดน “กินได้ เทียวได้ ขายได้”	186
4.18	ภาพจำลองพื้นที่หนองโดน “กินได้ เทียวได้ ขายได้”	187

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.19	สมาชิกเริ่มปรับสภาพพื้นที่เพาะปลูก	188

4.20	อุโมงค์ฝักพื้นที่บริหารจัดการส่วนกลางของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา	190
4.21	พื้นที่หนองโดนก่อนดำเนินการวิจัย	192
4.22	แปลงฝักส่วนตัวของสมาชิกในพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้”	192
4.23	พื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้	193
4.24	บรรยากาศและวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาบนพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้	194
4.25	ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้	195
4.26	ปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้านเกษตร	200
4.27	สถานที่จำลองภูมิปัญญาตำน้ำกินของบ้านห้วยห้วยพัฒนา	203
4.28	การสาธิตภูมิปัญญาตำน้ำกินแห่งแรกของจังหวัดบุรีรัมย์	203
4.29	ชุมชนร่วมกันทำปายประชาสัมพันธ์ชุมชน	208
4.30	เพลงชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยห้วยพัฒนา	209
4.31	การประชาสัมพันธ์ผ่านเพจจังหวัดบุรีรัมย์	211
4.32	เพจบุรีรัมย์เมืองน่าอยู่น่าเที่ยวประชาสัมพันธ์ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา	212
4.33	กิจกรรมต้อนรับของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา	226
4.34	6 พลังเหลี่ยม 6 พลังสร้างสรรค์	243
4.35	กิจกรรมการเก็บข้อมูลวิจัยร่วมกับชุมชน	246
4.36	วงจรการคืนข้อมูลความรู้สู่ชุมชน	247
4.37	การตั้งคำถามชวนคิดชวนคุยร่วมกับชุมชน	249
4.38	การร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชน	252

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ในปัจจุบันภาพลักษณ์ของประเทศไทยจากมุมมองของนักท่องเที่ยวต่างประเทศส่วนใหญ่ คือ “Value for Money” โดยนักท่องเที่ยวมีการรับรู้และเข้าใจถึงประสบการณ์ที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวในประเทศไทย คือ การท่องเที่ยวในราคาประหยัดและคุ้มค่า รวมทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย จึงทำให้เป็นที่ดึงดูดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่ม Mass อย่างไรก็ตามเป้าหมายของท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2560-2564 คือ การให้ประเทศไทยมุ่งสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวระดับคุณภาพมากขึ้นและผลักดันการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน จึงมีแนวทางในการเปลี่ยนภาพลักษณ์ของประเทศไทยสู่การเป็น “Preferred Destination” ซึ่งก็คือการมุ่งสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมหรือแหล่งท่องเที่ยวที่ทั้งนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทยนึกถึง และเลือกมาท่องเที่ยวเป็นอันดับต้นๆ ของโลก โดยเน้นนักท่องเที่ยวกลุ่ม Quality Leisure เช่น กลุ่มความสนใจเฉพาะ (Niche) และกลุ่มรายได้สูง (High Income) เป็นต้น (แผนวิสาหกิจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2560 – 2564 : 76-77) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เน้นการพัฒนาภาคบริการและการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว โดยดำเนินการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์และเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชน อาทิ การท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ซึ่งจะเป็นการกระจายรายได้ไปสู่คนในชุมชนและท้องถิ่นทั่วประเทศอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมรวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ตลอดจนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพจากทั่วโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560 : 94)

การพัฒนาศักยภาพชุมชนให้พร้อมต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเน้นการสร้างจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ได้แก่ ผู้คนยิ้มแย้มแจ่มใส หมู่บ้านมีเรื่องเล่าที่น่าสนใจ มีกิจกรรมที่น่าสนใจ น่าชื่นชม มีอาหารพื้นถิ่นที่แปลกใหม่ ผู้คนมีจิตใจโอบอ้อมอารี เหล่านี้เรียกว่า ทุนทางวัฒนธรรม (กรมการพัฒนาชุมชน, 2561 : 14-16) ที่สะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นที่สามารถยกระดับ ผลักดันไปสู่การท่องเที่ยว ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) เป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล วัตถุสิ่งของ และที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน ซึ่งแต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา และสถานภาพทางสังคมซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในชีวิต (กาญจนา แก้ว

เทพ, 2551 : 71) ทูทางวัฒนธรรมเปรียบเสมือนทรัพย์สินที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลและให้คุณค่าทางวัฒนธรรม ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวชุมชน เป็นการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ความเป็นอยู่ของชุมชน กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ชุมชนเป็นผู้ดูแลการจัดการฐานทรัพยากรชุมชนตนเอง เพื่อประโยชน์ในมิติของเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน (ณัฐธินิ ทองดี และ กนก บุญศักดิ์, 2560 : 124) ดังนั้นการท่องเที่ยวชุมชนยั่งยืน จึงต้องมียุทธศาสตร์ประกอบด้วย วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การเกษตร สินค้าของฝาก ความรู้การจัดการชุมชน เป็นต้น โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน มีส่วนช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยการสร้างงาน กระจายรายได้ในชุมชน และมีการอนุรักษ์ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

จังหวัดบุรีรัมย์มีคำขวัญที่ว่า เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นจังหวัดชายแดน มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน จึงมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ประเพณี วัฒนธรรม นอกจากนั้น จังหวัดบุรีรัมย์กำลังพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ พื้นที่ชุ่มน้ำบุรีรัมย์ (อ่างเก็บน้ำสนามบิน อ่างเก็บน้ำห้วยตลาด และอ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้มาก) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ วนอุทยานเขากระโดง แหล่งศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ได้แก่ ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ในต้นเดือนเมษายนของทุกปี กลุ่มเตาเผาเครื่องเคลือบพันปี ศูนย์หัตถกรรมอำเภอนาโพธิ์และศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้ และมีแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สนามฟุตบอลไอโมบาย สเตเดียม สนามแข่งรถบุรีรัมย์ช้างอินเตอร์เนชั่นแนล เซอร์กิต และจุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู (สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด, 2560-2564) สถิติผู้ที่เข้ามาจังหวัดบุรีรัมย์ ปี พ.ศ.2558 แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ จำนวนผู้เยี่ยมเยือน จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยเฉลี่ยเป็นร้อยละ ดังนี้ จำนวนผู้เยี่ยมเยือน ร้อยละ 50 โดยมีจำนวน 1,419,833 คน จำนวนนักท่องเที่ยว ร้อยละ 29 มีจำนวน 829,623 คน จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ร้อยละ 21 มีจำนวน 590,210 คน รวมจำนวนผู้เข้าจังหวัดบุรีรัมย์ตลอดทั้งปีทั้งสิ้น จำนวน 2,839,666 คน จากสถิติการจัดเก็บข้อมูลในปี 2555 มีรายได้จากการท่องเที่ยวกว่า 1,400 ล้านบาท และในปี 2556 สถิติเพิ่มขึ้นเป็น 1,600 ล้านบาท และมั่นใจว่าสิ้นปีงบประมาณ 2557 นี้จะมีเงินสะพัดจากการท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่า 2,000 ล้านบาท (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560)

ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีระยะห่างจากอำเภอมืองจังหวัดบุรีรัมย์ 70 กิโลเมตร ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2464 เป็นระยะเวลา 97 ปี โดยบุคคลกลุ่มแรกที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน คือ นายปลา ธรรมธะ นายเชื่อน เชื่อนมัน และนายผัน ซึ่งมาจากบ้านสงวน ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ ซึ่ง

ได้สร้างกระท่อมเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และไว้ล่าสัตว์ป่า ทั้ง 3 คนก็เลยได้มีแนวคิดว่าจะมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว เนื่องจากการเดินทางกลับไปบ้านสวนมีระยะทางไกล ประมาณ 3 กิโลเมตร ในอดีตถนนมีไม่ดี พร้อมทั้งมีโจรสลัดชุม ค่อยปล้นวัว ควายชาวบ้าน จึงทำให้เริ่มอพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานทำไร่ ทำนา เพื่อทำการเกษตร การมาอยู่อาศัยในยุคแรกมีป่าหนา มีสัตว์ป่าจำนวนมาก ทำให้ทั้งครอบครัวมีอาหารเพียงพอต่อการดำรงชีพ จนได้มีแนวคิดร่วมกันว่า ควรมีการตั้งชื่อหมู่บ้านเพื่อให้ผู้คนได้รู้จักทั้งสามคนจึงได้มีการระดมความคิด นายผันเสนอว่า ควรตั้งชื่อ “บ้านหนองโดน” เพราะมีหนองน้ำขนาดใหญ่ที่ใช้ทั้งอุปโภคบริโภค แต่นายปลา และ นายโล้น เห็นแย้งว่า ควรตั้งชื่อ “ห้วยห้วย” เพราะมีทั้งแหล่งน้ำ และมีต้นห้วยเป็นจำนวนมากบริเวณลำห้วย และห้วยนั้นได้นำทำเป็นอาหาร ได้แก่ แกงห้วย กินกับน้ำพริก และนำมาเป็นเครื่องจักสาน ห้วยจึงเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จึงได้เรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านห้วยห้วย” หลังจากนั้นผู้คนบ้านสวนมองเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มีป่าไม้ แหล่งน้ำ เพียงพอต่อการเพาะปลูก จึงได้เริ่มมีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น มีการจับจองพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนใหญ่เน้นการเกษตรเพื่อยังชีพ เช่น หาของป่า ล่าสัตว์ ทำนา ทำไร่ ทำสวน วิถีชีวิตของคนในสมัยนั้นจะเป็นการทำมาหากินแบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต เช่น หาเห็ด ล่าสัตว์ หาผลไม้เป็นต้น ผู้คนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีประชาชนอาศัยอยู่ จำนวน 108 ครัวเรือน อาชีพหลักทำนา ทำไร่ ทำสวน อาชีพรองทอผ้า รับจ้างทั่วไป มีพื้นที่ติดกับพ่อผาย สร้อยสะกลาง ปราชัญ ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ และมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม ศึกษาดูงาน และอบรมความรู้การทำเกษตรผสมผสานเป็นจำนวนมาก จึงเป็นจุดสำคัญที่ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาจะยกระดับศักยภาพทางวัฒนธรรมดึงดูดนักท่องเที่ยว กลุ่มคนที่มาศึกษาดูงานจากศูนย์การเรียนรู้พ่อผาย สร้อยสะกลางให้เข้ามาเที่ยวชมวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ประเพณีแห่นางแมว ศาลปู่ตา จ้างหนัง การทำเกษตรผสมผสาน บรรยายกลลำห้วยห้วย ตำนานตำนานกินของคนบุรีรัมย์ การเรียนรู้การบริหารจัดการ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่มทอผ้าไหมทางกระรอก ผ้าซินตีนแดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดกันมา คือ รำวงย้อนยุค รำกะลา ซึ่งปัจจุบันยังมีการรำในงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานเกษียณอายุราชการ การฉลองพระ เป็นต้น และยังมีอาหารพื้นถิ่นที่แสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมได้แก่ หลามปลาช่อน หลามไก่บ้าน 5 เดือน ต้มยำยอดห้วย น้ำพริกยอดห้วย ลอดช่องใบเตย บัวลอยไข่หวานมะพร้าวอ่อน อาหารพื้นถิ่น จึงเป็นอาหารที่สร้างขึ้นโดยคนภายในชุมชน นับเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เป็นธรรมชาติ เพราะเกิดจากการเรียนรู้และการปรับตัวของกลุ่มคนให้เข้ากับธรรมชาติ ทั้งหมดล้วนเป็นศักยภาพทางวัฒนธรรมที่จะต้องยกระดับสู่การรองรับการท่องเที่ยวชุมชน จากการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา พบว่าปัจจุบันชุมชนยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ องค์ความรู้การจัดการชุมชน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว จึงเป็นข้อจำกัดที่จะต้องอาศัยองค์ความรู้ทางวิชาการมาช่วยสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงความสำคัญ ตลอดจนการพัฒนาสินค้าของฝากของที่ระลึกที่ชุมชนมีอยู่ เช่น ผ้าซินตีนแดง กระเป๋ ผ้าพันคอ เป็นต้น ให้มีความน่าสนใจ ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่มีความทันสมัยเหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัญหาการพัฒนาศักยภาพองค์ความรู้ของชุมชน พบว่า ชุมชนยังไม่สามารถพัฒนา ศักยภาพของตนเอง เพื่อยกระดับสู่การท่องเที่ยว เช่น การนำประเพณีข้าวพันก้อน ประเพณีตำน้ำกิน ลำห้วยห้วย ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน มาสร้างจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ นอกจากนี้ยัง ขาดทักษะองค์ความรู้ในการพัฒนาประเพณี วัฒนธรรมดังกล่าวมาสร้างเรื่องราวที่เชื่อมโยงต่อการต่อ เทียว

2. ปัญหาการจัดทำเส้นทางทางการท่องเที่ยวในชุมชน พบว่า ชุมชนยังไม่สามารถเชื่อมโยงพื้นที่ จุดเด่นที่จะใช้เป็นเส้นทาง ให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชุมชน ตลอดจนการยกระดับอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมให้มีความน่าสนใจที่นำประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักและเกิดความสนใจที่จะมา เที่ยวชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

3. การประชาสัมพันธ์ชุมชน พบว่า ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการประชาสัมพันธ์ให้ นักท่องเที่ยวได้รับทราบถึงสถานที่ ภูมิทัศน์ที่สวยงาม ตลอดจนการประชาสัมพันธ์สินค้าและ ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นความสำคัญในการยกระดับศักยภาพ ชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและประชาชนในพื้นที่ ในการค้นหาศักยภาพ ทุนทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น พัฒนาศักยภาพให้กลายเป็น ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เนื่องจากทุนทางวัฒนธรรมในฐานะเป็นตัวแทนของความเป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ในการสร้างคุณค่าให้กับคนในชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้และร่วมกลุ่มในถ่ายทอด ประมวลผล ตลอดจนสนับสนุนให้เยาวชนได้เข้ามาเรียนรู้และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น อันดีงามของตนเอง เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน มีความเข้าใจรากเหง้า ความเป็น วัฒนธรรม แบ่งปัน เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) เพื่อเป็นพัฒนาศักยภาพให้ชุมชนเรียนรู้บนรากฐานวิถีชีวิตของตนเอง คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อ เป็นการพัฒนาทักษะการคิดการให้คนในชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตนเองบนฐาน วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการติดตามหาทางปัญญาให้กับคนในชุมชนให้รู้จัก การเรียนรู้ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหา พร้อมทั้งส่งเสริมให้คนในชุมชน ร่วมมือกันจัดการตนเอง เห็นสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่อยู่บนวัฒนธรรมชุมชน ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา ตำบล โคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

2. เพื่อศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วย พัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

3. เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.3 ปัญหา/โจทย์การวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ตั้งโจทย์คำถามการวิจัย เพื่อเป็นเครื่องมือในการค้นหาองค์ความรู้ ดังนี้

1.3.1 โจทย์วิจัยหลัก

จะมีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ อย่างไรบ้าง

1.3.2 โจทย์วิจัยรอง

1. บริบทชุมชน การตั้งถิ่นฐานและพัฒนากิจการเปลี่ยนแปลงทุนทางวัฒนธรรม ของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. การเปลี่ยนแปลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาที่ผ่านมาเป็น อย่างไร
3. ชุมชนมีศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ประกอบด้วยอะไรบ้าง
4. คุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชนพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยววิถี ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาเป็นอย่างไรบ้าง
5. ทุนทางวัฒนธรรม แต่ละประเภท มีองค์ประกอบด้วยอะไรบ้าง
6. ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง
7. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะ อย่างไรบ้าง จะมีวิธีการพัฒนารูปแบบอย่างไรบ้าง

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ประชาชนบ้านห้วย ห้วยพัฒนา พระสงฆ์ ตลอดจน นักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ และเจ้าหน้าที่ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร อำเภอลำปลายมาศ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.4.1 พื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.4.2 ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย

- แกนนำอาสาสมัครนักวิจัยเชิงพื้นที่	จำนวน 10 คน
- พระสงฆ์นักพัฒนา	จำนวน 5 รูป
- ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา	จำนวน 90 คน
- ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ	จำนวน 20 คน
- ผู้อาวุโสที่มีปราชญ์ทางวัฒนธรรม	จำนวน 40 คน
- ประชาชนชาวบ้าน	จำนวน 5 คน
- หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด	จำนวน 20 คน

รวม 190 คน

หมายเหตุ : การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเลือกผู้รู้ (Key – Informants) ทั้งนี้ได้กำหนดเงื่อนไขว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านทุนทางวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ความเชื่อท้องถิ่น พัฒนาการของชุมชน ศักยภาพของชุมชน องค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มคนที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน โดยมีเครื่องมือการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล สทนากลุ่ม จัดเวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหา พร้อมทั้งทดลองปฏิบัติการร่วมกัน

1.4.3 ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย

จะใช้เวลาประมาณ 4 เดือน ในการเก็บข้อมูลร่วมกับชุมชน หลังจากนั้นก็จะทำการวิเคราะห์และวางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาประมาณ 6 เดือน และอีกประมาณ 2 สรุปร่วมกับเขียนรายงานการวิจัย ดังนั้นการดำเนินการวิจัยจะมีจำนวน 12 เดือน (ตั้งแต่ได้รับการอนุมัติโครงการวิจัย)

ขอบเขตการศึกษา งานวิจัยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ช่วง

ช่วงที่ 1 ด้านบริบทของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพของชุมชน ปัญหาอุปสรรค การพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน อาศัยข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ และแหล่งปฐมภูมิ ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารรายงานของหน่วยงานราชการ รายงานทางวิชาการ อื่นๆ และผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ประชาชนในหมู่บ้าน หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น นักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ และเจ้าหน้าที่ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอลำปลายมาศ เป็นต้น

ช่วงที่ 2 วิเคราะห์ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนชาวบ้าน สินค้าทางวัฒนธรรม การพินิจรำ การละเล่นพื้นบ้าน เส้นทางคมนาคม เป็นต้น เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาค้นหาพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา พร้อมทั้งวางแผนปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับชุมชน

ช่วงที่ 3 ค้นหาพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา โดยการสานพลังประชารัฐที่เชื่อมโยงทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาค

วิชาการ และภาคประชาชน ได้แก่ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ และเจ้าหน้าที่ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอลำปลายมาศ และชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ในหลักค้ำเป็นชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และพัฒนาระบบบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยว ตั้งแต่การพัฒนาศักยภาพประชาชน ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ สินค้าของฝาก การละเล่น การฟ้อนรำ เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยเก็บข้อมูลจาก ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มนักท่องเที่ยว นักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ และเจ้าหน้าที่ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอลำปลายมาศ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสและประชาชนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

1.5 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

การพัฒนาศักยภาพ หมายถึง ชีตความสามารถในการแก้ไขปัญหาชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา บนพื้นฐานความรู้ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำมาประยุกต์ให้เกิดชุดความรู้ทั้งภายในและภายนอก ให้เกิดการพึ่งพาตนเอง บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมคุย ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกันใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการประเมินผลชุมชนว่า มีจุดดี จุดเด่นอะไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง ทุนทางวัฒนธรรม เป็นองค์ความรู้ที่เป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร และเศรษฐกิจ ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เกิดการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน เป็นกลวิธีที่ส่งพลังและอำนาจให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการที่เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และศาสนา ให้เกิดดุลยภาพ ตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคม

การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

บ้านห้วยหวายพัฒนา หมายถึง เป็นชุมชนที่มีประชากรอาศัยอยู่ จำนวน 108 ครัวเรือน มีอาชีพหลักคือการทำนา ทำไร่ ทำสวน อาชีพรอง คือ รับจ้างทั่วไป มีศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่มทอผ้าไหมทางกระรอก ผ้าซิ่นตีนแดง รำวงย้อนยุค รำกะลา เป็นต้น มีเมนูอาหารพื้นถิ่นที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ หลามปลา หลามไก่บ้าน 5 เดือน ต้มยำยอดหวาย น้ำพริกยอดหวาย ลอดช่องใบเตย บัวลอยไข่หวานมะพร้าวอ่อน เป็นต้น

1.6 ผลที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 เชิงการวิจัย

1.6.1.1 เกิดศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.6.1.2 เกิดการวิเคราะห์ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.6.1.3 เกิดรูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.6.2 เชิงการพัฒนา

1.6.2.1 เกิดองค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.6.2.2 เกิดศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.6.2.3 เกิดรูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

1.6.2.4 เกิดเป็นชุดข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดบุรีรัมย์ มูลนิธิการศึกษาเพื่อโลกสีเขียว ชมรมตลาดนัดสีเขียวจังหวัดบุรีรัมย์ ชมรมร้านอาหารจังหวัดบุรีรัมย์ บริษัทประชารัฐสามัคคีบุรีรัมย์ ชมรมโรงแรมจังหวัดบุรีรัมย์ ชมรมมัคคุเทศก์จังหวัดบุรีรัมย์ สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ตัดสินใจในการวางแผนสร้างการรับรู้และเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวที่สนใจวิถีการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

1.6.2.5 ได้ข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น เทศกาลสำคัญทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณีทั้ง 12 เดือน โดยจัดทำเป็นเอกสาร/คู่มือ สื่อออนไลน์ หรือการประชาสัมพันธ์ทางวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว และวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน

1.6.2.6 เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน จากการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เช่น การนำสินค้าที่ผลิตจากชุมชน เช่น ผ้าไหม อาหาร เครื่องดื่ม ของฝาก เป็นต้น มาจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว เกิดการสร้างงานสร้างรายได้แก่กลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น กลุ่มรถโดยสารรับจ้าง เป็นต้น

1.6.2.7 เกิดแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์และมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ จากกระบวนการวิจัยจะก่อให้เกิดความตื่นตัวและพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย และเชื่อมโยงสัมพันธ์ประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เช่น ประเพณีแห่นางแมว วัฒนธรรมตาน้ำกิน ชมวิถีการล่องลำห้วยหวาย ทำอาหารพื้นถิ่นในระบบเกษตรปลอดภัย ชมวิถีความเชื่อผีจ้างหนัง และซื้อสินค้าของฝากของชุมชน เป็นต้น

1.6.3 ผลลัพธ์จากการวิจัย

เกิดการเชื่อมโยงเชิงนโยบายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดบุรีรัมย์ มูลนิธิการศึกษาเพื่อโลกสีเขียว ชมรมตลาดนัดสีเขียวจังหวัดบุรีรัมย์ ชมรมร้านอาหารจังหวัดบุรีรัมย์ บริษัทประชารัฐสามัคคีบุรีรัมย์ ชมรมโรงแรมจังหวัดบุรีรัมย์ ชมรมมัคคุเทศก์จังหวัด

บุรีรัมย์ สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น สามารถนำผลการวิจัยประกอบการพิจารณาจัดทำนโยบายหรือแผนปฏิบัติการประจำปี ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ เพื่อดำเนินการในแต่ละปีงบประมาณต่อไป

1.6.4 ผลกระทบ

เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจตามยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างความสมดุลให้กับการท่องเที่ยวไทยผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทยและการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์ที่ 5 บูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และนำไปสู่การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนองค์ความรู้และแนวคิดทฤษฎี รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิด ซึ่งสามารถชี้ประเด็นในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์แล้วหาข้อสรุปการวิจัย เพื่อตอบคำถามการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน
- 2.4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน ซึ่งนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศได้นิยามความหมายของศักยภาพ การประเมินศักยภาพ และศักยภาพของชุมชน ดังนี้

2.1.1 ความหมายของศักยภาพชุมชน

Putnam (1993 : 15) กล่าวว่า ชุมชนจะเข้มแข็งและมีศักยภาพได้นั้น เพราะคนในชุมชนมีน้ำใจ มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความกระตือรือร้นมีบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกันมีเครือข่ายของการทำให้สังคมมาติดต่อสัมพันธ์กันในเรื่องเกี่ยวกับชุมชน มีสถานภาพทางกายภาพของชุมชนที่เหมาะสม และสมาชิกมีส่วนร่วมในงานสาธารณะของชุมชน

จิระภา ฉิมสุข (2544) ให้ความหมายของศักยภาพชุมชน หมายถึง ชีตความสามารถของชุมชน รวมทั้งความสามารถของชุมชนในการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานกับคนภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชน ทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความปึกติสุขในการอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการดำเนินงานใดๆ นั้น ได้แก่ โครงสร้างประชากรและระบบการปกครอง อาชีพและระบบการผลิต

อนุชาต พวงสำลี และอรทัย อาจย้า (2539:257) กล่าวถึงศักยภาพและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนตั้งแต่เรื่องของจิตสำนึก ความรู้ ทักษะไปจนถึงการจัดการ การรวมกลุ่ม ทำให้เกิดพลังต่อรองในการแก้ปัญหาทางานาชนิด และการที่กลุ่มจะเข้มแข็งของชุมชนว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนตั้งแต่เรื่องของจิตสำนึก ความรู้ ทักษะไปจนถึงการจัดการ การรวมกลุ่ม ที่ทำให้เกิดพลังต่อรองในการแก้ปัญหาทางานาชนิด และการที่กลุ่มจะเข้มแข็งหรือไม่ต้องพิจารณาถึงด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรอื่นๆของ

ชุมชนด้วยการจะเกิดศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนนั้นมีปัจจัยที่จะเป็นตัวนำไปสู่การมีศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนได้ดังนี้

แมทธิว (Mathews. 1996:1-25) ได้พิจารณาเงื่อนไขและปัจจัยของชุมชนที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง ดังนี้

1. โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นชุมชน

- 1.1 การรวมตัวเป็นกลุ่ม องค์กร มีมากน้อยเพียงใด
- 1.2 ขนาดของกลุ่มที่พบปะ
- 1.3 จำนวนสถานที่และโอกาสในการพบปะสังสรรค์ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน
- 1.4 ประเด็นพูดคุย ถกปัญหาของชุมชน
- 1.5 ระดับความสัมพันธ์ ใกล้ชิดของคนในชุมชน
- 1.6 เครื่องมือสื่อสาร

2. กระบวนการเฉพาะบางอย่าง

- 2.1 กระบวนการตัดสินใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยรวมของชุมชนเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมของคนมากน้อยเพียงใด บทบาทของผู้นำในการตัดสินใจเป็นอย่างไร
- 2.2 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือการหาข้อสรุปร่วมกันในการแก้ปัญหา

3. ผู้นำ

- 3.1 จำนวนผู้นำ การกระจายตัวในตำบล พื้นที่
- 3.2 บทบาทของผู้นำสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน เช่น เปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น การสร้างกระบวนการ กิจกรรมให้สมาชิกมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่าย ภายนอกชุมชน
- 3.3 คุณสมบัติ เช่น การติดตามสถานการณ์ปัญหา การเปิดกว้างให้การเรียนรู้ไม่แบ่งฝ่ายมองการณ์ไกล

4. กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- 4.1 เป็นการประเมินว่าชุมชนมีระบบความคิดด้านต่างๆเหล่านี้มากน้อยเพียงไร
- 4.2 การให้ความสำคัญกับกระบวนการพอกับผลงาน
- 4.3 การดึงคนให้มาร่วมกระบวนการคิดและตัดสินใจให้มากที่สุด
- 4.4 การเน้นศักยภาพของสมาชิกที่มารวมตัวกันว่า เป็นต้นทุนของชุมชนมากกว่ามองว่าเป็นปัญหาชุมชน

4.5 ความคิดเกี่ยวกับอำนาจ หรือ พลัง ในการเปลี่ยนแปลงเน้นพลังของกลุ่มในการแก้ปัญหาของตนเองมากกว่าฝากความหวังไว้ที่ผู้มีอำนาจหรือไม่

4.6 ความคิดเกี่ยวกับการรับผิดชอบเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

5.1 ความร่วมมือสนับสนุน ความใกล้ชิดกันของโรงเรียน วัด สถาน

บริการในชุมชน

6. ความรู้สึกร่วมเป็นกลุ่มชุมชนเดียว และมองหาทางออกของความร่วมมือในชุมชนเป็นการประเมินว่าในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันเป็นชุมชนหรือไม่ โดยดูจาก

6.1 ประวัติศาสตร์ คำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันและกันในการแก้ปัญหาชุมชน

6.2 การทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่ายร่วมกัน

6.3 ความพยายามในการดึงเอาคนที่ยังไม่เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนให้เข้ามาร่วมด้วย

2.1.2 การประเมินศักยภาพชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2537: 134-136) กล่าวว่าขอบเขตของการวินิจฉัยศักยภาพของชุมชนในงานพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน วิเคราะห์จากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. ความกระตือรือร้นหรือจิตวิญญาณ ตลอดจนการรับรู้และจิตสำนึกในการในการพัฒนาของประชาชน หมายถึงความมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ความกระตือรือร้นมีความสำคัญอย่างมากแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้รวมไปถึงการรับรู้และการมีจิตสำนึกในงานพัฒนาของประชาชนด้วย

2. โครงสร้างและบทบาทขององค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน รวมทั้งโครงสร้างอำนาจของชุมชนเป็นเรื่องที่พิจารณาถึงสภาพการปกครองของผู้นำชุมชน และองค์กรของชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาและเล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนา

3. การวางแผนและการบริหารจัดการงานพัฒนาพิจารณาถึงความสามารถที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชนมากนักน้อยเพียงใด

4. การพัฒนาคน การพิจารณาความพร้อมของทรัพยากรบุคคลในชุมชน ว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนามากน้อยเพียงใด เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และประชาชนทั่วไปในชุมชน มีการพัฒนาชุมชนของตนเองมากน้อยเพียงใด

5. เทคโนโลยีงานพัฒนา ศักยภาพของชุมชนในเรื่องของเทคโนโลยีในงานพัฒนาเป็นอีกเรื่องที่จะต้องการทำวินิจัยถึงประสิทธิภาพของเทคโนโลยีว่าสามารถทำให้งานพัฒนาในชุมชนบรรลุผลสำเร็จตามความต้องการของสมาชิกมากน้อยเพียงใด

6. การสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์และระบบข้อมูลข่าวสารของชุมชน การวินิจัยศักยภาพในเรื่องการสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และระบบข้อมูลข่าวสารของชุมชนนี้เพื่อที่จะทำให้เกิดความสำนึกและการติดต่อประสานงานความเข้าใจกันมากขึ้น

7. การระดมทุน แรงงาน และทรัพยากรในชุมชน ปัจจัยเรื่องทุนและทรัพยากรที่เป็นวัตถุเป็นเรื่องสำคัญในงานพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากถ้าหากมีการดำเนินการที่ปราศจากทุน แรงงาน และทรัพยากรที่เหมาะสม จะทำให้โครงการประสบปัญหา และไม่สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้

8. ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่สำคัญไม่อาจมองข้ามไปได้ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชุมชน ย่อมแตกต่างกันไป อุปสรรคหรือความสำเร็จในงานพัฒนาต้องพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งด้วย เช่น ประชาชนมีค่านิยมอย่างไร ทศนคติต่อการพัฒนาอย่างไร ลักษณะการพึ่งพาอาศัยเป็นอย่างไร

9. ระบบการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน การวินิจัยในเรื่องของศักยภาพไม่เพียงแต่พิจารณาองค์ประกอบภายในชุมชนเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบจากภายนอกชุมชนด้วยได้แก่ การได้รับการสนับสนุนทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ การบริการ และด้านวิชาการจากภายนอกชุมชน มีผลกระทบกับภายในชุมชนด้วย ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมิได้อยู่นิ่ง หรือติดต่อกันเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้นแต่ชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนหรือหน่วยงานอื่นๆ ทำให้จำเป็นต้องทราบถึงการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด

ลีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ (2538: 130-138) มีข้อสรุปเกี่ยวกับกรอบตัวชี้วัดความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชน ดังนี้

1. มีการนำมิติเชิงวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดโยงให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนได้ง่ายและมีคุณภาพ

2. ในด้านความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหา ควรพิจารณาถึง

2.1 ความรวดเร็วในการตอบสนองต่อปัญหา

2.2 ปัญหานั้นมีหลากหลายหรือไม่ ยากง่ายเพียงไร เป็นปัญหา

ภายใน

หรือภายนอกชุมชนปัญหาเหล่านี้จะเป็นเครื่องทดสอบประสิทธิภาพและความสามารถของกลุ่มในการแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี

2.3 จำนวนปัญหาที่องค์กรชุมชนสามารถแก้ไขได้

3. ในด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรพิจารณาตัวชี้วัด ได้แก่

3.1 มีการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ทางเลือกการแก้ปัญหา สาเหตุ ทางเลือกการแก้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาโดยดูถึงกระบวนการในการวิเคราะห์ดังกล่าว มีการ วิเคราะห์ที่ชัดเจนหรือไม่ มีการเชื่อมโยงปัญหากับสาเหตุหรือไม่ คุณภาพในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ การตั้งเป้าหมายในการแก้ปัญหาเป็นอย่างไร มีทิศทางที่ถูกต้อง มีสติหรือไม่

3.2 มีการพัฒนาจิตสำนึก

4. ในด้านการจัดกลุ่ม ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

4.1 จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม

4.2 ระดับของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการทำกิจกรรมต่างๆ

เช่น เสนอความคิดลงมือปฏิบัติ

4.3 สมาชิกทำหน้าที่และทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ

4.4 มีการสร้างและพัฒนากระบวนการกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

4.5 มีกฎระเบียบและกติการ่วมกัน

4.6 มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคีในการทำกิจกรรมร่วมกัน

5. ในด้านที่เกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและ ชุมชน ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

5.1 จำนวนผู้นำ มีหลายคนหรือไม่

5.2 ความรู้และทักษะของผู้นำ มีหลายด้านหรือไม่ (เช่น ผู้นำด้าน การสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ การจัดการ)

6. ในด้านที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัดได้แก่

6.1 การที่สมาชิกได้รับผลประโยชน์อย่างยุติธรรม

7. ในด้านการยอมรับนับถือที่องค์กรได้รับจากภายนอก ควรพิจารณาถึง ตัวชี้วัดได้แก่

7.1 การสนับสนุนที่ได้รับจากภายนอก เช่น เงินทุนและทรัพยากร ในโครงการพัฒนาต่างๆ

7.2 มีคนเยี่ยมชมศึกษาดูงาน เป็นแหล่งความรู้

7.3 การมีความสามารถในการต่อรองกับรัฐ แหล่งทุนต่างๆมากขึ้น

8. ด้านการขยายผล ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัดได้แก่

8.1 จำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น

8.2 ประเภทงานและกิจกรรมมีหลากหลายมากขึ้น

8.3 จำนวนองค์กรมีหลากหลายมากขึ้น

บัณฑิต อ่อนดำ และวิริยา น้อยวงศ์ยางค์ (2533: 49) กล่าวถึงตัวชี้วัดของความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชน ได้แก่

1. องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ซึ่งรวมถึง ระบบข้อมูลข่าวสาร วิชาการ การศึกษา
ค้นคว้าวิจัยที่ทันต่อความเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงโดยเน้นให้เกิดองค์ความรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัวชุมชนและสถาบันทางสังคม ตลอดจนองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาทั้งในระดับตำบลหมู่บ้าน ชุมชน และใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา
2. กระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ ในระดับตำบล หมู่บ้าน ชุมชน สามารถวิเคราะห์วินิจฉัยปัญหา แสวงหาทางออกในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองปัญหาของสมาชิกในชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาหมู่บ้าน ประสบการณ์ และการเรียนรู้ ประยุกต์ เทคนิค และการจัดการ
3. องค์กร ชุมชน การบริหารจัดการ กำลังคน หมายถึง การรวมกลุ่มชาวบ้านการจัดองค์กรในระดับตำบล หมู่บ้าน ชุมชน การจัดระบบบริหารจัดการพัฒนา จัดระบบสวัสดิการสังคมชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มกองทุนออมทรัพย์ มีการทำกิจกรรมร่วมกันส่งเสริมเครือข่ายทั้งเครือข่ายธรรมชาติ เครือข่ายการจัดตั้งองค์กร และเครือข่ายประสบการณ์

จากความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ศักยภาพชุมชน หมายถึง ชีตความสามารถในการแก้ไขปัญหาชุมชน บนพื้นฐานความรู้ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำมาประยุกต์ให้เกิดชุดความรู้ทั้งภายในและภายนอก ให้เกิดการพึ่งพาตนเอง บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมคุย ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกันใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการประเมินผลชุมชนว่า มีจุดดี จุดเด่นอะไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

2.1.3 ศักยภาพของชุมชน

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2560 : 59-65) ศักยภาพชุมชน (Community Capability) หมายถึง ความสามารถด้านต่าง ๆ ชุมชนนั้น ๆ มีอยู่ การจัดบริการสวัสดิการในชุมชนที่จะยั่งยืนและพึ่งพิงตนเองได้นั้น ควรพิจารณาปัจจัย 4 ด้าน 1. ศักยภาพในการปฏิบัติงาน (Practice Capability) 2. ศักยภาพของชุมชน (Community Capability) 3. ศักยภาพของทีม (Team Capability) 4. ศักยภาพในการจัดการ (Management Capability) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ศักยภาพในการปฏิบัติงาน (Practice Capability) การจัดสวัสดิการในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ การศึกษาความสำเร็จของการจัดสวัสดิการในชุมชนมักกล่าวถึง บทบาทผู้นำ คณะกรรมการ สมาชิกในชุมชน กลุ่มและการบริการงาน ซึ่งสิ่ง

เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยนำเข้า (Input) ที่นำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงานทั้งสิ้น แต่หากจะพิจารณานั้นมีความยั่งยืนและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้บริการได้อย่างแท้จริงหรือไม่ค่อนข้างเป็นเรื่องยาก ความสำเร็จของชุมชนหนึ่งไม่สามารถอธิบายหรือเปรียบเทียบกับอีกชุมชนหนึ่งได้ เพราะแต่ละชุมชนมีอัตลักษณ์ของตนรวมทั้งมีจุดแข็งจุดอ่อนที่แตกต่างกัน การจัดสวัสดิการในชุมชนต้องแน่ใจว่าวิธีการปฏิบัติงานและบริการนั้น ๆ สามารถเติมเต็มความต้องการของชุมชนได้เพียงใดภายใต้ศักยภาพที่มีของชุมชน หลักการสำคัญในการพิจารณาชุมชนบรรลุการมีศักยภาพได้หรือไม่นั้น อาจพิจารณาได้จากการดำเนินงานสร้างศักยภาพของชุมชน ดังนี้

1. การตระหนักต่อปัญหาที่แท้จริง ที่ผ่านมาในชุมชนมีการศึกษาและตระหนักต่อปัญหาความต้องการที่แท้จริงของประชาชน การรับฟังข้อเท็จจริงจากประชาชนและผู้รับบริการ ชุมชนนั้นมีข้อมูลของสมาชิกในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องระบุปัญหาและความต้องการของตนเองได้

2. การมีเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของการทำงานชุมชน เช่น มีอาสาสมัคร มีกลุ่ม ชมรม องค์กร โดยบุคคลเหล่านี้เน้นปฏิบัติงานร่วมกับภาครัฐอย่างเป็นทางการอย่างสม่ำเสมอและมีเครือข่ายอื่น ๆ นอกจากชุมชนเข้ามาจัดบริการร่วมกัน ซึ่งแสดงว่าชุมชนกระบวนกรแสวงหาความร่วมมือและมีทรัพยากรในชุมชนที่ดี

3. การมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งด้านการรับรู้ข่าวสาร และการตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ ในกิจกรรมของชุมชน

4. มีบุคลากรที่สามารถประสานกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงความสามารถที่จจะติดต่อประสานงานกับบุคคลภายในและภายนอกชุมชน

5. บริการด้านช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เป็นการแสดงความรับผิดชอบในการทำหน้าที่ของชุมชน บางชุมชนส่งเสริมให้คนในชุมชนได้แสดงความสามารถในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

6. การปรับเปลี่ยนตนเองอยู่เสมอ ชุมชนที่ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงยอมรับการเปลี่ยนแปลง และสร้างกระบวนการทางความคิด โดยสร้างนวัตกรรมบริการใหม่ ๆ ตลอดเวลา ชุมชนนั้นจึงจะเป็นชุมชนที่มีศักยภาพอย่างแท้จริง

2. ศักยภาพของชุมชน (Community Capability) หมายถึง ชุมชนที่ประชาชนในชุมชนทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างระเบียบทางสังคมต่าง ๆ หลายด้าน ประชาชนตั้งเป้าหมายสำหรับการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นหมู่พวก และสามารถร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายนั้น ๆ จากคำนิยามนี้จะเห็นว่า มีลักษณะเป็นนามธรรมและค่อนข้างวัดความสำเร็จได้ยาก แต่หากพิจารณาคุณลักษณะของชุมชนต่อไปนี้อาจจะตัดสินใจได้ว่า ชุมชนเป็นชุมชนที่มีความสามารถและเจริญเติบโตหรือไม่ดังนี้

2.1 มีข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับบทบาทและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ เฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของสมาชิกในชุมชน เช่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การ

บำรุงรักษาสาธารณสถาน การกำจัดขยะ และการเฝ้าระวังความปลอดภัยสำหรับเด็กและผู้สูงอายุ ข้อตกลงดังกล่าวนี้สามารถกระทำได้ทั้งเป็นลายลักษณ์อักษรและการตกลงด้วยวาจา หรือเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) สืบทอดกันมา เช่น การฝากดูแลบ้าน การเอื้ออาหารแก่ผู้ป่วย หรือ การเฝ้าระวังปัญหาที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นในชุมชน

2.2 มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น จัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรม หรือ ประเพณีสำคัญในชุมชน เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มได้มีโอกาสเข้าร่วมและรับผิดชอบภารกิจดังกล่าว ตัวอย่างเช่น บางชุมชนจัดการแข่งขันกีฬาพื้นเมือง ประเพณีแห่เทียน ลอยกระทง หรือ รื้อฟื้นกิจกรรมน่าสนใจในอดีตขึ้นมาปรับปรุงและจัดใหม่ ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

2.3 ในชุมชนมีบุคคลหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นแกนนำของแหล่งการเรียนรู้ และเผยแพร่ทักษะต่าง ๆ ที่เกิดจากการทำงานในชุมชนหรือผลงานในชุมชน โดยเผยแพร่ให้ทั้งสมาชิกในชุมชนและสมาชิกภายนอกชุมชน สร้างความรู้สึกลึกให้สมาชิกมีความเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้น ๆ ของชุมชนร่วมกัน เช่น การส่งเสริมการฝึกอาชีพจนประสบความสำเร็จกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชนอื่น ๆ เข้ามาศึกษาดูงานและรับการถ่ายทอดความรู้ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นต้น

2.4 การผลักดันนโยบายและการตัดสินใจทางการปกครองที่มีผลดีต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

2.5 การคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์สาธารณะกับประโยชน์ของปัจเจกบุคคล โดยการสร้างองค์กร กลุ่ม ชุมชน ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้เป็นกลไกเกิดการแลกเปลี่ยนและติดต่อสื่อสารระหว่างความต้องการ ผลประโยชน์ ความขัดแย้งของสมาชิกในชุมชน

2.6 การให้โอกาสคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นอาสาสมัคร นักการเมือง หรือเครือข่ายอื่น ๆ มีบทบาทด้านให้บริการผู้อื่นมากขึ้น เต็มใจและพอใจที่จะให้บริการผู้อื่น และสมาชิกในชุมชนใส่ใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

3. ศักยภาพของทีม (Team Capability) องค์ประกอบของการปฏิบัติงานในชุมชนให้บรรลุเป้าหมายนั้น ส่วนหนึ่งถือได้ว่า การมีทีมงานที่ดี ย่อมมีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร ซึ่งในการทำงานชุมชนนั้น ทีมงานได้กลายเป็นฟิงเฟืองสำคัญที่จะขับเคลื่อนระบบการปฏิบัติงานต่าง ๆ ในองค์กรให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ในที่นี้ในชุมชนหนึ่งจะต้องประกอบด้วย 4 ทีมหลัก ได้แก่

1. ทีมปกครอง เป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติงานที่เป็นเจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่มีหน้าที่โดยตรงต่อการให้บริการในชุมชน เช่น เจ้าหน้าที่ปกครองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการ กำนัน

ผู้ใหญ่บ้าน ทีมนี้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนบริการ ทั้งกำหนดวิธีการ รูปแบบ งบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรอื่น ๆ

2. ทีมบริการสังคม (The Social Services Team) ประกอบด้วยเจ้าอาวาส ผู้นำศาสนา ครูและบุคลากรทางการศึกษา พัฒนาการ และอาจมีเจ้าหน้าที่ที่เป็นกลุ่มนักวิชาชีพเฉพาะในชุมชน เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักพัฒนาสังคม นักพัฒนาชุมชน เกษตรกร นอกจากนั้น หากในชุมชนมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ยังแข็งแรงอยู่ มีความรู้และภูมิปัญญาที่พร้อมทำงานให้ชุมชน ก็ควรเชิญชวนมาร่วม โดยกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีหน้าที่หลักในการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้คำปรึกษา การแก้ไขปัญหา จัดบริการต่าง ๆ รวมทั้งการฟื้นฟูและการส่งต่อด้วย

3. ทีมสุขภาพ (The Health Team) เป็นทีมที่ทำหน้าที่หลักในชุมชน ซึ่งอาจมาจากแหล่งอื่น เช่น โรงพยาบาล หรือศูนย์การแพทย์ทั่วไป ประกอบด้วย แพทย์ทั่วไป พยาบาล นักกายภาพบำบัด นักโภชนาการ เจ้าหน้าที่อนามัย และนักจิตวิทยา ทีมนี้มีหน้าที่จัดบริการด้านสุขภาพ แก่ผู้สูงอายุทั้งในภาวะปกติและภาวะเจ็บป่วย ทั้งนี้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพที่จะเกิดกับผู้สูงอายุ

4. ทีมอาสาสมัคร (The Volunteer Team) อาสาสมัครเป็นกลุ่มปฏิบัติงานที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในการให้บริการและดูแลผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเยี่ยมเยียน ให้กำลังใจ และคำปรึกษาแนะนำแก่ผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อผส.) อาสาภาคประชาสังคม สมาชิกรวมอาสาสมัคร สภาภาคประชาสังคมไทย และอาสาสมัครอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครจำนวนมากในชุมชน

5. ทีมองค์กรเอกชน (The Private Sector Team) องค์กรเอกชนในชุมชนเป็นกลุ่มงานหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็งสามารถนำมาเป็นทีมงานได้

4. ศักยภาพในการจัดการ (Management Capability) การมีศักยภาพในการจัดการพิจารณาได้ว่า ในองค์กรชุมชนมีโครงสร้างการจัดการอย่างไร กระบวนการดำเนินงานและค่านิยมของหน่วยงานเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สามารถสนับสนุนการทำงานในระดับชุมชนได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ โดยหมายถึง ผู้นำสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางได้หรือไม่ ลักษณะขององค์กรที่มีการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในการจัดการ ประกอบด้วย การมีโครงสร้างองค์กรที่สามารถเปิดกว้างให้เปลี่ยนแปลงได้ มีลักษณะการทำงานที่เกื้อกูล ฟังฟัง และให้คำแนะนำซึ่งกันและกัน การยอมรับการตัดสินใจร่วมกัน การมีอิสระของทีมงานระดับท้องถิ่นในเรื่องของการจัดการ และบทบาทการมีส่วนร่วมของประชากรสูงอายุในการแสดงความคิดเห็นและการเป็นที่ปรึกษา

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม

การใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาเป็นตัวสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคน ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น โดยให้มองเห็นความสำคัญในการหยิบยกมาสู่การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมเปรียบเสมือนกลไกความสัมพันธ์ของชุมชนให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ให้ทุกคนมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ได้ให้ความสำคัญกับการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พัฒนาให้คนในชุมชนเป็นผู้ประกอบการ พัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดคุณค่าและมูลค่าการเสริมสร้างชุมชนพึ่งตนเอง และเข้มแข็ง นำศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาให้ยุค 4.0 จึงเป็นการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมไม่ได้ก่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมต่อการท่องเที่ยวชุมชนเท่านั้น แต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาบนฐานความสัมพันธ์ของชุมชน อีกทั้งยังขยายต่อยอดให้กลายเป็นกลุ่มคนที่สานพลังสามัคคีในการขับเคลื่อนชุมชนในอนาคต ซึ่งมีนักวิชาการทั้งในต่างประเทศให้ความหมายของทุนทางวัฒนธรรม ดังนี้

2.2.1 ความหมายของทุนทางวัฒนธรรม

คำว่า “ทุน” (Capital) โดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากร (Resources) สินทรัพย์ (Assets) พันธบัตร (Stocks) หรือสิ่งที่มีคุณลักษณะจับต้องไม่ได้ เช่น อำนาจ หรือ ศักยภาพ และคำว่า “ทุน” โดยปกติทั่วไปมักจะอ้างถึงเฉพาะคุณค่าในทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) ของทรัพยากรต่างๆ ที่บุคคลหรือองค์กรเป็นเจ้าของ อย่างไรก็ตามบางครั้ง “ทุน” สามารถใช้ประโยชน์ในการบรรยายคุณลักษณะทางอื่นด้วย โดยอาจเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะอื่น ๆ อันได้แก่ เศรษฐศาสตร์ การศึกษา ได้แก่ ทุนทางสติปัญญา (Intellectual Capital) สังคม สิ่งแวดล้อม ความสง่างาม (Aesthetic) หรือทุนวัฒนธรรม Hubley (อ้างใน Harding O. and white L, 2000) ซึ่งได้อธิบายถึง “ทุน” ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ที่กว้างขวางออกไปเพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าเกี่ยวกับเรื่องนั้นด้วยเช่นกัน ส่วนคำว่า “วัฒนธรรม” (Culture) ความหมายโดยรวมคือ วิธีการดำเนินชีวิต (The Way of Life) ของผู้คนในสังคม หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำไปช่วยพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีการแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถีแสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการแสดงออกจากระดับบุคคลทำเป็นแบบอย่าง แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบต่อกันมา ตลอดทั้งวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาเมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยมและในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย ส่งผลให้สมาชิกสามารถอยู่ร่วมกันในชุมชน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆ กัน และมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรืออีกอย่างคือ การมีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, 2525:11 อ้างถึงในขบวน พลตรี, 2529:1) และ

วัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น เครื่องมือ รถยนต์ หนังสือ อาคารบ้านเรือน โบสถ์ วิหาร เป็นต้น และ 2) วัฒนธรรมที่ไม่มีวัตถุ ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ภาษาถ้อยคำ ค่านิยมประเพณี ศีลธรรม เป็นต้น ระยะต่อมานัยยะของความหมายและการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมจากแนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรม” (Culture) กลายเป็นแนวคิดเรื่อง “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ที่เข้ามามีบทบาทและถูกหยิบยืมมาใช้ในการพัฒนาอย่างกว้างขวางและมีลักษณะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา สามารถเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการดำเนินงานพัฒนาจนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้ศึกษาขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับ “ทุนวัฒนธรรม” ตามลำดับดังนี้

Paul Dalziel และคณะ (2009) ได้กล่าวว่า ทุนทางวัฒนธรรม คือ ทักษะในการรวมวัฒนธรรมของชุมชน และค่านิยมในรูปแบบชุมชนที่กำหนดไว้ทั้งหมดของพวกเขาที่สืบทอดจากรุ่นก่อนหน้า ชุมชน กระบวนการปรับตัวและการขยายสมาชิกปัจจุบันของชุมชนและที่ที่ต้องการ โดยชุมชนที่จะส่งผ่านไปยังรุ่นต่อไปได้

นอกจากนั้น David Throsby นิยามความหมายของคำว่าทุนวัฒนธรรมว่าหมายถึง “ทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมมาในอดีต มีคุณค่าต่อมนุษย์และความต้องการของสังคม นอกเหนือจากการให้ คุณค่าทางเศรษฐกิจ สำหรับ Pierre Bourdieu อธิบายว่า ทุนวัฒนธรรมจะปรากฏตัวในสามรูปแบบ คือ

1. เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคน เช่น ความคิด จินตนาการ ความคิดริเริ่ม ความเชื่อ
2. เป็นสิ่งที่ป็นรูปลักษณะและเป็นตัวตน เช่น ภาพวาด เครื่องมือ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ที่เป็นมรดกโลก
3. ความเป็นสถาบัน เช่น กติกา การยอมรับที่หลายๆ คนเห็นร่วมกัน เช่น การยอมรับในสถาบันกษัตริย์ วัด โรงเรียน ทำให้เกิดความสามัคคี ประเพณี หรือกิจกรรมร่วมกันของสังคม

ทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มืมูลค่าและให้คุณค่าต่อวิถีชีวิตของสังคม ในทางใดทางหนึ่ง เช่น ทำให้สังคมอยู่กันอย่างสมานฉันท์ ช่วยจัดระเบียบสังคม ในทางเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์ต่อสังคมและปัจเจกแต่ทุนวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ไม่จีรังมันเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เช่น การทอผ้าที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย เมื่อมีโรงงาน มีเครื่องจักรเข้ามา ซึ่งสามารถทอผ้าได้รวดเร็ว และราคาถูกกว่า หรือเมื่อการแพทย์แผนใหม่เข้ามา แทนที่การแพทย์แผนโบราณความต้องการของผู้คนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

วัฒนธรรมเป็นสินคามีคุณ (Merit Goods) ในความหมายเชิงเศรษฐศาสตร์ การผลิตและบริโภคสินค้าไม่เพียงเป็นความพอใจของผู้เสพและผู้แสดงวัฒนธรรม แต่ยังมีคุณประโยชน์ ต่อสังคมส่วนรวมหรือคนส่วนใหญ่ เช่น การศึกษา นอกจากประโยชน์ต่อผู้เรียน คือทำให้ได้มีค่าจ้างแรงงานตำแหน่งหน้าที่ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นผลดีต่อส่วนรวมคือ ช่วยลดภาระของสังคม

ส่วน David Throsby อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทุนวัฒนธรรมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ไว้ดังนี้

1. ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพในทางเศรษฐกิจ ช่วยสร้างโอกาสให้ประชาชนมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม สร้างรายได้ ส่งเสริมเศรษฐกิจให้ท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจำหน่ายของที่ระลึก

2. ส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคม เช่น ความเชื่อว่าคนมีบุญเกิดมาร่ำรวย ควรช่วยเหลือคนจน ให้มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์

3. อาจจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคมของปัจเจกและส่วนรวม เช่นเป้าหมายของการทำงานแบบพออยู่พอกินไม่สะสมความมั่งคั่งจนเกินไป ไม่ควรเสี่ยงเกินไปมากเกินไป

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด (2554 : 60-61) ได้กล่าวว่า “ทุนวัฒนธรรม” ในบทความเรื่อง ทุนวัฒนธรรม : ของใคร เพื่อใคร ทุนทางวัฒนธรรมจัดเป็นสมบัติของส่วนรวมไม่ใช่ของผู้ใดผู้หนึ่ง ดังนั้น ทุนวัฒนธรรมจึงจัดเป็นสมบัติสาธารณะ ไม่สามารถขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้ทำให้ใคร ๆ ก็สามารถหยิบฉวยไปใช้ได้ อันได้แก่ ศิลปวัตถุและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่บรรพบุรุษไทยสรรค์สร้างขึ้นมา สถาปัตยกรรมที่ใช้กับวัด เช่น ชุมประตู่ (ชุมโงง) ช่อฟ้า และเครื่องเรือน (ที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษก) รวมทั้งการจำลองอุโบสถ ระเบียงนาคน ฯลฯ ถือว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมหรือเอกลักษณ์ของสังคมไทย ปกติแล้วกำหนดให้แยกสถาปัตยกรรมของบ้านและวัดออกจากกัน นอกจากนี้ยังถือกันอีกว่าของวัดต้องไม่เอาเข้าบ้าน ดังนั้น ตลาดสำหรับศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของวัดและชาวบ้านก็จะถูกแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด บทเรียนที่สังคมได้รับก็คือการหยิบฉวยเอาทุนวัฒนธรรมไปใช้คงจะต้องเพิ่มความระมัดระวังไม่ให้กระทบกระเทือนใจต่อเจ้าของร่วม ซึ่งก็เป็นเจ้าของมาแต่ดั้งเดิม เวลาจำลองต้องทำด้วยความเคารพและทำให้ไม่ให้เกิดพิพาท แต่ถ้าหากจะปรับปรุงการใช้งาน สถานที่และสิ่งของอันเป็นที่เชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ให้เหมาะสม เช่น ใช้อุโบสถในกิจกรรมของศาสนาจริง ๆ กิจกรรมมงคลและกิจกรรมความรู้ เช่น การประชุม การฝึกอบรมก็คงเป็นไปได้ ข้อสำคัญอย่าไปใช้ห้องพระหรือห้องที่มีพระพุทธรูปอยู่ในงานเลี้ยงที่มีเหล้าเบียร์ หรือกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนมองว่าเป็นเรื่องอุบาทว์ต่อศาสนา เพื่อเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดีงามให้คงอยู่ร่วมกันต่อไป

ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์ (2549) ได้กล่าวว่า “ทุนวัฒนธรรม” ว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม ทุนวัฒนธรรมมีความเป็นพลวัตสูงเนื่องจากโลกปัจจุบันมีการติดต่อถึงกันได้ อย่างสะดวกรวดเร็ว นอกจากนั้น ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์ ยังได้แสดงวิวัฒนาการของภูมิปัญญาและทุนวัฒนธรรมไทย เริ่มตั้งแต่ในอดีต ที่ชุมชนอยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยใช้ระบบการแลกเปลี่ยนแทนการซื้อขายด้วยเงิน ตรา มีความนับถืออาวุโส ยอมรับในสถานะชนชั้น เรื่อยมาถึงการยอมรับเทคโนโลยี ระบบตลาดทุนนิยม ค่านิยมความร่ำรวย ความเชื่อในวิทยาศาสตร์ ความมีอคติต่อทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ว่าล้าสมัย จนกระทั่งมาถึงยุคที่เห็นผลกระทบของวัฒนธรรมสมัยใหม่และหวนกลับไปหาวัฒนธรรม และภูมิปัญญาดั้งเดิมจนนำมาเป็นจุดขายทางเศรษฐกิจ มีการค้นหาศิลปินแห่งชาติ ศิลปินพื้นบ้าน และสนับสนุนการทำวิจัยทางด้านวัฒนธรรม

นอกจากนั้น ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์ (2549) ได้ทำการศึกษาข้อมูลทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิคือจากเอกสาร งานเขียนต่างๆ ซึ่งพบว่ามีงานเขียนทางวัฒนธรรมมากมายที่มีคุณค่าน่าศึกษาและจากข้อมูลปฐมภูมิ หรือต้นตอของภูมิปัญญานั้นโดยตรง จากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้พบปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหลาย ประการ ได้แก่

1. มีความตื่นตัวทางวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น ในรอบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา มีการเรียกร้องให้สนใจทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น แต่กิจกรรมเหล่านี้ในหลายพื้นที่ไม่ยั่งยืน เนื่องจากไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะขาดการสนับสนุนอย่างเป็นเครือข่าย

2. ความหลากหลายของทุนวัฒนธรรมมีแนวโน้มลดลง ความรู้และภูมิปัญญาจากอดีตมีแนวโน้มที่จะสูญหาย เช่น ความรู้ของพรานความรู้การเกษตรแบบดั้งเดิม

3. มีการปรับตัวของตลาดวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสาขาศิลปะการแสดง มีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับผู้บริโภคสมัยใหม่ เช่น เปิดพื้นที่แสดงในโทรทัศน์ ผ่านวีดิทัศน์ ปรับรูปแบบการแสดงให้กระชับและพบว่าคนไทยนิยมซื้อของเก่าหรือของหายากมาใช้หรือสะสม

4. ศิลปะการแสดงของไทยมีความคล่องตัวหรือปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้เช่นสามารถนำดนตรีไทยมาปรับแสดงร่วมกับดนตรีแจ๊สได้

5. ภาครัฐมีการปรับตัวนำเอาวัฒนธรรมมาเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจและสังคม ปัจจุบันส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งเสริมผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน แต่ยังมีจุดอ่อน คือ การผูกขาดอำนาจกำกับควบคุม กีดกันหน่วยงานอื่นๆ อ้างข้อกฎหมายระบุว่าเป็นหน้าที่เฉพาะที่ระบุสำหรับหน่วยงานนั้น การทำงานส่งเสริมวัฒนธรรมได้หมายความว่าต้องทำเองหรือเป็นเจ้าของภาพ การทำงานร่วมกันหรือเป็นเครือข่ายจะเหมาะสมกับงบประมาณและกำลังคนที่มีอยู่ มากกว่า นอกจากนี้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ที่สะท้อนจุดอ่อน ของการทำงานที่ส่วนใหญ่ขาดความริเริ่ม ขาดความเป็นมืออาชีพ ขาดวิสัยทัศน์ที่จะทำงานในลักษณะเครือข่าย อาจจะเป็นเพราะติดระเบียบราชการค่อนข้างมาก

6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญและทำกิจกรรมส่งเสริมทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่ยังคงทำบทบาทด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

7. มีความตื่นตัวการค้นคว้าวิจัยด้านวัฒนธรรมทั้งระดับชาติและภูมิภาคและท้องถิ่น เช่น การตั้งศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร สถาบันไทยคดีศึกษา แต่การทำงานร่วมกันเชิงบูรณาการยังมีน้อย

8. การพัฒนาสื่อสารสนเทศวัฒนธรรมในมุมกว้าง เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ การแสดง เป็นสื่อที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้ง่าย การกำหนดนโยบายวัฒนธรรมจึงควรจะทบทวนบทบาทและแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมใหม่ ให้เยาวชนเข้าถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่มาพร้อมกับสื่อ รูปแบบใหม่

นอกจากนั้น ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์ ยังได้นำเสนอบทบาทและภารกิจของภาครัฐไทยต่อการพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเสนอว่าควรให้มีการพัฒนาข่าวสารข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและการประชาสัมพันธ์ ทำบทบาทเชื่อมโยงระหว่างผู้แสดงกับผู้เสพวัฒนธรรม การสืบค้นหาและยกย่องผู้แสดงทางวัฒนธรรม การบันทึกความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมให้หน่วยงานระดับพื้นที่มีส่วนร่วม ส่งเสริมความรู้ท้องถิ่นให้พัฒนาหรือต่อเติมจากในอดีต การบำรุงรักษา บันทึกวัฒนธรรมความรู้ที่กำลังจะสูญหาย เช่น ความรู้จากพรานป่า ความรู้เกี่ยวกับการทำตาลโตนด การทำอาหารโบราณ การยอมรับและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับระบบเศรษฐกิจและการจัดการในยุคใหม่ การส่งเสริมและเผยแพร่ของดีและความภาคภูมิใจของคนไทยหรือมรดกไทยให้ต่าง ประเทศทั่วโลกรู้จักและชื่นชม ปรับโลกทัศน์การทำงานเชิงเครือข่าย คือร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในภูมิภาคท้องถิ่น สถาบันการศึกษาและกลุ่มประชาคม โดยให้เงินสนับสนุนการทำงานในลักษณะพี่เลี้ยงทางวิชาการ และได้ให้ข้อสังเกตและเป็น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ท้าวไว้ ว่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่พลวัต มีวัฒนธรรมใหม่เกิดขึ้นตลอดเวลาในขณะที่พื้นที่ของวัฒนธรรมดั้งเดิมลดลง ความรู้ทันโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะส่วนที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันการผลิตวัฒนธรรม จะเกิดขึ้นและออกมาได้ผู้แสดงทางวัฒนธรรม จะต้องดำรงชีพอยู่ได้ มีรายได้และมีอาชีพที่มั่นคงพอสมควร มีตลาดรองรับสินค้าหรือบริการหรือภายใต้การอุปถัมภ์ในทางใดทางหนึ่ง

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2540) ได้กล่าวว่า “ทุนวัฒนธรรม” เริ่มเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2536 โดยทั่วากลุ่มทุนวัฒนธรรมเป็นกลุ่มที่กำลังเติบโตขึ้นมามีความสำคัญในโลกปัจจุบัน นวัตกรรมทางความคิดนี้เติบโตจากการเฝ้าสังเกตพัฒนาการของทุนนิยมโลก ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณี วิถีชีวิตและวิถีคิดของผู้คนในสังคม ทุนวัฒนธรรม หมายถึง ทุนที่ใช้ไปในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม สินค้าบริการใดที่มีวัฒนธรรมฝังตัวอยู่ สินค้าและบริการเหล่านั้นคือสินค้าวัฒนธรรม (Cultural Product) สินค้าและบริการแต่ละประเภทจะมีนัยทางวัฒนธรรมในระดับและความเข้มข้นต่างกัน เช่น บะหมี่สดย่อมมีนัยทางวัฒนธรรมแตกต่างจากบะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ทุนวัฒนธรรมกำลังเป็นทุนหลักในสังคมเศรษฐกิจโลก เนื่องจากทุนบริการกำลังจะเข้ามาแทนที่ทุนอุตสาหกรรม แต่ในขณะที่ทุนบริการยังไม่เติบโตเต็มที่ ทุนวัฒนธรรมเป็นทุนหลัก ที่ได้หยั่งรากแล้วทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมขยายตัวอย่างกว้างขวางสินค้าวัฒนธรรมจำนวนมากได้ถูกผลิตและกระจายไปทั่วโลกโดยผ่านกระบวนการสากลานุวัตรของวัฒนธรรมชาติมหาอำนาจ ซึ่งเติบโตพร้อม ๆ กับระบบจักรวรรดินิยม กระแสโลกานุวัตร กระบวนการโทรทัศนานุวัตรได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อมของมนุษย์ทั้งในครัวเรือน สถานที่ทำงาน ชุมชนและบ้านเมืองทุกระดับ

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552 : 31-32) ได้กล่าวว่า ทุนทางวัฒนธรรม คือ การใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและคุณค่านิยมท้องถิ่น ตลอดจนเน้นอนุรักษ์และพัฒนาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชุมชนไว้ ถึงแม้ว่าโดยประวัติศาสตร์ชุมชนเองนั้น มิได้เกิดจากการเป็นเครือข่ายกันทั้งหมดก็ตาม แต่ได้มีการหล่อไหลทางวัฒนธรรมและซึมซับกันโดยอัตโนมัติ มีการคิดค้นและพัฒนาความรู้ ภูมิปัญญาจากการประกอบอาชีพของตนเองแล้วบอกต่อๆ กันเมื่อใช้แล้วดี หรือการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งต้นทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ถูกอนุรักษ์และถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไป

ภมรรัตน์ สุธรรม (2546 : 36-37) ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนั้นแนวคิดของการพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนา (Community – based development approach) โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมโดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืนให้เป็นไปอย่างสมดุลกัน และก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นความยั่งยืนของคนและสังคมชุมชน เพราะเป็นการพัฒนาที่ต่อเนื่อง จากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง เป็นการเชื่อมโยง เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเดียวกันเมื่อองค์ประกอบเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการทางสังคม ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในทุกด้าน ก็จะเกิดความสมดุลหรือสังคมที่ยั่งยืนในที่สุด

2.2.2 การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม

มักจะมีผู้กล่าวเสมอว่าประเทศไทยพัฒนาแต่เศรษฐกิจเป็นหลักไม่มองมิติทางวัฒนธรรมแต่แท้ที่จริงแล้วการพัฒนากระแสหลักก็วางอยู่บนพื้นฐานของมิติวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมบริโภคนิยม วัฒนธรรมการออกแบบกลไกและแยกส่วน วัฒนธรรมที่ซื้อหาทุกสิ่งด้วยเงินตราทำให้เกิดการขายศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม ดังนั้นการจะพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ต้องเปลี่ยนวิธีคิดและเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ หันมาเข้าใจมิติทางวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหวมีชีวิตแทนที่ เพื่อที่จะได้เข้าใจทางเลือกในการพัฒนาให้มีทิศทางที่หลากหลายมากขึ้นและสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาได้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม

มิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองปัญหาหาแบบองค์รวม สรรพสิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันโดยไม่มีแยกส่วน ๆ รวมทั้งการมองวิธีคิดของคนในชุมชนที่อธิบายสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ เชื่อมโยงกับระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม รวมทั้งคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ถูกครอบงำความคิดจากใคร ปัญหาวัฒนธรรมทุกวันนี้ คือ การครอบงำทางความคิดที่วางอยู่บนผลประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้งโดยขาดความรับผิดชอบต่อชุมชน สังคม อาศัยต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สะสมอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้นในรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่ศีลธรรม ศิลปะ และภูมิปัญญาโดยอาศัยกระบวนการเสริมสร้างพลังสังคม ดังนี้ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2544 : 200-204)

1. การเสริมสร้างต้นทุนทางวัฒนธรรม ทั้งภูมิปัญญา ความรู้ อุดมการณ์คุณค่าทางศีลธรรม และทรัพยากรส่วนรวมอันจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและเกิดความพร้อมที่จะร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อท้องถิ่นของตนเอง
2. การเสริมสร้างประชาสังคม เป็นการดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางกฎเกณฑ์กติกาสังคมเพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมกันรับผิดชอบตรวจสอบ และได้ประโยชน์จากสังคมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม
3. การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างพลังในการดูแลท้องถิ่นเพื่อให้สามารถมีอาชีพพอเพียงและดูแลปกป้องสิทธิท้องถิ่นและทรัพยากรของตนได้อย่างยั่งยืน
4. การเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพหุสังคม ที่ผู้มีความแตกต่างกันทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิต วิถีชีวิตและชาติพันธุ์ การเคารพสิทธิความเป็นคนอย่างเท่าเทียม

2.2.3 ทุนทางวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อชุมชน

การที่ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้นต้องมาจากการเคลื่อนไหวมิติทางวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต อันจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์การร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมของชุมชนด้วยจิตวิญญาณที่จะส่งผลต่อความยั่งยืนของผลงานที่เกิดขึ้น มิติทางวัฒนธรรมที่ควรคำนึงถึงได้แก่

1. การพัฒนาแบบองค์รวม

คือการมองความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันโดยที่ไม่แยกแยะเป็นส่วนต่าง ๆ มองอย่างเป็นระบบและมองเห็นภาพรวมในวงกว้างของชุมชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยคำนึงถึง

1.1 ระบบคุณค่า ที่แต่ละคนแต่ละภูมิภาคจะมีระบบคิดที่แตกต่างกันซึ่งนำมาสู่การสร้างระบบคุณค่าของชุมชนที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น จะทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงเป็นชุมชน

ที่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลของแต่ละชุมชน โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพเป็นการมองอย่างเป็นองค์รวม (Holistic)

1.2 ระบบอุดมการณ์อำนาจ ในชุมชนมีอุดมการณ์เชิงอำนาจซึ่งอาจจะเป็นอำนาจทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ แต่ในขณะเดียวกันอำนาจจากพลังอื่น ๆ เช่น อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ อำนาจของผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ ผีป่าผีบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ผีสาธิตเวทดา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539 : 235-240) โดยจะเห็นถึงความผสมผสานที่แทรกอยู่ในประเพณี พิธีกรรมแยกไม่ออกเพราะชาวไร่ชาวนาชีวิต โดยมีธรรมชาติเป็นเครื่องบังคับให้มีวิถีชีวิตเช่นนั้น คือต้องอาศัยต่อสู้กับธรรมชาติตลอดเวลาในเมื่อไม่สามารถช่วยตัวเองได้ตามลำพังครอบครัวของตนเอง จึงมีความพยายามที่จะจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จนเกิดเป็นจารีตประเพณี พิธีกรรมให้คนรุ่นต่อมาได้ยึดถือปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น ในด้านการทำมาหากิน มีที่ดิน นาไร่ ต้นไม้ น้ำ ป่า เช่น มีความเชื่อว่าในธรรมชาติมีผีอยู่มากทั้งผีที่ดีคือ ผีปู่ตา ผีเจ้าที่เจ้าทาง เทวดาอารักษ์ และผีที่ร้าย เช่น ผีปอบ ผีเป่า ตัวอย่าง เช่น ต้นไม้ต้นหนึ่งถ้าไปตัดก็อาจจะป่วย ทุกหนทุกแห่งจะมีเทพยดาสิงสถิตอยู่และทุกสิ่งสัมพันธ์กันหมดและต่างก็มีพันธะซึ่งกันและกัน รวมทั้งสัมพันธ์ภาพที่ผ่านการร่วมมือการทำงานจิตสำนึก สิ่งเหล่านี้เป็นอุดมการณ์อำนาจเพราะแสดงถึงศรัทธาของชุมชนที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นด้วยจารีตของชุมชน

1.3 ระบบภูมิปัญญา เป็นการสั่งสมเป็นระบบคิด ระบบความรู้ ระบบคุณค่าการกลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมาทั้งทางตรง คือ การประสบเหตุการณ์ด้วยตนเองและทางอ้อมคือการได้ยินได้ฟังมาจากคำสอน คำบอกเล่า แต่เป็นสิ่งที่มียุ่ทุกแห่งหน เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองแล้วนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านคิดได้เองแล้วนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่มาแก้ปัญหาคำดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างทันสมัย

1.4 การจัดการกับความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยการเรียนรู้ การสร้างสรรค์การผลิตและการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคมเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมจากภายใน มีการถ่ายทอดที่ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่ชาวบ้านได้นำมาจากถิ่นเดิมมาสร้างใหม่พร้อมกับการปรับปรุงสร้างสรรค์ให้เหมาะสมตามสภาพ ภูมิปัญญามีลักษณะเป็นองค์รวมที่สืบสานสัมพันธ์กันไปทั้งหมดกับธรรมชาติ ไม่แยกส่วนจากศาสตร์แบบทันสมัยที่มีการจำแนกแจกแจงออกไปเป็นส่วนย่อย ๆ เช่น คนคนนี้จะรู้เรื่องการผลิต คนนี้จะรู้เรื่องการตลาด ทั้งหมดนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการสั่งสมระบบคุณค่าและศีลธรรม การเกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ มากกว่าการที่ถูกครอบงำปัจจัยแวดล้อมจากภายนอก

2. คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การที่ไม่ถูกครอบงำทางความคิดจากใครจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ต่อการมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงทำอย่างไรที่ชุมชนจะไม่ถูกครอบงำทางความคิดโดยมีระบบคุณค่า ภูมิปัญญาที่สามารถเข้าใจภาพของวิถีแบบองค์รวม

3. กระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ กระบวนการนี้สามารถผลิตสิ่งใหม่ ๆ และการรับรู้จักปรับตัวของชุมชน ภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปแต่ละชุมชนทำให้ชุมชนเกิดพลังในการ

คิดค้นและแสวงหาทิศทางการพัฒนาที่หลากหลายตามศักยภาพที่ตนมีอยู่ ด้วยองค์ประกอบที่เป็นพลังในการสร้างสรรค์เพื่อจะจัดการและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางวัฒนธรรมที่หยุดนิ่งและตายตัวอันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นจำเป็นที่นักพัฒนาจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบมิติทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะได้เข้าใจและเลือกพัฒนาให้มีทิศทางที่หลากหลายมากขึ้นและสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เสริมสร้างการพัฒนาตามมิติทางวัฒนธรรมด้วยกระบวนการดังนี้ การเสริมสร้างทุนทางวัฒนธรรม ทุกชุมชนมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสะสมอยู่ก่อนแล้วในรูปแบบที่หลากหลายตั้งแต่ศีลธรรม ภูมิปัญญา ศิลปะ และทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรมเป็นเสมือนพลังของชุมชนในการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ดังนี้

3.1 การเสริมสร้างประชาคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน กฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมเพื่อให้ทุกคนมีความรับผิดชอบตรวจสอบและได้ประโยชน์จากสังคมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมซึ่งจะช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจการเมือง สังคมก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กันด้วยความเป็นธรรม ความเสมอภาค

3.2 การเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนที่ทำหน้าที่ตรวจสอบปกป้องรักษาสิทธิของชุมชน การพึ่งตนเองที่จะพัฒนาศักยภาพของชุมชนไปสู่ความยั่งยืน

3.3 การเคารพสิทธิความหลากหลายของพลสังคม ในการเลือกที่จะพัฒนาไปตามวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

มิติทางวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยในการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นจริงและมีประสิทธิภาพต้องอาศัยการรวมกลุ่มของประชาชนเพราะกลุ่มมีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพลังความสามารถจนสามารถเข้ามาดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมตามการเปลี่ยนแปลงจะพบว่า การมีกลุ่มนั้นมักจะเกิดขึ้นจากธรรมชาติของการมารวมกลุ่ม ซึ่งจะนำมาสู่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมประเมินผล รวมทั้งการพัฒนากลุ่มเป็นประชาสังคมตามกลไกของรัฐบาล และการประสานความร่วมมือแบบฉันทกันกำลังเป็นประชารัฐ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้กรมการพัฒนาชุมชน (2561 : 19-20) ได้กล่าวถึงประเทศไทยมี 8 วิถี "ทุนทางวัฒนธรรมไทย" ที่สำคัญ เพราะวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ การสั่งสอนสามารถกล่าวได้ว่า "วัฒนธรรม"คือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีกระบวนการถ่ายทอดเพื่อคงลักษณะสำคัญของเผ่าพันธุ์ไว้

ความสำคัญของวัฒนธรรมเป็นไปเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานสร้างความเรียบร้อยในสังคมนั้น วัฒนธรรมช่วยยึดโยงจิตใจคนในสังคมเดียวกัน ก่อให้เกิดสุนทรียภาพในชีวิต และเพื่อใช้ในการสื่อสารร่วมกันในสังคมเดียวกันและผู้คนต่างสังคม ข้อหลังสุดนี้ทำให้วัฒนธรรมต้องมีการศึกษา เพื่อ "พัฒนา" ให้มีการต่อยอดอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา มิใช่เพียงแค่ "อนุรักษ์" เก็บรักษาไว้อย่างเดียว

กระทรวงวัฒนธรรม แปลงวัฒนธรรมออกเป็น 2 รูปแบบ คือ "รูปธรรม" เป็นวัฒนธรรมที่มองเห็นจับต้องได้ และ "นามธรรม" เป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ จับต้องไม่ได้ แต่ "สัมผัส" ได้ด้วยความรู้สึก ความศรัทธา เมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นมรดกและต้นทุนที่มีค่าในการสร้างสรรค์

เศรษฐกิจอย่างยั่งยืน กระทรวงวัฒนธรรม จึงจำแนกให้เข้าใจง่ายว่าเป็น 8 วิถีวัฒนธรรม ประกอบด้วย

1. อาหาร ครอบคลุมถึงลักษณะการรับประทาน รูปแบบการปรุง และภาชนะต่าง ๆ
 2. การแต่งกาย หมายถึง รูปแบบเสื้อผ้าอาภรณ์ และแต่งกายในพิธีการต่าง ๆ
 3. ที่อยู่อาศัย ครอบคลุมถึงลักษณะการอยู่อาศัย และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ทั้งบ้านเรือนและสถานที่สำคัญ
 4. ประเพณี หมายถึง สิ่งที่เราเชื่อถือ และยึดเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาในสังคมหนึ่ง ๆ จนกลายเป็นแบบแผนที่คนในสังคมนั้นปฏิบัติต่อกันมา เพราะมีประโยชน์ต่อส่วนรวมให้ผลในการยึดโยงจิตใจรวมกัน
 5. ภาษา ทั้งการพูด ด้วยหนังสือ จารึกต่าง ๆ
 6. อาชีพ เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เกิดจากการทดลองจนกลายเป็นองค์ความรู้ เป็นทักษะที่จุนเจือชีวิต สร้างรายได้ให้ผู้คนในสังคมนั้น
 7. ความเชื่อ เป็นวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ แต่สัมผัสได้ด้วยความรู้สึก และสามารถถ่ายทอดโดยการแทนค่าเป็นรูปธรรมได้
 8. ศิลปะพื้นถิ่น หมายถึงการแสดงออกเพื่อความรื่นเริงทั้งการเล่น การแสดงต่าง ๆ
- ทั้ง 8 วิถีวัฒนธรรม เป็นแกนที่ซึ่งให้เห็น "วิถี" ชีวิตของมนุษย์ทว่าในชุมชนแต่ละแห่ง ในแต่ละสังคม ล้วนมีวิถีที่ต่างกันไปตามภูมิวัฒนธรรม และภูมิโนศ เป็นความต่างที่มี "อัตลักษณ์" เป็นตัวของตัวเอง

จากความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า พุทธทางวัฒนธรรม เป็นองค์ความรู้ที่เป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร และเศรษฐกิจ ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เกิดการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน พุทธทางวัฒนธรรม จึงเปรียบเสมือนกลไกทางธรรมชาติที่ยกระดับขึ้นมาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิตของชน ผสมผสานมิติของสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจชุมชน เพราะวัฒนธรรม ความเชื่อ เป็นศูนย์รวมของจิตใจ ที่สามารถทำให้ผู้คนในสังคมเกิดการเชื่อมร้อยจิตใจให้ยึดถือและปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด วัฒนธรรม ความเชื่อ จึงเป็นกลวิธีที่ส่งพลังและอำนาจให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการที่เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และศาสนา ให้เกิดดุลยภาพ ตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคม ซึ่งเป็นโจทย์ที่ ไลน์สโตน ได้ตั้งไว้ว่า "เราต้องการวิถีดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้" คำกล่าวของไลน์สโตนชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาแบบแยกส่วน ไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ จึงจำเป็นต้องการ วิถีดั้งเดิมใหม่ คือ การคิดแบบเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ เพราะปัญหาทุกปัญหามีการเชื่อมโยงกันทั้งหมด ขึ้นอยู่ที่ว่า จะสามารถยกระดับสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ จนละเลยด้านสังคม แม้จะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ค่อยเป็นแผนแม่บทในการกำหนดทิศ

ทางการพัฒนาประเทศก็ตาม แต่การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ละเลยการแก้ปัญหาและวัฒนธรรมมาขับเคลื่อนให้กลายเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ปัจจุบันทิศทางการพัฒนาประเทศให้ความสำคัญกับความยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมุ่งเน้นให้ภาคชนบท หรือ ประชาชนในท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการยกระดับองค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีวัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่นมาพัฒนาสู่การท่องเที่ยวชุมชนที่เน้นการขายเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของความเป็นชุมชน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

บัวตะวัน มีเดีย (2561 : 8-9) ได้กล่าวถึง การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามกรอบแนวคิดหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ หรือ หมู่บ้าน CIV จึงมีใช้โครงการที่เน้นเพียงการพัฒนาสินค้าหรือบริการที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการขับเคลื่อน แต่ยังมีเป้าหมายเพื่อสร้าง "รากฐาน" ของชุมชนให้มีความสามารถในการสร้าง "รายได้ใหม่" ให้ตกอยู่ในชุมชน ส่งเสริมให้เยาวชนคนรุ่นใหม่มีอาชีพ ลดการทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดออกไปหางานทำต่างถิ่น หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industry Village : CIV) มุ่งเน้นให้ใช้ทุนพื้นฐานของชุมชนได้แก่

1. พื้นที่ หรือ สถานที่ (Place Based Village) เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ลักษณะพิเศษทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม ซึ่งโดยส่วนใหญ่อยู่ในรูปของ "ชุมชนช่วงฝีมือหรือตลาดวัฒนธรรม" มีเอกลักษณ์เฉพาะ ลักษณะพิเศษทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรม

2. สินค้าและบริการ (Product-Based Village) ผลผลิตในชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นกลุ่มการผลิตในชุมชนที่ผลิตสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์ เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชี่ยวชาญหรือองค์ความรู้เฉพาะของท้องถิ่นหรือชุมชน เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปหรือแพร่หลายในการผลิต ทุนจากภายใน ของชุมชนทั้ง 2 ด้านนี้ ถือเป็นทุนตั้งต้นในการพิจารณาเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ครอบคลุมทั้งทุนทางกายภาพ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความชำนาญเฉพาะด้านที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของชุมชน เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ดังแนวพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงมุ่งเน้นการพัฒนาคน "ต้องระบบจากข้างใน" คือ ต้องมุ่งพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวในชุมชนที่เข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนและหมู่บ้านซึ่งหลายชุมชนยังไม่มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว จึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความล่มสลายได้

การขับเคลื่อนโครงการด้วยมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. ทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

- 1.1 อัตลักษณ์ชุมชน
- 1.2 เส้นใยชุมชน
- 1.3 วิถีชุมชน

- 1.4 ภูมิปัญญาชุมชน
2. การท่องเที่ยว ประกอบด้วย
 - 2.1 ทรัพยากรท่องเที่ยว
 - 2.2 เส้นทางท่องเที่ยว
 - 2.3 ข้อมูลท่องเที่ยว
3. ผลผลิตและบริการ ได้แก่
 - 3.1 การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน (เดิม)
 - 3.2 การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับบริการชุมชน (เดิม)
 - 3.3 ของฝากและของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีหลักการดังนี้

กรมพัฒนาชุมชน (2561: 20-28) ได้กล่าวว่าการศึกษาทุนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวนั้น ต้องมีการบริหารจัดการ "ทุนเดิม" และ "ทุนใหม่" อย่างมีประสิทธิภาพจะสร้างความยั่งยืน (ของทุน) ทั้ง 5 ด้าน ทำให้ชุมชนมีทุนเก็บไว้ใช้ได้ระยะยาว และส่งต่อให้รุ่นลูกหลานได้ นอกจากนั้น ชุมชนยัง "ตระหนัก" ถึงคุณค่า และเป็นผู้ทำหน้าที่ "ส่งต่อ" คุณค่านั้นให้แก่สังคมโดยปริยาย มีรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาอย่างยั่งยืน นักท่องเที่ยวไปที่ "บ้านเชียง" จังหวัดอุดรธานี ส่วนใหญ่มักจะนึกภาพหม้อดินเขียนสีโบราณ ส่วนคนทั่วไป "บ้านถวายเป็น" จังหวัดเชียงใหม่ ก็นึกถึงแต่หมู่บ้านแกะสลักไม้ อันที่จริง ทั้งสองชุมชนนี้มีเสน่ห์ที่ค้นหาซึ่งกันและกัน แหล่งท่องเที่ยวบ้านเชียง ได้ชื่อว่าเป็นถิ่นฐานของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งที่ค้นพบในอุทยานแห่งชาติและได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก แต่ผู้คนที่ทำให้เมืองโบราณบ้านเชียงมีชีวิตชีวาเช่นทุกวันนี้ คือ ชาวไทยพวน หรือลาวพวน ส่วนบ้านถวายเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีบันทึกเมื่อกว่าพันปีก่อนว่า ยุคที่นครทริภุญชัยมีความเจริญรุ่งเรือง พระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์ผู้ปราดเปรื่อง ทรงเสด็จมาหยุดพักที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งอุดมสมบูรณ์ทั้งทุ่งนาและป่าไม้ ชาวบ้านรู้ข่าวจึงนำผลไม้และเครื่องบรรณาการใส่พานโตกไม้มาถวาย จึงได้ชื่อว่าเป็นบ้านถวายเป็น สองชุมชนนี้เป็นตัวอย่างของการมี "ต้นทุน" หลากอย่าง แต่คนส่วนใหญ่รู้จักแค่ด้านเดียว และจดจำภาพลักษณ์ดังกล่าวเป็นเวลานาน จนขาดโอกาสนำต้นทุนด้านอื่น ๆ มาใช้เป็นจุดขาย

2. กรอบแนวทางในการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ หรือชุมชนที่เกิดใหม่ ล้วนมีเป็นองค์ประกอบอยู่ใน 3 ด้านนี้คือ 1. ด้านประวัติศาสตร์ 2. ด้านศิลปวัฒนธรรม/ประเพณี 3. ด้านสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านที่มีครบทั้ง 3 มิติ ถือว่าได้เปรียบเรื่องต้นทุน บางชุมชนที่เกิดใหม่อาจมีองค์ประกอบเรื่องเดียว เช่น ประเพณี ซึ่งดึงดูดผู้คนเข้ามาตั้งรกราก กันว่ามี "ต้นท่อน" แล้วเปรียบเสมือนคนที่มี "พรสวรรค์" (ต้นทุนครบ 3 ด้าน) ส่วนที่มี "พรแสวง" ย่อมต้องใช้ความเพียรต่อทุนที่มีไม่มากให้เกิดประโยชน์สูงสุด การใช้หลักการตลาดเข้ามาจับ จะช่วยให้มองเห็นคุณค่าของชุมชนบนฐานของต้นทุน 3 มิติ ได้ง่ายและชัดเจน คุณค่าดังกล่าวคือ "จุดขาย" ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ กระบวนการในการพัฒนาประกอบด้วย

1. ค้นหา "จุดเด่น" 3 มิติ จำนวน 5 เรื่องเพื่อนำมาเป็น "จุดขาย"

2. ค้นหาทุนเดิม ประกอบด้วย ทุนทางวิทยาศาสตร์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทุนศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

3. ค้นหาทุนใหม่ ประกอบด้วย ความคิดสร้างสรรค์ ทุนทางนวัตกรรม

4. ความยั่งยืน 5 ด้าน การบริหารจัดการ "ทุนเดิม" และ "ทุนใหม่" อย่างมีประสิทธิภาพ จะสร้างความยั่งยืน (ของทุน) ทั้ง 5 ด้านให้กับชุมชนสามารถเก็บเกี่ยวไว้ใช้ได้ในระยะยาว แลส่งต่อให้รุ่นลูกหลานได้นอกจากนั้น ชุมชนยัง "ตระหนัก" ถึงคุณค่า และเป็นผู้ทำหน้าที่ "ส่งต่อ" คุณค่านั้นให้แก่สังคมโดยปริยาย

3. จุดขายของการท่องเที่ยว คือเป็นตัวของตัวเอง หรือมีอัตลักษณ์การค้นหาค้นหาตัวเอง จึงเป็นกระบวนการสำคัญ สิ่งที่ต้องบอกถึงอัตลักษณ์ชุมชนมี 3 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และวิถีชีวิต (ครอบคลุม 8 วิถี ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ภาษา อาชีพ ประเพณี ความเชื่อ ศิลปะพื้นบ้าน) การสังเคราะห์องค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้ และทำการเรียบเรียงเพื่อใช้ประโยชน์ ก็เท่ากับเป็นการเริ่มต้นเก็บรักษา "มรดกทางวัฒนธรรม" ของชุมชนอย่างเป็นระบบ

4. จัดทำแผนพัฒนา หลักในการจัดทำแผนชุมชนมีหลายรูปแบบ ชุมชนบางแห่งอาจถนัดในการทำแผนยุทธศาสตร์ บางแห่งอาจจะเริ่มต้นด้วยเวทีระดมสมองความคิดและตกลงกิจกรรมการด้วยตนเอง บางชุมชนอาจใช้โมเดลสำเร็จรูปที่ช่วยให้ความคิดเข้าระบบ มองเห็นเป้าหมายได้ง่าย อย่าง เช่น Y Model ซึ่งมีกระบวนการ 5 P กล่าวคือ

1. Place ด้านการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพ สร้างแหล่งท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเพราะเป็นแม่เหล็กแรกที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว 2. Preserve ด้านอนุรักษ์ ดูแลรักษาทรัพยากรที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น/ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาเยือนด้วยความประทับใจ และเป็นต้นทุนที่ยั่งยืนของชุมชน 3. People ด้านชุมชนพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนาผู้ประกอบการชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เก่งไปด้วยกัน 5. Product ด้านผลิตภัณฑ์พัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการให้มีความโดดเด่น

สินค้าต้องผลิตแบบรู้ใจคนซื้อ 6. ด้านการส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยว และกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง รู้จักพลังสื่อ เลือกใช้สื่อที่ประหยัดและให้ผลกว้าง

5. สร้างเสน่ห์ชุมชนด้วยหลัก 5S ทราบแล้วว่าการค้นหาเสน่ห์ชุมชนอย่างไร แต่เสน่ห์ที่สกัดได้มา บางทีก็นำมาใช้เลยไม่ได้ เปรียบเหมือนมีข้าวสารต้องนำมาหุงเป็นข้าวสวยจึงจะรับประทานได้ เสน่ห์ที่ต้องการการ "ปรุง" ให้พอเหมาะ โดยอาจอาศัยหลัก 5s คือ 1. Smile ชุมชนเจ้าของบ้าน ยิ้มแย้มแจ่มใส 2. Story ชุมชนมีเรื่องราวเรื่องเล่า ที่น่าสนใจ 3. Secret มีความลับเล็กๆ ที่เป็นเสน่ห์ เช่น สูตรลับรสชาติอาหารพื้นบ้าน 4. Surprise มีสิ่งที่ทำให้ประหลาดใจในเชิงบวก เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่น่าประทับใจ ชุมชนสะอาด มีความปลอดภัย 5. Spirit ชุมชนเจ้าของบ้านมีอัธยาศัยไมตรี มีความโอปอ้อมอารี

6. เป้าหมายและความสำเร็จ การนำต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม มาสร้างคุณค่าในมิติ 4 ด้าน (นวัตกรรม ภูมิปัญญา เรื่องราว ความคิดสร้างสรรค์) สร้างอัตลักษณ์ และเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า บริการของชุมชน การสร้างความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของชุมชน ความสามัคคี ศักยภาพ เพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันให้กับชุมชนท้องถิ่น ยังเป็นการสร้างงาน สร้าง

รายได้ให้กับชุมชน นำไปสู่การสร้างความสุข 5 มิติได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และจิตใจ เพื่อความยั่งยืนของชุมชน

พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (2556: 13-14) ได้เสนอหลักในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนี้

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว (Using Resource Sustainably)
2. การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดของเสียจะช่วยเลี้ยงค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว (Reducing Over - Consumption and Waste)
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Maintaining Diversity)
4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว (Integrating Tourism into Planning)
5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย (Supporting Local Economics)
6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย (Involving Local Communities)
7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน (Consulting Stakeholders and the Public)
8. การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริหารการท่องเที่ยว (Training Staff)
9. การตลาดที่เตรียมข้อมูลอย่างพร้อม จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย (Marketing Tourism Responsibly)
- 10 การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน (Undertaking Research)

โกวิท พวงงาม (2553: 382-383) ได้เสนอแนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนจัดการตนเอง เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1. ศักยภาพในการริเริ่มโครงการ องค์กรชาวบ้านในหลายพื้นที่สามารถรวมตัวกันเอง โดยริเริ่มโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนา อีกทั้งความสามารถในการประสานประสบการณ์เพื่อใช้ในกิจกรรมโครงการ

2. ศักยภาพการบริหารจัดการ องค์กรชาวบ้านหลายกลุ่มหลายองค์กรสามารถที่จะแบ่งบทบาทหน้าที่ และจัดการทั้งในเรื่องคน เรื่องเงิน และกิจกรรม รวมทั้งการกระจายผลประโยชน์สู่สมาชิกได้อย่างทั่วถึง

3. ศักยภาพในการระดมทุน มีทั้งการระดมทุนภายในชุมชนด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลงหุ้น การเก็บเงินสมาชิก การทอดผ้าป่า การรวมกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น การระดมทุนจากภายนอก เช่น ในรูปแบบการกู้ยืมเงิน การประสานโครงการพัฒนาแบบให้เปล่าจากภาครัฐ การประสานงบประมาณจากองค์กรพัฒนาเอกชน และแหล่งทุนจากภาคธุรกิจ ซึ่งหลายองค์กรพบว่าสามารถเข้าถึงแหล่งทุนต่าง ๆ เหล่านี้ได้เป็นอย่างดี และมีความสามารถในการนำเงินทุนมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ศักยภาพในการต่อรองทางการเมือง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน สามารถมีอำนาจต่อรองทางการเมือง ซึ่งมีให้เห็นในหลายกรณีปัญหา เช่น ปัญหาป่าไม้ ที่ดิน สิ่งแวดล้อม หรือปัญหาการประกอบอาชีพ ซึ่งการต่อรองทางการเมือง จะทำให้ชาวบ้านลดความกลัว และกล้าแสดงออกต่อผู้มีอำนาจหรือกลุ่มทุนมากขึ้น

5. ศักยภาพผู้นำชาวบ้าน ซึ่งผู้นำถือว่าเป็นคนที่มีความสำคัญอย่างสูงผู้นำเหล่านี้ อาจประกอบด้วยผู้นำทางความคิด ผู้นำทางศีลธรรม ผู้นำทางด้านอาชีพ หรือเทคนิค หรือการปฏิบัติ ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานและประสานกับทางราชการและเอกชน รวมทั้งประสานภายในหมู่บ้าน ศักยภาพของผู้นำต่าง ๆ เหล่านี้มีอยู่จริงและได้รับการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอเป้าหมายหลักของการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนนั้น คือ การสร้างสังคมเข้มแข็ง คงปฏิเสธไม่ได้ว่า เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา คือ การสร้างความกินดีอยู่ดีมีสิทธิ์เสรีภาพ ดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติซึ่งสามารถกระทำได้โดยการสร้าง "สังคมเข้มแข็ง" (Strong Society) อันเป็นสังคมที่ประกอบด้วยลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. เป็นสังคมที่อยู่สถานะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีความเติบโตทางด้านอารมณ์ มีความคิด มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนร่วม และมีสติปัญญาที่สูงงอม (Maturity)

2. เป็นสังคมที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีค่านิยม บรรทัดฐาน ประเพณี อัตลักษณ์ร่วมกัน สมาชิกของสังคมมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความภาคภูมิใจที่เป็นสมาชิกของสังคม และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนของตนเอง อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกอยากปกป้องดูแลชุมชนของตนให้ปลอดภัย และมีความสุขที่สุด

3. สังคมเข้มแข็ง เป็นสังคมที่สมาชิกมีความไว้วางใจเชื่อใจระหว่างกัน มีวัฒนธรรม บรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนในลักษณะที่เท่าเทียม (Reciprocal) หรือที่เรียกว่า "ทุนทางสังคม (Social Capital)" โดยทุนทางสังคมดังกล่าวนี้ มิได้เกิดขึ้นมาภายหลังเวลาข้ามคืน แต่เกิดจากการสะสมของการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Accumulation of Social Exchange and Capital) ที่มีการให้และรับระหว่างสมาชิกในสังคม จนนำไปสู่ความไว้วางใจเชื่อใจระหว่างกัน กล่าวคือ ถ้าตนเป็นผู้ให้ในวันนี้ ก็จะได้รับตอบคืนมาอย่างแน่นอน (ไม่ช้าก็เร็ว) และเมื่อได้รับการตอบคืนมาในวันนี้ ตนก็มีความมั่นใจ

ที่จะให้ผู้อื่นมากกว่าในวันหน้า ซึ่งความไว้นี้เชื่อใจระหว่างสมาชิกในสังคมจะเริ่มต้นจากความไว้นี้ เชื่อใจน้อย แล้วค่อย ๆ สะสมเป็นความไว้วางใจมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อระยะเวลาของความสัมพันธ์เนิ่นนานออกไปมากขึ้นเรื่อย ๆ สังคมใดก็ตามที่สะสมทางสังคมเอาไว้ ก็จะสามารถนำทุนทางสังคม (พลังของความไว้นี้เชื่อใจและความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจระหว่างกัน) ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาและก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมไทยในที่สุด

4. สังคมเข้มแข็ง เป็นสังคมที่สมาชิกมักจะจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายที่หลากหลายจำนวนมาก และเมื่อสังคมประสบปัญหาใด ๆ ก็ตามสมาชิกของสังคมจากเครือข่ายที่หลากหลายจะร่วมมือกัน นำพลังของทุนทางสังคมที่สะสมเอาไว้ออกมาใช้ในรูปแบบของการช่วยเหลือกันและกัน ทั้งทางความคิด ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ และกำลังแรงงาน เพื่อช่วยกันระดมสรรพกำลังในการแก้ไขปัญหา ดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วง รวมทั้งเป็นฝ่ายรุกในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สังคมเข้มแข็ง เป็นสังคมที่มีขีดความสามารถในการควบคุมและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยฐานอำนาจ ภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น และเครือข่ายทางสังคมภายในชุมชน เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหา

5. สังคมที่มีความเข้มแข็งจะเป็นสังคมที่ยืนบนขาตัวเองได้สูง พึ่งตนเองได้ในระดับสูง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมเช่นนี้จะพึ่งพิงสังคมภายนอกในแง่ที่เป็นส่วนเสริมเท่านั้น แต่อำนาจในการตัดสินใจและการจัดการอยู่ในกำมือของชุมชน และกระบวนการดำเนินงานของชุมชนจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน สรรค์สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ อันจะทำให้สมาชิกของสังคมสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2553: 27-28)

ฉะนั้นการท่องเทียวชุมชนยั่งยืน จึงเป็นการศึกษาองค์ความรู้ที่สำคัญทำให้ชุมชนได้มีข้อมูลในการตัดสินใจ เรียนรู้ปรับตัว เข้าใจรากเหง้าของตนเองที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของบุคคล 4 กลุ่ม ได้แก่

1. คนในชุมชนท้องถิ่น ต้องมีความคิดว่าจะลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเองผ่านข้อมูลผ่านข้อมูลจากการศึกษาชุมชน
2. หน่วยงานราชการ ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่จะไปพัฒนาต่อยอด เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพจากภูมิปัญญา การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากอาหารพื้นถิ่น เป็นต้น
3. นักวิชาการ นักวิจัย ใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เกิดการเรียนรู้บนพื้นฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ผ่านการส่งเสริม ผลักดัน กระตุ้น จุดประกายความรู้ ให้ชุมชนเห็นถึงสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนนำไปสู่ความยั่งยืน
4. ภาคเอกชน เป็นชุดข้อมูลในการเข้าไปส่งเสริม สนับสนุนทั้งด้านการตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นการยกระดับสู่การกระจายได้สู่ท้องถิ่น

2.3.2 ความจำเป็นของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

นาฏสุตา เชมนะสิริ (2555 : 119-120) การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก จึงศักยภาพในการที่จะเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม

และอื่น ๆ ในหลายประเทศ โดยสามารถส่งผลทั้งทางบวกและทางลบได้ ดังนั้นในการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงควรคำนึงถึงผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้น หรือกล่าวได้ว่า คำนึงถึงต้นทุน และผลประโยชน์ที่จะได้รับการท่องเที่ยวตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อลดจุดอ่อนหรือความเสี่ยงให้น้อยลงมากที่สุด ต้นทุนและผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวควรพิจารณามี 4 ด้านได้แก่

1. ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจในเรื่องต่าง ๆ คือ การจ้างงานในท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม กระตุ้นให้เกิดอุตสาหกรรมภายในประเทศที่ศักยภาพทางเศรษฐกิจ อาทิ โรงแรม ที่พัก ภัตตาคารและการบริการด้านอาหาร ระบบการขนส่ง เป็นต้น การท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศนำมาซึ่งการลงทุน การท่องเที่ยวสร้างความหลากหลายให้กับระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท ช่วยเพิ่มรายได้จากการเก็บภาษีที่ได้รับจากการบริการนักท่องเที่ยว สร้างโอกาสการจ้างงานในธุรกิจชุมชน และเพิ่มโอกาสในการทำธุรกิจที่เกี่ยวกับสินค้าและบริการต่าง ๆ ซึ่งยังไม่มีมาก่อนให้กับชุมชน เป็นต้น ดังเช่นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

2. ด้านสังคม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ด้านสังคมในเรื่องต่าง ๆ อาทิ เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตคนในท้องถิ่นจากการท่องเที่ยวที่ใช้หลักการพัฒนาแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวก่อให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านนันทนาการและวัฒนธรรม อาจมีการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ และก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น รวมทั้งสร้างโอกาสในการกระชับความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างคนต่างวัฒนธรรม

3. ด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ด้านวัฒนธรรม ในเรื่องต่อไปนี้จะการท่องเที่ยวสามารถช่วยเสริมสร้างความตระหนักในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็อาจก่อให้เกิดการบิดเบือนได้ รายได้จากการท่องเที่ยวสามารถนำไปใช้ในการทำนุบำรุงแหล่งโบราณคดี สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การคงอยู่ของวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของชุมชน การท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและประสบการณ์ รวมทั้งสามารถเอื้อประโยชน์ในการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปหัตถกรรมดั้งเดิม

4. ด้านสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม คือ ช่วยส่งเสริมให้เกิดประโยชน์จากพื้นที่ต่าง ๆ ที่อาจมีผลตอบแทนน้อยในด้านเกษตรกรรม มีการจัดสรรสวนสาธารณะ เขตอนุรักษ์ธรรมชาติมากขึ้น และระบบนิเวศจะได้รับการดูแลส่งเสริมเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ช่วยกระตุ้นการจัดสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งกระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ นาฏสุตา เชนะสิริ (2555 : 121-121) ได้ยังนำเสนอหลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีรายละเอียดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่สมาชิกของชุมชนจะต้องควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน กำหนดแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องได้รับการปรับปรุง และบำรุงรักษา ทั้งนี้ต้องร่วมกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการพัฒนาและบริหารจัดการ รวมทั้งต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกร ตามแนวทางและกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริการต่าง ๆ ทางด้านสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา ที่จอดรถ ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น

2. ความร่วมมือของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หมายถึง วัฒนธรรมด้านการท่องเที่ยวที่กลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ หรือในแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการพัฒนา

3. การสร้างโอกาสการจ้างงานที่มีคุณภาพ จัดเป็นส่วนหนึ่งของภาพรวมของการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่ ซึ่งหมายถึง การให้คนในพื้นที่ ชุมชน ท้องถิ่น ของแหล่งท่องเที่ยวมีโอกาสได้รับการจ้างงานที่มีคุณภาพและจัดหางานที่ดีและเหมาะสม อาทิ การให้โอกาสคนท้องถิ่นเข้ามาร่วมบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้าต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ การให้ความรู้ การฝึกอบรมกับคนในท้องถิ่น การและการให้โอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบธุรกิจ ก็นับว่าเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่ง ของนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย

4. การกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว หมายถึง การให้สมาชิกในชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงในแต่ละพื้นที่ ที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยว มีเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนสมาชิกของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการวางแผน ในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว และการบริการด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่ามีการกระจายผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและเสมอภาค ในระหว่างสมาชิกของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการต่าง ๆ

5. การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุด หมายถึง การให้ความเสมอภาคระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในการกระจายต้นทุนและผลประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับคนรุ่นต่อ ๆ ไปทุกคน ทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยวผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และสมาชิกในชุมชน ซึ่งควรจะบำรุงรักษาทรัพยากรไว้ให้คงอยู่ในสภาพที่ดี ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในประเด็นนี้จึงมุ่งเน้นการหลีกเลี่ยงทำลายหรือใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้หมดสิ้นไป

6. การวางแผนระยะยาว เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หมายถึงการวางแผนเพื่อเป็นหลักประกันว่าพื้นที่นั้น ๆ จะไม่เสียหายจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพียงเพื่อประโยชน์ในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง และเลิกดำเนินการเมื่อนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวหมดความสนใจ การวางแผนระยะยาวนี้ยังเป็นการผลักดันให้มีการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ

ในเชิงรุกเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของพื้นที่และส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับส่วนต่าง ๆ ของท้องถิ่น

7. ความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสอดคล้องระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยว ศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวและชุมชนองค์ประกอบสำคัญในเรื่องนี้ ได้แก่ การสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับผลประโยชน์ในพื้นที่และความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนให้ความสำคัญกับการร่วมมือระหว่างรัฐบาล ชุมชนท้องถิ่น และอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทั้งนี้องค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนาชุมชนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต้องไม่แสวงหากำไร

8. ความสอดคล้องกันระหว่างแผนการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาด้านต่าง ๆ หมายถึง การเชื่อมโยงกลยุทธ์และแผนด้านการท่องเที่ยวเข้ากับนวัตกรรม และแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับต่าง ๆ

9. ความร่วมมือระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับผู้ปฏิบัติ หมายถึง ผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติในระดับต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง มีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น โดยเฉพาะในการพิจารณาโยบายด้านการท่องเที่ยวและนโยบายสิ่งแวดล้อม เช่น ด้านการขนส่ง ที่จอดรถ การอำนวยความสะดวกน้ำดื่ม น้ำใช้ การกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น จะต้องได้รับการพิจารณารวมกับแผนการท่องเที่ยวและการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

10. การประสานความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ หมายถึง การประสานความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และธุรกิจการท่องเที่ยว เนื่องจากแต่ละธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจรถเช่า ธุรกิจที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น ย่อมมีผลกระทบต่อการประกอบการหรือคุณภาพการทำงานซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

11. การประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยว หมายถึง การประเมินผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวทั้งด้านบวกและด้านลบ และการประเมินความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยต้องพิจารณาให้ครอบคลุมทั้งข้อจำกัดและการพัฒนาด้านกายภาพ ด้านธรรมชาติ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ต้องมีความสอดคล้องกับข้อจำกัดของท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งต้องมีการประเมินแผนและการดำเนินงานต่างอย่างสม่ำเสมอ และมีการปรับปรุงแก้ไขจากผลการประเมินตามความเหมาะสม

12. การสร้างหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบ หมายถึง การพัฒนาแนวทางหรือหลักเกณฑ์สำหรับการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว และการประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวรวมทั้งต้องมีการกำหนดจรรยาบรรณในการปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวในทุกระดับ ทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น ตลอดจนมีการพัฒนาดัชนีชี้วัดความสำเร็จของโครงการท่องเที่ยวและขีดจำกัด

สำหรับใช้ชี้วัดผลกระทบ ทั้งนี้หากชุมชนต้องการรักษาทรัพยากรซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญการท่องเที่ยวให้คงอยู่ ชุมชนต้องมีกลยุทธ์สำหรับการปกป้องและติดตามตรวจสอบ

13. การเน้นผลประโยชน์ชุมชน คุณค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการวางแผนการท่องเที่ยว จากแนวทางดั้งเดิมที่เน้นการเติบโตของอุตสาหกรรมมาเป็นการให้ความสำคัญของโอกาสในการจ้างงาน และการพัฒนารายได้ รวมทั้งคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น และพร้อมกันนั้น ต้องแน่ใจว่า การตัดสินใจการพัฒนาแต่ละขั้นตอนนี้ ส่งผลให้เห็นถึงการตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งควรมีความรับผิดชอบในด้านการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรสาธารณะต่าง ๆ เช่น น้ำ อากาศ และที่ดินของส่วนรวมเพื่อให้แน่ใจได้ว่าทรัพยากรเหล่านี้ไม่ถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง

14. การพัฒนาคน การศึกษาและหลักสูตรต่าง ๆ หมายถึง การพัฒนาการศึกษาและหลักสูตรอบรมต่าง ๆ แก่สาธารณชน เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยว ด้านความสามารถทางธุรกิจ การประกอบอาชีพและความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

15. การเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่ หมายถึง กิจกรรมและการดำเนินการที่จะช่วยส่งเสริมลักษณะเด่นของสภาพภูมิทัศน์และพื้นที่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้เด่นชัดขึ้น ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและโอกาสการใช้ประโยชน์ของพื้นที่กิจกรรมต่าง ๆ มุ่งให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ที่มีคุณภาพมีความพึงพอใจ โดยยังดำเนินการตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

16. การคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากร หมายถึง ในการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดและขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากรในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กและประเภทบริการที่มีผลกระทบน้อย

17. การดำรงรักษาทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องช่วยทำนุบำรุงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เป็นมรดกสืบทอดกันมา โดยใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานสากล

18. การทำการตลาดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง การให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ โดยยังยึดถือในหลักการข้ออื่น ๆ ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งในการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบและแสดงให้เห็นจริยธรรมของการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยว

2.3.3 การสร้างความเข้าใจก่อนพัฒนาสู่การท่องเที่ยวชุมชน

พิมพะระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (2556: 54-55) ได้กล่าวว่าในการที่จะเกิดการท่องเที่ยวได้นั้น นักพัฒนาต้องไม่ให้เกิดกระบวนการที่มีชุมชนเข้ามาส่วนร่วมขาดตอนไป ในแต่ละขั้นตอนควรที่จะมีการให้เกิดความตื่นตัว และมีการอบรมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่คนในชุมชน ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการยกระดับชุมชนตนเองให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์ทั้งผลกระทบทางบวกและทางลบ เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเตรียมความพร้อม ในการป้องกันแก้ไขปัญหาในอนาคต

ดังนั้นสิ่งสำคัญการพัฒนาท่องเที่ยวชุมชน ต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์ความเป็นชุมชนของแต่ละชุมชนในแง่ต่าง ๆ กล่าวคือ โครงสร้างของชุมชน เป้าหมาย แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวซึ่งพิจารณาจากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การพัฒนาในชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันวัฒนธรรมประเพณี และระดับของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน ควรทำความเข้าใจให้ประเด็นให้ชัดเจน เพื่อเป็นการยกระดับองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นให้กลายเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ และนักท่องเที่ยวอยากเข้ามาชมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประเพณี วัฒนธรรมร่วมกับชุมชน

นอกจากนี้ พิมพะระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (2556: 62-67) ยังได้กล่าวถึงการตัดสินใจเลือกของนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชุมชน การเดินทางนั้นอาจใช้เวลาและอาจไกลจากถิ่นอาศัยของนักท่องเที่ยวหรืออาจไม่ไกลนัก ดังนั้นความหลากหลายของประเภทนักท่องเที่ยว รูปแบบของการเดินทางสิ่งจูงใจนั้นมีมากเสียจนเสมือนเป็นเรื่องราวที่เล่าไม่มีวันจบ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องคิดว่าส่วนผสมที่เป็นพื้นฐานหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สำเร็จก็คือ ต้องมี 5 A's ก่อนในเบื้องต้นคือ

1. Attitude หรือทัศนคติของคนในชุมชน
2. Access หรือการเข้าถึง
3. Accommodation หรือสถานที่พัก
4. Attraction หรือสิ่งดึงดูดที่น่าสนใจสำหรับการท่องเที่ยว
5. Advertising หรือการโฆษณาประชาสัมพันธ์

1. Attitude หรือทัศนคติของคนในชุมชน

การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจของชุมชนส่วนรวม ชุมชนนั้นอาจมีทรัพยากร เช่น วิถี ทัศนคติที่งดงาม หรือที่พักที่สวยงาม แต่นักท่องเที่ยวอาจไม่รู้สึกได้รับการตอบรับที่ดี ไม่ประทับใจ หรือตัดสินใจไม่กลับมาเที่ยวอีก รวมถึงกลับไปบอกต่อ ๆ ทำให้คนอื่น ๆ ไม่อยากจะมาด้วยก็ได้ มีการพูดทั่วไปว่าหากลูกค้ามีความประทับใจมีความพอใจกับการให้บริการแล้วลูกค้าก็จะบอกต่ออย่างน้อย 3 คน ถึงความประทับใจของเขา เช่นกัน แต่บอกในจำนวนอย่างน้อย 12 คน ดังนั้นทัศนคติของคนในชุมชนเป็นพื้นฐานหลักที่สำคัญที่ควรจะมีเมื่อตัดสินใจพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สำเร็จต่อไปในเรื่องของการท่องเที่ยว นอกจากนี้ควรที่จะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกว่าการได้รับการต้อนรับอย่างจริงใจ นักท่องเที่ยวจะรู้ดีว่าการต้อนรับที่ตนได้รับนั้นมาจากความจริงใจของชุมชน

หรือไม่ โดยตัดสินใจจากหลายอย่าง เช่น รอยยิ้ม การทักทายที่อบอุ่นยินดี ให้ความช่วยเหลือในด้านข้อมูลอย่างจริงจัง หรือบอกทางบอกนักท่องเที่ยวหลงทาง ดังนั้นชุมชนที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักท่องเที่ยว จะแสดงความช่วยเหลือ หรือมิตรภาพออกมาอย่างจริงใจต่อนักท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นกุญแจสู่ความสำเร็จอย่างหนึ่งขาดเสียมิได้

2. Access หรือการเข้าถึง

คนส่วนใหญ่นั้นจะเดินทางไปเที่ยวในแหล่งที่เข้าถึงได้สะดวกมากกว่าที่จะไปในที่ที่เดินทางเข้าถึงลำบาก หรือต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับค่าเดินทางมาก สิ่งนี้จึงเป็นอีกองค์ประกอบพื้นฐานที่จะนำสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามสำหรับชุมชนที่อยู่ห่างไกลหากแก้ปัญหา โดยการมีการบริการด้านรับ ส่ง สำหรับนักท่องเที่ยวตรงตามเวลาไม่ว่าจะประจำวัน ประจำวันอาทิตย์ หรืออื่น ๆ หากมีการจัดตารางที่แน่นอนลงตัวและสม่ำเสมอ นักท่องเที่ยวก็จะรับทราบข้อมูลและสามารถเดินทางมาได้เช่นกัน หากตรงกับเวลาที่ลงตัวของเขา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำกับการดำเนินการจัดการที่ดี

3. Accommodation หรือสถานที่พัก

นักท่องเที่ยวต้องมีสถานที่สำหรับกิจ นอน ในชุมชนหากต้องการให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในชุมชนเป็นเวลานานกว่าแค่จุดแวะพัก ในการท่องเที่ยวคำว่า "Accommodation" ไม่ได้หมายถึงเพียงที่พักเพื่อนอนอย่างเดียวแต่รวมถึงบริการด้านอาหารและร้านค้าด้วย

3.1 สถานที่นอน สำหรับในเมืองใหญ่ ๆ นักท่องเที่ยวอาจคาดหวังว่าจะมีที่พักที่ สะดวกและทันสมัย เช่น โรงแรมใหญ่ ๆ แต่สำหรับในชุมชนนั้นสถานที่ดังกล่าวอาจเป็นในรูปแบบ บ้านหลังเล็ก ๆ หรือบ้านชุมชนเองที่จัดเตรียมไว้เป็นสัดส่วน หรือบังกะโลที่เข้ากับชุมชนได้ แต่สิ่ง สำคัญ คือ ความสะอาด และการจัดการที่ดีที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะคาดหวัง ชุมชนไม่จำเป็นต้อง สร้างที่พักหรูหราเพื่อบริการนักท่องเที่ยวเหมือนเมืองใหญ่ เนื่องจากไม่ได้มีนักท่องเที่ยวมากเหมือน เมืองท่องเที่ยว เพียงแต่มีสถานที่พักเหมาะสม และหากแสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ ด้วยยิ่งดี

3.2 สถานที่กิน ร้านอาหารนั้นมีขนาดต่าง ๆ กันตั้งแต่หุ้รหรงจนถึงร้านอาหารใน บ้านของชุมชนเองในชุมชนที่ใหญ่ นักท่องเที่ยวอาจคาดหวังร้านอาหารที่ใหญ่หรือมีร้านให้เลือก มากกว่าในชุมชนที่เล็ก อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนเพื่อความสบายใจ เพื่อศึกษา เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่เหมือนบ้านของพวกเขา ดังนั้นอาหารในแบบของชุมชนเองจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ นักท่องเที่ยวต้องการจะทดลองเพื่อประสบการณ์ใหม่ ๆ และได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง จึงควรมีการเตรียมการในส่วนนี้ไว้

3.3 ห้องสุขา ความสะอาดและหาได้ง่ายของห้องสุขาก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการมา เที่ยวของนักท่องเที่ยว และเป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างความประทับใจหรือไม่สร้างความประทับใจให้แก่ นักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

3.4 ร้านค้า นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวโดยทั่วไปจะชอบจับจ่ายซื้อของโดยเฉพาะของที่ระลึกที่เป็นของพื้นเมือง เช่น ศิลปะ หัตถกรรมพื้นบ้าน หรืออาจเป็นโปสการ์ด หนังสือเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว หรือแม้แต่แผนที่ ดังนั้นการมีร้านค้าสำหรับขายของที่นักท่องเที่ยวอาจต้องการจึงเป็นอีกทางหนึ่งที่สามารถทำได้ให้แก่ชุมชนและสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้ ในบางครั้งร้านค้าอาจถือเป็นอีกแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้เช่นกัน และอาจเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญอย่างคาดไม่ถึงเลยก็ได้

3.5 การบริการขนส่ง คมนาคมโดยเฉพาะในชุมชน แม้ที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาถึงชุมชนแล้วก็ตาม นักท่องเที่ยวอาจยังต้องการการบริการด้านการคมนาคมภายในชุมชนด้วย เช่น จากที่พักไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดังนั้นการบริการด้านนี้จึงควรมีการเตรียมการไว้และต้องเน้นถึงความปลอดภัย ความสม่ำเสมอและราคาที่เหมาะสม

4. Attraction หรือสิ่งดึงดูดที่น่าสนใจสำหรับการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวต้องมีเหตุผลที่จะมาเที่ยวในชุมชน ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ต้องมีในชุมชนคือสิ่งที่น่าสนใจที่น่าเยี่ยมชม หรือน่ามีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งดึงดูดสำหรับการท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดนั้นอาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเลหรืออาจเป็นเทศกาลงานรื่นเริงต่าง ๆ บางครั้งสิ่งดึงดูดนั้นอาจถูกสร้างขึ้นมา แต่โดยทั่วไปความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้มากหากชุมชนเน้นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ที่มีรากฐานจากชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หรือวัฒนธรรม เป็นต้น ตัวอย่างสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น

4.1 วิถีชีวิตที่สวยงาม เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล แนวปะการัง

4.2 กิจกรรมนันทนาการ เช่น เรือใบ เดินป่า ปีนเขา ตกปลา ตั้งแคมป์ ดูนก ดำน้ำ เป็นต้น

4.3 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น พิพิธภัณฑ์ ตึกเก่า วัด แหล่งโบราณคดี เป็นต้น

4.4 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น พิพิธภัณฑ์ทางวัฒนธรรม แหล่งสาธิตการทอผ้า ศูนย์วัฒนธรรม

4.5 งานประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานประจำปีของชุมชน การแสดงพิเศษ การแข่งขันประจำปี

4.6 แหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นในชุมชน เช่น สวน สถาปัตยกรรม อ่าว หรือวิถีชีวิตที่ไม่เหมือนที่อื่น

อย่างไรก็ตามอย่างคาดคะเนเอาไว้ว่านักท่องเที่ยวจะมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนโดยไม่มีการปรับปรุง บุคลากร หรือประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ในการเตรียมการในเรื่องนี้

อาจมีการบริการด้านต่าง ๆ ประกอบ เช่น มัคคุเทศก์ในชุมชน ศูนย์ข้อมูล ห้องสุชา ร้านค้า ร้านอาหาร เป็นต้น

5. Advertising หรือการโฆษณาประชาสัมพันธ์

ไม่ควรคิดไปเองว่านักท่องเที่ยวจะได้รับรู้เรื่องราวว่ามีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของท่านโดยไม่ต้องทำอะไร ดังนั้นการประชาสัมพันธ์จึงถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ การประชาสัมพันธ์ทำให้ได้หลากหลายวิธี เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ ลงในนิตยสาร หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรือร่วมมือกับบริษัทท่องเที่ยว สายการบิน เป็นต้น บางครั้งอาจมีการประชาสัมพันธ์ในงานแสดงสินค้าการท่องเที่ยวที่ต่าง ๆ แล้วแต่ว่าสมควรที่จะประชาสัมพันธ์ในระดับใดหรือผ่านสื่อใด

ทั้ง 5 องค์ประกอบที่กล่าวมานี้ถือเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน และที่สำคัญที่ลืมไม่ได้คือมิตรภาพที่ดี ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกว่าคุณได้รับการต้อนรับ และชุมชนมีความยินดีกับการมาของนักท่องเที่ยว สิ่งนี้ถือว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะสร้างความประทับใจและนำไปสู่การกลับมาเที่ยวอีกของนักท่องเที่ยว มิตรภาพอันดีของชุมชนนั้นมีความหมายมากกว่าการมีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน แต่หมายรวมถึงการเตรียมการต้อนรับไม่ว่าจะในด้านแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่เสื่อมโทรม ห้องน้ำที่ไม่สกปรก ป้ายบอกทางเพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวหลง และป้ายบอกเล่าเรื่องราวประวัติของแหล่งท่องเที่ยวตามจุดต่าง ๆ ในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นภาพรวมของมิตรภาพอันดีของชุมชนที่ยินดีหยิบยื่นให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือน และเป็นแนวทางที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนได้

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวชุมชน จากห้องสมุดสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีงานวิจัยย้อนหลังใช้ช่วงระยะเวลา 5 ปี มีรายละเอียดดังนี้

ทวี สุขโข และคณะ (2560) การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านดอนข้าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหมู่ 7 ตำบลชนบท อำเภอนบพ จัหวัดขอนแก่น. มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของหมู่บ้านดอนข้าเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน เพื่อสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการดำเนินการวิจัยได้กำหนดคำถามวิจัยว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านดอนข้าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรจะเป็นอย่างไร แล้วจึงดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบโดยกำหนดการดำเนินการวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการเตรียมทีม/ชุมชน ประกอบด้วย การจัดประชุมเพื่อทำความเข้าใจโครงการและรายละเอียดของแผนงานร่วมกันของทีมวิจัยและที่ปรึกษาและประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์เป้าหมายและกระบวนการทำงานในเวทีชาวบ้าน (ใช้วิธีการเข้าร่วมในเวทีประชาคมหมู่บ้านที่มีการจัดอยู่แล้ว)

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วย การอบรมความรู้เรื่องการเก็บข้อมูล เตรียมเครื่องมือการเก็บข้อมูล ทดสอบเครื่องมือ การเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ข้อมูลลำดับเรื่องราวของสถานที่ท่องเที่ยว องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นประเมินผลเพื่อพัฒนาบ้านที่เข้าร่วมจัดโฮมสเตย์ และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง การสรุปข้อมูลและวิเคราะห์ผล และนำเสนอผลในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการกำหนดแนวทาง ประกอบด้วย การศึกษาดูงานตัวอย่างเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การกำหนดแนวทางการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วม และการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านดอนข่า

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการทดลองปฏิบัติการ ประกอบด้วย การปฏิบัติการตามแนวทางและแผนงานที่วางไว้ในช่วงที่ 3 ประเมินผล สรุปบทเรียนจากการปฏิบัติการและปรับปรุงและปฏิบัติการตามที่ได้ปรับปรุง

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและขยายผลประกอบด้วย สรุปผลการดำเนินโครงการ การถอดบทเรียนสรุปองค์ความรู้จัดเตรียมทำเอกสารรายงาน คู่มือ และสื่อต่างๆ และกำหนดแนวทางการเผยแพร่ความรู้และพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ จัดเตรียมหมู่บ้านเครือข่ายปฏิบัติการศึกษาและขยายผลผลการวิจัยได้แบ่งออกเป็นสามส่วน

ในด้วยกระบวนการวิจัย พบว่าการวิจัยได้ดำเนินการไปตามแผนกิจกรรมที่วางไว้ ตั้งแต่การเก็บข้อมูลชุมชน การเรียนรู้จากหมู่บ้านอื่น การทดลองปฏิบัติการ และสรุปผล ซึ่งทุกกระบวนการที่ทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านดอนข่าได้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญได้นำกระบวนการวิจัยมาปรับใช้กับชุมชนก่อเกิดเป็นแนวคิด “ปรับกิจกรรมเดิม สร้างกิจกรรมใหม่ เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วม” โดยในแต่ละกิจกรรมที่ได้ดำเนินการจะมีการสื่อสารให้กับชุมชนทราบโดยตลอด ทั้งการจัดประชุมหมู่บ้าน การคืนข้อมูลชุมชน และการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับทราบก่อนมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน หรือแม้แต่หลังจากนักท่องเที่ยวกลับไปแล้วก็มีแจกแจงรายรับรายจ่าย และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างโปร่งใส รวมทั้งกันเงินรายได้บางส่วนไว้สำหรับการพัฒนาชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านดอนข่า ได้ดำเนินการแก้หสัหมายที่เคยมีว่าเป็นการจัดการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มสุขุข ออกมาเป็นการจัดการโดยชุมชน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจและมีศักยภาพพร้อมที่จะเข้าร่วมงาน ในด้านการขยายวงบ้านพักโฮมสเตย์ออกไปจากเดิม 5 หลังเป็น 25 หลัง สร้างกิจกรรมที่จะทำให้ชาวบ้านดอนข่าเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้น ทั้งรถมอเตอร์ไซด์พ่วงข้างรับส่งนักท่องเที่ยว ส่งเสริมให้ปลูกผักเพื่อนำมาทำเป็นอาหารให้นักท่องเที่ยว หรือจัดการแสดงพาแลงที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยว และเยาวชนให้มาพ่อนบายศรีอีกด้วย เป็นการกระจายรายได้ในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาชุมชน โดยหักเงินรายได้จากการท่องเที่ยว ร้อยละ 5 เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ทำสาธารณะประโยชน์ ดังนั้นในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาถึงบ้านดอนข่าจะได้รับการต้อนรับตั้งแต่ก้าวแรก และได้รับการดูแลจนกระทั่งก้าวสุดท้ายที่ออกจากหมู่บ้านไปเลยทีเดียว

ทรงสุข บุญทาวงค์ และคณะ (2561) การจัดการท่องเที่ยวสีเขียวโดยชุมชนบ้านจอมแจ้ง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชนสีเขียวของบ้านจอมแจ้ง 2) เพื่อหาแนวทางการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน 3) เพื่อหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวสีเขียวโดยชุมชน ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อ

ท้องถิ่นที่มุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่หวังผลถึงการพัฒนา (Research & Development) และสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาคีภายใต้แนวคิด “การท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism)” ดังมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. จากศึกษาข้อมูลศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชนสีเขียวของบ้านจอมแจ้งพบว่าสามารถจัดรูปแบบทางการท่องเที่ยวได้ 4 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิต และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยบริบทของการท่องเที่ยวในทุกรูปแบบยังได้ครอบคลุมถึงสุขภาพกายและสุขภาพใจของคนในชุมชนและผู้มาเยือน สอดคล้องกับแนวคิดชุมชนสีเขียวที่ใช้ทำการศึกษาในครั้งนี้ 2.ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนทั้งทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (ป่าชุมชน), ทรัพยากรทางวัฒนธรรม, ทรัพยากรมนุษย์ (ผู้นำ, ประชาชนชาวบ้าน) ได้รับการยกระดับเชิงคุณค่าและสามารถสร้างเป็นมูลค่าเพิ่มผ่านกระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบของการบริการทั้งด้านอาหาร จุดเรียนรู้ ที่พัก มัคคุเทศก์ท้องถิ่น จนเกิดการรวมกลุ่มคณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวสีเขียวในการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียอย่างเป็นธรรมและเป็นการย้าความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 3.การสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยงานเครือข่ายภาคีภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยนำไปสู่การจัดตั้งคณะที่ปรึกษาในการจัดการท่องเที่ยวสีเขียวโดยชุมชนบ้านจอมแจ้งและการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีไทย เชื่อมโยงบ้าน วัด และโรงเรียน เกิดเป็นรูปแบบการบูรณาการการทำงานร่วมกันทั้งส่วนคณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวสีเขียวโดยชุมชนบ้านจอมแจ้งและคณะที่ปรึกษาจากการดำเนินงานวิจัยนี้ยังนำไปสู่ความร่วมมือในการนำแนวคิดด้านการจัดการท่องเที่ยวสีเขียวไปสู่แนวทางการพัฒนาชุมชนโดยได้รับการสนับสนุนทั้งเชิงนโยบายจากหน่วยงานท้องถิ่น (อบต.น้ำบ่อหลวง, โรงเรียนเทพศิรินทร์ เชียงใหม่, รพสต.น้ำบ่อหลวง, หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยป่าเลา) รวมถึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายเหนือ (เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ และเจ้าพงษ์กฤษณ์ ณ เชียงใหม่) ซึ่งเป็นปุชนียบุคคลที่พำนักอยู่ในชุมชนเราและมีบทบาทในการช่วยเหลือกิจการชุมชนด้านวัฒนธรรม การศึกษาและสนับสนุนการดำเนินการท่องเที่ยวสีเขียวของชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนเชิงงบประมาณจากการทำอากาศยานไทย สนามบินนานาชาติเชียงใหม่ ในการต่อยอดโครงการวิจัยไปสู่โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยว

เอี่ยม ปัญญาและคณะ (2560) การบูรณาการสายสัมพันธ์และมรดกวัฒนธรรมชุมชนไทย ชนะศึกษาสู่การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ 1) เพื่อสืบค้น “ ของดีบ้านฉัน ”(ประเพณี จารีต วัฒนธรรม ความเชื่อ) ” ที่ สามารถสร้างความสัมพันธ์และมรดกวัฒนธรรมชุมชนไทยชนะศึกสู่ การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึก 2) สร้างภาคีเครือข่ายเพื่อเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) ศึกษาประวัติความเป็นมาและจารีตประเพณี แต่ละช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคที่มีการเปลี่ยนผ่านมรดกวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ของชุมชนไทยชนะศึก 4) มุ่งสร้างจินตนาการที่สร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างชุมชนกับ องค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนแก่ผู้มาเยือนในรูปแบบกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน 5) พัฒนาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการและการ

ให้บริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่ผู้มาเยือนที่มิวิจัยดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่นใช้การสืบค้นจากเอกสารและการสัมภาษณ์ เชิงลึกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผ่านการบอกเล่าจากผู้เข้าร่วมเวทีชุมชนโดยมีประชาชนใน ตำบลไทยชนะศึกสร้างแนวร่วมในการศึกษาและพัฒนางานวิจัยกลุ่มเป้าหมาย คือ คนในชุมชนภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชนการวิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนาและสรุปผลจากการศึกษา พบว่า ของดีของชุมชนไทยชนะศึกที่ยึดโยงสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนไทยชนะศึก คือ “ประเพณีและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา” ในทุก ๆ ประเพณีของชุมชนไทยชนะศึกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ประเพณีตานก๋วยสลาก” มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยชนะศึก ทั้งคนพื้นถิ่นที่อพยพมาจากล้านนาและ ภาคกลางอย่างเหนียวแน่นตลอดระยะเวลากว่า 80 ปี ก่อเกิดการดำเนินชีวิตในรูปแบบ “ชุมชนสองวัฒนธรรม หรือ พหุวัฒนธรรม” คือ วัฒนธรรมล้านนาและวัฒนธรรมไทยภาคกลางมรดกวัฒนธรรมของชุมชนไทยชนะศึกที่มีเอกลักษณ์ คือ “การแสดงพื้นเมืองกลองสะบัดชัย” และมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือ “ชุมชนวิเวกวัฒนธรรม” เป็นชุมชนที่มีบรรยากาศอบอุ่นไปด้วยความสุขความสงบมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีธรรมชาติที่ร่มเย็นดำเนินชีวิตในวิถีเรียบง่ายจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ก่อให้เกิดเสียงเล่าลือว่า “บ้านดง เหมือนนา ข้าววาสามกอ ” ทำให้คนในพื้นที่ใกล้เคียงอพยพเข้ามาทำมาหากินพัฒนาการในยุคต้นของชุมชนเป็นการทำการเกษตรการค้าไม่มีพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงที่แสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่งการคมนาคมใช้เส้นทางน้ำและทางเกวียน ยุคกลางทำการเกษตรปลูกข้าว ปลูกถั่ว ปลูกงา การค้าไม้ การสัญจรทางน้ำเริ่มลดบทบาทลงเนื่องจากมีการใช้รถยนต์ในการสัญจร มีการสร้างถนนและปัจจุบันยังทำการเกษตรสินค้าเกษตรที่โดดเด่น คือ “ข้าว” จารัตประเพณีที่โดดเด่น คือ “ประเพณีตานก๋วยสลาก ” การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนไทยชนะศึกมีภาคีเครือข่ายเข้าร่วมพัฒนา 3 ระดับ คือระดับชุมชน ระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึก เป็นทีมงานหลักในการดำเนินงานในระยะเริ่มต้น จากนั้นได้สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายกลุ่มต่างๆ ด้านการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการและการให้บริการท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่ผู้มาเยือนทำให้เกิด “กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนไทยชนะศึก” พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนได้ 4 เส้นทาง ดังนี้ เส้นทางที่ 1 เส้นทางการท่องเที่ยว ธรรมชาตินำลชุมชนไทยชนะศึคนำอยู่ เส้นทางที่ 2 เส้นทางท่องเที่ยวไทยชนะศึคนำอยู่เคียงคู่ความสงบ เส้นทางที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวตำนานหลวงพ่อไทยชนะศึกและเส้นทางที่ 4 เส้นทางท่องเที่ยวรักสุขภาพรักไทยชนะศึก

พยุ่งพร นนทวิศรุต และคณะ (2560) การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนนาหออำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย การวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม รูปแบบการวิจัยแบบ CBR โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ประชาชนท้องถิ่น เรียนรู้ปัญหา วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาและทดลองปฏิบัติการแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจบริบทชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนนาหอศึกษาสภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยหน่วยงานภาครัฐและชุมชน และหาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนนาหอ และศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย ผลการดำเนินการวิจัย พบว่า ชุมชนนาหอมีบริบทชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพิพิธภัณฑวัตถุชุมชนและ

พิพิธภัณฑ์พระแก้วอาษา ซึ่งผลจากการสำรวจศักยภาพและสภาพการจัดการท่องเที่ยว พบว่า แหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นโบราณสถานอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม และในอดีตที่ผ่านมาสภาพปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน พบว่า 1) ขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ภาครัฐ และชุมชนยังไม่มีความพร้อม 2) การจัดการแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนยังไม่เคยมีกระบวนการประชุมหาแนวทางการจัดการอย่างจริงจัง อีกทั้งสถานที่ยังไม่สมบูรณ์เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว 3) ปัญหาการจัดการความรู้ในพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดศรีภูมิ 4) ปัญหาด้านงบประมาณ และองค์กรสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง 5) ขาดบุคลากรการท่องเที่ยว 6) ชุมชนยังขาดทิศทางหรือแผนในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม ดังนั้นชุมชนได้หาแนวทางการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหา และทดลองเชิงปฏิบัติการในด้าน 1) ให้มีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวในทุกกระบวนการ 2) ชุมชนมีแผนปฏิบัติการระยะสั้นและระยะยาวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3) การเข้ารับการสนับสนุนจากภาครัฐ และภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว 3) การสร้างความพร้อมให้แก่บุคลากรการท่องเที่ยว 4) การสร้างความพร้อมในด้านสถานที่ กิจกรรม การประชาสัมพันธ์ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน 5) การสร้างความพร้อมในเรื่องข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน ชุมชนได้ทดลองเชิงปฏิบัติการตามแนวทางได้แก่ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนาหอการตั้งคณะทำงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนาหอ ชุมชนมีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนเข้ารับการอบรมเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน และมีคฤหบดีท้องถิ่น ศึกษาดูงานในพื้นที่ใกล้เคียงและจังหวัดน่าน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ผลจากการดำเนินการวิจัยดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมได้ในระดับหนึ่ง และยังส่งผลให้ผู้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและมีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการคิดเห็น ผู้ร่วมโครงการมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม นำเสนอความคิดบนเวที และการสื่อความหมายต่อประชุมชนมากขึ้น และนำเสนอในรูปแบบนิทรรศการมีชีวิต ทำให้ผู้ร่วมทีมวิจัยเกิดความภูมิใจในตนเองและภาคภูมิใจในรากเหง้าของตน ถือเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนมากขึ้น เกิดนักวิจัยท้องถิ่น ตลอดจนทำให้เกิดองค์ความรู้ในการจัดการมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนอย่างไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนจะสามารถจัดการได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังคงพัฒนาต่อไปโดยเฉพาะในด้านของการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ให้ผู้คนเข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น และขยายวงกว้างในสื่ออินเทอร์เน็ตมากขึ้น การพัฒนากระบวนการนำเที่ยวที่เชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นๆ การพัฒนากลวิธีนำเสนอของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ตลอดจนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสม และพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้ชุมชนเกิดรายได้จากการท่องเที่ยวต่อไป

มานิตย์ ไชยภิตติ และคณะ (2560) การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็ง ของชุมชนในเขตเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ทั้งหมด 4 ข้อด้วยกัน ได้แก่ (1) เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตเวียงเชียงแสน (2) เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดภัยคุกคามต่อวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน (3) เพื่อสร้างคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ (4) เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้คุณค่าทางวัฒนธรรม

และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับชุมชนทางที่มิวิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัย ได้แก่ การลงพื้นที่สำรวจ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้ชำนาญหรือเป็นที่นับถือในด้านพิธีกรรมต่างๆ คนเฒ่าคนแก่ และกลุ่มตัวอย่างของประชากร การอภิปรายกลุ่มย่อย การจัดประชุมเพื่อรวบรวมแนวคิดวิเคราะห์ เพื่อนำมาสรุปในแบบการอภิปราย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละท้องถิ่น จัดบันทึกหรือสังเกต และนำมาสรุปเป็นผลการดำเนินงาน การทดลองปฏิบัติ การลงพื้นที่ เพื่อมีส่วนร่วมต่อกิจกรรม หรือพิธีกรรมต่างๆของท้องถิ่น การบันทึกข้อมูล ทำการบันทึกการเขียนเชิงพรรณนา และข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำมาอภิปรายผล ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตเวียงเชียงแสนที่พบในปัจจุบันนั้นหลอมรวมมาจากความหลากหลายของ กลุ่มประชาชนที่โยกย้ายเข้ามาอยู่เวียงเชียงแสนที่ ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีแม่น้ำโขงเป็นจุดศูนย์กลาง ก่อนจะเข้าสู่ยุคเร่งรัดพัฒนาชนบทส่งผลให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่าง ๆ เปลี่ยนไปจาก 2 ปัจจัยคือ (1) ปัจจัยภายในอันเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชน ซึ่งต้องรับแรงทำมาหากิน ให้มีความสำคัญกับประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ น้อยลง (2) ปัจจัยภายนอก เป็นผลมาจากโครงการพัฒนาที่มุ่งยกระดับให้เชียงแสนเป็นพื้นที่เศรษฐกิจการค้าชายแดน นับตั้งแต่ นโยบายการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า มาจนถึงการเป็นพื้นที่ เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยการวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้กิจกรรมการจัดกาดก้อมและการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชียงแสนใน 5 ด้าน คือ (1) คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดี ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และสาธารณสมบัติที่สำคัญของชาติ (2) คุณค่าเชิงวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ อันถิ่นฐานบ้านเกิดแห่งบรรพชนของชาวยวน และต้นกำเนิดพุทธศิลป์เชียงแสน (3) คุณค่าเชิงสังคม ในฐานะเป็นเมืองโบราณที่ยังมีชีวิต เป็นเมืองท่าที่สานสายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนสองฝั่งแม่น้ำโขง และเมืองห้าเชียง (4) คุณค่าเชิงความเชื่อ ศาสนา การวางผังที่ตามจักรวาลคติ และ (5) คุณค่าเชิงความงาม ที่มีมนต์เสน่ห์จากความงามของแหล่งโบราณคดีท่ามกลางสภาพธรรมชาติทั้งภูเขา พุงนา และแม่น้ำโขง นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกลุ่มคุณค่าเชียงแสน ที่นำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่พบมาออกแบบเป็นกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวชมเมืองโดยรถรางจักรยาน และฐานกิจกรรมสร้างประสบการณ์คุณค่าเชียงแสน เช่น บ้านขนม บ้านชะปะอาหาร บ้านร้อยชิง บ้านหอมเมือง บ้านสวยดอก เป็นต้น

นพพร จันทรนำชู และคณะ (2560) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวพหิพริทัศน์ท้องถิ่น เพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1. ศึกษาความต้องการการท องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี 2. พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวพหิพริทัศน์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี 3. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวพหิพริทัศน์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี โดยดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาความต้องการการท องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก การสนทนากลุ่ม และแบบประเมินศักยภาพ รวมผู้ให้ข้อมูลหลัก 20 คน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวพหิพริทัศน์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวพหิพริทัศน์ท้องถิ่นและผู้ประกอบการพหิพริทัศน์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี รวมผู้ให้ข้อมูลหลัก 15 คน ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวพหิพริทัศน์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ใน

จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ชุมชนปากแพรกจังหวัดกาญจนบุรี รวมผู้ให้ข้อมูลหลัก 22 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และการสรุปเชิงอุปนัย ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เชิง สร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 1. การเรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ 2. การสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยว 3. การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับวิถีชุมชน 4. การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว 5. การเปิดพื้นที่กิจกรรมพหุวัฒนธรรมท้องถิ่น 6. การพัฒนาบุคลากรเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชน 7. การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 1. กิจกรรมการเรียนรู้จากพื้นที่ทางกายภาพ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้จากสถาปัตยกรรมของอาคารในพื้นที่ถนนปากแพรก 2. กิจกรรมการเรียนรู้จากวิถีชุมชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ร่วมกัน 3. กิจกรรมการเรียนรู้จากพื้นที่การค้าเป็นกิจกรรมที่มาจากจุดเด่นของถนนแพรก ในฐานะที่เป็นย่านการค้าในอดีต และ 4. กิจกรรมการเรียนรู้จากศิลปวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมที่ใช้ศิลปวัฒนธรรมและ กิจกรรมสร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้

พจนา สวนศรี และคณะ (2559)ศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว โดยชุมชนในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของตลาดที่มีศักยภาพเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน 2) ศึกษาความต้องการด้านความรู้และทักษะของชุมชนและผู้ประกอบการในการพัฒนาการตลาด สำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน 3) ศึกษากรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการทำงานเรื่องการตลาดในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน 4) เสนอแนวทางการส่งเสริมการตลาดและแนวทางการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน ขอบเขตการวิจัยครอบคลุมประเทศไทยและประเทศสมาชิกอาเซียนที่ ทำเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 8 ประเทศ เลือกเจาะลึกประเทศไทยและประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน 3 ประเทศ แผนงานวิจัยเป็นผู้เชื่อมโยง และมีบทบาทใน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) วางกรอบวิจัยร่วมกันที่มองทั้งด้านอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยว และช่องทางการตลาดเพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงตลาดที่มีศักยภาพ 2) ศึกษาสถานการณ์ความต้องการของตลาดต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชีตความสามารถของชุมชนและบริษัทนำเที่ยวในการทำตลาด กรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว และนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมมาแลกเปลี่ยนกันเพื่อให้เห็นสถานการณ์ในภาพรวม 3) ทีมวิจัยทั้ง 3 โครงการร่วมกัน กำหนดแนวทางในการเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาทั้งชุมชน บริษัทนำเที่ยว และหน่วยงานที่มีบทบาทในการทำงานทั้งด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน การส่งเสริมการตลาด และการพัฒนาบุคลากร 4) เติมเต็มความรู้ด้านการตลาดสมัยใหม่ให้นักวิจัยในทีมได้มีมุมมองต่อแนวโน้มการตลาดการท่องเที่ยว พฤติกรรมผู้บริโภค 5) แลกเปลี่ยนข้อมูลและจัดการบางกิจกรรมที่สามารถทำงานร่วมกันได้ อาทิ การจัดประชุมหรือการเก็บข้อมูลในพื้นที่เพื่อให้นักวิจัยในทีมได้เรียนรู้สถานการณ์ร่วมกันและแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญที่แต่ละคนมีแตกต่างกันทำให้เกิดมุมมองที่รอบด้านในงานวิจัยชิ้นนี้ 6) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละโครงการย่อยร่วมกัน ผลการวิจัย

พบว่าตลาดที่มีศักยภาพเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ กลุ่มคนที่มีความสนใจในการเรียนรู้วิถีและวัฒนธรรมท้องถิ่น สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมซึ่งมีแนวโน้มเติบโตขึ้น การศึกษาความต้องการ ด้านความรู้ และทักษะของชุมชนและผู้ประกอบการในการพัฒนาการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน พบว่า แนวทางการพัฒนาตลาดในกรอบคำว่า SPECIAL ซึ่งมาจากตัวย่อและความหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ S: Segment, P: Sense of place, E: Experience, C: Communication, I: Information Technology, A: Access, L : Linkage โดยแบ่งออกเป็น 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับชุมชน และหลักสูตรการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับบริษัทนำเที่ยว ศึกษากรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการทำงานเรื่องการตลาดในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน พบว่า ชุมชนในประเทศไทยและในประเทศที่ คัดเลือกมามีปัจจัยความสำเร็จทางการตลาดที่เป็นปัจจัยร่วมกันอยู่หลายประการในด้านต่าง ๆ ตามหลักการส่วนประสมทางการตลาด 7P แต่เมื่อจำแนกตามลักษณะของการจัดการทางการตลาดสามารถจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ชุมชนสามารถทำการตลาดได้ด้วยตัวเองและมีช่องทางการตลาดที่หลากหลาย กลุ่มนี้มีแนวโน้มว่าจะมีความยั่งยืนทางการตลาดสูง และ 2) กลุ่มที่ทำการตลาดโดยการพึ่งพิงองค์กรพี่เลี้ยง แม้จะประสบความสำเร็จจากการมีสื่อและช่องทางการตลาดที่ทันสมัย แต่หากชุมชนไม่ขยับเข้ามาเรียนรู้และจัดการด้วยตัวเองให้มีความรอบรู้เท่าทันและเพิ่มความหลากหลายของช่องทางก็จะเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงเรื่องความยั่งยืนในการทำการตลาดแนวทางการส่งเสริมการตลาด และแนวทางการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียน มีข้อเสนอหลายระดับ ได้แก่ 1) ชุมชนสามารถนำกรอบเรื่อง SPECIAL ไปวางแผนการตลาดเชิงรุกในการเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสม 2) บริษัทนำเที่ยวเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนในฐานะพันธมิตร เพื่อดึงจุดเด่นของชุมชน จัดทำรายการนำเที่ยวให้เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว 3) เครือข่าย CBT ทำการตลาดโดยใช้ Social Media ในการเผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยว 4) พี่เลี้ยง/สถาบันการศึกษาสามารถนำหลักสูตร SPECIAL ไปบูรณาการกับการสอนหรือการให้บริการชุมชน 5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องการท่องเที่ยวนำไปเผยแพร่ แนวทางการทำการตลาดสมัยใหม่ แบบ CBT SPECIAL หรือขยายผลกับคนในวงการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่สนใจเรื่องท่องเที่ยวโดยชุมชน 6) เว็บไซต์แลกเปลี่ยน/สรุปบทเรียน เป็นการสังเคราะห์ ความรู้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานการท่องเที่ยวโดยชุมชนและงานวิจัยรับใช้สังคมต่อไป 7) การสร้างงานวิจัยร่วมระหว่างนักวิจัยไทยและนักวิจัยในประเทศสมาชิกอาเซียนเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนและมีการเขียนงานวิจัยเป็นภาษาอังกฤษอันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ข้ามภูมิภาค

บุญสืบ เผือกอ่อน และคณะ (2560) การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนตำบลชมพูอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก การศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนตำบลชมพู อำเภอเนิน มะปรางจังหวัดพิษณุโลก มีจุดมุ่งหมายการวิจัย ดังนี้ เพื่อสร้างภาคีเครือข่ายชุมชนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนตำบลชมพู เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนตำบลชมพูในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเพื่อศึกษาและพัฒนาารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนและหาแนวทางพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการและให้บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยผู้วิจัยมีรูปแบบการวิจัยด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยว

เชิงนิเวศโดยเครือข่ายชุมชนตำบลชมพู ผลการวิจัยพบว่า การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกทำให้คนในชุมชนตำบลชมพูเกิดจากแรงบันดาลใจที่จะร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตำบลชมพูให้มีความยั่งยืน จึงมีแนวคิดที่จะจัดหาภาคีเครือข่าย เพื่อขอรับการสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเครือข่ายชุมชนตำบลชมพูทรัพยากรธรรมชาติ ตำบลชมพู พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา โดยมีพื้นที่ติดต่อกับเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง มีสิ่งที่น่าสนใจมากมาย เช่น ธรรมชาติที่สวยงาม จะเข้สายพันธุ์ไทยแท้อยู่ในคลองชมพู ดอกศิวาวารี แหล่งประวัติศาสตร์อยู่ริมคลองชมพู เช่น เนินกระเบื้องเครื่องปั้นดินเผาที่แตกหักทับถมกันเป็นเนินขนาดใหญ่ ร่องรอยการรับมิดของกองทัพโบราณ และวนอุทยานเขาพนมทองจากการสืบค้นทรัพยากรของชุมชน ทำให้เกิดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนตำบลชมพูจำนวน 5 เส้นทาง ดังนี้

เส้นทางที่1 (ชมพูพาเพลิน) ชมดอกศิวาวารี วังจะเข้ น้ำจืด ชมหินลับมีด ชมฟอส ซิลกลางน้ำ ชมการหุงข้าวเผาลาในกระบอกไม้ไผ่ พร้อมจิบกาแฟ

เส้นทางที่2 (รื่นเริงกลางไพร) ชมคลองน้ำเค็ม ชมเนินกระเบื้อง ชมเตาเคียวเกลือ ชมวังปิ่น ชมพุดต้นไม้ ชมถ้ำน้ำน้อย

เส้นทางที่3 (ชมดอกไม้ปลอดถั่ว) ชมดอกศิวาวารี ลอดถ้ำธรรมมาศน์

เส้นทางที่4 (ตามรอยนักสำรวจ) ศึกษาธรรมชาติ ชมแหล่งประวัติศาสตร์ ชมวัฒนธรรม ประเพณีการเล่นผีนางดั่ง

เส้นทางที่5 (ห้องเรียนธรรมชาติ) ชมสะพานแขวน ชมถ้ำขุนตะค้ำน ชมกลุ่มทอเส้นไหม ทอผ้าทอเสื่อย้อมผ้าคราม ชมการทำนา กราบรูปหล่อหลวงพ่อคำแสน ชมจิตกรรมฝาผนังในโบสถ์มหาอุตม์

จำปา ทองโสภณ และคณะ (2560)การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หาดทรายสูงบ้านลาดเจริญ ตำบลนาแว อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ระบบนิเวศลุ่มน้ำโขง ศึกษาศักยภาพหาดทรายสูงบ้านลาดเจริญเพื่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศึกษาพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวหาดทรายสูงที่ผ่านมา สร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพของหาดทรายสูงบ้านลาดเจริญ ตำบลนาแว อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี การดำเนินการวิจัยใช้กระบวนการงานวิจัยเชิงปฏิบัติ การแบบมีส่วนร่วม แบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่ เป้าหมายและกลุ่มเป้าหมายชุมชนบ้านลาดเจริญ หมู่ที่ 10 ตำบลนาแว อำเภอเขมราฐ จากการดำเนินการวิจัยพบว่า ระบบนิเวศแม่น้ำโขง ระบบนิเวศแม่น้ำโขงของบ้านลาดเจริญ หมายถึง ในช่วงฤดูแล้ง น้ำลดลงเต็มที่ทำให้พื้นที่มีเกาะแก่งหินและหาดทรายผุดขึ้นมา ให้เห็นอย่างสวยงามตระการตา ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านจะเป็นบริเวณ เวียงน้ำกว้างใหญ่ ทั้งยังเกิดระบบนิเวศต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งในพื้นที่บ้านลาดเจริญมีระบบนิเวศของแม่น้ำโขงเวินไก่อแม่ฟูก ปากห้วยชี โบกปลากั้ง หาดทรายสูง คอนหมู แก่งคันแยง บุ่งส้มโฮง บุ่งน้ำใส บุ่งหินเก็ง ปากฮ่องคันแยง หน้าผาหินส่ว ท่านาแว หินแ่ง หาดผื่น้อย หาดพละกาย ถ้ำพระ ถ้ำเสือ คอนวัว ถ้ำคันสะลิ่ง ชุมชนบ้านลาดเจริญมีการก่อตั้งและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมาตั้งแต่ พ.ศ.2547 และยังคงดำเนินการจนถึงปัจจุบัน จากการเข้ามาสนับสนุนของภาครัฐ เนื่องจาก

เห็นว่าชุมชนตั้งอยู่ในทำเลทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ริมน้ำโขง มีทัศนียภาพที่สวยงามเป็นที่ดึงดูดแก่นักท่องเที่ยว มีทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนที่หลากหลาย เช่น หาดทรายสูง คอนหมู คอนวัว และช้วนางนี้ เป็นต้น และยังมีบ้านพักโฮมสเตย์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานรับรองจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวมถึงมีระบบสาธารณูปโภค / สิ่งอำนวยความสะดวกภายในชุมชนได้แก่ ป้ายบอกทาง ลานจอดรถ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำประปาหรือน้ำสะอาด ระบบการรักษาความปลอดภัย ระบบการติดต่อสื่อสาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชนลาดเจริญมีข้อจำกัด ดังนี้ 1. การจัดระบบการและการมีส่วนร่วมของชุมชน 2. การจัดสภาพแวดล้อมและการจัดระเบียบชุมชนท่องเที่ยว 3. การนำเสนอข้อมูลในระดับต่าง ๆ และการกำหนดโปรแกรมให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนบ้านลาดเจริญ 4. การเชื่อมต่อเครือข่ายการท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนชุมชนบ้านลาดเจริญมีเป้าหมายที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้ยั่งยืนและเป็นชุมชนเข้มแข็งในแถบลุ่มน้ำโขง โดยมีจุดเริ่มต้นจากความร่วมมือสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก ผสมผสานกับทรัพยากรทางธรรมชาติที่ เอื้อประโยชน์ทางการท่องเที่ยวให้กับชุมชนซึ่งในขณะนี้ทางชุมชนได้ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาแวง ตลอดจนภาคีและองค์กรต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นที่ยอมรับถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ทีมวิจัยและชุมชนจึงร่วมกันเสนอแนวทางในการทดลองปฏิบัติการดังนี้ แนวทางการสื่อสารและการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวหาดทรายสูง แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวลาดเจริญ แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยนำเสนอเกี่ยวกับภายนอกทดลองการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หาดทรายสูงบ้านลาดเจริญ เพื่อประเมินผลของการจัดการท่องเที่ยวตามรูปแบบที่เกิดขึ้นจากการทำงานวิจัย สรุปผลการวิจัย นักวิจัยบ้านลาดเจริญมีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพของหาดทรายสูงบ้านลาดเจริญ ตำบลนาแวง อำเภอเขมราฐ จังหวัด อุบลราชธานี คือ 1) รวบรวมและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ระบบนิเวศชุมชน ศักยภาพการท่องเที่ยว พัฒนาการและการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของชุมชน 2) วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชน และ ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน 3) กำหนดแนวทางพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) สรุปและประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเป็นระยะ

จิรวัดน์ พิระสันต์ และคณะ(2556) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ การรวบรวมองค์ความรู้และฐานข้อมูลวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชน และเพื่อเสนอยุทธศาสตร์และข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกคณะนักวิจัยได้จัดให้มีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย การดำเนินกิจกรรมเชิงวิชาการและการพัฒนา เช่น สำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม การประชุม สัมมนาร่วมกับตัวแทนทั้ง 54 ชุมชน ภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อประสานความร่วมมือในการพัฒนา การประเมินผลก่อนการดำเนินโครงการและกิจกรรมย่อย จัดทำแผนและโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก รวมทั้งการสำรวจและคัดเลือกองค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ได้แก่ ระบบฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตและพัฒนาสร้างจุดหมายตา ที่เชื่อมโยงชุมชนเทศบาลนครพิษณุโลก นอกจากนี้ยังพัฒนาระบบบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พัฒนาร้านขายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ระบบความปลอดภัย โครงการและกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาข้อมูลสื่อสิ่งพิมพ์ การโฆษณาและการสื่อสาร การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการตั้งศูนย์การท่องเที่ยว รวมทั้งประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการดำเนินงานของโครงการโดยใช้แบบสอบถาม ประเมินผลหลังการดำเนินโครงการและกิจกรรมย่อยต่างๆ และจัดประชุมเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณะ จากข้อมูลดังกล่าวได้นำมาสู่แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวแบบใหม่ ที่วางอยู่บนพื้นฐาน ของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยการประชุม การสัมมนา และการปฏิบัติการ หรือร่วมกันของภาคีที่เกี่ยวข้องในการการนำองค์ความรู้ในด้านวัฒนธรรมเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ดำเนินการ ประวัติความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง ศิลปหัตถกรรม ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชน มาใช้เพื่อพัฒนาระบบและโครงสร้างพื้นฐาน เช่นที่พักแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และขายสินค้าพื้นเมือง รวมทั้งการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ของข้อมูลสินค้าพื้นเมือง และข้อมูลเทศกาลและงานประเพณี เพื่อสะท้อนให้เห็นตัวตนและอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของคนในชุมชนที่แท้จริง

เทศบัญญัติ เทศกิจจจร และคณะ (2561)แนวทางการจัดทำโครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อจัดทำและพัฒนาต้นแบบลักษณะโครงสร้างองค์กรที่ดำเนินงานบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา 2) เพื่อจัดทำและพัฒนาต้นแบบขั้นตอน และกระบวนการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา 3) เพื่อจัดทำและพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่นำร่อง 3 จังหวัดได้แก่ แพร่ น่าน และลำพูน 4) เพื่อประเมินผลกระทบเบื้องต้นที่จะเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ของพื้นที่นำร่อง 3 จังหวัด ได้แก่ แพร่ น่าน และลำพูน การศึกษาค้นคว้าดำเนินการภายในพื้นที่เขตเมืองเก่าจังหวัดแพร่ น่าน และลำพูน โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มุ่งเน้นการพัฒนาต้นแบบด้วยการบูรณาการข้อมูลโครงสร้างและกระบวนการการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นชุมชนดั้งเดิมร่วมกับการรับฟังความคิดเห็นของชุมชนดั้งเดิมภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายในปัจจุบัน สำหรับการประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น คณะนักวิจัยใช้วิธีการประเมินผลกระทบผ่านแบบสอบถามที่จัดขึ้นแล้วส่งเคราะห์ประเด็นสำคัญ

จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายหรือข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ภายในเมืองเก่าหรือชุมชนดั้งเดิม โดยการบริหารจัดการส่วนใหญ่ต้องอาศัยกฎหมายหรือข้อกำหนดอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องซึ่งส่งผลให้การบริหารจัดการพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การจัดทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) มีลักษณะเป็นการจัดทำข้อตกลงภายในชุมชน เพื่อให้การบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) สามารถบริหารงานได้อย่างชัดเจน

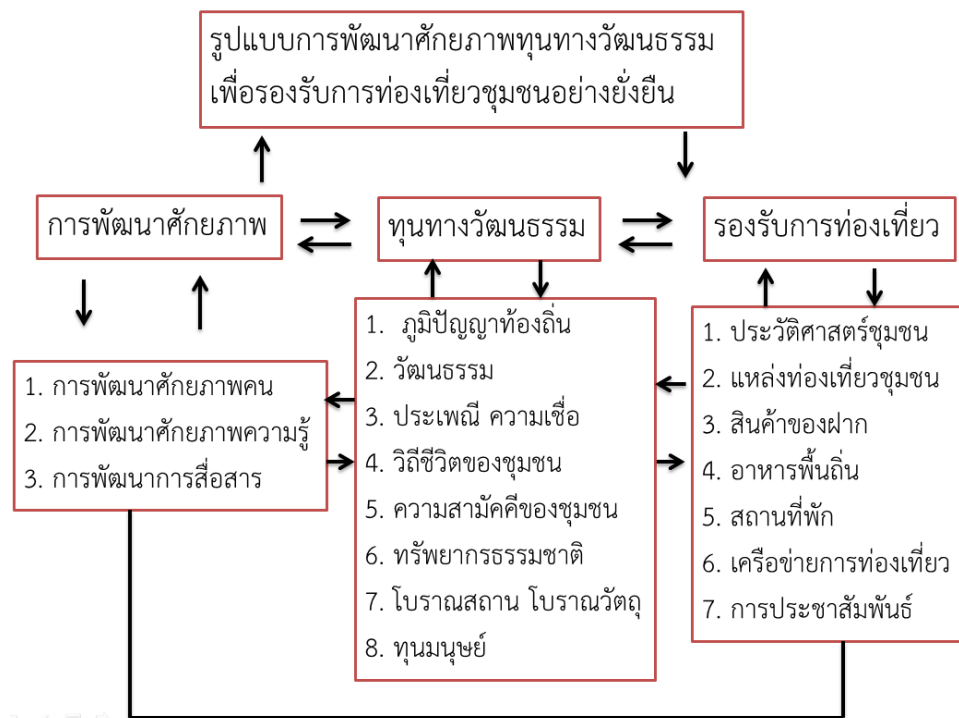
และต่อเนื่องจึงมีความจำเป็นต้องจัดตั้งองค์กรส่วนกลางขึ้นเพื่อประสานงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน โดยรูปแบบการจัดตั้งองค์กรสามารถดำเนินการได้ 3 รูปแบบ กล่าวคือ รูปแบบที่ 1 การใช้องค์กรหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่แต่บูรณาการแผนการทำงานหรือเพิ่มกลุ่มการทำงานใหม่เข้าไปภายในองค์กรดังกล่าวเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้เฉพาะทางมากยิ่งขึ้น รูปแบบที่ 2 การใช้องค์กรชุมชนเป็นองค์กรในการประสานการทำงาน และรูปแบบที่ 3 การจัดตั้งองค์กรขึ้นใหม่ในรูปแบบเอกชนที่มีการกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น มูลนิธิ วิสาหกิจชุมชน สมาคม เป็นต้น ทั้งนี้องค์กรที่จัดทำขึ้นต้องมีขนาดใหญ่ มากประมาณ 10 - 12 คน และประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคการศึกษา และภาคประชาชน ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน โดยโครงสร้างองค์กรประกอบด้วย 5 ส่วนได้แก่ กลุ่มที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิประธานองค์กร รองประธานองค์กร คณะกรรมการ และคณะอนุกรรมการ สำหรับขั้นตอนและกระบวนการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ กระบวนการจัดทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) และกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น กระบวนการหาจุดเด่นและตำแหน่งทางการตลาด กระบวนการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมืองและการปรับปรุงองค์ประกอบทางกายภาพเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว กระบวนการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวภายในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) และกระบวนการบริหารจัดการงบประมาณและทุน ในส่วนของแนวทางการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) นั้น หน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนควรจัดตั้งองค์กรขึ้นตามศักยภาพและจุดแข็งของแต่ละจังหวัดที่มีความแตกต่างกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการที่ได้จัดทำขึ้นการประเมินผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนั้น ชุมชนภายในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ที่ทั้งผลกระทบด้านบวกและผลกระทบด้านลบ โดยผลกระทบด้านลบที่ชุมชนกังวลส่วนใหญ่เป็นผลกระทบด้านสังคมที่เกิดจากความแตกต่างกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวหรือผู้ประกอบการใหม่ และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ ชุมชนมีความกังวลว่าจะเกิดมลภาวะขึ้นภายในชุมชนหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนในปริมาณเกินความจำเป็น

จากศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ยังไม่มีข้อมูลการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ส่วนใหญ่จะเห็นการเน้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน ในการทบทวนงานวิจัยองค์ความรู้ที่สำคัญ คือ การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็ง การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน การจัดการท่องเที่ยวสีเขียว ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการนำมาสู่เป็นฐานความรู้ในการพัฒนาการวิจัยในครั้งนี้

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดการพัฒนาศักยภาพ และแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม

พร้อมทั้งแนวคิดว่าทอ้งเกี่ยวข้องกันอย่างยั่งยืน มาเป็นฐานในการศึกษา ซึ่งแนวคิดทั้งหมดมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงต่อพัฒนาคน พัฒนาความรู้ และการสื่อสารไปสู่เป้าหมาย เพราะการพัฒนาศักยภาพ คือ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทักษะความรู้ ประสบการณ์ให้นำมาสู่การปฏิบัติจนเกิดเป็นรูปธรรม ผสมผสานบนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และทุนมนุษย์ ให้กลายเป็นฐานรับรองต่อการพัฒนา เพราะการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวยั่งยืนได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาบนรากฐานทุนทางวัฒนธรรม ฉะนั้นการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงเป็นการพัฒนารากฐานทางวัฒนธรรมให้เข้มแข็ง สร้างความรู้ความเข้าใจในศักยภาพของตนเอง การเตรียมความพร้อมให้ชุมชนพึ่งตนเองได้นั้นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนว่ามีผลกระทบอย่างไรบ้าง การพัฒนาชุมชนให้เข้าใจเข้าใจว่า “เท่าทัน เท่าเทียม” นั้น กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้อย่างชาญฉลาดบนพื้นฐานคำว่า “รหัสวัฒนธรรม” หรือ Creative DNA ของตนเอง ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมจากบรรพบุรุษ และสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community - Based Research : CBR) ที่มุ่งการศึกษาศักยภาพทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการวิเคราะห์ปัญหา บทเรียน ประสบการณ์ และศักยภาพทางวัฒนธรรมในการดำเนินการที่ผ่านมาของชุมชน และคณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนมาร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย

3.1.1 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

3.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ผลการดำเนินวิจัยและกิจกรรม

3.3 การตรวจสอบข้อมูล

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research: CBR) ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ เพื่อประกอบการสรุปภาพรวม (Generalization) ด้วยเพื่อให้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมทั้งมิติเชิงลึกและกว้าง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเริ่มจากส่วนที่เกี่ยวกับบริบทของชุมชน การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มของชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารพื้นถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ การมีส่วนร่วมของชุมชน การทำการเกษตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลการดำเนินงานของการทำกิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน และการทำกิจกรรมสาธารณะของประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา เพื่อสร้างข้อสรุปร่วมในการกำหนดค้นหารูปแบบพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

3.1.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการทำการวิจัยในครั้งนี้ มีผู้เข้าเป็นอาสาสมัครนักวิจัยชุมชนและเข้าร่วมดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

3.1.2 ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย

1. แกนนำอาสาสมัครนักวิจัยเชิงพื้นที่	จำนวน 10 คน
2. พระสงฆ์นักพัฒนา	จำนวน 5 รูป
3. ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา	จำนวน 90 คน
4. ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ	จำนวน 20 คน
5. ผู้อาวุโสที่มีปราชญ์ทางวัฒนธรรม	จำนวน 40 คน
6. ปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน 5 คน
7. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด	จำนวน 20 คน

รวม 190 คน

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเลือกผู้รู้ (Key – Informants) ทั้งนี้ได้กำหนดเงื่อนไขว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านทุนทางวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ความเชื่อท้องถิ่น พัฒนาการของชุมชน ศักยภาพของชุมชน องค์กรความรู้ของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มคนที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน โดยมีเครื่องมือการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล สันทนาการกลุ่ม จัดเวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหา พร้อมทั้งทดลองปฏิบัติการร่วมกัน

3.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม การเดินสำรวจชุมชน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิของการวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documents) เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาการวิจัยและแนวคิดรวมทั้งทฤษฎีตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่นำมากำหนดกรอบแนวคิดและกรอบในการวิเคราะห์เกี่ยวกับบริบทชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน ศักยภาพของชุมชน จากเอกสารสิ่งพิมพ์ สถิติ รายงานบันทึกการประชุมของภาคราชการและชุมชน รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) ประกอบด้วยข้อมูลด้านบริบทของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ดนตรีพื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทุนมนุษย์ เป็นต้น และศึกษาการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการทำกิจกรรมสาธารณะประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนาโดยมีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview technique) โดยใช้แนว สัมภาษณ์ (Interview guide) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเกี่ยวกับบริบทของชุมชน การประกอบ อาชีพ การรวมกลุ่มของชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารพื้นถิ่น ดนตรี พื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ การมีส่วนร่วมของชุมชน การทำ การเกษตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลการดำเนินงานของการทำ กิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน และการทำ กิจกรรมสาธารณะของประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด ผู้รู้และ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสและประชาชนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

2.2 การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยใช้ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview schedule) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับการความสัมพันธ์ระหว่างเกี่ยวกับบริบทของชุมชน การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มของ ชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารพื้นถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน การละเล่น พื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ การมีส่วนร่วมของชุมชน สินค้าของฝากของชุมชน การทำ การเกษตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลการดำเนินงานของการทำ กิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อค้นหาคุณค่าและความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางวัฒนธรรม กับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา โดยเก็บข้อมูลจาก ผู้นำชุมชน ผู้ อาวุโส และประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา โดยผู้สัมภาษณ์เป็นคนกรอกข้อมูลด้วยตนเอง และมี นักวิจัยชุมชนเป็นผู้ร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนักศึกษาช่วยกับประชาชนที่มีปัญหาด้านการ อ่านและการเขียน

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focused group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview schedule) ในการระดมความคิดเห็นของกลุ่ม (Group think) โดยใช้เทคนิค Appreciation-Influence-Control (AIC) การระดมความคิดเห็น (Brainstorming) แผนที่ความรู้ (Mind Mapping) รวมทั้ง การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งภายในกลุ่มและโอกาส ข้อจำกัดภายในชุมชนบ้านห้วยห้วย พัฒนา (SWOT Analysis) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดเวทีประชาคมเพื่อบริหารจัดการ ท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ได้แก่ กิจกรรมการต้อนรับ ฐานการท่องเที่ยว พัฒนานักเล่าเรื่องชุมชน การละเล่นพื้นบ้าน เมนูอาหารพื้นถิ่น สถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว สินค้าของกินของฝากสำหรับ นักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เป็นต้น

2.4 การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (Target Group Analysis: TGA) โดยใช้ รายการสัมภาษณ์ในการสัมภาษณ์แกนผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน ผู้อาวุโส และประชาชนทั่วไป พระสงฆ์ (พระนักพัฒนา) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล โคกสะอาด สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ สำนักบริการทางวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏ บุรีรัมย์ เป็นต้น

2.5 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) โดยใช้ แบบตรวจรายการ (Checklist) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

ประชาชนในหมู่บ้านจากการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยแบ่งลักษณะของปฏิสัมพันธ์ออกเป็น 3 ทิศทาง คือ 1. ปฏิสัมพันธ์เชิงบวก (Positive direction) 2. ปฏิสัมพันธ์เชิงลบ (Negative direction) และ 3. ปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกลาง (Neutral direction) จากการทำกิจกรรมร่วมกันของประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

3.1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยแบ่งรายละเอียดกิจกรรมในการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1. ระยะเตรียมการ 2. ระยะเก็บรวบรวมข้อมูล 3. ระยะวางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหา 4. สรุปประเมินผล/ผลักดันสู่นโยบาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ระยะเตรียมการ

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นต้น

2. ประสานความร่วมมือกับชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส คณะครู นักเรียนโรงเรียนบ้านห้วยหวาย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ และองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด มาร่วมเป็นทีมวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ และนำไปสู่การผลักดันเข้าสู่แผนข้อบัญญัติของหน่วยงานตนเอง

3. พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน แกนนำทีมวิจัยชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสและเยาวชน เพื่อจัดทำโครงการเสนอต่อแหล่งทุน

4. จัดเวทีชี้แจงโครงการร่วมกับชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา คณะครูโรงเรียนบ้านห้วยหวาย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ และองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด เป็นต้น พร้อมทั้งค้นหาอาสาสมัครนักวิจัยชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

5. จัดเวทีอบรมพัฒนาศักยภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การวิจัย โดยเน้นให้นักวิจัยชุมชนได้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนร่วมกับนักวิชาการ ผู้อาวุโส หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ระยะเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นการดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนด โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ สถาบันทางการเงิน อาหารพื้นถิ่น ทุนมนุษย์ คนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษาความสามารถในการผลักดันสู่การท่องเที่ยวชุมชน เพื่อค้นหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อผลักดันไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น ลักษณะที่อยู่อาศัยของชุมชน โครงสร้างของชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และสถานการณ์ปัญหาการทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ อาหารพื้นถิ่น ศักยภาพของชุมชน ความสามัคคีของชุมชน คนตรีพื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทุนมนุษย์ เป็นต้น ตลอดจนศึกษาพัฒนาการของชุมชนด้านวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยร่วมกันสำรวจ และจัดทำแผนที่เดินดิน ปฏิทินวัฒนธรรม ปฏิทินการผลิต Mapping เครือข่ายชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้อาวุโส ในการเล่าวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ก็จะจัดเวทีแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็น รวบรวมตรวจสอบข้อมูลในระดับชุมชน

2. ค้นหาองค์ความรู้การทุนทางวัฒนธรรมจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามัคคีของชุมชน คนตรีพื้นบ้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทุนมนุษย์ เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ และผลกระทบ และร่วมกันค้นหาทุนทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การค้นหาคำทุนทางวัฒนธรรม และสร้างภาพฝันร่วมกันโดยใช้กระบวนการ F.S.C. (Future Search Conference)

3. ระยะเวลาแผนปฏิบัติการ

1. จัดเวทีวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่าง นักวิจัยชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ โรงเรียนบ้านห้วยห้วยพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด เข้าร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนา ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบด้านการพัฒนา ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ให้ชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบครบวงจร

3. จัดเวทีสรุปบทเรียนการจากศึกษาดูงาน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการพัฒนา ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4. ทดลองปฏิบัติการ พัฒนา ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ร่วมกับ บ้าน วัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หน่วยงานราชการ เพื่อระดมสมองค้นหาวิธีการที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนบ้านห้วยห้วย พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือในการปฏิบัติการขับเคลื่อนไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน บนหลักการพัฒนา 4 ประการ คือ

4.1 การพัฒนา ศักยภาพคน คือ ให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ข้อมูลผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เข้าใจถึงศักยภาพ

ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมทั้งฝึกอบรมศักยภาพฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

4.2 พัฒนาความรู้ คือ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบสาน คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตนเองที่สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

4.3 พัฒนาพื้นที่ ได้แก่ การพัฒนาสินค้า อาหารพื้นถิ่น การจัดการเส้นทางการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชน

4.4 การสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดทำอุปกรณ์เพื่อนำเสนอให้นักท่องเที่ยวเกิดความน่าสนใจ และเพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน

5. เวทีถอดบทเรียนระยะที่ 1 ร่วมกับ ประชาชนบ้านห้วยหวาย นักวิจัยชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ ณาการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอลำปลายมาศ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานอย่างต่อเนื่องในอนาคต

4. ระยะสรุปประเมินผล

1. เวทีกิจกรรมสาธารณะในการผลักดันให้เกิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยเชิญหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องมาร่วมให้ข้อเสนอแนะในเวทีพร้อมทั้งค้นหาแนวทางในการผลักดันให้เกิดพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อบรรจุเข้าในแผนงบประมาณ และข้อบัญญัติประจำปีของหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง

2. วิเคราะห์ผล สรุปผล และเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

3.2 ผลการดำเนินกิจกรรม

3.2.1 พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

การพัฒนาโจทย์วิจัย จึงเป็นการค้นหาสถานการณ์ ข้อจำกัด เพื่อนำมาสู่การแก้ไข คลี่คลาย ต่อยอดพัฒนา ให้ดียิ่งขึ้น โจทย์วิจัยที่ดีต้องมาจากความต้องการของผู้ใช้ประโยชน์ คือ ชุมชนท้องถิ่น และให้คนในชุมชน ท้องถิ่น เข้าร่วมเรียนรู้ในการวิจัย เก็บข้อมูล ค้นหาองค์ความรู้ร่วมกับนักวิจัย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางแผน เพื่อนำไปสู่ปฏิบัติการแก้ปัญหาาร่วมกัน จะเห็นได้ว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วม สร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจกับคนใน ชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อตอบโจทย์ความยั่งยืนในการขับเคลื่อนการทำงาน ซึ่งการพัฒนาโจทย์วิจัย ร่วมกับชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนานั้น เกิดขึ้นจากคณะผู้วิจัยลงพื้นที่เป็นวิทยากรให้ความรู้กับชุมชน โดยรับเชิญจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศเป็นวิทยากร ค้นหาองค์ความรู้ และ ศักยภาพของชุมชน ในโครงการ “ท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี” ซึ่งเป็นโครงการที่จะส่งเสริมผลักดันให้ ชุมชนท้องถิ่นได้นำสินค้าและบริการไปสู่การขาย ดึงลูกค้ามาซื้อในท้องถิ่น จากการไปเป็นวิทยากร จำนวน 6 วัน ขณะเป็นวิทยากรคณะผู้วิจัยก็ตั้งคำถามในใจว่า “มันจะเป็นท่องเที่ยวได้อย่างไร บรรยากาศ ถนนไม่ดี ชุมชนไม่มีอะไร เริ่มต้นจากศูนย์ แต่การการพูดคุย พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวาย พัฒนา แม้เป็นพื้นที่ไม่มี บรรยากาศที่สวยงาม เหมาะแก่การส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่การชวนคิด ช่วยคุย ทั้งในกลุ่มใหญ่ และแบ่งย่อย พบว่า ชุมชนมีประวัติศาสตร์ชุมชน มีวิถีวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ความเชื่อท้องถิ่นที่น่าสนใจและเหมาะแก่การยกระดับคุณค่าไปสู่มูลค่าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิธีการดำน้ำกิน ซึ่งชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ยังมีคนในชุมชนที่เคยดำน้ำ จึงสามารถอธิบาย ขั้นตอนอย่างละเอียดได้ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อศาลาปูตาหลวงอุดม ที่ทำให้คนในชุมชนเชื่อว่า หากไปขอ หรือบนบาน ก็จะได้ตามสมปรารถนา ก็จะจ้างหนังกลางแปลงมาให้ปูตาหลวงอุดมดู ซึ่งเป็นการ ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่แปลก มีอะไรที่น่าสนใจที่สามารถยกระดับความเชื่อมาสู่การท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ยังมีประเพณีการแห่นางแมว เป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และมีการฟ้อน รำ ผู้เขียนจึงมองเห็นการยกระดับวิถีวัฒนธรรม มาสู่การท่องเที่ยวน่าจะทำได้ เกิดอะไรที่สร้างความน่าสนใจ ทั้งได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมแล้ว ยังได้มีความสนุกสนานผ่านคำว่า “ประเพณีประดิษฐ์” สิ่งที่จะท่อนให้เห็นความโดดเด่นอีกประเด็น ก็คือ ความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ อยากจะขับเคลื่อนชุมชนของตนเองไปสู่เป้าหมาย แม้ว่า “โครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี” ชุมชนจะไม่ได้ริเริ่มตั้งแต่แรก แต่เมื่อได้ทำแล้วควรทำให้ดีที่สุด พื้นที่นี้จึงเป็น “โจทย์เชิงประเด็น และเชิงพื้นที่” ที่สร้างความคาดหวังและการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย จึงเป็นที่มาของ โครงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด บุรีรัมย์”

3.2.2 จัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจโครงการ

เวทีประชุมชี้แจงทำความเข้าใจโครงการ แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2562 เวลา 09.30 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านห้วยหวายพัฒนา มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 50 คน ประกอบด้วย คณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และประชาชนทั่วไปบ้านห้วยหวายพัฒนา วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม เพื่อทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน เพื่อวางแผนการทำงานและแบ่งปันบทบาทหน้าที่ ขั้นตอนและวิธีดำเนินงาน ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุม ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุม ชี้แจงรายละเอียดของการวิจัย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกัน วางแผนปฏิบัติงาน ผลของการดำเนินงาน คณะผู้วิจัยให้ความร่วมมือเข้าใจแนวทางการทำงานวิจัยและเป้าหมายของโครงการวิจัย แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานวิจัย ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นการค้นหาชุดประสบการณ์ความรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำมาผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ในการแก้ไขปัญหาชุมชน กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นการสร้างให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเองบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และที่สำคัญการแก้ไขปัญหาผ่านงานวิจัยต้องค้นหาความรู้ให้ลึก และทำการตัดสินใจการแก้ไขปัญหาบนข้อมูลที่มีอยู่ ฉะนั้น การดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาทั้งระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นไม่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนได้อย่างถูกต้องและชัดเจน ข้ำร้ายกับสร้างปัญหาให้ชุมชนอีกด้วย เพราะการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมา นักวิชาการเข้ามาเก็บข้อมูลเสร็จแล้วก็กลับไป แต่ชุมชนไม่เคยรู้เลยว่า สิ่งที่ชุมชนได้สะท้อนไปนั้น ได้ถูกนำมาแก้ไขปัญหาหรือไม่ และที่สำคัญการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในชุมชน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงถูกออกแบบมา เพื่อตอบโจทย์ปัญหาคนชุมชนท้องถิ่นที่ว่า “โจทย์วิจัยต้องมาจากชุมชน ชุมชนต้องร่วมทำวิจัย และปฏิบัติการแก้ไขปัญหาชุมชน เชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง” จะเห็นได้ว่าตั้งแต่โจทย์วิจัยที่ได้ก็เป็นของชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหา และก็มีคนในชุมชนเข้ามาทำวิจัยเอง และที่สำคัญอย่างยิ่งคนในชุมชนต้องร่วมเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนด้วย พร้อมทั้งค้นหาปัญหาวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนที่มีอยู่ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ เป็นงานวิจัยที่กินได้ จับต้องได้ คนทำคนใช้ประโยชน์ ไม่ใช่แค่วิชาการ เป็นคนได้ประโยชน์ เพราะการแก้ไขปัญหาต้องเริ่มต้นจากชุมชนเป็นอันดับแรก และค่อยไปประสานกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ 3.1 แผนที่ชี้แจงโครงการวิจัย

การทำความเข้าใจร่วมกับชุมชนคณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจร่วมกับชุมชน เปิดประเด็นการชวนคิด ชวนคุยร่วมกับชุมชน โดยใช้ให้ชุมชนเห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาที่พึงพาอาศัยธรรมชาติของปู ยา ตา ยาย ซึ่งเป็นมรดกของชุมชนท้องถิ่น การที่จะยกระดับทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าและมูลค่าให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ จึงต้องสร้างสิ่งดึงดูด จุดสนใจที่ “ใหม่ แตกต่าง ต่อยอด” ทั้งวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ/เรื่องเล่า/ตำนาน การประกอบอาชีพ อาหารพื้นถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน สินค้า และผลิตภัณฑ์ของชุมชน เป็นต้น ดังนั้น การสืบค้นข้อมูลจึงมีความสำคัญ และจำเป็นต่อการพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน การทำความเข้าใจร่วมกับชุมชนให้มองเห็นทิศทาง เป้าหมาย การดำเนินงานวิจัยร่วมกันจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” ได้ใช้เทคนิคการสร้างทำความเข้าใจร่วมกับชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ มีรายละเอียดดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจรายบุคคล คือ การลงไปพื้นที่เยี่ยมบ้านของคนในชุมชน เพื่อสนทนาพูดคุยทำความเข้าใจถึงทิศทาง เป้าหมาย การดำเนินงานวิจัยร่วมกัน ซึ่งการทำความเข้าใจรายบุคคล

ซึ่งเป็นการสร้างสัมพันธภาพ เพื่อให้ชุมชนเกิดความไว้วางใจ พร้อมทั้งเป็นการศึกษาข้อมูลสภาพปัญหาของชุมชนในเบื้องต้น ในขณะเดียวกันยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเก็บข้อมูลชุมชนไปพร้อมกันด้วย โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้ไปสู่การขยายผลให้คนในชุมชนได้รับทราบร่วมกัน

2. การทำความเข้าใจระดับกลุ่ม คือ เป็นการลงพื้นที่เข้าดูสภาพบ้านเรือน ดูโครงสร้างชุมชน สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งจะมีชาวบ้านจับกลุ่มสนทนาพูดคุยกันประมาณ 7-8 คน ทางคณะผู้วิจัยก็จะเข้าไปไต่ถาม สนทนาพูดแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ทางประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ท้องถิ่น กลุ่มเกษตร กลุ่มสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยนึ่งสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ขวนคิด ขวนคุย ถึงทิศทางการ เป้าหมายการดำเนินโครงการวิจัย เพื่อให้แต่ละกลุ่มได้มองเห็นความสำคัญในการใช้งานวิจัยไปสู่การแก้ไขปัญหา ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน องค์ความรู้ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การทำเกษตรของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำไปสู่การจัดเวทีในระดับชุมชน

3. การทำความเข้าใจกลุ่มใหญ่ หรือ การจัดเวทีระดับชุมชน เป็นการนำเสนอที่มาของโครงการวิจัย วิธีการ ขั้นตอน ที่จะนำไปสู่เป้าหมาย และผลที่ชุมชนได้รับจากโครงการวิจัย ซึ่งการจัดเวทีชุมชน คณะผู้วิจัยต้องทำให้ชุมชนเห็นภาพฝันที่จะได้รับและที่สำคัญ การใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มในการลงพื้นที่ทำความเข้าใจในระดับบุคคล ระดับกลุ่มคนมาเชื่อมโยงให้เห็นภาพถึงการจะยกระดับไปสู่การพัฒนา ยังจะทำให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น การชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกับชุมชนอาจจะใช้ทั้ง 3 วิธีการ หรือ อาจจะใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งก็ได้ แต่ทั้งนี้ผู้เขียนใช้วิธีการทั้ง 3 วิธี เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจ พร้อมทั้งได้เรียนรู้และทำความเข้าใจสภาพพื้นที่ของชุมชนว่ามีสภาพพื้นที่อย่างไรบ้าง มีศักยภาพ องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง การทำความเข้าใจร่วมกัน จึงเป็นการสื่อสารข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานวิจัยไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

3.2.3 จัดเวทีสร้างเครื่องมือวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2562 เวลา 13.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านห้วยหวายพัฒนา มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 50 คน ประกอบด้วย คณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และประชาชนทั่วไปบ้านห้วยหวายพัฒนา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสร้างกรอบประเด็นสำหรับการสร้างเครื่องมือวิจัย นักวิจัยร่วมกับชุมชนต้องศึกษาข้อมูลกรอบแนวความคิด วัตถุประสงค์การวิจัยให้ชัดเจนเสียก่อน เพื่อให้เข้าใจข้อมูลที่นักวิจัยและคนในชุมชนจะทำการเก็บข้อมูล ซึ่งการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน เพื่อให้ทราบสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเป็นการทบทวนให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ข้อมูลบริบทชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง เข้าใจปัญหาสาเหตุการเปลี่ยนแปลง เห็นองค์ความรู้ในแต่ละช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง ที่ชุมชนปรับตัวและเรียนรู้แก้ไขปัญหาด้วยตนเองจากบทเรียนการสร้างเครื่องมือวิจัยร่วมกับชุมชน พบว่า การสร้างเครื่องมือวิจัยนักวิจัยต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจในประเด็นที่ตนเองจะทำวิจัย แล้วนำข้อมูลไปจัดเวทีสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชน นักวิจัยอาจจะทำการสร้างประเด็นหัวข้อหลัก ในสิ่งที่จะเก็บร่วมกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มองเห็นว่า “จะเก็บข้อมูลอะไรบ้าง และจะเก็บกับใคร ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลอย่างไรบ้าง” เพื่อให้ชุมชนได้บอกข้อมูล เช่น ประวัติศาสตร์ ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา คณะผู้วิจัยต้องคอยตั้งคำถามกับชุมชนว่า ในประเด็นนี้จะเก็บกับใครได้บ้าง เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดบุคคลสำคัญ หรือ ผู้รู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ประเด็นการเก็บข้อมูลวิจัยร่วมกับชุมชน

ลำดับที่	ประเด็นการเก็บข้อมูล	เก็บกับใคร	ใครเป็นคนเก็บ
1	ประวัติศาสตร์ชุมชน	แม่ทองมาก พ่อพุท พ่อแขก พ่อเสรี	ทีมวิจัย
2	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	พ่อพุท พ่อทอง พ่อเสรี พ่อดี พ่อส่ง พ่อวันทา พ่อเอก	ทีมวิจัย
3	วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ท้องถิ่น	แม่ไพศาล พ่อเสรี พ่อแยม พ่อพุท แม่ที แม่ถนัด แม่ละมุน พ่อวันทา	ทีมวิจัย

4	การละเล่นพื้นบ้าน	พ่อมন্ত্রী เจริญรัมย์ พ่อปกรณ์ นางฉวี นางสมพร นางประสิทธิ์ นางทองม้วน นางवासนา นางจุฑารัตน์	ทีมวิจัย
5	ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	ผู้ใหญ่บรรจง ทรงรัมย์ พ่อพุท พ่อทอง พ่อเสวย พ่อเสรี พ่อส่ง แม่นั่น พ่อสวัสดิ์	ทีมวิจัย
6	การผลิตของชุมชนทั้ง 12 เดือน	ชาวบ้านห้วยหวายพัฒนา	ทีมวิจัย
7	เมนูอาหารพื้นถิ่น	แม่ประสิทธิ์ นางไพฑูรย์ นางไพศาล นายภูสิทธิ์ แม่ละมุน	ทีมวิจัย
8	ทุนมนุษย์/บุคคลสำคัญ/ปราชญ์ ชาวบ้าน	พ่อมาน พ่อบุญเลียบ แม่ที นางสำราญ พ่อลี นายหนู	ทีมวิจัย
9	ผลิตภัณฑ์สินค้าของฝากของ ชุมชน	นางไพศาล นางสุภาพร สงวน นางสำราญ หนูตาย สมมาตร จอมศรี	ทีมวิจัย

10	เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน	ผู้ใหญ่บรรจง ผู้ช่วยสมพร นางสุนันธิรา นายสำอางค์	ทีมวิจัย
----	--	---	----------

ประเด็น	เกี่ยวกับ หัวข้อ	เก็บกับใคร ↑ คน
1. ประเด็นหมู่บ้าน	1. ทีมวิทยากร 2. สุนัน 3. นรี 4. รพี 5. สมพร ลุคสิงห์	1. ไม่ทราบบ้าง 11 ชาวบ้าน 2. ผู้ช่วยสมพร 3. พ่อบุญ 4. พ่อบุญ 5. พ่อบุญ
2. วิจัยแนวร่วม/ป.ร.แม่/ตามชื่อ	1. ทีมวิทยากร 2. สมพร ลุคสิงห์ 3. นรี 4. รพี	1. ไม่ทราบบ้าง 3. พ่อบุญ 5. พ่อบุญ 2. พ่อบุญ 4. ไม่ทราบบ้าง 6. ไม่ทราบบ้าง 7. ไม่ทราบบ้าง 8. พ่อบุญ
3. อธิบายปัญหา	1. รพี 2. สุนัน 3. นรี 4. อ. สมพร	1. พ่อบุญ 2. พ่อบุญ 3. พ่อบุญ 4. พ่อบุญ 5. พ่อบุญ 6. พ่อบุญ 7. พ่อบุญ
4. ทักษะการสื่อสาร - ปรกาศวิทย์/อ.ตฤ	1. สมพร 2. พ่อบุญ 3. นรี	1. ผู้ช่วยสมพร 2. พ่อบุญ 3. พ่อบุญ 4. พ่อบุญ 5. พ่อบุญ 6. พ่อบุญ 7. ไม่ทราบบ้าง 8. พ่อบุญ
5. การผลิต/อาชีพ 12 ปี	1. พ่อบุญ 2. สุนัน พ่อบุญ 3. พ่อบุญ 4. สมพร 5. รพี	1. ชาวบ้านที่ช่วยกันทำ
6. การเก็บข้อมูล/แบบสอบถาม	1. สมพร 2. รพี 3. รพี 4.	1. พ่อบุญ 2. พ่อบุญ 3. พ่อบุญ 4. พ่อบุญ 5. พ่อบุญ 6. พ่อบุญ 7. พ่อบุญ 8. พ่อบุญ

ภาพที่ 3.2 ประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

ฉะนั้นการที่นักวิจัยได้ทบทวนในเบื้องต้นจะทำให้ลดเวลา ลดขั้นตอนในการจัดเวทีได้มากพอสมควร แทนที่จะให้ชาวบ้านให้ร่วมกันตั้งว่า “เราจะเก็บอะไร มีประเด็นอะไรที่จะต้องเก็บ มีหัวข้ออะไรบ้าง” ซึ่งการวางหลักการทำงานในลักษณะนี้ แม้ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบคำถามก็จริง แต่จะใช้เวลาค่อนข้างนาน ที่สำคัญจะทำให้ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่าย และไม่ยอมทำวิจัย เพราะชาวบ้านคิดว่ามีความยุ่งยาก สิ่งที่เราควรตระหนักอยู่เสมอคือ ชาวบ้านเป็นนักปฏิบัติ ไม่ใช่ นักเขียน และนักจดบันทึก การที่จะเปลี่ยนวิธีคิดชาวบ้านต้องใช้เวลา และค่อย ๆ สอดแทรกข้อมูลเข้าไปในระหว่างการเก็บข้อมูลวิจัย ค่อย ๆ ให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ดังนั้น การสร้างเครื่องมือวิจัยแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยต้องสร้างประเด็นหลักไว้ก่อน เพื่อให้คนในชุมชนได้มองเห็นในประเด็นที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน แล้วค่อยแตกเป็นประเด็นคำถามการวิจัยในภายหลัง

3.2.4 ระยะเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยควรให้นักวิจัยชุมชนเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนด้วย เพื่อเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการค้นหาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ก่อนจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย นักวิจัยที่ควรสอนเทคนิควิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การบันทึกข้อมูล ให้กับทีมวิจัยชุมชนด้วย ที่สำคัญการในการเก็บข้อมูลในแต่ละประเด็นควรมีนักวิจัย หรือผู้ช่วยนักวิจัยที่มีความรู้ความสามารถในการจัดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกด้วย เพื่อป้องกันข้อมูลสูญหาย หรือ ข้อมูลไม่ครบถ้วน อาจจะใช้รูปแบบทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล การสนทนากลุ่มตามประเด็นที่กำหนดร่วมกันกับชุมชน ได้แก่ 1. ประวัติศาสตร์ชุมชน 2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น 4. การละเล่นพื้นบ้าน 5. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6. การผลิตทั้ง 12 เดือนของชุมชน 7. อาหารพื้นถิ่น 8. ทูณมนุษย์/บุคคลสำคัญ/ปราชญ์ชาวบ้าน 9. ผลิตภัณฑ์สินค้าของฝากของชุมชน 10. เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน ทั้ง 10 ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อการนำข้อมูลไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางแผนปฏิบัติการร่วมกับชุมชน คณะผู้วิจัยจึงต้องเก็บข้อมูลอย่างละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจสู่การวางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหา ร่วมกับชุมชนต่อไป

3.2.5 ศึกษาสถานการณ์ปัญหาชุมชนบ้านห้วยหวาย

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2562 เวลา 09.00-12.00 น. คณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และประมุขชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้ร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์พัฒนาชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์ค้นหา ข้อจำกัด และศักยภาพที่จะนำไปสู่การต่อยอดพบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาจากรัฐ แต่ไม่สามารถส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาแบบสังเคราะห์คือการแจกของ มอบเงิน ขาดการเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มและเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนให้ครบทุกขั้นตอน จึงทำให้โครงการพัฒนาหลายโครงการไม่บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งมีรายละเอียดการพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท ในปี พ.ศ. 2530 ได้มาสร้างป้มน้ำมันชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีรายได้ ปัจจุบันก็กลายเป็นป้มน้ำมันที่ร้าง ไม่มีการใช้ประโยชน์
2. โครงการพัฒนาสินค้าโอท็อป ในปี พ.ศ. 2550 ได้ ส่งเสริมให้ชุมชนทอผ้าไหมหางกระรอก ผ้าขึ้นตีนแดง ผ้าผันคอ เป็นต้น ปัจจุบันได้รับการรับรองมาตรฐานของสำนักงานพัฒนา

ชุมชนในระดับ 4 ดาว แต่ก็ยังไม่สามารถพัฒนาให้กลายเป็นสินค้าที่เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพอย่างแท้จริง

3. โครงการส่งเสริมผู้มีรายได้น้อย สร้างงาน สร้างอาชีพในระดับชุมชน ในปี พ.ศ. 2561 โครงการพัฒนาเกษตรพอเพียง ฟังตนเอง โดยมีการแจกพันธุ์ปลา พันธุ์ไก่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ ลำปลายมาศ และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ แต่ก็ยังไม่สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับชุมชน ผลักดันไปสู่การพึ่งตนเองอย่างแท้จริง เป็นเพียงการพัฒนาเฉพาะหน้าตามนโยบายโครงการที่รัฐบาลจัดสรรให้ จึงก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหามากแต่ไม่เกิดความยั่งยืน

4. โครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในปี พ.ศ. 2561 โครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีได้รับการคัดเลือก 1 ใน 6 หมู่บ้าน ที่จะส่งเสริมผลักดันให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน แต่ปัจจุบันโครงการดังกล่าวสิ้นสุดก็ไม่ได้แก้ไข้ปัญหา ไม่ได้ก่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ไม่ได้ก่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างจริงจัง ปัจจุบันก็ไม่ได้รับการพัฒนาต่อยอดในทางตรงกันข้ามกับทั้งปัญหาและความคาดหวังของชุมชนที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน นอกจากนี้สิ่งก่อสร้าง เช่น กระโจม เตียง ป้าย เริ่มมีการชำรุดทรุดโทรมไปมาก ซึ่งโครงการดังกล่าวได้รับงบประมาณจากรัฐบาล จำนวน 2,400,000 บาท แต่กลับไม่ได้สร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับชุมชน ไม่ตอบโจทย์การกระจายรายได้ เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างแท้จริง

ดังนั้นการจากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาจากรัฐเพียงส่วนเดียว ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้จะมีการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด แต่ชุมชนไม่ได้เข้าใจและไม่รู้สึกความเป็นเจ้าของในปัญหาที่รัฐจัดสรรให้ โครงการพัฒนาจากรัฐเหมือนนำความยากของตนเอง ให้ชุมชนอยากด้วย จึงทำให้ชุมชนขาดความเป็นเจ้าของ มองเห็นความสำคัญของโครงการพัฒนาจากรัฐ การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมาจากความต้องการของชุมชนตั้งแต่ การสะท้อนปัญหาความต้องการของตนเอง ชุมชนร่วมเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ศักยภาพ วางแผนปฏิบัติการ นำแผนไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมและจะทำให้ชุมชนรู้สึกความเป็นเจ้าของในโครงการต่าง ๆ ที่จะดำเนินการร่วมกันของชุมชน

3.2.6 ศักยภาพและคំหาองค์ความรู้การทุนทางวัฒนธรรมจากการเก็บรวบรวมข้อมูล

วันที่ 24 ก.พ. 2562 เวลา 09.30 - 12.00 น. คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จำนวน 60 คน ได้มีการศึกษาศักยภาพและคំหาองค์ความรู้การทุนทางวัฒนธรรมจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งในเวทีชุมชนได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อระดมสมอง พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูล เลือกประเด็นที่ชุมชนจะพัฒนาภายใต้ทุนทาง

วัฒนธรรมซึ่งทั้ง 2 กลุ่มได้ข้อสรุปร่วมกันว่า จะมีการพัฒนาหนองโดนซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาด 15 ไร่ รอบคุ้งน้ำยังไม่มีการใช้ประโยชน์ นักวิจัยและชาวบ้านได้ร่วมกันวิเคราะห์ออกแบบเพื่อพัฒนาสู่การพัฒนาภายใต้คำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” สิ่งที่สำคัญต้องมีการจัดการระบบน้ำให้เพียงพอต่อการเพาะปลูก และให้มีน้ำไหลมีความแรงเสมอกัน “แต่ชุมชนมักจะกล่าวว่า ทำเลยอาจารย์ มันไหล พอตั้งคำถามไปว่า ถ้าไม่ไหลจะทำอย่างไร ต้นน้ำอาจจะพอ แต่ปลายทางอาจจะได้น้ำน้อย ดังนั้น ต้องคิดให้รอบคอบก่อนลงมือทำ ไม่ใช่ทำไปแก้ไป อย่างนี้มันอาจจะเสียเวลาและเสียงาน ใช้จ่ายเยอะ จะทำอะไรต้องวิเคราะห์ให้ข้อมูลประกอบ และน้ำต้องมีที่พัก การพักน้ำทำให้ป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น เช่น ฟาคั้ม ไม่มีแดง โซลาเซลล์ใช้ไม่ได้ หรือ กรณีน้ำไม่แรง แต่ถ้ามีที่พักน้ำเป็นจุดก็จะช่วยแก้ปัญหาได้ จะพักน้ำจะใช้อะไรพัก และต้องไม่ใช้งบประมาณมาก ถ้าใช้โอ่งปู 2,000 ลิตร จะใช้ทั่วหนองโดนก็ได้ อันนี้ชุมชนต้องคิดก่อน อย่าสักกะว่าจะทำ แต่ต้องมีรายละเอียดของข้อมูลด้วย เพื่อไม่ต้องเสียเวลาในการทำ” จากการตั้งคำถามดังกล่าว จึงทำให้ชุมชนได้เกิดการถกเถียงระดับสมองในการพัฒนาหนองโดน เพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรม จนได้ข้อสรุปร่วมกันว่า

1. ผันน้ำขึ้นแท่งใหญ่ของชุมชน โดยใช้โซลาเซลล์ผันพักไว้ แล้วกระจายไปทั่วทุกจุด โดยมีโอ่งปู 2,000 ลิตร จำนวน 16 จุด วางบนท่อปูน
2. ประชาคมคนในชุมชนให้ได้รับทราบกันทั้งหมด พร้อมให้ลงชื่อที่จะมาทำการเพาะปลูก โดยจะมีทีมวิจัยชุมชน จัดสรรพื้นที่เพาะปลูกให้
3. มีกฎกติการ่วมกัน เน้นการเพาะปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ไม่ใช่สารเคมี เน้นการปลูกที่สวยงาม ให้ตรงตามคำว่า “เทียวได้ ขายได้ กินได้”
4. ประชาสัมพันธ์ให้คนนอกชุมชนได้รับรู้การพัฒนาจุดท่องเที่ยววัฒนธรรมทางเกษตรอีกด้วย

3.2.8 เวทีคืนข้อมูลชุมชนศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมและประชาคมหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและทิศทางการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกัน

วันที่ 3 มีนาคม 2562 เวลา 13.00 น. – 16.00 น. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน เพื่อให้ได้รับรู้ข้อมูลและผลของการวิจัย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยในพื้นที่กับชุมชน และระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน เกิดการนำความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยไปปรับใช้กับชุมชนของตนเอง ในขณะที่ชุมชนใกล้เคียงก็สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้และดำเนินกิจกรรมในลักษณะที่ใกล้เคียงกันได้ กระบวนการจัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน 3 ประเด็น ได้แก่

1. นำเสนอชุดข้อมูลสถานการณ์ปัญหาข้อจำกัดในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนสนทนาพูดคุยถึงทิศทางการขับเคลื่อนชุมชนสู่การท่องเที่ยว

2. นำเสนอชุดข้อมูลเกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่น เอกลักษณ์ ความโดดเด่นของเมนูอาหารพื้นถิ่นที่สามารถยกระดับเป็นเมนูอาหารที่รองการนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งประวัติความเป็นมาของเมนูอาหารในแต่ละชนิด

3. นำเสนอชุดข้อมูลด้านศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน การทำเกษตรผสมผสาน ตำนานผีดูหนัง ซึ่งเป็นฐานข้อมูลเพื่อการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม อาหารพื้นถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นศักยภาพที่สำคัญในการขับเคลื่อนและขยายผลไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

4. จัดเวทีระดมสมองเพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการให้ชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนมุมมอง มองภาพฝัน แล้วนำข้อมูลมาสรุป ประมวลในสิ่งที่สามารถดำเนินการได้ และมีความเป็นไปได้ ในระยะเวลาที่กำหนด พร้อมทั้งสรุปประมวลผู้เพื่อนำไปสู่การสร้างความสำเร็จในทิศทางที่ตรงกับของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2562 เป็นเวทีคืนข้อมูลพร้อมทำประชาคมหมู่บ้านเกี่ยวกับการพัฒนาหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” ให้คนในชุมชนได้รับทราบ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ให้บุคคลที่สนใจลงทะเบียนแจ้งความประสงค์จะมาทำการเพาะปลูกในพื้นที่รอบหนองโดน โดยเน้นการเพาะปลูกแบบปลอดสารพิษ ห้ามใช้สารเคมีทุกชนิดในการเพาะปลูก จนมีประชาชนจำนวน 80 คน แสดงความจำนงในการทำการเพาะปลูกรอบหนองโดน

จากชุดข้อมูลทั้งหมดคณะผู้วิจัยได้สร้างการรับรู้และสร้างความเข้าใจให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันยังเป็นการสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นถึงทุนทางวัฒนธรรมของตนเองที่จะนำมาสู่การผลักดันไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

3.2.9 จัดเวทีวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2562 ลงพื้นที่จัดเวทีทำความเข้าใจร่วมกันกับคนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่หนองโดน จำนวน 15 ไร่ ให้การเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” โดยมีคนในชุมชนแสดงความประสงค์เข้ามาเพาะปลูกในพื้นที่ จำนวน 48 คน โดยเน้นเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรแบบปลอดสารพิษ พร้อมทั้งจัดสรรพื้นที่ให้สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลพื้นที่ และจัดตั้งกองทุนกลุ่ม ชื่อว่า “ผู้ก่อการดี” มีกฎกติกา ข้อบังคับร่วมกัน เพื่อช่วยให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม จึงเป็นการยกระดับวิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การดำเนินชีวิต พร้อมทั้งใช้

ความสามัคคีของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายร่วมกันภายใต้คำว่า “กินได้ เทียบได้ ขายได้” ซึ่งคำว่า **กินได้** คือ สร้างแหล่งพื้นที่อาหารที่สะอาดและปลอดภัยภายในชุมชน **เทียบได้** คือ การแบ่งพื้นที่เพาะปลูกเกษตรที่สวยงาม มีการจัดการน้ำที่ดีมีประสิทธิภาพ เป็นแหล่งความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว “เทียบแล้วได้ความรู้” **ขายได้** คือ เน้นการเพาะปลูกแบบผสมผสานเพื่อลดสถานะความเสี่ยงต่อพืชผลทางการเกษตร ดังนั้น การเกษตรจึงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมาจากรบรรพบุรุษเป็นระยะเวลานาน การที่คนรุ่นหลังได้อนุรักษ์วิถีวัฒนธรรม การกิน ยกระดับให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวจึงเป็นการพัฒนาที่สำคัญภายใต้หลักการพึ่งตนเอง

3.2.10 ทดลองปฏิบัติการ พัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 12.00-16.00น. ลงพื้นที่พัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้านการทำเกษตรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ซึ่งพบว่า ในปี พ.ศ. 2561 ทางชุมชนได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอลำปายมาส่งเสริมให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันเลี้ยงปลา จำนวน 40 คน ซึ่งได้มีการนำพันธุ์ปลาตุ๊ก และหัวอาหารมาให้เป็นต้นทุนการทำการเพาะเลี้ยง พอดำเนินการเลี้ยงไปได้สักระยะ พบว่า ชุมชนเผชิญกับปัญหาต้นทุนหัวอาหาร ซึ่งต้องมีการจับปลาที่ไม่ได้ขนาดนำไปขายเพื่อนำเงินที่ได้ไปซื้อหัวอาหารปลา จึงทำให้การเลี้ยงไม่สามารถเกิดผลกำไรได้เท่าที่ควร นอกจากนี้ยังมีคนในชุมชนเลี้ยงกบ ไก่พันธุ์ เพื่อเป็นอาหารภายในครัวเรือน จากข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้คณะผู้วิจัยได้พัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้สามารถผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่ ใช้เองได้ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านอาหารเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน อีกทั้งการพัฒนาศักยภาพต้นทุนการผลิตหัวอาหารสัตว์ยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเอง ลดรายได้ เพิ่มรายได้ สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับตนเอง การทำหัวอาหารปลา กบ ไก่พันธุ์ไข่ ชุมชนสามารถทำได้เอง และมีมาตรฐานโปรตีนเทียบเท่ากับท้องตลาด คณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จำนวน 80 คน ได้ปฏิบัติการผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่ พันธุ์ไข่ โดยมีรูปแบบการร่วมกลุ่ม จัดตั้งกองทุน มีกฎกติการ่วมกัน และการวางแผนทางการขายให้กับสมาชิกในราคาที่ถูกกว่าท้องตลาด แต่มีคุณภาพเท่าเทียมกัน จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า อาหารกบ (โปรตีน 30%) ขายตามท้องตลาดในราคากระสอบ 1,100 บาท และ อาหารปลาดุกขายในราคากระสอบละ 635 บาท แต่เกษตรกรสามารถผลิตเอง ในราคาต้นทุนเพียง 352 บาท ซึ่งลดต้นทุนได้ 45-70% จึงนับได้ว่าตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง การทำอาหารปลา กบ ไก่ จึงเป็นการเตรียมความพร้อมด้านวัตถุดิบในประกอบอาหารของชุมชนท่องเที่ยว ตลอดจนมุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ลดปัญหาการพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก ซึ่งการเกษตรเป็นหนึ่งในทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากรบรรพบุรุษเป็นระยะเวลา การฟื้นฟูวิถีชีวิตความดั้งเดิมมาเป็นจุดขาย สร้างจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจโดยใช้กระบวนการวิจัยไปส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนสามารถ “ผลิตได้ ขายเป็น เน้นคุณภาพ” เป็นหลักท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่เน้นการขายสินค้าและบริการที่สะอาด ปลอดภัย ไร้สารพิษ สร้างชีวิตแห่งการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว การปฏิบัติการ

พัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่หนองโดนภายใต้คำว่า "กินได้ เทียวได้ ขายได้" ชุมชนร่วมแรง ร่วมใจ

วันที่ 5-6 มีนาคม พ.ศ. 2562 นักวิจัยชุมชนได้ร่วมกันจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับชุมชนบุคคลที่สนใจในภายใต้คำว่า “ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวาย” ซึ่งภายในป้ายจะมีรายละเอียดที่สะท้อนถึงความโดดเด่นทางวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อของท้องถิ่น ชมวิถีชีวิต ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน ถิ่นเกษตรผสมผสาน ชมตำนานแห่งนางแมว จุดชมวิวลำห้วยหวายเป็นต้น โดยมีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชน จำนวน 4 จุด ได้แก่ จุดทางเข้าบ้านสระคูณ หน้าบ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ บ้านหนองเติน ทางเข้าบ้านสนวน

ในวันที่ 7-28 มีนาคม พ.ศ. 2562 คณะผู้วิจัยและทีมวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชนได้ร่วมกันจัดการระบบน้ำให้พร้อมต่อการเพาะปลูก โดยมีการวางซึมเมอร์ท 750 วัด ต่อด้วยระบบโซลาเซลล์จำนวน 3 แผง ผันน้ำจากหนองโดนชั้นแท่งน้ำ จำนวน 40,000 ลิตร ซึ่งเป็นแท่งน้ำที่ชุมชนไม่ได้ใช้ประโยชน์ ถูกสร้างขึ้นโดยศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสาน (CBIRD) ในปี พ.ศ. 2540 เพื่อให้เป็นประปาหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์เนื่องจากมีระบบน้ำประปาใหม่ คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนจึงพิจารณาเห็นว่า ควรใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นหลักการที่สำคัญทั้งการประหยัดต้นทุนและงบประมาณในการบริหารจัดการ พร้อมทั้งการนำของที่เหลือใช้ให้กลับมาใช้ประโยชน์จึงเป็นหลักการที่สำคัญต่อการพัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ใช้แท่งน้ำจำนวน 40,000 ลิตร 2 แท่ง มาเป็นที่พักน้ำแล้วกระจายน้ำไปตามจุดต่าง ๆ ที่จะมีไอน้ำ จำนวน 2,000 ลิตร วางบนท่อซีเมนต์ จำนวน 16 จุด สามารถบรรจุได้ทั้งหมด 34,000 ลิตร โดยจะวางทุก 25 เมตรจะวาง 1 ไอน้ำ ทุก 3 แปลงจะใช้ปริมาณน้ำ 2,000 ลิตร ซึ่งมีทั้งหมด 48 แปลง ซึ่งจะทำให้มีปริมาณที่เพียงพอต่อการเพาะปลูกในแต่ละแปลงผักของเกษตรกร การที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ร่วมกันปฏิบัติการพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นพื้นที่ "กินได้ เทียวได้ ขายได้" อย่างต่อเนื่อง หลายคนติดตาม อาจจะมีคำถามว่า "มีวิธีการขั้นตอนอย่างไร ถึงทำให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการชุมชนด้วยตนเองผ่านการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น" คำตอบไม่มีอะไรซับซ้อนมีทั้งหมด 8 ประการ ได้แก่ 1. ศึกษาข้อมูลชุมชนให้ลึกซึ้ง 2. ค้นหาศักยภาพชุมชนที่มีอยู่ 3. สร้างการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่ โจทย์วิจัย เก็บข้อมูล วิเคราะห์วางแผน ปฏิบัติการ (ลงมือทำ) รับประโยชน์ร่วมกัน ทุกขั้นตอนชุมชนต้องรับรู้และเข้าใจทิศทางร่วมกัน 4. ใช้พลังความสามัคคีของชุมชนสร้างความสัมพันธ์ในการจัดการปัญหา 5. พัฒนาบนฐานข้อมูลที่ค้นพบจากชุมชน 6. ชวนชุมชนมองเป้าหมายและความสำเร็จร่วมกันในภาพรวม 7. จริงจังจริงจัง สนใจ ใส่ใจกับการทำงานกับชุมชน ทำให้สุดท้ายที่ความสำเร็จ 8. ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ คิดให้สุด คิดตลอด ทดลอง ลงมือทำ จงจำไว้ว่า "ความคิดอย่างเดียวไม่ทำให้สำเร็จ" ทั้ง 8 ขั้นตอนที่ค้นพบนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินร่วมกับชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จนปัจจุบันชุมชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง ส่วนนักวิจัยมีบทบาทหน้าที่วางแผน กระตุ้น ตั้งคำถาม อำนวยความสะดวกให้กับชุมชน ทำหน้าที่เปรียบเสมือน "โค้ช" ให้ชุมชนเป็นผู้เล่น "ปัญหาชุมชน ชุมชนย่อมรู้ดี การแก้ปัญหาที่ดี ต้องชุมชนลุกขึ้นมาแก้เอง" อีกไม่นานเกินรอพื้นที่แห่งนี้จะเป็นชุมชนต้นแบบที่ใช้คำว่า "กินได้ เทียวได้ ขายได้" อย่างแท้จริง บนหลักการชุมชนต้นแบบ CCG = C (Culture) C= (Clean) G = (Green) ของจังหวัดบุรีรัมย์ต่อไป

3.2.11 จัดเวทีสรุปบทเรียนและการขับเคลื่อนการทำงานในระยะที่ 2

วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2562 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ทบทวนผลการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อให้คนในชุมชนได้มองเห็นและเข้าใจทิศทางการขับเคลื่อนงานร่วมกัน ตลอดจนการทำความเข้าใจว่า การดำเนินงานมาถึงขั้นตอนใด แล้วจะไปไหนต่อ การจัดเวทีทบทวนนอกจากจะทำความเข้าใจแล้ว ยังให้ชุมชนได้เกิดการตื่นตัว และเข้าใจจุดหมายปลายทางร่วมกันอีกครั้ง การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการวิชาชีพด้วยการปฏิบัติ และใช้ผลสะท้อนการปฏิบัติ สร้างพลังของการเปลี่ยนแปลง การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงมีจุดเริ่มต้นด้วยความคิด ค้นหา และลงมือทำ จากนั้นก็คิดแล้วค้นหา ลงมือทำซ้ำ คณะผู้วิจัยเรียกสิ่งนี้ว่า คิดไป ทำไป แก้ปัญหาไป การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเป็นการวิจัยที่ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนตื่นตัว แก้ปัญหาตนเอง เพื่อให้หลุดพ้นจากการครอบงำจากสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น การดำเนินงานวิจัยควรมีการทบทวนเป็นระยะ เพื่อให้ชุมชนได้เข้าใจร่วมกัน

การขับเคลื่อนงานในระยะที่ 2 คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนได้ร่วมกันแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อระดมสมอง ค้นหาแนวทางพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยนำหลักการความคิดเชิงยุทธศาสตร์ต้องยกให้ปราชญ์เงินโบราณนาม “ขุนหวู่” ที่ให้คำนิยามความคิดเชิงยุทธวิธีว่า “รู้เรา รู้เขา รบร้อยครั้ง ชนะร้อยครั้ง” ปัจจุบันมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อมองหาวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ สร้างจุดแข็ง จำกัดจุดอ่อน เพิ่มทางเลือกในทางปฏิบัติ กลยุทธ์เป็นกระบวนการวางแผนที่มีการเตรียมข้อมูลในการตัดสินใจ และการดำเนินการไปสู่เป้าหมายด้วยวิธีการที่ดีที่สุด การคิดวางแผนยุทธศาสตร์จึงเป็นการวิเคราะห์ และจินตนาการอย่างสร้างสรรค์ผ่านการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อค้นหาวิธีการแนวทาง เครื่องมือเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ การพัฒนาชุมชนก็เช่นเดียวกัน คณะผู้วิจัยใช้ยุทธวิธีเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนเกิดความสนใจ และอยากจะเข้ามาร่วมดำเนินการร่วมกับนักวิจัยผ่านยุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ รู้เขา พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวขึ้นชอบในแต่ละกลุ่มวัย เช่น วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยกลางคน วัยชรา ว่ามีพฤติกรรมอย่างไร สนใจการท่องเที่ยวในลักษณะใดบ้าง 2. รู้เขา วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชน เช่น สถานที่ อาหาร ที่พัก คนเล่าเรื่องชุมชน จุดถ่ายภาพ การประชาสัมพันธ์ การบริหารจัดการกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งผลการจากระดมสมอง ได้เกิดแนวทางการขับเคลื่อนร่วมกันดังนี้

1. จะพัฒนาหนองโดนพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ ให้มีอุโมงค์ผักที่ปลูกผักผสมผสาน โดยปลูกในถุงพลาสติกขนาดใหญ่ แล้วนำไปวางในบริเวณอุโมงค์ การปลูกในลักษณะนี้จะทำให้ผักโตเร็ว เพราะปรับสภาพดินในถุงให้มีธาตุอาหารเพียงพอต่อความต้องการของพืช เนื่องจากสภาพดินในบริเวณหนองโดนแข็ง ขาดธาตุอาหาร การปลูกจึงต้องใช้ระยะเวลาในการปรับสภาพดิน ส่วนผลผลิตที่เกิดจากอุโมงค์ผัก ประมาณ 40 เมตร จะให้สมาชิกผลัดเปลี่ยนกันดูแล รับผิดชอบ ผลิตส่วนกลางจะนำไปขายเพื่อแล้วเข้ากลุ่ม เพื่อเป็นกองทุนในการบริหารจัดการ แล้วจะใช้เป็นส่วนหนึ่งของเงินปันผลให้แก่สมาชิกทุกสิ้นปี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทำให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม พร้อมทั้งทำให้สมาชิกมีความเป็นเจ้าของมากยิ่งขึ้น

2. การเพาะปลูกในแปลงผัก จำนวน 49 แปลง ให้สมาชิกทุกคนปลูกกล้วยในบริเวณล้อมรอบพื้นที่ พร้อมทั้งให้สมาชิกเลี้ยงปลา โดยจะมีการทำโครงขึ้นปลูกฟางข้าว ฟางพวกไม้เรียว เพื่อช่วยให้เกิดร่มเงาให้กับปลา ไม่ร้อน ที่สำคัญการปลูกผักเลี้ยงปลา เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกได้เรียนรู้การทำเกษตรแบบผสมผสาน การปลูกที่มีการหมุนเวียน การผลิตอาหารที่เพียงพอในระดับครัวเรือนเป็นเบื้องต้น หากมีผลผลิตที่มีจำนวนมากยิ่งขึ้นก็นำไปขายเพื่อเป็นรายได้แก่ครอบครัว

3. ปรับพื้นที่ต้ำน้ำกิน ให้มีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม มีการเขียนป้ายเล่าเรื่องประวัติความเป็นมา ขั้นตอนวิธีการทำ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว ได้ชม และได้ศึกษาข้อมูลอย่างละเอียด

4. ทำจุดถ่ายภาพรวม และย่อยตามแปลง โดยจะมีจุดถ่ายภาพหลักพื้นที่หน้าแปลง และจะมีจุดย่อย ๆ 2-3 จุด เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในระหว่างการเดินเที่ยวชม ตลอดจนได้มีรูปเป็นที่ระลึกอีกด้วย

5. พัฒนาคณะเล่าเรื่องชุมชน พัฒนาศักยภาพคนเล่าเรื่องชุมชน 5 คน เพื่อให้แต่ละท่านมีความรู้เฉพาะและสามารถเล่าเรื่องราวในสิ่งที่ตนเองถนัด และมีความรู้ดี เช่น ฃญ บรรจง เล่าตำนานต้ำน้ำกินกับแม่ละมุน นายสนั่น ตำนานผีดูหนัง พ่อสมชาย พ่อสำอางค์ เกษตรผสมผสาน คุณฉวีสุนันธิรา อารีย์การทำน้ำกิน และการบริการจัดการกลุ่ม พ่อแยม อุโบสถกลางน้ำบ้านห้วยหวายพัฒนา นายสมพร การทำห้วยอาหารปลา กบ ไก่ เพื่อลดต้นทุนการผลิต และตำนานการแข่งนางแมว

6. ปรับสูตรเมนูอาหารให้ได้มาตรฐาน การพัฒนาสูตรเมนูอาหารให้ได้มาตรฐานทั้งด้านรสชาติและวัตถุดิบ เพื่อสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

7. ยกกระดับความเชื่อผีดูหนัง ให้สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ และเพิ่มความน่าสนใจ เช่น การทำเก้าอี้สำหรับพื้นที่ดูหนังหลวงอุดม

8. จัดตั้งกองทุนกลุ่ม เพื่อนำไป กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ก่อการดี

เห็นได้ว่า หากชุมชนได้มีส่วนร่วมในคิด การคุย การวางแผน และตัดสินใจ ในท้ายที่สุดชุมชนจะได้รับประโยชน์จากสิ่งๆที่ทุกคนได้ร่วมกันดำเนินการ จะพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม การพัฒนาไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก เพียงนักพัฒนาต้องมีเทคนิคการปลูกจิตวิญญาณ ค้นหาศักยภาพคน ความรู้ ทรัพยากร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ แล้วนำมาตั้งคำถามชวนคิด ชวนคิด ให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าและมูลค่า พร้อมทั้งแลกเปลี่ยน ระดมสมอง เพื่อค้นหาแนวทางการยกระดับองค์ความรู้ท้องถิ่นสู่การพัฒนาต่อยอด

3.3 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Tangulation) จากการสัมภาษณ์เจาะลึก สทนากลุ่ม สังเกตแบบมีส่วนร่วม ไม่มีส่วนร่วม และการจัดเวทีประชาคมร่วมกับชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาสถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยหวายพัฒนา การเปลี่ยนแปลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาที่ผ่านมา ชุมชนมีศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ และศึกษาคุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชนพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างถูกต้องและแม่นยำมากขึ้น เนื่องจากเทคนิคสามเส้ามีจุดกำเนิดจากการวิจัยเชิงคุณภาพและใช้เพื่อเสริมความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของการวิจัย การใช้เทคนิคสามเส้ามีองค์ประกอบดังนี้

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายทางความคิดในการให้ข้อมูล ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน ที่ทราบเกี่ยวกับศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย (Diversity of Sources of Information) เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลให้เกิดความถูกต้องและแม่นยำ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโส ประชาชนทั่วไป พร้อมทั้งศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของชุมชน สถานการณ์ปัญหาทุนทางวัฒนธรรม ตลอดจน การประกอบอาชีพของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และสถานของผู้ให้ข้อมูล โดยเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพตรวจสอบและยืนยันซึ่งกันและกันเพื่อประกันความเชื่อถือได้

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล การสนทนากลุ่ม เดินสำรวจ เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การเขียนปฏิทินกิจกรรม การสังเกต การเล่าเรื่องรวมถึงการเดินสำรวจชุมชน การศึกษาประวัติชุมชน การจัดเวทีระดมสมอง การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา การค้นหาข้อมูล การค้นหาศักยภาพของชุมชน เป็นต้น

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษา “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” ได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community - Based Research: CBR) คณะผู้ศึกษาร่วมกับนักวิจัยชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาประกอบด้วย การจัดทำแผนที่ชุมชน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น เมนูอาหารพื้นถิ่น การทำเกษตรกรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทนมนุษย์ ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งค้นหารูปแบบการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการจัดเวทีร่วมกับชุมชนระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหา พร้อมทั้งค้นหาองค์ความรู้ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เจาะลึกการสนทนากลุ่ม (Focus group) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เดินสำรวจและจัดเวทีร่วมกับชุมชนชุมชน พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 บริบทชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.1.1 ประวัติชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.1.2 ประเพณี ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.1.3 ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.1.4 การละเล่นพื้นบ้านของบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.1.5 การผลิตทั้ง 12 เดือนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.2 การย้ายถิ่นของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.3 เมนูอาหารพื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.4 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.5 สถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

4.6 ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.7 วิเคราะห์และวางแผนปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

4.8 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.9 ความพร้อมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

4.10 ผลการเปลี่ยนแปลงจากการวิจัย

4.11 บทเรียนจากการวิจัย

4.1 บริบทชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตั้งอยู่ที่ ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ลักษณะรูปทรงหมู่บ้านจะยาวไปทางทิศตะวันตก – ตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 1,459 ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 1,388 ไร่ มีพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 75 ไร่ ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีระยะทางห่างจากอำเภอลำปลายมาศ ระยะทาง 19 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ 60 กิโลเมตร มีอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับบ้านหนองแสง

ทิศใต้ ติดกับบ้านห้วยห้วยหมู่ 9

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านหนองเต็น

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านสนวน

4.1.1 ประวัติชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้มีการอพยพ ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2464 เป็นระยะเวลา 97 ปี โดยบุคคลกลุ่มแรกที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน คือ นายปลา ธรรมธะ นายเชื่อน เชื่อนมัน และนายผัน ซึ่งมาจากบ้านสงวน ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ ซึ่งได้สร้างกระท่อมเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และไถ่ล่าสัตว์ป่า ทั้ง 3 คนก็เลยได้มีแนวคิดที่ควรมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว เนื่องจากการเดินทางกลับไปบ้านสนวนมีระยะทางไกล ประมาณ 3 กิโลเมตร ในอดีตถนนมีไม่ดี พร้อมทั้งมีโจรชุกชุม ค่อยปล้นวัว ควายชาวบ้าน จึงทำให้เริ่มอพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานทำไร่ ทำนา เพื่อทำการเกษตร การมาอยู่อาศัยในยุคแรกมีป่าหนา มีสัตว์ป่าจำนวนมาก ทำให้ทั้งครอบครัวมีอาหารเพียงพอต่อการดำรงชีพ จนได้มีแนวคิดร่วมกันว่า ควรมีการตั้งชื่อหมู่บ้านเพื่อให้ผู้คนได้รู้จักทั้งสามคนจึงได้มีการระดมความคิด นายผันเสนอว่า ควรตั้งชื่อ “บ้านหนองโดน” เพราะมีหนองน้ำขนาดใหญ่ที่ใช้ทั้งอุปโภคบริโภค แต่นายปลา และนายโกลัน เห็นแย้งว่า ควรตั้งชื่อ “ห้วยห้วย” เพราะมีทั้งแหล่งน้ำ และมีต้นห้วยเป็นจำนวนมากบริเวณ

ลำห้วย และห้วยนั้นได้นำทำเป็นอาหาร ได้แก่ แกงห้วย กินกับน้ำพริก และนำมาเป็นเครื่องจักสาน ห้วยจึงเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จึงได้เรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านห้วยห้วย” หลังจากนั้นผู้คนบ้านสงวนมองเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มีป่าไม้ แหล่งน้ำ เพียงพอต่อการเพาะปลูก จึงได้เริ่มมีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น มีการจับจองพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนใหญ่เน้นการเกษตรเพื่อยังชีพ เช่น หาของป่า ล่าสัตว์ ทำนา ทำไร่ ทำสวน วิถีชีวิตของคนในสมัยนั้นจะเป็นการทำมาหากินแบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต เช่น หาเห็ด ล่าสัตว์ หาผลไม้ เป็นต้น ผู้คนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในอดีตผู้คนส่วนใหญ่ได้มาจับจองพื้นที่ทำกินด้วยการถางป่า เนื่องจากในอดีตพื้นที่บ้านห้วยห้วยมีป่าขนาดใหญ่ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ ช้าง เสือ ลิง กระต่าย เป็นต้น นับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก วิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่มีความผูกพันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ให้ความเคารพไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความเคารพระหว่างคนกับคน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามจำเป็น และไม่เบียดเบียนเบียดต่อธรรมชาติ คือ ไม่ทำลายป่า จนทำให้สภาพป่าเกิดความเสื่อมโทรม แม้จะมีการแผ้วถางเพื่อให้กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูก แต่ไม่ได้ตัดไม้เพื่อทำการค้าขาย และสิ่งที่สำคัญคือ ความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ การไม่พูดจาจาบจ้วง หรือ ไม่ให้เกียรติสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนในพื้นที่ เรียกว่า “คะลำ” ดังนั้น สิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ผี สาธ เทวดา จึงเป็นกติกาสังคม ทำให้ผู้คนไม่ละเมิดต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้นผู้คนในอดีตจะมีวิถีวัฒนธรรม ประเพณี ที่ใช้คำว่า “คะลำ (ผิดผี)” เป็นตัวแบ่งเส้นไม่ให้ผู้คนในชุมชนทำผิดกฎกา เช่น จะไปหาลูกสาวบ้านใด ก็จะไปช่วยทำงาน เช่น ทำนา ต่ำข้าว และที่สำคัญไม่มีการตะแถมเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิง เนื่องจากคะลำ และเป็นการไม่ให้เกียรติต่อพ่อแม่ฝ่ายหญิง หรือ หากมีการทำสิ่งใดที่ไม่งามต่อวัฒนธรรม ประเพณีชุมชนก็จะโดนปรับสินไหม สิ่งที่เราเรียกว่า คะลำ เช่น

ปิดเหื่อนกลางคืน คะลำ มีความหมายว่า ห้ามปิดกวาดบ้านเรือนในเวลากลางคืน เพราะอาจปิดเอาของมี ค่าขึ้นเล็กของครอบครัวตกลงไปได้ถูบ้าน และสูญหายในที่สุด

หัวโล้นอยากลำ หัวดำอยากเทด คะลำ หมายถึง ห้ามพระภิกษุคิดอยากร้องรำทำเพลง และห้ามคฤหัสถ์เทศนาสอนสั่งผู้อื่น ซึ่งถือเป็นการกระทำผิดหน้าที่

ฉะนั้นวิถีชีวิตผู้คนในอดีตของชุมชนบ้านห้วยห้วย จึงเป็นการที่สะท้อนให้ถึงความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่ดำรงเคารพให้เกียรติต่อตนเองและผู้อื่น คะลำ จึงหมายถึง สิ่งที่ต้องห้ามหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นกฎกติกา หรือข้อห้ามทางสังคม ที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม ในการอยู่ร่วมกันในสังคมของชาวอีสานที่มีมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่แยบยล โดยอ้างอิงศักดิ์สิทธิ์ในการบัญญัติข้อห้ามมิให้บุคคลประพฤติปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม (บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล และนภาพร พิมพ์วรรณธากุล, 2556: 71) เป็นยุทธศาสตร์การป้องกัน (Prevention Strategy) คือข้อห้าม และข้อ

ไม่ให้ปฏิบัติในสิ่งที่อาจก่อให้เกิดความวุ่นวายและปัญหาในด้านต่างๆ ทั้งชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้ยังถือเป็นวาทกรรมที่ผู้เฒ่าผู้แก่ให้ไว้ว่า คะลำ เป็นบาปเป็นกรรม กล่าวคือถ้าทำอะไรลงไปผู้เฒ่าผู้แก่ทักทวงว่า คะลำผู้ทำก็จะไม่กล้าทำต่อไป เพราะคนอีสานเชื่อว่า คะลำ คำนี้เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ทำให้ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนามีความร่มเย็นเป็นสุขในที่สุด

สำหรับน้ำที่ใช้ในอุปโภคบริโภคนั้นก็หาได้ตาม ห้วย หนอง คลอง บึง ซึ่งแหล่งน้ำที่สำคัญที่คอยหล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนก็คือ หนองโดน หากปีใดฝนไม่ต้องตามฤดูกาล หรือ ไม่มีน้ำเพียงพอทำให้ชาวบ้านได้มีการขุดน้ำเป็นหนองเล็ก ๆ เพื่อให้เกิดน้ำซับ ไว้เพื่อให้คนในชุมชนได้นำไปอุปโภคบริโภค หากปีใดมีความแห้งแล้ง ขาดแคลนแหล่งน้ำ ชุมชนก็มีการปรับตัวเพื่อหาแหล่งน้ำ คือ ชาวบ้านบ้านห้วยหวายพัฒนา เรียกว่า “การขื่อน้ำ” แต่ภาษาทางการ หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือ “ต่อน้ำกิน” นี่เป็นที่มาของคำพังเพยในอดีต การต่อน้ำกินเป็นการทำน้ำขุ่นที่บริโภคไม่ได้ ให้เป็นน้ำใสที่สามารถบริโภคได้โดยวิธีการดังนี้

1. ขุดหลุม ตามทุ่งนาที่พอน้ำอยู่บ้าง เป็นน้ำขุ่น เช่น น้ำปลักควาย แล้วนำน้ำเท่าที่หาได้ตามต้องการเทลงในหลุมนั้น
 2. นำดินเปรี้ยวที่หาได้ตามทุ่งนาทั่วไปใส่เข้าไปในหลุมน้ำที่เตรียมไว้ให้พอประมาณ
 3. ใช้สากไม้เหมือนสากตำข้าวตำลงไปให้น้ำให้เข้ากันดีระหว่างน้ำดินและเปรี้ยว
 4. เมื่อตำได้ที่แล้วก็ปล่อยทิ้งไว้ให้น้ำตกตะกอนจากนั้นจึงนำภาชนะมาตักไปใช้บริโภคได้
- ดังนั้น การต่อน้ำกิน จึงเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น ในยุคปัจจุบันเรียกว่า “การกรองน้ำกิน” การต่อน้ำกินจะใช้ในเฉพาะฤดูแล้ง เนื่องจากน้ำขุ่น ไม่เหมาะแก่การนำไปอุปโภค บริโภค ชุมชนในอดีต จึงพยายามคิดค้นหาวิธีการที่จะทำให้น้ำใสสะอาด จึงได้ใช้วิธีการ ต่อน้ำกิน ก็คือ การกรองน้ำนั่นเอง นี่เป็นภูมิปัญญาของชาวบุรีรัมย์โดยเฉพาะที่ได้พยายามหาทางแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ คำพังเพยนี้ที่แสดงถึงความยากลำบากและทรหดอดทนของบรรพบุรุษผู้บุกเบิกแผ่นดิน ให้ประโยชน์ตกทอดแก่ลูกหลาน เหลน ในปัจจุบัน และในฐานะที่สามารถนำความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างเฉลียวฉลาด ในการนำความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ปัจจุบันได้มีการแก้ไขปัญหามาโดยการสร้างอ่างเก็บน้ำและเขื่อนต่าง ๆ เพิ่มขึ้น รวมถึงการสร้างทำนบ เขื่อน ฝาย ขุดลอกห้วย หนอง สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก สร้างสระน้ำ ทำบ่อน้ำตื้น ทำให้ปัญหาเหล่านี้ลดความรุนแรงลง

ในช่วงเวลากลางคืนชาวบ้านจะให้ขี้ไต้พันด้วยผ้าชุบน้ำมันแล้วจุดให้เกิดไฟ เพื่อใช้เป็นแสงสว่างในการเดินทาง ต่อมาชาวบ้านได้เปลี่ยนจากขี้ไต้พันผ้ามาเป็นตะเกียงเพื่อเป็นแสงสว่างในตอนกลางคืน การไปตักน้ำหรือหาน้ำอุปโภคบริโภคในอดีต ชาวบ้านห้วยหวายจะตักตั้งแต่ตีสี่ห้า เพื่อไปตัก

น้ำ เพื่อนำมาอุปโภคบริโภคในครัวเรือน พร้อมทั้งไปอาบน้ำในบริเวณแหล่งน้ำด้วย ณ ชุมชนบ้านโคกล่าม เพราะถ้าหากตื่นสายคนอื่น ก็จะตักเอาน้ำไปหมด หรือไม่ก็รอคิวนาน เวลาหาบน้ำมากก็จะใช้ไปไม่ปิดถังน้ำ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำกระเด็นออก ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในยุคสมัยนั้น ที่สำคัญหากครัวเรือนใดมีการนำเกวียน หรือ รถ ไปตักน้ำก็จะชวนเพื่อนไปด้วย เพื่อสะดวกและรวดเร็วในการบรรทุกน้ำมาใช้ในครัวเรือน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ในอดีตผู้ชายแต่ละครัวเรือนจะต้องช่วยกันดูแลรักษาหมู่บ้าน ตั้งแต่ช่วงเวลา 19.00 น. – 04.00 น. มีการจัดเวรยามกันวันละ 4 คน เดินตรวจตรารอบหมู่บ้าน เพื่อป้องกันโจรจะปล้นวัว ควาย และทรัพย์สินชาวบ้าน หากมีโจรจะใช้การตีกล่อ แบบรว รว หลายครั้ง (เครื่องเคาะสำหรับให้สัญญาณ) เพื่อแจ้งให้ชาวบ้านได้รับทราบว่ามี การปล้นเกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งลักษณะการตีกล่อจะแตกต่างจากตี เพื่อเรียกชาวบ้านประชุม จะตีเป็นจังหวะ เช่น ป็อก ป็อก ป็อก จะเห็นได้ว่าในอดีตชุมชนบ้านห้วยห้วย มีความสมัครสมานสามัคคีภายในชุมชนเป็นอย่างมาก เป็นการสะท้อนระบบการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

พ.ศ. 2515 ชุมชนบ้านห้วยห้วย ได้มีผู้นำใหญ่บ้านคนแรก คือ นายนา มั่งดี มีนายอ้วย เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอพยพมาจากชุมชนบ้านหนองเต็น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นการเสนอชื่อจากคนในชุมชน เห็นว่ามีความเหมาะสม สมควรและสามารถดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านได้ ในช่วงเวลาดังกล่าวมีชาวบ้านเริ่มอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนมากขึ้น มีการแผ้วถาง จับจองพื้นที่ทำเกษตร จึงทำให้สภาพป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มลดน้อยลงไปด้วย พื้นที่ป่าแปลงสภาพเป็นไร่นาของชุมชน เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรเพิ่มขึ้น

ประมาณในปี พ.ศ. 2518 ชุมชนบ้านห้วยห้วยเผชิญปัญหากับภัยแล้ง น้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค ชาวบ้านก็หาน้ำที่บ้านโคกล่าม ซึ่งมีระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร โดยใช้น้ำพาชนะได้แก่ ถังน้ำ โอ่งน้ำ ขึ้นเกวียน รถเข็น เพื่อนำน้ำมาใช้อุปโภคบริโภค ซึ่งตรงกับสมัยรัฐบาลคึกฤทธิ์ ปราโมช ได้มีกระแส "ภัยแล้ง" เกิดขึ้นทั่วประเทศ ทำให้เกษตรกรเกิดความเดือดร้อน จึงได้มีนโยบายช่วยเหลือด้านรายได้แก่เกษตรกร ที่ไม่สามารถปลูกพืชได้ จึงได้มีการจ้างให้เกษตรกร "ขุดคลอง หนองน้ำ" เอง โดยรัฐบาลจ้างเป็นค่าแรง หนองโดน ก็ได้ขุดลอกโดยแรงงานของชุมชนบ้านห้วยห้วย ส่งผลให้หนองโดนมีพื้นที่เก็บกักน้ำ เพื่อใช้อุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น และที่สำคัญทำให้ชุมชนไม่ต้องไปหาแหล่งน้ำที่ไกลจากหมู่บ้านอีกต่อไป ในช่วงเวลาเวลานี้การทำการเพาะปลูก ชุมชนเน้นการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองได้แก่ เหลืองปลาชิล ข้าวเหลืองสิบเอ็ด ข้าวปลาทอง ข้าวที่นำมาปลูกจะมีระยะช่วงเวลาเก็บเกี่ยวไม่เท่ากัน เพราะถ้าหากชาวบ้านปลูกข้าวชนิดเดียวกันทั้งหมด จะทำให้ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทันเวลา การทำนา ก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เรียกว่า “ลงแขก” เป็นวิถีระดมทรัพยากรแรงงานและเป็นการ

รวมกลุ่มสร้างชุมชนและองค์กรจัดการที่ไม่เป็นทางการให้ยืดหยุ่นไปตามความจำเป็นที่เกิดขึ้น เพื่อสะท้อนให้เห็นความสามัคคีของผู้คนในอดีต

วิถีชีวิตของคนสมัยนั้นไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหมือนปัจจุบัน ไฟฟ้าประปา ก็ไม่มีใช้ ต้องตำข้าวนวดข้าวเอง ใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทาง บ้านห้วยห้วยเป็นชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ จนกระทั่งได้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาปรับปรุงจากถนนลูกรังมาเป็นถนนคอนกรีต ถนนลาดยางให้ชาวบ้านได้สัญจรไปมาสะดวกมากขึ้น แต่ก็ยังมีเส้นทางที่เป็นลูกรังหรือหินคลุกมีอยู่ในบางเส้นทาง จนกระทั่งในปี จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2530 – 2531 ได้เปลี่ยนแปลงผู้นำหมู่บ้านจากคนเดิมที่หมดวาระ มาเป็น นายใหญ่ วิชัยวงศ์ ในยุคนี้เริ่มมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น มีไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ชุมชนเริ่มพัฒนา โดยมีงบประมาณจากทางราชการ ได้โครงการยูนิเซฟ มาสร้างแท่งน้ำ จำนวน 5 แท่ง เตาแก๊สชีวมวลทำจากมูลสัตว์ 1 บ่อ เพื่อให้คนในชุมชนได้นำแก๊สไปใช้ในการหุงต้มข้าวปลาอาหารภายในชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีผู้นำหมู่บ้านคนใหม่ แทนคนเก่าที่หมดวาระ คือ นายถวัลย์ มุ่งดี ได้มีการขุดลอกหนองโดน ที่ต้นเงิน เพื่อให้เป็นแหล่งน้ำที่สามารถบรรจุได้เพิ่มขึ้น เพื่อคนในชุมชนได้ใช้อุปโภคบริโภค

ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำ คือ นายเชื้อ พลกล้า เป็นผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทั้งได้มีการแยกหมู่บ้านจากเดิม บ้านห้วยห้วย หมู่ 9 เป็น ห้วยห้วยพัฒนา หมู่ 15 เนื่องจากมีประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น จึงได้มีการแยกหมู่บ้านเพื่อความสะดวก ง่ายในการปกครอง ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยให้ทั่วถึง ซึ่งในการก่อตั้งชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีสมาชิกจำนวน 80 ครอบครัว ได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด มาขุดลอกคลองบ้านห้วยห้วยพัฒนาตอนบน เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อกับบ้านขี้ตื้นตอนล่าง เลยมีการเปลี่ยนชื่อเรียกกันว่า “คลองหนองปลาไหล” แต่ชื่อเดิม เรียกว่า “หนองเอียน” คลองห้วยห้วย จึงถูกเรียกชื่อเป็นทางการว่า “คลองหนองปลาไหล” ซึ่งเป็นคลองที่เรียกชื่อเดียวกันกับบ้านขี้ตื้น

ในปี พ.ศ. 2558 ได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำอีกครั้ง คือ นายเสวย สุขมิน (คนปัจจุบัน) ได้มีการพัฒนาชุมชน โดยได้รับงบประมาณต่าง ๆ เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน ได้แก่

1. ปี พ.ศ. 2558 โครงการพัฒนาอาชีพการเกษตร เพื่อให้คนในชุมชนเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต จำนวน 490,000 บาท
2. ปี พ.ศ. 2559 โครงการลานตากพืชผลทางการเกษตร บริเวณศาลปู่ตา จำนวน 250,000 บาท
3. ปี พ.ศ. 2559 โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ตรงสามแยกไปทางตะวันออก จำนวน 250,000 บาท
4. ปี พ.ศ. 2559 โครงการผิวจราจรลาดยาง จากบ้านห้วยห้วยพัฒนาถึงบ้านสนวน ระยะทาง 3 กิโลเมตร จำนวน 1,090,000 บาท
5. ปี พ.ศ. 2559 โครงการสร้างศาลาประชารัฐ ติดกับสระน้ำหนองโดน ใช้งบประมาณจำนวน 200,000 บาท

6. ปี พ.ศ. 2560 โครงการขุดลอกสระน้ำหนองโดน ใช้งบประมาณของกรมชลประทาน หน่วยที่ 8 นครราชสีมา จำนวนเงิน 2,000,000 บาท

7. ปี พ.ศ. 2561 โครงการตลาดตากพืชผลทางการเกษตร ซึ่งกำลังดำเนินการ จำนวนเงิน 2,000,000 บาท

ภาพที่ 4.1 แผนที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

จากประวัติชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนจึงได้ร่วมกันแต่งกลอนประวัติชุมชน เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ ดังนี้

จะกล่าวถึง ประวัติชน บ้านห้วยหวาย

97 ปี ที่เป็นบ้าน เป็นแผ่นดิน

ย้ายมาจาก บ้านสนวน ลำปลายมาศ

มองเห็นว่า ที่แห่งนี้ ไม่ห่างไกล

ในอดีต ดินแดนนี้ มีไพรหนา

ไม่นานนัก หมู่บ้าน เริ่มเติบโต

นายปลา กับนายโหล่น เสนอบ้าง

มีต้นหวาย เกิดขึ้นมาก กว่าถิ่นใด

มตินี้ ทุกคน ต่างเห็นชอบ

เกิดเป็นบ้าน ผู้คนเริ่ม ก่อเรือนชาน

อพยพ ย้ายบ้านมา ก่อตั้งถิ่น

ปลา เชื้อน ผิน มาทำกินก่อนใครใคร

ตั้งกระท่อม เกี้ยวคาค เพื่ออาศัย

ผ่านพงไพร กลับสนวนแค่ สามกิโล

มีอาหาร มีสัตว์ป่า อยู่มากโข

ตั้งร่มโพธิ์ เห็นควรซื้อ บ้านหนองโดน

บริเวณ แลบข้าง หนองน้ำใหญ่

เอกลักษณ์ ที่ควรใช้ ก่อบ้านเรา

จึงส่งมอบ เป็นมติ ใช้กล่าวขาน

ชื่อว่าบ้าน ห้วยหวาย แต่นั้นมา

อาชีพหลัก คือการ ทำเกษตร

วิถีชีวิต คนกับป่า ต่างพึ่งพา

รู้เคารพ ต่อสิ่ง เหนือธรรมชาติ

ต้องรู้จัก “กะล่ำ” การครองตน

บ้านของเรา เต็มไปด้วย หนองคลองห้วย

ใช้อุปโภค บริโภค ยามจำเป็น

ครั้งกาลก่อน แม่นเราอยู่ อย่างลำบาก

ช่วยด้วยแรง โดยไม่หวัง ผลใดใด

ปีสองพัน ห้าร้อย สิบห้า นั้น

ได้แต่งตั้ง ให้นาย นา-มุงดี

กาลต่อมา ผู้คนต่าง อพยพ

เริ่มแผ้วถาง ผืนป่า ดงพงไพร

ความอุดม สมบูรณ์ เริ่มเสื่อมถอย

บ้านห้วยห้วย ต้องประสบ น้ำตาริน

เมื่อขาดแคลน แหล่งน้ำ อุปโภค

น้ำแห้งเหือด ชาวบ้านต่าง ไม่ทนรอ

รัฐบาล เร่งนโยบาย การเกษตร

ชาวห้วยห้วย เริ่มห่างจาก ความระทม

เริ่มทำการ เพาะปลูก ข้าวพันธุ์ใหม่

ระดมแรง ช่วยกันทำ มาหากิน

ปีสองพัน ห้าร้อย สี่สิบสอง

นายเชื้อ พลล้า สานสายใจ

ปัจจุบัน แยกออกเป็น สองหมู่บ้าน

ประชากร ในหมู่บ้าน ยังค้ำนึ่ง

ระบบนิเวศ ชาวบ้านช่วย กันรักษา

คงผืนป่า เอาไว้ กับชุมชน

เป็นวัฒนธรรม ห้ามขาด ไม่ขัดสน

ให้เกียรติคน ให้เกียรติป่า จักรมเย็น

ที่คอยช่วย หล่อเลี้ยงชน พันทุกซ์เชื้อ

พันลำเค็ญ บุรีรัมย์ ตำนากิน

ชนหมู่มา กต่างพึ่งพา ต่างอาศัย

สะท้อนให้ เห็นถึง ภูมิปัญญา

เริ่มปลูกปั่น หาผู้นำ ตามวิถี

เป็นผู้นำ คอยชี้ ความร่มเย็น

มาสมทบ กลายเป็น หมู่บ้านใหญ่

ใช้อาศัย จับจอง ที่ทำกิน

ป่าค่อยค่อย แปลงเป็นนา เกือบหมดสิ้น

ผืนแผ่นดิน แห้งแล้ง น้ำไม่พอ

ต้องทุกข์โศก หม่นหมอง ข้าใจหนอ

ต้องเที่ยวขอ จากถิ่นอื่น ที่อุดม

ขุดลอกเขต เพื่อสร้างคลอง อย่างเหมาะสม

ความสุขสม กลับคืน ผืนแผ่นดิน

ชาวบ้านได้ ผลผลิต ลดหนี้สิน

ชนทั้งสิ้น ต่างรักใคร่ สามัคคี

ผู้ปกครอง หมู่บ้าน เปลี่ยนคนใหม่

คอยปกป้อง ค้ำภัย ให้อยู่เย็น

เพื่อสานงาน ปกครอง อย่างทั่วถึง

เป็นที่พึ่ง พาอาศัย กันและกัน

4.1.2 ประเพณี ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประเทศอันเป็นผลมาจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเครื่องชี้้นำในการกำหนดแนวทางการพัฒนาและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของสังคมเป็นไปอย่างขาดความสมดุล เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในฐานะและรายได้ การเชื่อมต่อระหว่างวิถีการผลิตเลี้ยงตัวเองไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกับวิถีการผลิตทุนนิยม ปัจจุบันประเทศเกิดการ

พัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันปัญหาด้านวัฒนธรรมก็เป็นอีกประเด็น โลกาภิวัตน์ได้เข้าไปทำลายระบบคุณค่าดั้งเดิมของสังคมไทย และจารีตทางวัฒนธรรมของประชาชนในประเทศ วิถีชีวิต ความคิด อาหารและรสนิยมด้านต่าง ๆ ได้ถูกทำลายให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก คนแต่ละกลุ่มได้ถูกตัดขาดจากอดีตและประวัติศาสตร์ของตนที่ละเล็กทีละน้อย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมถูกบั่นทอนลงเช่นเดียวกับความหลากหลายทางชีวภาพ และที่สำคัญก็คือ ผลจากรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วทำให้รากฐานทุกด้านของสังคมทั้งเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมอ่อนแอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฐานของความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและชุมชน ซึ่งในที่สุดแล้วความไม่มั่นคงและความอ่อนแอที่เกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วนั้นก็ได้ย้อนกลับมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำลายระบบเศรษฐกิจจนเป็นเหตุให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจในครั้งนี้นี้ด้วย (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2548 : 51) ปัจจุบันรัฐบาลกำลังให้ความสำคัญกับการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยเน้นการพัฒนาองค์ความรู้เดิมผสมผสานกับศาสตร์ความรู้สมัยใหม่ จึงเป็นนำความรู้ของบรรพบุรุษมาใช้อย่างชาญฉลาด เพราะ องค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากเป็นการแสดงออกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน บนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์และความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ที่สำคัญทุนทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลานาน ผ่านการทดลอง ทดสอบ และพิสูจน์จนเป็นที่ยอมรับร่วมกันของสังคม บนพื้นฐานการปฏิบัติสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ดังนั้นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ให้ประเทศไทยเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ที่เชื่อมโยงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์มีการแข่งขันแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากขึ้น เมื่อโลกมุ่งสู่การเปิดตลาดการค้าเสรี ส่งผลให้แต่ละประเทศต้องมีการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดและแข่งขันได้ สำหรับประเทศไทยแนวทางการพัฒนาในปัจจุบันเน้นการสร้างความเข้มแข็งสังคมจากราก เน้นการพัฒนาศักยภาพประชาชนให้เกิดการพึ่งพาตนเอง พร้อมทั้งผลักดันให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐภาค เอกชน และภาควิชาการ หรือที่เรียกว่า สามพลังประชารัฐ ในการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ และพลังงาน เชื่อมโยงการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายให้นำทรัพยากรมาใช้อย่างคุ้มค่า (อุทิศ ทาหอม, 2561: 163) ดังเช่นชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาที่มีภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นพื้นบ้านที่สะท้อนเอกลักษณ์ ได้แก่ ข้าวพันก้อน พิธีแห่นางแมว ประเพณีข้าวประดับดิน ประเพณีบุญข้าวสาก รำกะลา เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

4.1.2.1 ประเพณีของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

วัฒนธรรม คือ แบบอย่าง แนวทางปฏิบัติ วิถีดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนแต่ละชุมชนที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนโดยผ่านประสบการณ์ ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนคำว่า ประเพณี คือ แบบแผนของความเชื่อที่มีการปฏิบัติเป็นประจำบนพื้นฐาน ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีตที่ดั่งามของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา เพราะความรู้ทางวัฒนธรรม ประเพณีของคนเกิดขึ้น 3 ระดับ คือ 1. ความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่ดี และมีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม 2. ความรู้ที่อยู่ในระดับคุณค่าเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมนั้น 3. ความรู้ทางวัฒนธรรมที่รับการถ่ายทอดแล้วนำไปสู่การปฏิบัติเกิดผลในเชิงรูปธรรม มีรายละเอียดดังนี้

1) ประเพณีแห่นางแมว รากเหง้าของสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะฝน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวนา ชาวไร่ ใช้ในการหล่อเลี้ยงชีวิต และทำการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร หากฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวนา ชาวไร่ ก็จะคิดหาวิธีที่จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งได้ก็มองหาสัตว์ที่กลัวน้ำก็คือ แมว มาทำพิธีขอฝน ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงไปบ้าง บางชุมชนก็ไม่ได้ใช้แมวจริง แต่เป็นตุ๊กตาแมว เพื่อเป็นไม้มงคลมาสัตว์พิธีแห่นางแมวของชาวบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีเหตุเชื่อว่าสาเหตุที่ฝนไม่ตกมีหลายประการ เช่น เกิดจากดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลง ประชาชนชาวเมืองหยอนในศีลธรรม เจ้าเมือง เจ้าแผ่นดินไม่ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม เป็นต้น หรือภาษาท้องถิ่นเรียกกันเล่น ๆ ว่า “มีแม่แล้ง” หมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดอาเพศทำผิดต่อศีลธรรมอันดีงาม จึงทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เหตุนี้ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา จึงต้องทำพิธีอ้อนวอนขอฝน และการที่ต้องใช้แมวเป็นตัวประกอบสำคัญในการขอฝน เพราะเชื่อว่าแมวเป็นสัตว์ที่เกลียดฝน ถ้าฝนตกครั้งใดแมวจะร้องทันที ชาวบ้านจึงถือเอาเคล็ดที่แม্বর้องในเวลาฝนตกว่า จะเป็นเหตุให้ฝนตกจริง ๆ ชาวบ้านจึงร่วมมือกันสาดน้ำและทำให้แม্বর้องมากที่สุดจึงจะเป็นผลดี และชาวบ้านเชื่อว่าหลังจากทำพิธีแห่นางแมวแล้วฝนจะตกลงมาตามคำอ้อนวอนและตามคำแข็งของนางแมวมงคลประกอบที่ใช้ในพิธีแห่นางแมว

1. กะทอหรือแข่งที่มีฝาปิดข้างบน 1 อัน
2. แมวสีดำตัวเมีย 1 ตัว ปัจจุบันใช้แมวที่เป็นตุ๊กตา เพื่อเป็นการไม้มงคลมาสัตว์
3. เทียน 5 คู่
4. ดอกไม้ 5 คู่
5. ไม้สำหรับสอดกะทอให้คนหาม 1 อัน

วิธีแห่นางแมว

1. ชาวบ้านรวมทั้งคนแก่คนหนุ่มและเด็กส่วนมากจะเป็นผู้ชาย ปรึกษารื้อกันเพื่อให้ผู้ไปแห่ทั้งหมดเป็นผู้ว่าตาม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

2. หากกะทอใบหนึ่งหรืออาจใช้แข่งก็ได้ ที่สามารถขึงแมงไม่ให้หนีไปได้
3. จับเอาแมงตัวเมียสีดำ 1 ตัวใส่ในแข่ง ใช้เชือกผูกปิดฝาแข่งไม่ให้แมงออกได้ และใช้ไม้สอดเข้าไปในแข่งให้คนหาบ 2 คน ตั้งขันห้ำ สวดชุมนุมเทวดา เพื่อให้เทวดาบันดาลให้ฝนตก
4. ได้เวลาพลบค่ำผู้คนที่กำลังอยู่บ้านก็เริ่มขบวนแห่โดยหาบกะทอแมงออกหน้า แล้วตามด้วยคนว่าคำแข็ง และผู้แห่ว่าตามเป็นท่อนๆ ในขบวนก็จะมีการตีเกราะเคาะไม้ เพื่อให้เกิดจังหวะตามไปด้วย และแห่ไปทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านนั้น ๆ เมื่อแห่ไปถึงบ้านใครเจ้าของบ้านก็ต้องเอาน้ำสาดหรือรดที่ตัวแมงให้เปียกและทำให้แมงร้อง และสาดใส่ขบวนแข่งด้วย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี, 2551: 12)

ดังนั้นประเพณีแห่นางแมวจึงเป็นการเชื่อมโยง ระหว่างคนกับคนที่มาร่วมตัวกันในการแห่ด้วยความสามัคคี ระหว่างคนกับธรรมชาติ คือ การขอร้องให้ฝนตก เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับสภาพแวดล้อม ป่าไม้ ดิน และสุดท้ายระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า ช่วยลดบัลดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ดังนั้นประเพณีความเชื่อท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ที่แฝงไปด้านการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ

2) ประเพณีข้าวประดับดิน บุญข้าวประดับดิน นิยมทำในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ประเพณีดังกล่าว เกิดจากคติความเชื่อของคนอีสานที่ว่า ประตูนรกจะเปิดในคืนเดือนเก้าดับ ในรอบปี ยมบาลจะปล่อยให้ผีรอกออกมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ เพียงคืนนี้คืนเดียวเท่านั้น ดังนั้น จึงต่างพากันจัด ข้าว ปลา อาหารหวานคาว หมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตอง เตรียมไว้ให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยนำไปวางไว้ตามพื้นดิน รอบเจดีย์ อุโบสถ หรือโคนต้นไม้ เพื่อเป็นการเซ่นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ (คำ ตี สารผล. 2555 : 100) สำหรับประเพณี “บุญข้าวประดับดิน” ของชาวบ้านห้วยหวายพัฒนา มีวิธีปฏิบัติ ดังนี้ ช่วงเย็นของวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 บรรดาลูกหลานญาติมิตรในครอบครัว จะมารวมกันทำห่อข้าว โดยนำข้าวเหนียวหนึ่งสุก ปลา ขนมหมา พลุ ยาเส้น เป็นต้น ห่อแต่ละอย่างแยกกันด้วยใบตอง แล้วใช้ไม้แหลมกลัดหัวท้าย และนำห่อข้าวปลาอาหารแต่ละชนิดมาคักรวมกันไว้ด้วยไม้อีกครั้งหนึ่ง จากนั้นนำเชือกมาร้อยเพื่อให้สามารถนำไปแขวนได้ ในช่วงเวลา 05.00 นาฬิกา ก่อนถึงเช้าของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ลูกหลานญาติมิตร จะนำห่อข้าวที่เตรียมไว้แล้วนั้น ไปแขวนไว้ตามกำแพงวัด หรือโคนต้นไม้ แต่วิธีการแขวนห่อข้าว จะแขวนในระดับที่ปลายด้านล่างของห่อข้าวติดกับพื้นดิน เมื่อแขวนห่อข้าวเรียบร้อยแล้ว ก็กลับบ้านเพื่อเตรียมหุงหาอาหาร เพื่อนำไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า หลังจากไหว้พระ รับศีล ถวายทาน กรวดน้ำ รับพรเรียบร้อยแล้ว ให้นำน้ำที่กรวดตอนพระสงฆ์ให้พร ไปเทบริเวณที่แขวนห่อข้าวไว้ และอธิษฐานให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วมารับส่วนบุญส่วนกุศลที่ได้ทำอุทิศให้แล้วนั้น เป็นอันเสร็จพิธีการทำบุญ “ข้าวประดับดิน”

มูลเหตุแห่งการทำบุญ มีเรื่องเล่าไว้ในพระธรรมบทว่าญาติของพระเจ้าพิมพิสารกนิของ พระสงฆ์ ตายไปแล้วไปเกิดในนรก ครั้นพระเจ้าพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้าแล้ว มิได้อุทิศบุญให้แก่ ญาติที่ตายไป ตกกลางคืนพวกญาติที่ตายไป มาแสดงตัวเปล่งเสียงที่น่ากลัวให้ปรากฏใกล้พระราชนิเวศน์ รุ่งเช้าได้เสด็จไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทูลมูลเหตุให้ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ถวายทาน อีก แล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ พวกญาติที่ตายไปจึงได้รับส่วนกุศล การทำบุญข้าวประดับดิน ทำเพื่ออุทิศ ส่วนกุศลแด่ญาติผู้ตายแล้ว ถือเป็นประเพณีที่คนอีสานต้องทำเป็นประจำทุกปี (ปรีชา พิณทอง, 2530 : 134-135) จนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน การทำบุญเดือนเก้ายังเป็น กุศโลบายให้ลูกหลานได้ระลึกถึงบุญคุณของญาติพี่น้องและบรรพบุรุษของตนเอง

3) ประเพณีบุญข้าวสาก (สลากภัต) หรือบุญเดือนสิบ คำว่า "สาก" ในที่นี้มาจากคำ ว่า "ฉลาก" ในภาษาไทย ข้าวสากหรือฉลากภัตนี้แต่ละท้องถิ่นทำไม่เหมือนกัน เช่นในบางท้องถิ่นอาจจะ จัดของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ยาตำราหลวง มาทำเป็นห่อๆ นำไปถวายพระ ก่อนจะ ทำพิธีถวายก็จะมีการจับฉลากก่อน ที่นี้พอตนเองจับฉลากได้เป็นชื่อของพระเณรรูปใด ก็นำไปถวาย ตามนั้น ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นการเสี่ยงสมภาร (บารมี) ว่าในปีนีดวงชะตาหรือชีวิตของตนเองจะเป็นเช่นไร มีการทำนายไปตามลักษณะของพระหรือเณรที่ตนเองจับฉลากได้ เช่น บางคนอาจจะจับได้พระที่เป็นผู้ที่ อายุพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีชีวิตมั่นคง หรือจับฉลากถูกพระเปรียญหรือเณรมหา ก็ถือว่าเป็นผู้ที่สติปัญญา มาก เป็นต้น บางท้องถิ่นจะมีการทำข้าวสากหรือฉลากภัตนี้เป็นลักษณะห่อด้วยใบตองกล้วย เอาไม้กลัด หัวกลัดท้ายมีรูปลักษณะคล้ายๆ กลีบข้าวต้ม แต่ไม่พับสันตองเหมือนการห่อข้าวต้ม แล้วเย็บติดกันเป็น ชุดๆ ภายในห่อนั้น บางห่อบรรจุหมาก พลุ บุหรี่ ข้าวต้ม ข้าวสาร ปลา เนื้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละห่อนั้นไม่ซ้ำ กัน แล้วนำไปแขวนห้อยไว้ตามต้นไม้ หรือรั้วบริเวณวัด ในตอนเช้ามืดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เสร็จ แล้วจะมีการตีโปง กลอง ฆ้อง ระฆัง เป็นสัญญาณป่าวร้องให้เปรตมารับเอา พิธีการเช่นนี้เรียกว่าแจกข้าว สาก หลังจากนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะเก็บคืนมา ในบางที่มีการแย่งกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งตอนนี้ เรียกว่า "ชิงเปรต" หรือ แย่งข้าวสาก โดยมีความเชื่อท้องถิ่นที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ใดแย่งข้าวสาก กากเดนเปรตมากิน จะเป็นคนที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ ปราศจากโรคหรือพยาธิต่างๆ ใบตองที่ห่อข้าวสาก ก็ นำเอามาเก็บไว้ตามไร่นาตากแห้ง (สถานที่เพาะข้าวกล้าก่อนปักดำ) เชื่อว่าจะทำให้ข้าวกล้าในนาอุดม สมบูรณ์ดี บุญข้าวสากเป็นช่วงที่กำลังอุดมสมบูรณ์ บริบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร สังเกตได้จากบท พญา ที่นักปราชญ์อีสานได้กล่าวไว้ว่า...

มีแต่สดใสขึ้นคืนวันอันแสนม่วน

ต่างก็ชวนพี่น้องโฮมเต้าแต่งทาน

ขวงเขตย่านบ้านปานาหวาย

กลายมาถึงเดือนสิบ สิก่นมันมาต้ม
 ฟองกะมกข้าวเอาเทากำลังอ่อน
 ฟองกะคอนต๋าน้อยลงห้วยหอมณา
 เดือนนี้บ่ได้ข้าพากันแต่งทานถง
 ข้าวสากลงไปวัดถวายหมู่สังเฒ่า
 มีลาบเทาพร้อมกับหมกคักแด่ของดีชั่วกุดจี๋
 มีทั้งหมกหมากมีกะมาพร้อมพรำกัน

ในการทำบุญข้าวสากนี้ เป็นเรื่องที่คนอีสานใส่ใจมากกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะว่าเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันที่พระยายมภิบาล เปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น 15 ค่ำ ที่นี้ในเมื่อพวกเปรตหรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก พวกที่ได้รับบุญกุศลที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ต้องการและปรารถนา ในทางตรงข้าม ถ้าหากว่ามาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะไม่พอใจว่า ลูกหลานไม่ใส่ใจ ถึงแม้ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติสายโลหิตจะอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เสียใจไปตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งไม่ถึงกับอึดอัดอะไรเลย ก็ได้สาปลูก แข่งหลานที่ไม่เอาใจใส่ มัวแต่แย่งทรัพย์สมบัติมรดก ที่เขาหามาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จนกระทั่งสิ้นผู้มีพระคุณ ในเรื่องนี้ออกจะทำให้หน้ากลัวเกรงโทษ ในการทอดทิ้งผู้มีพระคุณโดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะยังมีชีวิตอยู่ และหลังจากที่ตายไปแล้ว ในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ ตอนเช้าชาวบ้านห้วยห้วยพัฒนาจะพากันไปทำบุญ เพื่อเป็นอุทิศส่วนกุศลไปให้ปวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่นำมาเทศน์ส่วนมากเป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาคติใจ และเร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีบุญเดือนสิบถือได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามของคนอีสาน ที่ควรเอาใจใส่ประพฤติปฏิบัติกัน

จากการให้ข้อมูลของนายสนั่น สุโรรัมย์ ได้ให้ข้อมูลว่า “บุญข้าวสาก ในอดีต ก่อนถึงวันบุญ ญาติพี่น้องในครอบครัวจะมาช่วยกันคว่ข้าวตอก (ข้าวเปลือกที่นำมาคว่ไฟให้เปลือกข้าวหลุดออกเหลือเป็นเนื้อฟูสีขาว) กิจกรรมคว่ข้าวตอกเป็นไปด้วยความสนุกสนาน สามัคคี การคว่จะต้องทำให้เกิดเสียงดัง ตามความเชื่อว่า ผู้คว่จะมีความรุ่งเรืองในชีวิต ชื่อเสียงโด่งดัง หากข้าวเปลือกที่นำไปคว่ไม่เกิดเสียงดัง หรือดังค่อย จะมีการพูดกระเช้าเย้าแหย่กันด้วยความสนุกสนานว่า ผู้คว่ไม่มีความสามารถ ก็จะช่วยกันหาวิธีคว่ให้เกิดเสียงดังให้ได้ เมื่อคว่เสร็จ จะนำข้าวตอกเทใส่กระดังเพื่อช่วยกันเก็บเปลือกข้าวที่กะเทาะออกจากเนื้อข้าว ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าว คนหนุ่มสาวที่รักใคร่ชอบพอกันจะมีโอกาสได้ใกล้ชิด พูดคุยอย่างมีความสุข”

นอกจากนี้ บรรจง ทรงรัมย์ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า “ในอดีต การนำข้าวสาด หรือ กระยาสารท ไปฝากญาติพี่น้อง เป็นธรรมเนียมที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล ในหนึ่งปีจะใช้โอกาส “บุญข้าวสาด” นี้มาพบปะเยี่ยมเยียน หากไม่ไปเยี่ยม หรือไม่นำข้าวสาดไปฝาก บางรายอาจถึงกับน้อยใจ ผิดใจกันก็มี” นอกจากนั้น พ่อวันทา ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า คำว่า “ข้าวสาด” คือ “แบ่งปัน” การสาดพี่น้องญาติมิตร หมายถึง แบ่งปันแก่ญาติพี่น้องให้ทั่วถึงนั่นเอง”

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า บุญข้าวสาด เป็นประเพณีบุญที่ชาวบ้านห้วยหวายพัฒนา ให้ความสำคัญกับการรักษาความสัมพันธ์ระบบสังคมเครือญาติให้เกิดความใกล้ชิดแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณต่อญาติมิตร ทั้งผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และล่วงลับไปแล้ว ซึ่งผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกันเพียงใด เมื่อถึงประเพณีบุญข้าวสาด ก็ไม่ลืมที่จะนำข้าวสาดไปฝาก ส่วนผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ก็ได้ทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้

4.1.3 ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางสังคม เพราะความเชื่อได้สร้างและรักษา "กฎระเบียบ" ให้กับชุมชน หากใครฝ่าฝืนกฎระเบียบก็就会被สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ ในขณะเดียวกันผู้ที่ทำตามกฎระเบียบจะมีชีวิตที่มั่นคงและเป็นสุข ทั้งนี้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนจะเปรียบเสมือนดัชนีชี้วัดความสามัคคีและการพึ่งพาอาศัยกัน (นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2560 : 183) ความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นการให้เกิดการติดต่อการใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นสัญลักษณ์การเชื่อมโยงให้เกิดความยำเกรง เนื่องจากความเชื่อและพิธีกรรม เป็นสิ่งที่คนในชุมชนยอมรับนับถือ ศรัทธา และไว้วางใจ หากทำตามความเชื่อศรัทธาจะทำให้สบายใจ เพราะความเชื่อมีความสำคัญกับวิถีชีวิต ของประชาชนคนไทย โดยเฉพาะชาวอีสานจะมีความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นชุมชนชาติพันธุ์ไทยลาว จึงมีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น ความเชื่อในธรรมชาติ คติความเชื่อผีसा ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ เป็นต้น มนุษย์มีความผูกพันกับความเชื่อมาเป็นระยะเวลานาน ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย การดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่นั้น มักมีเรื่องความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน ความเจริญทางด้านวัตถุในยุคสังคมปัจจุบัน เช่น การนำเทคโนโลยี หลักการทางวิทยาศาสตร์มาช่วยทั้งระบบการรักษาโรค ระบบการคิด เป็นต้น แต่ในเรื่องความเชื่อของท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสิ่งลึกลับ เช่น วิญญาณ ผี เทวดา ยังฝังรากลึกอยู่ในความรู้สึกของคนไทยอย่างไม่เสื่อมคลาย และความเชื่อยังมีผลต่อการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เช่น การบูชา การบวงสรวง เพื่อให้ผี เทวดา หรือ เทพเทวา ที่ตนนับถือเกิดความพอใจ และเพื่อให้เทพเทวดาเหล่านั้น ช่วยดลบันดาลให้ผู้ที่เคารพนับถือ มีความสุข สำเร็จดังใจปรารถนา หากจะกล่าวว่า เหตุผลความเชื่อเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มลาย ไร้ซึ่งเหตุผลหรือไม่ จากการตรวจสอบมูลเหตุหลักการเกิดศาสนา 6 ประการ ประกอบ คือ

1. อวิชชา (Lack of Knowledge) ความไม่รู้ ความไม่รู้ไม่เข้าใจในเหตุผลทางด้าน ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ ชีววิทยา และปรากฏการณ์ธรรมชาติอื่น ๆ รอบตัวของคนสมัยดึกดำบรรพ์ เมื่อไม่รู้สาเหตุที่แท้จริง จึงคิดว่า มีสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์เหนือธรรมชาติ แล้วพากันบูชาบวงสรวง อ้อนวอนให้เมตตาปราณีเพื่อขอความปลอดภัยในชีวิต ความคิดลักษณะเช่นนี้ เป็นสาเหตุให้เกิดศาสนาและ ศาสนาของคนโบราณจึงมีมูลเหตุมาจากอวิชชา หรือไร้ความรู้เหตุผล

2. ภัย (Fear) ความไม่รู้เป็นสาเหตุให้เกิดความกลัว เมื่อไม่รู้ หรือไม่เข้าใจใน ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฝนตกหนัก น้ำท่วม ฟ้าผ่า ความมืด ก็เกิดความกลัวในปรากฏการณ์ทาง ธรรมชาติ พร้อมกับเข้าใจไปว่าเกิดเหตุการณ์อย่างนั้น ๆ จะต้องผู้มีฤทธิ์เดชเป็นผู้ดลบันดาล จึงเกิด ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าหรือเทวดาต่าง ๆ เช่น เทพเจ้าแห่งฝน เทพเจ้าแห่งพายุ เป็นต้น และเทพเจ้า เหล่านี้ก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์ คือ มีรัก มีโกรธ มีการให้รางวัล และการลงโทษ จึงคิดหาทางเอา ออกเอาใจในรูปของการเคารพกราบไหว้ เพื่อมิให้เทพเจ้าเหล่านั้นบันดาลภัยพิบัติแก่ตน แต่ให้บันดาล ความสุขสวัสดิ์มาให้ เป็นต้น ภัยหรือความกลัวจึงเป็นมูลเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาขึ้น

3. ศรัทธา (Faith) ความเชื่อ หรือ ความรักดี ความเชื่อหรือความเลื่อมใสในสิ่งที่ตนเอง มั่นใจว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่จะสามารถดลบันดาลให้ตนได้รับความ ค้ำครองป้องกันจากภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ เมื่อเกิดความเชื่อและความเลื่อมใสเช่นนี้ก็ยอมที่จะปฏิบัติตาม ยอมที่จะมอบกายถวายตนด้วยความจงรักภักดีอย่างสุดจิตสุดใจ ศรัทธาหรือความจงรักภักดีจึงกลายเป็น มูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนา โดยเฉพาะศาสนาประเภทเทวนิยม

4. ความต้องการเหตุผล (Want of Sources) เมื่อมนุษย์มีความเจริญมากขึ้นก็มี สติปัญญาสามารถพิจารณาหาเหตุผลได้ หากความจริงของชีวิตได้ ศาสนาที่เกิดจากความต้องการเหตุผล ที่เป็นตัวอย่างได้ดีที่สุด คือ ศาสนาพุทธ เจ้าชายสิทธัตถะก่อนจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ ทรงมีสติปัญญารู้จักค้นคิด เข้าใจคิด เช่น คิดเรื่องความแก่ ความเจ็บ ความตาย ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา สามัญที่มีอยู่ในทุกยุคทุกสมัย และทุกหนทุกแห่ง แต่พระองค์ได้เข้าใจคิดให้เป็นประโยชน์ รู้จักหา ประโยชน์จากเหตุการณ์ธรรมดา ๆ เหล่านี้มาเป็นตัวปลุกเร้าให้เกิดปัญญาญาณ

5. ความต้องการที่พึ่งทางใจ (Needs of Spiritual Refuge) ที่พึ่งทางใจเป็นสิ่งที่มนุษย์ ต้องการมาก เพราะสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของตนรู้สึกว่าจะไม่เป็นที่ปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นภัยจาก ธรรมชาติ จากมนุษย์หรือจากมนุษย์ด้วยกัน หรือจากธรรมดาของชีวิต เช่น ความผิดหวัง ความกังวลใจ ทรมานใจ ความเจ็บ ความแก่ ความตาย ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ มนุษย์ขาดความอบอุ่นทางจิตใจ จึงจำเป็นต้องมีที่ยึดเหนี่ยวเพื่อให้ชีวิตยังคงมีความหวังมีความหมาย ผู้ที่

จะเป็นที่พึงยึดเหนี่ยวทางใจได้ก็ต้องมีอำนาจเหนือนมนุษย์ธรรมดา อันได้แก่ พระเจ้า หรือเทพเจ้า มนุษย์จึงพากันบูชาเทพเจ้าเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าจิตใจปลอดภัยปลอดภัย

6. ความต้องการความสงบสุขของสังคม (Social Needs of Happiness) การอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นกลุ่มเป็นสังคมนั้น สิ่งທີ່พึงปรารถนาสำหรับสมาชิกของสังคมคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อย่างสงบเรียบร้อย ทุกคนสามารถหาความสุข ความสำเร็จ ความปลอดภัยได้ตามสมควรแก่อัตราภาพ การที่จะบรรลุเป้าหมายเช่นนั้นได้ สมาชิกของสังคมจะต้องอยู่ในกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม นอกจากสิ่งเหล่านี้จะเป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมให้เรียบร้อยแล้ว จำเป็นต้องมีศาสนาเข้าไปมีบทบาทด้วยจึงจะได้ผลสมบูรณ์มากขึ้น เพราะการที่มนุษย์จะเชื่อหรือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ศาสนามีความสำคัญมากในการช่วยกล่อมเกลานำมน้าวจิตใจ และสร้างสำนึกทางศีลธรรมต่อสังคม อันจะยังผลให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นแก่สังคมที่ทุกคนต้องการ

ความเชื่อชาวบ้านจึงอาจมีทั้งที่เป็นเครื่องบำรุงขวัญและกำลังใจ เป็นอุบายในการสร้างปฏิบัติ เป็นสื่อชี้ให้เห็นลักษณะทางชีวภาพของชุมชนและเป็นเครื่องมือสำแดงความเป็นกลุ่มชนเดียวกัน ดังนั้น จุดหมายปลายทางของคติความเชื่อ คือ “การปลูกฝังจิตสำนึกร่วม” อันเป็นพลังในการพัฒนาทำนองเดียวกับวิทยาศาสตร์ ความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น เป็นสัญลักษณ์นิยมที่เป็นการแปลงความเชื่อที่เป็นนามธรรม ให้กลายเป็นรูปธรรม (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2544 : 55) เช่น ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่าตายาย ออกมาเป็นการสร้างศาลปู่ตา เพื่อให้ลูกหลานได้เคารพกราบไหว้ และระลึกถึงบรรพบุรุษที่บุกเบิกสร้างชุมชนให้ได้อยู่อาศัย ความเชื่อจึงเป็นกุศโลบายในการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน ให้ผู้คนได้สำนึกในบุญคุณของผีบรรพบุรุษ ผ่านพิธีกรรมการไหว้ศาลปู่ตา ทำบุญอุทิศส่วนกุศล ความเชื่อดังกล่าวจึงนับได้ว่า เป็นความเชื่อที่ใช้ศรัทธาควบคู่กับปัญญา ในทางตรงกันข้ามหากความเชื่อที่ขาดความรู้ ขาดปัญญา ขาดแก่นสาร หรือไม่เข้าใจอย่างครบถ้วน หรือมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ประยุกต์ให้ผิดไปจากเดิม จนทำให้เกิดความมีติดขัดทางปัญญาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ คาถา เวทมนต์ กลายเป็นเล่ห์มายา กุศโลบาย กลายเป็น เล่ห์เพทุบาย หรือสร้างมายาคติให้เกิดความเข้าใจผิด ลุ่มหลง ประสงค์ด้วยความไม่รู้ จนกลายเป็นงมงาย เข้าใจแบบผิด ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับ ไหว้รูปเงาะป่า ไหว้ซุก โดยมีความเชื่อทำแล้วจะร่ำรวย ซึ่งความเชื่อดังกล่าวแม้จะไม่มีผลกระทบต่อสิ่งอื่น หรือบุคคลอื่น แต่เป็นความเชื่อที่ขาดปัญญา อวิชชาเข้าครอบงำ (ความไม่รู้จริง) จนเป็นสิ่งที่ปิดกั้นทางปัญญา จนไม่สามารถคิดวิเคราะห์ได้ว่า การที่จะทำให้คนร่ำรวยได้ต้องเกิดจาก ความขยัน อดทน ประหยัด และเก็บออมเป็น จึงทำให้ร่ำรวยได้ ฉะนั้น การนำความเชื่อมาใช้ต้องผ่านการศึกษาไตร่ตรองให้รอบถ้วน และเข้าใจแก่นสารของความเชื่อนั้น จึงจะกลายเป็นความเชื่อที่มีคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสร้าง

ความเข้าใจที่ถูกต้อง ใช้กุศโลบาย แทน เล่ห์เพทุบาย ใช้ คติ แทน อคติ ใช้ ปัญญา แทน มายา จากการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนความเชื่อของบ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้แก่ ความเชื่อผีปู้ตา ความเชื่อการไหว้ผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับไหว้ผีตาแฮก พระแม่ธรณี เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

1) ความเชื่อผีปู้ตา ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี เป็นความเชื่อหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ทุกสังคม ทุกชาติ ทุกภาษา ในโลกนี้ มนุษย์ยังคงให้ความสำคัญกับความเชื่อดังกล่าว แม้เป็นเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ได้กลายเป็นสื่อกลางที่ได้สร้างความรู้สึกร่วมของผู้คนขึ้นมา (ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี, 2558: 31) ผีปู้ตา เป็นจำพวกผีดี ที่คอยปกป้องคุ้มครองรักษาให้คนในชุมชนมีความสุข ชุมชนเชื่อว่าผีปู้ตาเป็นผีบรรพบุรุษ ปู่ ยา ตา ยาย เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานชาวบ้านจึงมีการตั้งศาลปู้ตา เพื่อกราบไหว้ ระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่องานที่ต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งผีปู้ตา จึงเปรียบเสมือน “เทพารักษ์หมู่บ้าน” จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา เล่าว่า “ศาลปู้ตาตั้งพร้อมกับก่อตั้งหมู่บ้าน สาเหตุที่เรียก ศาลปู้ตาว่า “หลวงอุดม” นั้นมาจากจากเจ้าที่ที่เป็นผู้ทำพิธีกรรมประจำชุมชน ชาวบ้านจึงถามว่าองค์ที่มาประทับร่างคือใคร เจ้าที่ตอบว่า “หลวงอุดม” จึงได้เรียกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การที่ชาวบ้านจะเรียกชื่อศาลปู้ตาอย่างไรก็ตาม แต่สาระสำคัญ คือ ศาลปู้ตา มีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ที่ให้ความเคารพนับถือ ยำเกรง และห้ามกระทำการใดที่ละเมิดหรือเป็นการลบหลู่ดูหมิ่น เช่น ปัสสาวะ ทิ้งสิ่งของ ตัดต้นไม้ พุดจากดูหมิ่น จะทำให้เจ็บไข้ หรือมีอันเป็นไป ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้สร้างศาลหลวงอุดม ไว้บริเวณริมหนองน้ำสาธารณะประจำหมู่บ้าน ผีปู้ตาหลวงอุดม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง ศาลปู้ตาจึงเปรียบเสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้คนในชุมชนได้ทำพิธีกรรม เคารพกราบไหว้ จากการให้ข้อมูลของผู้อาวุโสในชุมชน เล่าว่า “ผีปู้ตาหลวงอุดม” เป็นวิญญาณบรรพบุรุษตั้งแต่สมัยก่อตั้งหมู่บ้าน เป็นเจ้าที่คอยปกป้องรักษา คุ้มครองหมู่บ้านมาตลอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อผีปู้ตาหลวงอุเดมนั้นกลายเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต เวลาชาวบ้านจะทำกิจการงานต่าง ๆ หรือเดินทางใกล้ไกล ก็จะมีอธิษฐานขอพรกับหลวงอุดม ให้กิจการต่าง ๆ ปราศจากอุปสรรค เดินทางก็ขอให้เกิดความปลอดภัย ปราศจากภัยอันตราย เมื่อมีงานเทศกาล หรืองานสำคัญตามประเพณีในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะนำเครื่องเซ่นไหว้มาถวาย บอกกล่าวให้หลวงอุดมได้รับรู้ทุกครั้ง เพื่อให้ท่านคุ้มครองชาวบ้าน และให้การจัดงานประเพณีต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ในอดีตนั้นแต่ละปี ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา จะจัดพิธีบวงสรวงผีปู้ตาหลวงอุดม ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ต่อมาภายหลัง ประชาชนในชุมชนออกไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น และจะกลับมาบ้านพร้อมหน้าพร้อมตากันในช่วงสงกรานต์ จึงมีมติร่วมกันว่า ให้เปลี่ยนไปจัดพิธีบวงสรวงในวันที่ 13

เมษายน ของทุกปีแทน อีกทั้งในช่วงเดือน 3 ของทุกปี บ้านห้วยห้วยพัฒนา มีการจัดประเพณี “บุญกุ่มข้าวใหญ่” จึงเป็นการไม่สะดวก และเป็นภาระหนักของชุมชนที่จะจัดงานใหญ่พร้อมกันในเดือนเดียวกัน การบวงสรวงผีปูดาลหวดอุดม มีพิธีกรรม 2 ประการ ที่ชุมชนได้ทำร่วมกัน โดยทำพิธีกรรมละ 3 ปี ติดต่อกัน หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป คือ

1. พิธีจ้ำฟาย เป็นพิธีเลี้ยงผีปูดาลหวดอุดมประจำปี โดยสิ่งของที่ประชาชนแต่ละครอบครัวจะต้องเตรียมเพื่อนำเข้าไปร่วมในพิธีจ้ำฟาย คือ นำใบมะพร้าวมามัดเป็นข้อ ให้ครบตามจำนวนสมาชิก จำนวนสัตว์เลี้ยง หรือยานพาหนะ เป็นต้น ที่มีในครอบครัว เช่น คนในครอบครัวมี 5 คน ก็ให้นำใบมะพร้าวมามัดเป็นข้อ 5 ใบ มีไก่ 3 ตัว นำใบมะพร้าวมามัดเป็นข้อ 3 ใบ มีควาย 2 ตัว นำใบมะพร้าวมามัดเป็นข้อ 2 ใบ มีรถ 1 คัน นำใบมะพร้าวมามัดเป็นข้อ 1 ใบ เป็นต้น พิธีกรรมดังกล่าว มีความเชื่อว่า เพื่อเป็นการบอกให้ผีปูดาลหวดอุดมรับรู้จำนวนคน หรือสัตว์เลี้ยง เป็นต้น ในครอบครัวมีจำนวนเท่าใด หลวงอุดมจะได้คอยคุ้มครองรักษาให้สมาชิก และสัตว์เลี้ยงในครอบครัว มีแต่ความสุข อุดมสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น ส่วนอาหารที่นำมาเลี้ยง ประกอบด้วย ข้าวเหนียวคลุกน้ำตาล ไข่ต้ม 1 ฟอง วิธีการเลี้ยงเป็นไปอย่างเรียบง่าย คือ นำข้าวเหนียวคลุกน้ำตาลจิ้มกับไข่ต้มที่เตรียมมา ใส่จานหรือพาน วางไว้ในศาลของผีปูดาลหวดอุดม ส่วนเครื่องเช่นสังเวยสำหรับประกอบการเสี่ยงทาย ได้แก่

1. ไก่บ้าน	1	คู่
2. ไก่นา	1	คู่ (สมมติว่าเป็นไก่นา)
3. เหล้าขาว	2	ขวด
4. ธูปเทียน		
5. หมากพลู	4	คำ
6. บุหรี่	4	มวน (ยาอีโป๊ ยาเส้นที่พันด้วยใบตองแห้ง)
7. ข้าวต้ม		
8. ขนมบัวลอย (ขนมโอ้โล)		
9. ข้าวคลุกน้ำตาล		
10. ขนมหัวหงอก		
11. ข้าวคลุกมะพร้าว		

ภาพที่ 4.2 พิธีเจ้าฟาย

ดังนั้นการเซ่นไหว้ผีปู่ตา เป็นพิธีกรรมการแสดงออกถึงจิตสำนึกที่มีความเชื่อ และศรัทธา ในอำนาจอันลึกลับที่อยู่เหนือธรรมชาติ การไหว้ผีบรรพบุรุษ เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงระดับ หัวหน้าเผ่าพันธุ์และกษัตริย์ เมื่อท่านเหล่านี้ได้ล่วงลับไปแล้ว ต้องมีการกราบไหว้สักการบูชา ดังนั้น การทำซุ้ม การทำปราชญ์ไว้สำหรับผีปู่ตา ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เซ่นไหว้ ปู่ ย่า ตา ยาย ล้วนมีเหตุมาจาก ความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณมาปกปักรักษา หรือดลบันดาลให้เกิดความสำเร็จในกิจกรรมต่าง ๆ (วนิดา ขำเขียว, 2544 : 26) แม้ปัจจุบันความทันสมัยและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์สามารถ อธิบายปรากฏการณ์เรื่องราวต่าง ๆ ได้ชัดเจน แต่ความเชื่อและทัศนะของคนไทยบางส่วน โดยเฉพาะใน ชนบทยังมีความผูกพันกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพราะความเชื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหรือกรรมวิธีที่สำคัญที่ สื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เช่น การไหว้ ศาลปู่ตา คนในชุมชนจะนำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้มาเซ่นไหว้ มนต์ภิกษุพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์

ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผีบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีการทำกิจกรรมการปลูกป่า ทำความสะอาดแหล่งน้ำ ทำความสะอาดรอบชุมชน

2. พิธีรำบวงสรวง ภายหลังจากทำพิธีจ้่าฟายติดต่อกัน 3 ปีแล้ว พิธีที่จะต้องทำติดต่อไปอีก 3 ปี คือ การรำบวงสรวง การเตรียมอุปกรณ์ และเครื่องสังเวย ก็เป็นเช่นเดียวกับพิธีจ้่าฟาย แต่สิ่งที่แตกต่างเพิ่มเติมเข้ามา คือ จะต้องหมอบทรวง หมอบปี หมอกลอง ในการเข้าทรงของผีปุตานั่น ผีปุตามาเข้าทรงเป็นลำดับแรก คือ หลวงอุดม ซึ่งเชื่อกันว่ามีศักดิ์ใหญ่ที่สุด ต่อจากนั้น ผีปุตาคือเป็นบริวารจะมาเข้าทรงต่อตามลำดับจำนวน 10 องค์ ซึ่งมีชื่อ ดังนี้

1. ท่านเจ้าเมือง (หลวงอุดม)
2. พระยาร่มเขียว
3. พระยาร่มขาว
4. ท่านนายด่าน
5. ท่านสัสดี
6. นายคง
7. นางละออง
8. ท่านอุปฮาด (อุปราช)
9. ท่านกีก
10. ท่านใบ้

ในการเข้าทรงของผีปุตแต่ละองค์นั้น จะเข้าทรงเพื่อมาบอกถึงสถานการณ์ของหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นเรื่องดี และร้าย รวมถึงบอกความต้องการของตนว่า ชาวบ้านได้ทำการบูชาบวงสรวงได้อย่างสมบูรณ์หรือไม่ หรือต้องการให้ชาวบ้านจัดหาสิ่งใดมาเช่นบวงสรวงตนเป็นพิเศษหรือไม่ เป็นต้น สำหรับผีปุตที่มีหน้าที่ตรวจตราดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านโดยเฉพาะ คือ ท่านอุปฮาด

สำหรับการเรียกชื่อหลวงอุดมนั้น แม่ละมุล คำสนวน กล่าวว่า ในการเข้าทรงของหลวงอุดม ท่านเคยบอกด้วยความไม่พอใจว่า ไม่ควรเรียกท่านว่า ตาปู่ ปูตา เจ้าพ่อ เป็นต้น แต่ให้เรียกท่านว่า “ท่านเจ้าเมือง” จึงจะถูกต้องเหมาะสม ส่วนศาลที่ท่านสถิตนั้น ให้เรียกว่า “ศาลท่านเจ้าเมือง”

การเสี่ยงทาย จะดูที่คางไก่ ไก่นา สำหรับดูพื้นฐานด้านผลผลิต ฟ้าฝนอากาศ เช่น ถ้าคางไก่เรียว ไค้ง สวยงาม ก็ทำนายว่า ฝนฟ้าจะดี ข้าวจะรวงงามได้ผลผลิตดี ถ้าคางไก่หงิกงอ ฝนจะแล้ง ข้าวจะไม่งาม เป็นต้น ส่วนไก่บ้าน สำหรับดูพื้นฐานความสงบสุขของหมู่บ้าน คนในชุมชนจะทะเลาะเบาะแว้งกันหรือไม่ หรือจะอยู่ด้วยความสงบสุข วิธีการดูคางไก่ ก็ใช้วิธีการเดียวกันกับการดูคางไก่นา

“เฒ่าจ้่า” คือ บุคคลผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของชุมชนเข้าติดต่อสื่อสารกับผีปุต หรือรับบัญชาจากผีปุตามาแจ้งแก่ชุมชน ตลอดจนมีหน้าที่ดูแลบริเวณที่อยู่อาศัย หรือดำเนินกิจการด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปุต เฒ่าจ้่า มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กระจ้่า, ขะจ้่า, ข้าวจ้่า, เฒ่าประจำ, เจ้าจ้่า หรือจ้่า (บุญยงค์ เกศเทศ 2550 : 34) สำหรับชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เรียกว่า “กวนข้าวจ้่า” หรือ “กวนเข้าจ้่า” และมีกวนข้าวจ้่า 2 คน คอยทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสาร

ระหว่าง ท่านเจ้าเมืองหลวงอุดม กับผู้คนในชุมชนที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยการบนบานให้สมหวัง หากได้รับผลตามที่ต้องการ จะต้องนำสิ่งของที่ได้อบนบานไว้กับท่านเจ้าเมืองนั้นมาแก้บน

ตัวอย่างคำกล่าวของกวนข้าวเจ้า (แม่ละมุล คำสนวน) (กรณีบนให้สอบได้บรรจุเป็นครู)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ (กล่าว 3 รอบ)

สาธุได้อ ท่านเจ้าเมืองหลวงอุดม พระยาร่มเขียว พระยาร่มขาว ท่านนายด่าน ท่านสัสดี นายคณางละออง ท่านอุปฮาด ท่านก๊ก ท่านไ้ พร้อมทั้งเจ้าหนองคลองบึง พระนางธรรณี คุณบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ขอให้ช่วยลูกหลาน สิบบ้านสำ ห้าบ้านลือ นาย/นาง/นางสาว.....นามสกุล.....ลูกหลานนับถือ ลือหา เพื่อบนบานสานกล่าว ให้สอบได้เป็นครู ลูกหลานอยากเป็นครูหลาย เล่าเรียนมาพอแล้ว ให้ท่านเจ้าเมืองช่วยเด้อ ถ้าสอบได้ จะให้เหล้าไห ไก่ตัว หนึ่งหนึ่งจ้อ แต่ถ้าสอบไม่ได้ ก็จะไม่ให้อะไร ขอให้ท่านเจ้าเมืองช่วยลูกหลาน ให้สิบบ้านสำ ห้าบ้านลือเด้อ สาธุ ฯ

2) ความเชื่อเกี่ยวกับไหว้ผีตาแฮก ผีตาแฮก ชาวอีสานมีอาชีพทำ นาเป็นหลักเชื่อว่า ในที่นาของตนมีผีตาแฮกเป็นผู้เฝ้าและ ช่วยอำนวยความสะดวกให้การทำนาการปลูกข้าวในนาให้ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ต้นข้าวปราศจากโรคแมลง ศัตรูพืช ที่จะมาทำลาย ที่อยู่ ของผีตาแฮก ชาวอีสานมักทำ ตูบ รูปทรงคล้ายบ้านขนาดเล็ก หรือตาม วัสดุที่หาได้ตั้งอยู่บริเวณที่นาติดกับจอมปลวกโพน หรือต้นไม้ใหญ่อาจจะมีพื้นที่เล็ก ๆ สำหรับ เป็นที่นาของผีตาแฮกด้วย ในวรรณกรรมอีสานเรื่อง เสี้ยวสวาสได้กล่าวถึงที่มาของการเลี้ยงผีตาแฮกว่า มีผัวเมีย ครอบครัวหนึ่งไม่มีลูกจึงไปหาหญิงมาเป็นเมียน้อย ต่อมาเมียน้อยตั้งท้อง เมียหลวงจึงฉ้อฉล แอบวางยาให้เมียน้อยตาย ก่อนเมียน้อยจะตายได้ขอจองเวร ส่วนเมียหลวงนั้น เมื่อสามีทราบเรื่อง จึงได้ทำร้ายจนตายไป ทั้งเมียหลวงและเมียน้อยก็ไปเกิดและจองเวรกับ เมียน้อยเกิดเป็นยักษ์ เมียหลวงเกิดเป็นหญิงแต่งงานและมีลูก ซึ่งลูกของนางเกิดมาจะถูกยักษ์กินถึงสองครั้ง เมื่อนางมีลูก ครั้งที่สาม นางและสามีจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์พระพุทธเจ้าจึงเทศนาให้ระงับการจองเวร ทั้ง หญิงและยักษ์จึงเลิกจองเวรกัน และได้อาศัยเป็นเพื่อนบ้านกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวกันนั้น รู้ตำราทำ นายฟ้าฝนจึงคอยบอกเพื่อนบ้านว่า ควรทำอย่างไร ชาวบ้านก็เลื่อมใส ซึ่งต่อมานางยักษ์ก็กลายเป็นผีตาแฮก (อภิวัฒน์ โพธิสาร, 2552 : 153)

ข้าวของเครื่องใช้สำหรับบูชาผีตาแฮก ประกอบไปด้วย พาหวน ควายนาคู (ปูนา) หมาก 2 คำ บุหรี่ 2 มวน เทียน 1 คู่ดอกไม้ 1 คู่ซึ่งแต่ละพื้นอาจแตกต่างกันเมื่อเลี้ยงตาแฮกเสร็จแล้ว ในบางพื้นที่ชาวบ้านจะปลูกข้าวในที่นาขนาดเล็กของผีตาแฮกให้เป็นพิธีก่อน เริ่มตั้งแต่การแฮกนา ไถนาแล้วชาวบ้านจะทำนายฟ้าฝนจากก้อนขี้ไถว่า ปีนี้ฝนจะดีหรือฝนจะแล้ง และจะปลูกต้นข้าว 7 ต้น ในบริเวณนาตาแฮกจากนั้นจะนา เอาขันธ 5 มาวางไว้เวลาปักดา ข้อความกล่าวว่า (ยุทธภินท์ เตชะแก้ว, 2540 : 140) “ปักกกหนึ่ง ให้ได้วัวแม่ลาย ปักกกสอง ให้ได้ควายเขายอง ปักกกสาม ให้ได้คำ ฆ้องแก้ว ปักกกสี่ ให้ได้คำ แก้วหมื่น ปักกกห้า ให้ได้ข้าวหมื่นมาเย็บ ปักกกหก ให้ได้เมียเทียบข้าว ปักกกเจ็ด ให้ได้ช้างเผือกนา

นิล” ในความหมายของการปักดำ 7 ต้น คือ ต้นที่ 1 หมายถึง วันอาทิตย์ ต้นที่ 2 หมายถึง วันจันทร์ ต้นที่ 7 หมายถึง วันเสาร์ และจะดูแลต้นข้าวขึ้น ให้ได้และสังเกตว่า หากต้นข้าวต้นที่เป็นตัวแทนของวันไหน เจริญงอกงามที่สุด ชาวบ้านจะถือเอาวันนั้น เป็นสำคัญ ในการเริ่มปักดำ เช่น ถ้าต้น ที่เป็นตัวแทนของวันจันทร์เจริญงอกงามที่สุด ชาวบ้านจะแยกปักดำ ในวันจันทร์ เมื่อข้าวในนาเจริญเติบโตและให้ผลผลิตพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวบ้านจะประกอบ พิธีเช่นผีตาแฮกอีกครั้ง มีคายเป็นประกอบด้วยเหล้า 1 ไห ไก่ 1 ตัว พากวน เทียน 1 คู่ดอกไม้ 1 คู่ เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วถึงจะเก็บเกี่ยวได้การเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะนาเก็บเอารวงข้าวในนาตาแฮกนั้น เป็นขวัญข้าวจะไม่นา ไปนวดให้เป็นเมล็ดแต่จะนา รวงข้าวและเฮือนตาแฮกมาเก็บไว้ที่บ้าน

สำหรับบ้านห้วยหวายพัฒนาก็มีคนทำพิธีการเช่นไหว้ผีตาแฮกอยู่ แต่ไม่มากนัก เพราะบางคนที่เป็นประจำได้รับการสืบทอดจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จึงจำเป็นต้องทำ ซึ่งเป็นการเลี้ยงให้ผีไร่ ผีนา ได้กินก่อนทำนา แต่บางคนที่ไม่ได้ทำ เพราะในพื้นที่ไร่นาตนเอง ไม่มีการตั้งศาลผีตาแฮกตั้งแต่แรก สอดคล้องกับ ผู้อาวุโสในชุมชน ได้เล่าว่า “การเลี้ยงผีไร่ ผีนา (ผีตาแฮก) ยุ่งยาก ถ้าทำบ่อยๆ หรือบ่อยๆ กะสัทำให้คนในครัวเรือนเจ็บป่วย ชาวบ้านบางคนจึงบอเฮดเลย สำหรับแม่ ตอนสิงไฮ ลงนา กะทำ ข้าว หนัก พลุ บุหรี่ ไปบอกกล่าวพระแม่ธรณีท่อนั้น ให้เพิ่นได้รู้ว่ามีเฮดนาแล้ว ช่วยปกปักรักษาอย่าให้เจ็บไข้ได้ป่วยเด้อ หลังเก็บเกี่ยวกะทำขวัญข้าวไหว้พระแม่โพสพ ข้าวไข่ 1 ฟอง มัน ดิน น้ำหอม (น้ำผสมหวานหอม) เพื่อเรียกขวัญข้าวให้มาอยู่ในลาน (ยุ้งฉาง)” ข้าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนได้ใช้เป็นอาหาร และจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้สำหรับครอบครัว ข้าวจึงถูกยกให้สิ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญพนับถือ คนในชุมชนจึงได้มีประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับข้าว คือ การไหว้พระแม่โพสพ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผีหรือเทวดาประจำพืช จึงให้ความสำคัญพนับถือ เปรียบเสมือนเทพธิดาแห่งข้าว เพราะข้าวเป็นอาหารที่ใช้เลี้ยงชีวิตให้มีสุขภาพร่างกายที่อุดมสมบูรณ์ เปรียบดังมารดาเลี้ยงลูกให้เติบโต ศรัศรัศ วัลลิโกดม (2544:15) นักค้นคว้าด้านวัฒนธรรมและโบราณคดีของไทยที่กล่าวถึงความสำคัญของความเชื่อว่า “ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้มีความมั่นใจและมั่นใจกำลังใจขึ้น ถ้าหากขาดสิ่ง ถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้ว ก็ไม่อาจทำให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ดังนั้น ความเชื่อจึงเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ทุกคน ต่างก็สัมพันธ์กับความเชื่อทั้งสิ้น การทำอะไรอะไรจะมีความเชื่อปะปนอยู่ เพราะเป็นที่พึ่งทางใจนั่นเอง สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) อธิบายความขัดแย้งในท้องถิ่นผ่านความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นการนำเอาคติทางศาสนาและไสยศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อท้องถิ่นไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ความเชื่อเป็นทั้งอุดมการณ์ความคิด เป็นอำนาจที่แสดงออกในพิธีกรรมและเป็นประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา แนวคิดดังกล่าวนี้ พยายามมองว่าความเชื่อเป็นการต่อสู้ทางความคิดกับสถานะที่เกิดขึ้นจริงใน

สังคม โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องมือสื่อความหมายและอารมณ์ ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของอำนาจ ซึ่งชาวบ้านใช้เพื่อต่อรองในสถานการณ์ต่างๆ ของสังคม

ดังนั้น ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา สามารถแบ่ง 2 ประเภท คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล และความเชื่อไม่มีเหตุผล ถ้าพิจารณาความเชื่อจากจำนวนบุคคล จะแบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. ความเชื่อส่วนบุคคล 2. ความเชื่อของกลุ่มชน แต่ในขณะเดียวกัน ระดับความเชื่อในชุมชนท้องถิ่น มี 2 ลักษณะ คือ

1. ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนา ศาสนามีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดความเชื่อในแต่ละท้องถิ่น เพราะศาสนาจะหล่อหลอมความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั่นเอง โดยมีผลไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่นและเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นความเชื่อแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไปและผลที่ตามมาคือ แนวการปฏิบัติก็จะแตกต่างกันออกไปด้วย

2. ความเชื่อพื้นบ้าน คือ ความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีตลอดจนการถือปฏิบัติต่าง ๆ ตามประเพณี คนที่เชื่อจะมีได้อำนาจระบบเหตุผลของความเชื่อเป็นพื้นฐาน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความเชื่อพื้นบ้านเป็นความเชื่อที่ขาดเหตุผลเสียทีเดียว แต่ถ้าพิจารณาหรือวิเคราะห์กันให้ดี อาจพบว่า มีเหตุผลดังกล่าวที่แฝงอยู่ เช่น ผู้ใหญ่ห้ามเด็กนั่งขวางบันได จะเห็นว่าเป็นการป้องกันอันตรายที่เกิดจากการขึ้นลง และในขณะเดียวกันก็เป็นการป้องกันมิให้มีการกีดขวางในการขึ้นลงอีกด้วย (ประชิด สฤณพัฒน์, 2546: 42-43)

ฉะนั้นการแสดงทางด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนจึงเป็นการแสดงออกที่มีความเชื่อมโยงกับหลักศาสนา เช่น ประเพณีข้าวสาก ข้าวประดับดิน การไหว้ศาลปู่ตา การเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ทั้งหมดล้วนได้รับอิทธิพลทางศาสนาพุทธแทบทั้งสิ้น คำสอนของพระพุทธศาสนา จึงเป็นการหล่อหลอมอุปนิสัยของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีมิจิตใจรู้จักบาปบุญ กฎแห่งกรรม ประนีประนอมยึดทางสายกลาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

1. เชื่อในบาปบุญ กฎแห่งกรรม บ้านห้วยหวายมีความเชื่อว่า ผู้ใดทำสิ่งใดไว้ สิ่งนั้นย่อมจะสนองกลับมาสู่ตนเอง ศาสนาจึงกล่อมเกล้าให้คนไทยมีจิตใจที่เมตตาปรารถนาให้ผู้เกิดร่วมโลกต่างก็มีความสุขด้วยกันและการที่เชื่อในเรื่องกรรม ก็ส่งผลให้คนที่ไม่กล้าทำชั่วเบียดเบียนผู้อื่น เพราะเกรงว่าตนจะได้รับผลเลวร้ายตามการกระทำของตน ฉะนั้นผลจากความเชื่อนี้ จึงทำให้คนในชุมชนพร้อมที่จะให้อภัย ไม่อาฆาตพยาบาทและปองร้ายผู้อื่น

2. เป็นผู้มีนิสัยประนีประนอมยึดทางสายกลาง ไม่ชอบความรุนแรง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนแม้มีปัญหา หรือความไม่เข้าใจกัน แต่ชุมชนไม่เคยก่อเหตุรุนแรง ทำให้เกิดการฆ่ากันเกิดขึ้น แต่เมื่อเผชิญกับปัญหาวิกฤตของชุมชน จะมาปรึกษาหาทางออกร่วมกันผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน

3. มีความวางเฉยและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เนื่องจากคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งสอนให้คนพอใจสิ่งที่ตนมีอยู่ สอนให้รู้จักมักน้อย ในขณะเดียวกันก็ให้เป็นผู้ระงับโทสะ ไม่แสดงอารมณ์ กราดเกรี้ยวรุนแรง จนดูเหมือนว่าคนในชุมชนขาดความกระตือรือร้น ขาดความทะเยอทะยาน เฉื่อยชา ไม่กล้าเสี่ยง ไม่กล้าลงทุน คนในชุมชนเห็นใจเมื่อคนอื่นได้รับความทุกข์และพร้อมที่จะช่วยเหลือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนไทยแสดงออกมาในรูปของการให้ทั้งสิ่งของและความใส่ใจในธุระของผู้อื่นแม้จะเป็นเรื่องส่วนตัวของคนอื่น เพราะนิสัยชอบเอื้ออาทร (นิตยา บุญสิงห์, 2546 : 29-30) จึงกลายเป็นเสน่ห์ที่ทำให้ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยอย่างแท้จริง

4.1.4 การละเล่นพื้นบ้านของบ้านห้วยห้วยพัฒนา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภูมิภาคอีสาน เป็นดินแดนที่ได้รับการกล่าวถึงในฐานะของดินแดนที่เป็นแอ่งอารยธรรม มีการสั่งสมวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในอีกฐานะหนึ่งคือการเป็นอาณานิคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การเป็นดินแดนที่มีผลผลิตทางด้านวัฒนธรรมอันหลากหลาย ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นและผลผลิตที่เกิดจากการผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ ผลผลิตทางศิลปะและวัฒนธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ได้มีการสั่งสม สืบทอดและการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ทางสังคม

ศิลปวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางสังคมที่สะท้อนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติและลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต ทางโลกทัศน์และการปรับตัวกับระบบนิเวศทางสังคมกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี ในช่วงที่ผ่านมา งานด้านศิลปวัฒนธรรมได้มุ่งเน้นไปที่ การอนุรักษ์ ส่งเสริมและการสืบสานเป็นหลัก อันเป็นผลทำให้งานวัฒนธรรมบางอย่างได้เลือนหายไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุผลที่ผลผลิตทางวัฒนธรรมไม่ได้ทำหน้าที่ตอบสนองสังคมได้โดยตรง ทั้งการใช้ประโยชน์และการทำหน้าที่ตอบสนองในแต่ละสังคม ซึ่งเป็นเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคโลกาภิวัตน์และสังคมข่าวสารที่ไร้พรมแดน ท่ามกลางปัญหาของโลกในกระแสนิยม หลายชาติในโลกต่างเริ่มหันมาทบทวน การพัฒนามันคงท่ามกลางรากฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นตนเอง ก่อนก้าวไปตามกระแสของสังคมอื่น ๆ อันเป็นผลทำให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมตามมา สำหรับสังคมไทยแล้วประเด็นสำคัญของการพัฒนาสังคมบนรากฐานทางภูมิปัญญาของตนเอง คือ การทบทวนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างความตระหนักเกี่ยวกับรากฐานทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งรากฐานของความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจอย่างไ้ก็ตาม ก่อนการสร้างความเข้มแข็งบนรากฐานทางเศรษฐกิจ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทบทวนความรู้และภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจศิลปะและวัฒนธรรมในหลากหลายมิติ กล่าวคือ ต้องศึกษาค้นหาองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ทำให้เกิดการรับรู้คุณค่าก่อนทำให้เกิดมูลค่าจากวัฒนธรรม

โดยเฉพาะการเกิดแนวคิดทางเศรษฐกิจร่วมสมัยคือ การสร้างเศรษฐกิจบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางวัฒนธรรม คือ การเข้าใจคุณค่าและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะการแสดงพื้นบ้านและนาฏศิลป์พื้นบ้าน ปรากฏความหลากหลายในกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคอีสาน ดนตรีและการแสดงมีลักษณะพิเศษ คือ การสะท้อนถึงสุนทรียภาพส่วนบุคคลและเป็นสุนทรียภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม (ชลิต ชัยครรชิต, 2557 : 240-242, 244) มีการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นทั้งเพลงพื้นบ้าน การฟ้อนรำ ศิลปะการต่อสู้และการกีฬาพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านของภาคอีสานแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ กลุ่มวัฒนธรรมเพลงโคราช และกลุ่มวัฒนธรรมเจริญกัณฑ์ การฟ้อนรำของชาวอีสานแบ่งตามกลุ่มวัฒนธรรมได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว และกลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมร ดนตรีประกอบการเล่นเพลงและการแสดง เป็นเครื่องมือดนตรีประเภท ดีดสีตีเป่า ได้แก่ พิณพื้นเมือง ซึ่งเรียกชื่อตามท้องถิ่นว่า ซอพื้นเมือง โปงลาง แคน และเครื่องประกอบจังหวะต่าง ๆ ถ้าเป็นดนตรีพื้นเมืองอีสานใต้ ได้แก่ วงกันตรึม ประกอบด้วย กลองกันตรึม ซอกันตรึม ปี่อ้อ ปี่เตี๋ย เครื่องประกอบจังหวะ และยังมีวงมโหรีเขมร ที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงในเรื่องพิธีกรรมทั้งที่เป็นงานมงคลและงานอวมงคล (อมรา กล้าเจริญ, 2553 : 123) ศิลปะการแสดง เป็นงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่ต้องการแสดงออกหรือบรรเลง ซึ่งแยกประเภทดังนี้ 1. นาฏศิลป์ แต่เดิมเป็นการระบำ รำ ฟ้อน ภายหลังมีการแสดงเป็นเรื่องราวจึงรวมละคร และโขนด้วย 2. การรำ ระบำ หรือ ฟ้อน เป็นการแสดงออกด้วยท่าทางที่ประณีตงดงาม โดยมีดนตรีประกอบ อาจเป็นการรำเดี่ยว รำคู่หรือ ระบำ เป็นชุดก็ได้ การฟ้อนรำของไทย แต่เดิมมานอกจากจะแสดงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ยังใช้เป็นแสดงหรือเล่นในพิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลอีกด้วย (นิตยา บุญสิงห์, 2546 : 109) ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีการฟ้อนรำ 2 ประเภทที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ รำวงย้อนยุค รำกะลา เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

4.1.4.1 รำวงย้อนยุค ชาติไทยเป็นชาติที่มีศิลปะการแสดงหลากหลาย ทั้งในระดับสังคมชาวบ้าน และในราชสำนัก ศิลปะการแสดงเหล่านี้ แสดงถึงวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสูงส่งและความเป็นอารยชาติ ศิลปะการแสดงของไทย โดยเฉพาะโขน-ละคร เป็นศิลปะที่แฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญา ที่มีใช้แต่ความงามแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นศิลปะที่ชาวโลกทุกคนควรจะได้สัมผัสและรับรู้ได้ศิลปะการแสดงของไทย เชื่อกันว่ามีพื้นฐานมาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ

ประการแรก เกิดจากพื้นฐานอารมณ์สะท้อนใจของมนุษย์ เช่น ดีใจก็โลดเต้นส่งเสียงร้อง เสียใจก็ร้องไห้คร่ำครวญ ต่อมาจึงได้พัฒนาอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ให้เป็นพื้นฐานการแสดงในที่สุด

ประการที่สอง เกิดจากความเชื่อทางศาสนา เช่น เชื่อว่าสรรพสิ่งรอบตัวในธรรมชาติมีอำนาจที่เร้นลับแฝงอยู่ สามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ และต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบเทพเจ้า

การอ้อนวอนธรรมชาติหรือเทพเจ้าให้เกิดความพึงพอใจ เพื่อประทานผลสำเร็จ ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นต้นแบบให้เกิดการสวดอ้อนวอน การขับร้องดนตรี และการฟ้อนรำ รูปแบบศิลปะการแสดงของไทยได้พัฒนาการมาเป็นลำดับ ทั้งในแนวของศิลปะพื้นบ้านหรือเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า การแสดงพื้นบ้าน เช่น รำ ระเบ้า และละครบางประเภท ส่วนอีกแนวหนึ่งนั้น เป็นศิลปะที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือพระอุปถัมภ์ของพระบรมวงศ์ ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันในชื่อว่า ศิลปะในราชสำนัก หรือการแสดงในราชสำนัก ซึ่งเป็นที่มาของรูปแบบนาฏศิลป์ประเภท โขน รำ ระเบ้า และละครรำ ในปัจจุบัน หมายถึง การแสดงที่ประกอบด้วยผู้แสดงคนเดียว เรียกว่า รำเดี่ยว หรือผู้แสดงสองคน เรียกว่า รำคู่ แต่มีรำบางชนิดที่มีผู้แสดงมากกว่า 2 คน แต่ยังเรียกว่า รำ เช่น รำสีนวล รำวง ฯลฯ โดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงความงดงาม การเคลื่อนไหวของผู้แสดงที่สอดคล้องประสานกับเพลงดนตรี ไม่มุ่งเน้นในเนื้อเรื่องการแสดงระบำ ปัจจุบัน หมายถึง การแสดงที่ประกอบด้วยผู้แสดงจำนวนมากกว่า ๒ คน ขึ้นไป มีจุดประสงค์เพื่อแสดงความงดงาม ความพร้อมเพรียง การแปรแถวในขณะแสดง ประกอบกับการแต่งกาย และเพลงดนตรีที่ไพเราะ

การแสดงรำและระเบ้า อาจเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงในเรื่อง แต่ด้วยความงดงามดังกล่าว สามารถตัดทอนนำมาใช้แสดงเป็นชุดการแสดงที่เป็นเอกเทศได้ การแต่งกายของ รำ ระเบ้า แต่เดิมแต่งยืนเครื่องพระนาง ในปัจจุบันได้เกิดรำ ระเบ้าแบบใหม่ ๆ ซึ่งแต่งกายตามสภาพหรือแต่งกายตามรูปแบบการแสดงละครประเภทต่าง ๆ “รำโขน” เป็นศิลปะของคนในท้องถิ่น สาเหตุที่เรียกว่ารำโชนก็เนื่องจากใช้ “โชน” ลักษณะเป็นกลองหน้าเดียวเป็นเครื่องดนตรีหลักในการให้จังหวะ บางครั้งก็เรียกกันว่า “รำวง” โดยเรียกตามลักษณะการก้าวเท้าเคลื่อนย้ายตามกันเป็นวงของผู้รำ และเมื่อชาวกรุงไปพบเข้าจึงเรียกการรำชนิดนี้ว่า “รำวงพื้นเมือง”

รำวง หรือรำโชน ชื่อนี้ไม่ใช่ชื่อเฉพาะ (proper noun) หรือชื่อตายตัว อย่างเป็นในระยะหลัง แต่ชาวท้องถิ่นจะเรียกศิลปะนี้ในชื่ออื่นแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และการรำรำชนิดนี้ที่มาจากภาคอีสาน หรือจังหวัดในภาคเหนือ ที่มีคนเชื้อสายลาวอาศัยอยู่ เช่น เพชรบูรณ์ ซึ่งสืบทอดถ่ายทอดมาจากลาวที่มาของรำโชน หรือรำวงนั้น ได้จากการเล่า “นิทานก้อม” หมายถึง นิทานสั้นๆ เป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาแต่โบราณ หรือเรื่องที่ถูหรือแต่งขึ้นในภายหลัง การเล่านิทานก้อม มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความสนุกสนาน ตลกโปกฮาและคลายทุกข์โศก ดังนั้นจึงนิยมจัดให้มีการเล่านิทานก้อมในงาน “งานเฮือนดี” หรืองานศพ เพราะเรื่องราวต่างๆในนิทานจะได้สร้างความเพลิดเพลินสนุกสนาน เป็นการปลุกปลอบให้กำลังใจแก่ญาติพี่น้องของคนตาย ให้ปลงและเลิกโศกเศร้าไปในตัว ส่วนแขกหรือในชุมชนที่มาช่วยงานก็จะได้รับความสนุกเพลิดเพลิน ในขณะช่วยงานไปด้วย ลักษณะการรำโชนนั้นเป็นการรำคู่ระหว่างชายหญิงให้เข้ากับจังหวะโชน โดยไม่มีท่ารำกำหนดเป็นแบบแผนตายตัว ก่อนสงครามโลก

ครั้งที่สอง รำโชนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายตามจังหวัดต่าง ๆ บทร้องมีหลายลักษณะ เริ่มตั้งแต่บทชมโฉม บทเกี่ยวพาราสี บทสัพยอกหยอกเย้า และบทพรอดพรำรำลาจากกัน

ในช่วง พ.ศ. 2482 อยู่ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นได้เจรจาขอตั้งฐานทัพในประเทศไทย เพื่อเป็นทางผ่านสำหรับลำเลียงเสบียง อาวุธ และกำลังพล เพื่อไปต่อสู้กับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยยกพลขึ้นที่ ตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น จำเป็นต้องยอมให้ทหารญี่ปุ่นตั้งฐานทัพ มิฉะนั้นจะถูกฝ่ายอักษะ ซึ่งมีประเทศญี่ปุ่นรวมอยู่ด้วยนั้นปราบปราม ประเทศไทยขณะนั้นจึงเป็นเป้าหมายให้ฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตี ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดทำลาย ทำให้ชีวิตผู้คน บ้านเรือน ทรัพย์สินเสียหายยับเยิน โดยเฉพาะที่ที่อยู่ใกล้กับฐานทัพญี่ปุ่น ส่วนใหญ่แล้วฝ่ายพันธมิตรจะส่งเครื่องบินมารุกรานจุดยุทธศาสตร์ในเวลาคืนเดือนหงาย เพราะจะมองเห็นจุดยุทธศาสตร์ได้ง่าย ชาวไทยมีทั้งความหวาดกลัวและตึงเครียด จึงได้ชักชวนกันเล่นเพลงพื้นเมือง คือการรำโชน เพื่อผ่อนคลายอารมณ์ที่ตึงเครียด ให้เพลิดเพลินสนุกสนานขึ้นบ้างการรำโชนนั้นใช้ภาษาที่เรียบง่าย เนื้อร้องเป็นเชิงเย้าแหย่ หยอกล้อ เกี่ยวพาราสีกัน ระหว่างหนุ่มสาว ทำนองเพลงการร้อง ทำรำ การแต่งกายก็เรียบง่าย มุ่งความสนุกสนาน พอผ่อนคลายความทุกข์ไปได้บ้างเท่านั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกรงว่าชาวต่างชาติที่ได้พบเห็นจะเข้าใจว่า ศิลปะการฟ้อนรำ ของไทยมิได้ประณีตงดงาม ท่านจึงได้ให้มีการพัฒนาการรำโชนขึ้นอย่างมีแบบแผน ประณีตงดงาม ทั้งทำรำ คำร้อง ทำนองเพลง และเครื่องดนตรีที่ใช้ ตลอดจนการแต่งกาย จึงเรียกกันว่า "รำวงมาตรฐาน" เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างต่อไป รำวง มีกำเนิดมาจาก รำโชน แต่เดิมรำโชนเป็นการเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่ง ที่นิยมเล่นกัน

ในฤดูกาลของท้องถิ่นบางจังหวัด คำว่า "รำโชน" สันนิษฐานว่าเรียกชื่อจากการเลียนเสียงตามเครื่องดนตรีประกอบจังหวะที่เป็นหลัก คือ "โชน" ซึ่งตีเป็นลำน่าเสียง " ปะ โชน ปะ โชน ปะ โชน โชน"รำวง เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ที่ร่วมกันเล่นเพื่อความสนุกสนานและเพื่อความสามัคคี นิยมเล่นกันในระหว่าง พ.ศ. 2484 - 2488 รำวงนั้นเดิมเรียกว่า "รำโชน" เพราะใช้โชน เป็นเครื่องดนตรีตีประกอบจังหวะ โดยใช้โชนเป็นจังหวะหลัก มีรับและฉิ่งเป็นเครื่องดนตรีประกอบ แต่ไม่มีเนื้อร้อง ผู้รำก็รำไปตามจังหวะโชน ลักษณะการรำก็ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ เพียงแต่อย่าทำให้ลงจังหวะโชน ต่อมาเมื่อผู้คิดทำนองและบทร้องประกอบจังหวะโชนขึ้น ต่อมารำโชนได้พัฒนาเป็น "รำวง" มีลักษณะคือ มีโต๊ะตั้งอยู่กลางวง ชาย - หญิงรำเป็นคู่ๆ ไปตามวงอย่างมีระเบียบ เรียกว่า "รำวงพื้นเมือง" เล่นได้ทุกงานเทศกาล ทุกฤดูกาล หรือจะเล่นกันเองเพื่อความสนุกสนาน (กระทรวงวัฒนธรรม,มปป : ออนไลน์)

ปัจจุบันรำวงย้อนยุคมีการดัดแปลงให้ทันสมัยมีการนำเพลงของนักร้องสมัยใหม่มาผสมผสานให้เกิดความสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงไปด้วยเสน่ห์ของความเป็นไทย ที่มีการฟ้อนรำชายหญิง ให้มักจะพบเห็นในงานวัด หรืองานรื่นเริง ที่จัดขึ้น เพื่อให้คนที่มาเที่ยวงานได้มีความสนุกสนาน

4.1.4.2 รำกะลา หรือรำกะโป้ ดัดแปลงมาจากการแสดงของประชาชนในถิ่นอีสานตอนใต้ แถบจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ เป็นการแสดงที่มีความสนุกสนานรื่นเริง มีลักษณะคล้ายคลึงกับนาฏศิลป์พื้นเมืองเขมรชื่อว่า “เรียมต๋ลอก” คำว่า เรียม แปลว่า รำ ส่วนคำว่า ต๋ลอก แปลว่า กะลามะพร้าว ความหมายแปลเป็นไทย คือ “รำกะลา” สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน หรือวัฒนธรรมเลื่อนไหล แต่ไม่มีหลักฐานว่าเกิดจากที่ใดก่อน

รำกะลา สืบเนื่องมาจากการนิยมปลูกมะพร้าว เพราะมีความเชื่อว่าใครปลูกมะพร้าวได้งอกงามก็จะทำให้ชีวิตครอบครัวมั่นคง หลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิต หนุ่มสาวจะไปนั่งชั่งกะลามะพร้าวที่ลานบ้าน ชาวอีสานรู้จักการใช้ประโยชน์จากกะลามะพร้าวมาเป็นวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระบวยตักน้ำ และสามารถทำเป็นเครื่องดนตรี เช่น พิณกระแสดเดียว และซอของชาวอีสานได้ เป็นต้น ส่วนที่เป็น ส่วนเนื้อมะพร้าวจะนำมาประกอบอาหาร (เศกสรร แสงจินดาวงศ์เมือง, มปป : ออนไลน์) โดยปกติ รำกะลา มีจังหวะและท่วงทำนองช้าเนิบนาบ จึงมีการแต่งดนตรีขึ้นใหม่ให้มีจังหวะที่สนุกสนานยิ่งขึ้น โดยนำเอาการแต่งลายดนตรีมาผสมกับลายเพลงพื้นเมืองอีสานได้ ได้แก่ ทำนองเจริ่งขันต๋อจัน จนได้ทำนองเพลงที่เป็นลักษณะเฉพาะในการแสดงชุด “รำกะลา” (ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มปป : ออนไลน์)

รำกะลา มีผู้ประดิษฐ์จัดทำเป็นชุดรำที่แตกต่างกันออกไป เช่น วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ จะใช้ลีลาการกระทบกะลาที่ไม่คล้ายกับรำกะลาของอีสานใต้มากนัก และนำการเล่นของพื้นเมืองของเด็กอีสานมาประกอบ เช่น การเดินกะโป้ หรือ หมากก๊อบก๊อบ เป็นต้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จะใช้ลีลาการกระทบกะลา ซึ่งพอจะเห็นได้ว่าได้แบบอย่างมาจากระบำกะลาของอีสานใต้ การแต่งกายเช่นเดียวกับระบำกะลา คือฝ่ายหญิงนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อแขนกระบอก คล้องสไบผูกชายที่เอว ฝ่ายชายนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อคอกลมแขนสั้น มีผ้าขาวม้าพันรอบตัว ทิ้งชายด้านหลัง

เครื่องแต่งกาย เชิงกะโป้จะแบ่งผู้แสดงออกเป็น 2 ฝ่าย คือ หญิงและชาย ฝ่ายหญิงนุ่งซิ่นพื้นเมืองอีสาน สวมเสื้อแขนกระบอกเกล้าผมมวยใช้แพรมนรัดมวย ฝ่ายชายนุ่งกางเกงขาก๊วย สวมเสื้อคอกลม มีผ้าขาวม้าผูกเอวการรำรำระหว่างหญิงและชายรำกลานี้ มีเคล็ดอยู่ว่าคู่ใดสามารถเคาะกะลามะพร้าวแตกก็คาดว่าคู่ นั้นจะได้แต่งงานกัน

4.1.5 การผลิตทั้ง 12 เดือนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา หมู่ที่ 15 ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ในอดีตชุมชนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายได้แก่ การทำนา การปลูกปอ การปลูกหอม กระเทียม ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การเลี้ยงวัวและควาย การเลี้ยงเป็ดและไก่ รวมทั้งการเลี้ยงสุกรแต่การทำ การเกษตรหรือการเลี้ยงสัตว์ในอดีตไม่มีการใช้สารเคมีแต่อย่างใด ใช้กระบวนการผลิตที่สืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นในการเพาะปลูก จึงทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยแต่ผลผลิตก็เป็นที่ยังพอต่อการดำรงชีพ ส่วนปัญหาเรื่องสุขภาพของคนในชุมชนก็มี

น้อยหากเปรียบเทียบกับในปัจจุบันเพราะส่วนใหญ่อยู่กับความเป็นธรรมชาติ รวมทั้งการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นชุมชนอยู่แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย การประกอบอาชีพของชุมชนในอดีตเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ ไม่ได้ผลิตเพื่อการขาย จากการให้ข้อมูลของผู้อาวุโสในชุมชนได้เล่าว่า “แต่ก่อนดินมีความอุดมสมบูรณ์มาก ถึงจะแล้งบ้างในช่วงที่ไม่ใช่หน้าฝน ไล่เดือนดินมีแต่ตัวใหญ่ๆ อาหารการกินตามท้องถิ่นมีหลากหลาย กุ้ง หอย ปู ปลา กบและเขียด มีเต็มไปหมด ปลาช่อนก็มี ของกินไม่ต้องซื้อเลย สามารถกินน้ำตามทุ่งนาได้ ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้าก็ไม่มี ชาวบ้านใช้แต่ขี้ฝุ่น (ปุ๋ยมูลสัตว์) แต่ทุกวันนี้ ไม่เหมือนเมื่อก่อนแล้ว เพราะมีแต่สารเคมี สารพิษเต็มไปหมดทำให้คนในชุมชนได้ผลกระทบจากสารเคมี ผู้คนล้มตายและเจ็บป่วยขึ้นเรื่อยๆ” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า วิถีชีวิตของผู้คนในอดีตเน้นการผลิตที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ผลิตเพื่อกิน และแบ่งปัน แลกเปลี่ยนภายในชุมชน แต่ปัจจุบันวิถีการผลิตของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงจากเดิม โดยมีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในการเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ระบบนิเวศตามหัวไร่ปลายนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการผลิตทั้ง 12 เดือนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.5.1 การทำนาหรือปลูกข้าว ช่วงเดือนเมษายนจะมีการเผาตอซัง ต่อมาในเดือนพฤษภาคมจะทำการไถแปรหรือไถตากดินในอดีตใช้แรงงานจากควาย ส่วนตัวไถและคราดทำจากไม้ที่มีลักษณะโค้งงอ ตามป่าไม้ในชุมชน ปัจจุบันก็มีการใช้รถไถนาเดินตาม มาอำนวยความสะดวกในการทำนามากขึ้น แต่ก็ทำให้มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ในเดือนมิถุนายน จะมีการไถหว่านต้นกล้าเพื่อใช้ในการปักดำ พอถึงเดือนกรกฎาคมเมื่อฝนลงได้ก็จะมีการไถและคราดเพื่อเตรียมแปลงให้พร้อมสำหรับการดำนา คนที่มีที่นาจำนวนมากก็ต้องใช้แรงงานคนในชุมชนโดยใช้วิธีการลงแขกดำนาหรือนาวาน ซึ่งทุกคนพร้อมที่จะให้ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ในอดีตส่วนใหญ่จะนิยมทำนาดำ ไม่มีการทำนาหว่านเหมือนในทุกวันนี้ ช่วงเดือนกันยายนจะต้องมีการตรวจระดับของน้ำในนาข้าวและใส่ปุ๋ยเพื่อให้ธาตุอาหารให้กับข้าว เดือนตุลาคมและพฤศจิกายนข้าวจะตั้งท้องพร้อมจะออกรวง และเดือนธันวาคมจะเก็บเกี่ยวข้าว และนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง ซึ่งในอดีตคนในชุมชนจะใช้มูลวัว ควาย มาทาพื้นดินให้เรียบตากให้แห้งเพื่อป้องกันพื้นดินไม่ให้แตก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีการผลิต ในช่วงเดือนมกราคม จะต้องหาฤกษ์ยามยามดี (วันพุธ) และทำพิธีทางพราหมณ์เอาเข้าขึ้นยุ้งฉาง จะทำพิธีไหว้พระแม่โพสพ โดยใช้ใบยอ ใบคูณ ต้นเงินแบ เสียบไว้กับเสาข้างยุ้งฉางทุกเสา ๆ ละ 1 คู่ เพื่อเป็นการขอขมาต่อพระแม่โพสพ

4.1.5.2 การปลูกหอมแดงและกระเทียม ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปีเกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาบางครั้ง หลังจากเสร็จสิ้นจากการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรก็ เตรียมแปลงเพื่อทำการเพาะปลูกหอมแดงและกระเทียม โดยการใช้จอบขุดยกร่องเป็นแปลง (หนาน) แล้วใช้ปุ๋ยคอกรอง

พื้นปลูกเคล้าให้เข้ากับดิน แล้วนำหัวหอมแดงหรือกระเทียมปลูก ในช่วงเดือนมกราคมก็จะพรวนดิน ใส่ปุ๋ยคอกหรือมูลสัตว์ กำจัดวัชพืชด้วยการขุดหรือถอนออก เดือนกุมภาพันธ์หอม กระเทียม ออกผลผลิตพร้อมที่จะเก็บเกี่ยว นำไปกินและจำหน่ายเป็นรายได้เสริมของครัวเรือน

4.1.5.3 การปลูกหอมเลียงไหม จะเริ่มปลูกในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี เนื่องจากหอมเป็นพืชที่ต้องการน้ำ ต้องมีการวางแผนในการหาต้นพันธุ์ มีการเตรียมพื้นที่ด้วยการไถหรือขุดหลุมแล้วใส่ปุ๋ยคอกหรือมูลสัตว์รองพื้น หลังจากนั้นก็ลำต้นของหอมที่เตรียมไว้ลงไปในหลุมที่เตรียมไว้ ในเดือนมิถุนายน จะพรวนดินใส่ปุ๋ยคอกและกำจัดวัชพืชแบบใช้สารอินทรีย์ชีวภาพ เดือนกรกฎาคมก็สามารถเก็บใบหอมได้ โดยให้เก็บจากใบด้านล่างของแต่ละกิ่งก่อนและนำไปเลียงตัวไหม และในช่วงเดือนสิงหาคม – เมษายนของทุกปี ทุกครัวเรือนสามารถนำใบไหมที่ได้จากการเลียงไหม มาทอเพื่อนำไปใช้ในครัวเรือน หรือ นำไปจำหน่าย ในอดีตเส้นไหมที่ได้จากการสาวไหมสามารถนำมาจำหน่ายได้โดยเส้นไหมใหญ่จำหน่ายในราคา 50 บาทต่อกิโลกรัม เส้นไหมน้อยจำหน่ายในราคา 80 บาทต่อกิโลกรัม และหัวไหมจำหน่ายในราคา 30 บาทต่อกิโลกรัม นอกจากนั้นแล้วชุมชนยังสามารถนำเส้นไหมไปทอผ้าเพื่อจำหน่ายได้อีกทางด้วย

4.1.5.4 การปลูกอ้อย เริ่มมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกอ้อยในชุมชนเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 โดยมีกระบวนการปลูกเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมโดยมีการวางแผนในการปลูกและเตรียมการซื้อต้นพันธุ์ ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ชาวไร่จะเริ่มไถแปรและปักดินให้ละเอียดใส่ปุ๋ยเคมีรองพื้นพร้อมปลูกทั้งช่วงไร่ประมาณ 2 เดือน ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ทำการกำจัดวัชพืชและให้ปุ๋ยเคมีรอบที่ 2 หนึ่งฤดูต่อไร่ หลังจากนั้นทิ้งไว้อีก 4 เดือน ช่วงเดือนกรกฎาคมใส่ปุ๋ยรอบที่ 3 แล้วทิ้งช่วงไว้จนถึงฤดูเก็บเกี่ยว หลังจากนั้นประมาณ 5 เดือนก็จะอยู่ในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ชาวไร่อ้อยจะเก็บเกี่ยวผลผลิต

4.1.5.5 มันสำปะหลัง ช่วงเดือนมีนาคมมีการวางแผนเตรียมจัดหาต้นพันธุ์ ในเดือนเมษายนมีการไถแปรหรือตากดินไว้ ถัดมาในเดือนพฤษภาคม เริ่มไถแปร ปักดินให้ละเอียด ยกร่อง ใส่ปุ๋ยเคมีรองพื้นพร้อมปลูก และฉีดยาคลุมหญ้า ปล่องไว้ 2 เดือน เมื่อคราวสู่เดือนสิงหาคมใส่ปุ๋ยเคมีรอบที่ 2 พร้อมฉีดยากำจัดวัชพืช หลังจากนั้นทิ้งช่วงไว้ประมาณ 7 เดือน ประมาณเดือนเมษายนเป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตและส่วนใหญ่จะนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ลานมันทางไปอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

4.1.5.6 การเลี้ยงสุกร ในอดีตมีการเดินทางไปซื้อพันธุ์มาจากอำเภอละหานทรายตัวละ 30 บาท (ขนาด 15 กิโลกรัม) เริ่มเลี้ยงในช่วงเดือนพฤษภาคม โดยใช้รำหรือข้าวปลายจากการสีข้าว หรือการตำข้าว รวมทั้งนำเศษอาหารที่เหลือจากการบริโภคนำมาเลี้ยงสุกร ทั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยง

ประมาณ 5 เดือน ระหว่างเดือน พฤษภาคม – กันยายน จึงจะสามารถจับไปจำหน่ายได้ โดยได้นำสุกรไปจำหน่ายที่อำเภอพุทไธสงตัวละ 60 บาท (ขนาด 30 – 50 กิโลกรัม) มีการเลี้ยงตลอดทั้งปี

4.1.5.7 การเลี้ยงเป็ดไข่และไก่พื้นบ้าน ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปีชุมชนได้ซื้อลูกพันธุ์จากพ่อค้าที่มาเร่ขายลูกพันธุ์เป็ดไข่โดยจำหน่ายสามตัวในราคา 1 บาท ถัดจากนั้นอีกสามเดือนคือระหว่างเดือนมิถุนายน ถึง เดือนสิงหาคมเป็ดก็จะเริ่มออกไข่ซึ่งแต่ละคร้วเรือนสามารถนำมาใช้บริโภคหรือแลกเปลี่ยนกับครอบครัวอื่น หรือนำไปจำหน่าย ได้ตลอดระยะเวลาในการเลี้ยงชาวบ้านใช้เศษอาหารที่เหลือจากการบริโภคในแต่ละวันนำมาให้เป็ดหรือไก่ นอกจากนั้นแล้วชุมชนยังสามารถขุดไส้เดือนเพื่อใช้เป็นอาหารของเป็ดและไก่ได้ ซึ่งถือว่าการลงทุนที่ไม่สูงนัก สามารถเลี้ยงได้ตลอดทั้งปี

4.1.5.8 การเลี้ยงวัวและเลี้ยงควาย เกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาจะใช้เวลาว่างจากการทำอาชีพอื่นๆ ในการเลี้ยงวัวเลี้ยงควายโดยมีการเลี้ยงเชิงธุรกิจตั้งแต่ปี 2532 จนถึงปัจจุบันเดิมที่มีการซื้อพ่อแม่พันธุ์วัวจากขอนแก่นมาทำการเลี้ยง สามารถเลี้ยงได้ตลอดทั้งปี โดยการเลี้ยงวัว ควาย แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1) การเลี้ยงแบบปล่อย ในช่วงเดือนมกราคม- มิถุนายน เป็นช่วงที่ไม่มีการทำนา ชาวบ้านจึงปล่อย วัว ควาย ให้หากินตามธรรมชาติ พอถึงช่วงเวลาเย็นก็จะไปไล่ต้อนกลับบ้าน การเลี้ยงแบบปล่อย วัว ควาย มักจะไปเป็นฝูงใหญ่ เพราะวัว ควาย บางตัวก็จะกลับเข้าคอกเอง โดยไม่ให้อาหารเจ้าของในตอน ในอดีตการเลี้ยงปล่อยจะต้องมีการเอา “เคาะ” หรือ เชือกสนตะพายออก เพราะหากมี “เคาะ” วัว ควาย จะถูกขโมยง่าย แต่ชาวบ้านจะทำซิก (กระดิ่งห้อย) เพื่อให้จดจำเสียงได้ง่าย ซิกมีเสียงดังแตกต่างกันชาวบ้านจะฟังเสียงซิกก็จะรู้ว่าวัว ควายของตนเองจะกลับมาบ้าน หรืออยู่บริเวณใกล้ หรือไกลบ้านตนเอง

2) การเลี้ยงแบบติดตาม เป็นการเลี้ยงที่มีคนคอยติดตาม วัว ควาย ไปหากินตามทุ่งนา แล้วจะมีคนเฝ้าติดตามห่าง ๆ พอตกเย็นก็จะนำวัว ควายกลับบ้าน ในขณะที่เดียวกันในระหว่างที่เลี้ยงวัวควายชาวบ้านบางคนก็จะเก็บหาของป่า หรือ หาปู ปลา มาทำเป็นอาหารภายในครัวเรือน การเลี้ยงแบบติดตามทำให้ชาวบ้านได้มีการพบปะพูดคุยกัน มีความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หากวัวควายของใครพลัดหลงไปก็ช่วยค้นหาหรือเป็นหูเป็นตาช่วยดูแลให้กัน

3) การเลี้ยงแบบขังคอก ในช่วงฤดูฝนประมาณเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม ชาวบ้านจะมีการทำนา ทำไร่ ทำสวน จะไม่สามารถปล่อยวัว ควายไปหากินตามทำนุธรรมชาติได้ เนื่องจากจะไปกัดกินพืชผลทางการเกษตรของเพื่อนบ้าน จึงทำให้ชาวบ้านบางคนต้องไปเกี่ยวหญ้ามาให้วัว ควาย หรือปัจจุบันมีการปลูกหญ้า แล้วตัดหญ้าที่ปลูกมาให้วัว ควายได้กิน

4) การเลี้ยงแบบผูกมัด การเลี้ยงแบบผูกมัดนี้เป็นวิธีการเลี้ยงแบบหนึ่งในช่วงฤดูทำไร่นา โดยทำการผูกมัดไว้ในบริเวณพื้นที่ว่าง ๆ ที่มีหญ้าขึ้นเพียงพอให้วัว ควายได้กิน ซึ่งในช่วงเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม จะมีหญ้าขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้วัว ควาย ช่วงนี้จะอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก

ดังนั้นการเลี้ยงวัว ควาย ชาวบ้านจะขายตัวที่เห็นว่าเติบโตเต็มที่หรือแม่พันธุ์ที่ตกูกมาแล้วหลายครั้ง นอกจากนั้นยังพบว่า รายได้จากการขายวัว ควาย มีปริมาณมากไม่น้อยไปกว่าการทำพืชผลทางการเกษตร หรือในช่วงเวลาที่วัว ควาย มีราคาสูง จะทำให้มีกำไรมากกว่าการรับจ้างทั่วไป หรือบางครั้งเรือนสามารถนำเงินที่ได้จากการขายวัว ควาย ส่งลูกเรียนหนังสือในระดับสูงขึ้นได้ ซึ่งการขายวัว ควาย ชาวบ้านสามารถต่อรองราคาได้ดีกว่าการขายพืชผลทางการเกษตร หากไม่พอใจในราคา หรือไม่รับขาย เพื่อนำเงินไปใช้จ่ายสิ่งจำเป็น ก็สามารถปล่อยวัว ควาย เลี้ยงไว้เพื่อเพิ่มราคาได้อีกด้วย

ตารางที่ 4.1 ปฏิทินการผลิตทั้ง 12 เดือน ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

เดือน การผลิต	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปลูกข้าว				เผาตอ ซัง ไถแปร	ไถแปร		หว่าน/ปักดำ		กำจัด ศัตรูพืช ใส่ปุ๋ย	ข้าวตั้ง ท้อง	เก็บเกี่ยว	
ปลูกหอม และ กระเทียม	พรวนดิน	เก็บ ผลผลิต										เตรียม ดิน
การปลูก หม่อน เลี้ยงไหม	ทอผ้าไหม				เตรียม พันธุ์	พรวน ดิน		ทอผ้าไหม				
ปลูกอ้อย	ถางหญ้า กำจัดวัชพืช		ใส่ปุ๋ย รอบ 2								ไถแปร ป่นดินให้ ละเอียด ใส่ปุ๋ยรองพื้น ปลูก	เก็บเกี่ยว
ปลูกมัน สำปะหลัง											ไถแปร ยกร่อง ใส่ปุ๋ยรองพื้น ปลูก	ใส่ยา บำรุง

จะเห็นได้ว่าการทำเกษตรของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เน้นการทำเกษตรทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เน้นการผลิตเพื่อกินและนำไปขายภายในชุมชน จากการเก็บข้อมูล พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาการทำเกษตรใน 2 ลักษณะ คือ

1. เกษตรแบบยังชีพ เป็นการปลูกพืชผักสวนครัวเน้นการกินภายในครัวเรือน เช่น ตะไคร้ ใบมะกรูด หัวหอม กระเทียม เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เป็นต้น ส่วนการปลูกข้าวทำนาและขายทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ หากปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาลก็จะมีผลผลิตข้าวมาก ก็จะนำไปขายเพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัว ในทางตรงกันข้ามหากปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็เพียงปลูกพืชกินภายในครัวเรือน เป็นต้น สำหรับปัจจุบันการทำเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เนื่องจากมีการนำปุ๋ยเคมี สารเคมีมาใช้เพิ่มมากขึ้น มาจากการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันก็มีเกษตรกรบางคนมีการใช้เพียงปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยคอก เพื่อเน้นการปรับปรุงสภาพดินให้มีธาตุอาหารเพียงพอกับความต้องการของพืชพร้อมทั้งเร่งความเจริญเติบโตให้กับพืช แม้ว่าชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนายังไม่เป็นชุมชนที่ปลอดสารพิษทั้งชุมชน แต่การปลูกพืชผักสวนครัวภายในชุมชนเน้นการปลูกแบบปลอดสารพิษ จากการให้ข้อมูลของ นายสำเภางค์ ชื่นชม เล่าว่า “ผมเน้นการปลูกแบบผสมผสาน ใช้ปุ๋ยคอก ใบไม้ ปุ๋ยหมัก น้ำหมักมาปรับสภาพดินให้มีธาตุอาหารเพียงพอต่อของพืชพร้อมทั้งเลี้ยงวัว ไก่ ปลา เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนผสมผสานซึ่งกันและกัน ผมผลิตผักปลอดสารพิษเพื่อให้ตนเองได้รับประทานอาหารที่สะอาด และนำไปขายให้คนได้รับประทานผักที่สะอาดเช่นกัน” จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าแม้ทิศทางการปลูกอ้อย มันสำปะหลังจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นพืชเศรษฐกิจทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้การส่งเสริม แต่ก็ทำให้เกษตรกรบางคนยังให้ความสำคัญกับการปลูกพืชผักที่ปลอดสารพิษให้ตนเองและผู้อื่นได้รับประทานอาหารที่สะอาดปลอดภัย

2. เกษตรเพื่อขาย พบว่า สภาพแวดล้อมในบริเวณชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาจะมีการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง เป็นจำนวนมากขึ้น ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับคนชุมชน แต่จากการเดินสำรวจ พบว่า การปลูกอ้อยมีการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จึงส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้การปลูกอ้อยยังก่อให้เกิดการเผาไหม้ ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ เช่น ฝุ่น คาร์บอน มลพิษ เป็นต้น ที่สำคัญการที่จะผลักดันชุมชนให้กลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวอาจจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว เพราะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับเกษตรปลอดสาร อาหารปลอดภัย อากาศบริสุทธิ์ปลอดภัยไร้ฝุ่นควัน พร้อมทั้งวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ดังนั้นจากข้อค้นพบในการทำวิจัย การทำเกษตรของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาใน 2 ลักษณะ จึงเป็นจุดสำคัญที่จะค้นหาองค์ความรู้ปรับจุดอ่อน เพิ่มจุดแข็ง เพื่อใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้ชมวิถีการทำเกษตรแบบพึ่งตนเองตามศาสตร์พระราชามุ่งหวังให้ประชาชน ผลิต

แบบพอมมี พอกิน สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า และทำเป็นต้นแบบให้กับเกษตรกรชุมชนอื่นภายใต้โจทย์การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

4.2 การย้ายถิ่นของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีการย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นวัยหนุ่มสาว และวัยกลางคน โดยมีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น เกิดจากความมุ่งหวังหางานทำ เพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว เนื่องจากในชุมชนหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ไม่มีงานทำ แม้จะมีรายได้เพิ่มเติมจากการปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง แต่พืชทั้งสองชนิดมีช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว ขณะเดียวกันบางครอบครัวก็มีรายจ่ายด้านอื่น ๆ เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร ค่ารถ ค่าน้ำมัน ค่าดูแลรักษาสุขภาพ เป็นต้น ล้วนแล้วเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นแทบทั้งสิ้น จึงทำให้สมาชิกในครัวเรือน 1-2 คน ต้องอพยพไปหางานทำทั้งในและต่างประเทศ

4.2.1 การทำงานภายในประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่จะมีการอพยพไปทำงานในเขตพื้นที่อุตสาหกรรม เช่น จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดสระบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ส่วนใหญ่ก็ไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรม ทำงานร้านอาหาร รับจ้างทั่วไป โดยจะมีวัยหนุ่มสาวและวัยกลางคน อายุระหว่าง 25-45 ปี เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ครอบครัวใดมีบุตรก็จะฝากบุตรไว้กับตา ยาย พี่ ป้า น้า อา เป็นต้น เพื่อให้ช่วยดูแล โดยจะมีการส่งเงินเป็นค่าเลี้ยงดูเฉลี่ยเดือนละ 3,000-5,000 บาท ซึ่งสอดคล้องกับ Lewis (1954) อธิบายการเคลื่อนย้ายแรงงานผ่านการพัฒนาซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของประเทศโดยสมมติให้ระบบเศรษฐกิจมีสองภาคคือภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม ประเทศเริ่มต้นด้วยการมีแรงงานส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม และภาคเกษตรกรรมมีแรงงานส่วนเกิน ส่งผลให้ผลิตภาพของแรงงานอยู่ในระดับต่ำ เมื่อมีการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมเกิดขึ้นก็จะดูดซับเอาแรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตรกรรมให้เคลื่อนย้ายไปยังภาคอุตสาหกรรม

4.2.2 การไปทำงานต่างประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่ก็จะอพยพไปทำงานต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ ไต้หวัน อิสราเอล เกาหลีใต้ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่ไปทำงานต่างประเทศเนื่องจากมีค่าตอบแทนให้ค่อนข้างสูงเฉลี่ยต่อเดือน 30,000-60,000 บาท อาชีพที่ทำส่วนใหญ่ คือ ปลูกผัก เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เป็นต้น การไปทำงานต่างประเทศของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาจะไปแบบกรณีนักท่องเที่ยว หรือเรียกว่า การหลบหนีเข้าเมือง การไปทำงานต่างประเทศจะไปแบบครอบครัว หรือไปเฉพาะสามีภรรยาหรือไปเฉพาะสามีเท่านั้น จากการบอกเล่าของคนในชุมชนเล่าว่า “การไปทำงานต่างประเทศก็จะไปแบบนักท่องเที่ยว แล้วก็ไปทำงานด้วย สาเหตุที่ไปก็เพราะได้เงินเดือนเยอะกว่าในประเทศไทย แต่เดือนก็ส่งเงินมาให้ทางครอบครัวเฉลี่ยเดือนละ 30,000 บาท -60,000 บาท

แล้วแต่ความขยัน บางครอบครัวก็ไปเป็น 10 ปี ก็นำลูกไปอยู่ด้วย การจะไปทำงานต่างประเทศก็ต้องมีญาติพี่น้องชักชวน ถ้าจะไปคนเดียวโดยไม่รู้จักใครก็ไม่กล้าไปเพราะอันตราย” จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เป็นชุมชนที่มีการอพยพย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เพื่อมุ่งหวังรายได้ที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งปัจจัยที่มีส่วนในการดึงดูดให้คนย้ายถิ่นเข้า ได้แก่ โอกาสในการทำงาน ความหลากหลายด้านอาชีพ โอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งให้ตัวเองและครอบครัวสูง ความดึงดูดใจในด้านสภาพแวดล้อม และความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต เช่น ทัศนียภาพ อากาศ บ้านเมืองสาธารณูปโภค การคมนาคม และอื่นๆ การย้ายถิ่นตามบุคคลอื่นในครอบครัวก็เป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญเช่นกัน (วิภารัตน์ จงดี และลลิตา จันทรวงศ์ไพศาล หุ่ยตระกูล, 2562 : 759)

ด้วยเหตุนี้การที่หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ มุ่งเน้นให้การพัฒนาศักยภาพชุมชนให้มองเห็นคุณค่าทางด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรม วิถีชีวิตแล้วยกระดับมาสู่การท่องเที่ยวชุมชน เป้าหมายคือการสร้างงาน สร้างอาชีพ ลดปัญหาการย้ายถิ่น มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนนั้น ต้องมีการเตรียมความพร้อมองค์ความรู้และประสบการณ์ให้กับประชาชนให้ทุกระดับให้เข้าใจสภาพและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นมองเห็นความสำคัญและคุณค่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะให้ชุมชนได้มองเห็นทิศทางค้ำหองค์ความรู้ทรัพยากร วัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าและมูลค่า ลดปัญหาการย้ายถิ่น เตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต แม้การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเป็นความท้าทายของคณะผู้วิจัย แต่ผลลัพธ์สุดท้ายของการดำเนินโครงการวิจัย จะเป็นการปรับพื้นฐานองค์ความรู้สร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนสร้างคุณค่าวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด และเป็นพื้นที่ให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาพัฒนาต่อยอดต่อไป

4.3 เมนูอาหารพื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

การกินอาหารของชาวอีสานที่เน้นความผูกพันกับระบบนิเวศท้องถิ่น สัมพันธ์กับคติความเชื่อและประสบการณ์หรือภูมิปัญญาในการคัดสรรอาหารของบรรพบุรุษ ซึ่งมีเอกลักษณ์ของอาหารอีสานคือ หากินตามฤดูกาลมีแหล่งอาหารจากดินฮอดฟ้า รสชาติ “ขมนำ เผ็ดตาม เปรี้ยวและฝาดตลอดตามธรรมชาติ” และถือข้อค้ำในการกิน นั้นเปรียบเสมือนบูรณาการแห่งชีวิตที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชาวอีสาน คือเป็นคนที่ยึดใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัย นับถือจารีตประเพณีและเคารพเชื่อฟังบรรพบุรุษ รวมทั้งการได้รับการยอมรับว่าเป็นคนที่มีความแข็งแรงอดทนในการทำงาน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากวัฒนธรรมการกินอาหารนั่นเอง ในขณะเดียวกัน ภาค

อีสานก็มีความหลากหลายของ “ผู้คนและดินแดน” ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความหลากหลายของรูปแบบการกินอาหารอยู่พอสมควร โดยความหลากหลายของ “ผู้คน” นั้นหมายถึง ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคอีสาน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ส่วนความหลากหลายของ “ดินแดน” นั้นหมายถึง ความหลากหลายของสภาพแวดล้อม ที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คน อันเป็นเงื่อนไขในการกำหนดทรัพยากรที่จะนำมาประกอบอาหาร

ดังนั้นการเรียนรู้อัตลักษณ์การบริโภคอาหารในวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคอีสาน จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการทำความเข้าใจแบบแผนหรือองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการอนุรักษ์หรือพัฒนาให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านคุณค่าและมูลค่า สำหรับชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นชุมชนชาติพันธุ์ไทยลาว ประวัติศาสตร์ของชาวไทยลาวแสดงให้เห็นว่าการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยลาวในบริเวณภาคอีสาน ขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมืองในบริเวณกลุ่มแม่น้ำโขงเป็นสำคัญ เมื่อมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน ชาวไทยลาวมักจะเลือกตั้งบ้านเรือนบริเวณที่ราบลุ่มใกล้กับแหล่งน้ำ เช่น ลุ่มน้ำโขง ลุ่มน้ำสงคราม และลุ่มน้ำชี เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการอุปโภคบริโภค โดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ ดังนี้

- นา เพื่อเป็นพื้นที่ทำการเกษตร
- น้ำ เพื่อบริโภค ทำการเกษตรกรรม และแหล่งอาหาร
- เนิน เพื่อเป็นที่สร้างที่อยู่อาศัยให้รอดพ้นจากภัยน้ำท่วม
- ป่า เพื่อเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย
- ข้าว เพื่อเป็นแหล่งอาหารหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน
- ปลา เพื่อเป็นอาหารโปรตีนในชีวิตประจำวัน
- เกลือ เพื่อเป็นวัตถุดิบสำหรับการถนอมอาหารในชีวิตประจำวัน (สถาบันพิพิธภัณฑการ

เรียนรู้แห่งธรรมชาติ, 2548 : 79-80)

อาหารเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิต อาหารจึงมีลักษณะของความแตกต่างไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ และอาหารแต่ละชนิดก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของคนในยุคใหม่ สิ่งที่นาสนใจของอาหารเป็นการสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และระบบนิเวศอาหารไม่ใช่เพียงปัจจัยการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการสรรคุณค่าที่ตอบสนองด้านสุขภาพที่ดีอีกด้วย อาหารจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์มิติทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่วัตถุดิบ การปรุง วิธีการรับประทาน เป็นต้น ดังนั้นอาหารจึงเป็นการสะท้อนเห็นถึงเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ ดัดแปลง ปรุงแต่งให้เกิดเป็นเมนูอาหารที่เปี่ยมไปด้วยหลัก

โภชนาการทางอาหาร ดังเช่นชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีเอกลักษณ์อัตลักษณ์อาหารพื้นถิ่นที่สะท้อนเห็นวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมการกิน ได้แก่

4.3.1 หลามปลา เป็นเมนูอาหารที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ยังไม่มีเครื่องมือในการประกอบอาหารที่สมัย ในอดีตมีการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์มากมาย เช่น เครื่องจักสาน รั้วบ้าน เติงนอน เป็นต้น และที่สำคัญไว้ประกอบอาหาร เช่น หลามปลาช่อน โดยจะนำและปลาช่อนทั้งตัวพร้อมกับส่วนผสมและเครื่องปรุงรสที่เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ได้แก่ พริกไทย พริกขี้หนู ตะไคร้ ใบมะกรูด ปรุงรสให้เข้ากัน แล้วนำปลาช่อนใส่ในกระบอกไม้ไผ่ที่คัดมาพิเศษจากธรรมชาติภายในชุมชนแล้วนำไปเผาเหมือนกับข้าวหลาม ทำให้ได้รสชาติที่แปลกใหม่และกลิ่นหอม รับประทานพร้อมกับหอยลวก ผักปลอดสารพิษที่ปลูกโดยชุมชน เป็นอาหารที่สะท้อนกลิ่นอายความเป็นธรรมชาติ

4.3.2 หลามไก่บ้าน 5 เดือน เป็นเมนูที่มีลักษณะการทำเหมือนกับหลามปลาช่อน แต่วัตถุดิบใช้ไก่บ้าน 5 เดือน สาเหตุที่ต้องใช้ไก่บ้าน 5 เดือน คือ เป็นไก่บ้านที่กำลังเป็นหนุ่มสาว มีลักษณะเนื้อแน่น นุ่ม เหมาะแก่การรับประทาน เหมาะกับนักท่องเที่ยวที่สนใจรับประทานอาหารพื้นถิ่นที่แปลกใหม่

4.3.3 ต้มยำยอดหวาย เป็นอาหารพื้นถิ่นที่นำยอดหวายอ่อนที่มีลักษณะหวาน มาผสมกับปลา หรือ ไก่บ้าน ใส่สมุนไพรพื้นบ้าน ได้แก่ พริก ค่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ปรุงรสให้เข้ากัน เป็นอาหารพื้นถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

4.3.4 น้ำพริกยอดหวาย เป็นอาหารที่ใช้หวายมาเป็นเครื่องเคียงกับน้ำพริกปลา โดยมีผักพื้นบ้าน ได้แก่ ถั่วพิกยาว แตงกวา ผักลวก หอยลวก ซึ่งเป็นอาหารที่เหมาะสมสำหรับคนที่ดูแลสุขภาพได้สารอาหารครบ 5 หมู่

4.3.5 ส้มตำถาด เป็นเมนูอาหารอีสานที่มีทั่วไป แต่สิ่งที่เป็นจุดเด่นของตำถาดคือรสชาติจะเป็นส้มตำตามที่เคยรับประทาน มาพร้อมกับเครื่องเคียงที่หลากหลาย เช่น หมูยอ ไข่ต้ม ผัก หมูกรอบ ขนมน้ำตาล ผัดหมี่ เป็นต้น มีรสชาติที่ให้นักท่องเที่ยวได้ชิมที่หลากหลายตั้งแต่ ไม่เผ็ดจนถึงรสเผ็ด พร้อมทั้งมีเมนูอาหารที่ให้นักท่องเที่ยวรับประทานร่วมกันได้แก่ ต้มยำยอดหวาย หลามไก่ หลามปลา น้ำพริก เป็นต้น

4.3.6 ลอดช่องใบเตย ลอดช่องเป็นของหวานไทยที่ได้รับความนิยมทุกยุคทุกสมัย และมีรสชาติที่อร่อย โดยเฉพาะมีการผสมเข้ากับใบเตย จะมีกลิ่นหอมของใบเตย ชวนให้รับประทาน ในอดีตลอดช่องเรียกว่า นกปล่อย เป็นขนมไทยโบราณที่ทำจากแป้งด้วยการบีบให้น้ำแป้งลอดช่องวงกลมตกลงในน้ำร้อนจนได้ก้อนแป้งสุกที่มีลักษณะเป็นเส้นสั้นๆ ยาว 2-2.5 นิ้ว ที่ให้เนื้อนุ่ม นิยมทำทั้งสีขาว และสีเขียว ก่อนรับประทานจะใช้น้ำกะทิ และน้ำเชื่อมผสม ลอดช่องมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งมีการค้นพบการจารึกที่เกี่ยวข้องกับลอดช่อง แต่ไม่ระบุว่าอยู่ในสมัยใด คือ ขนมหอยที่นิยมรับประทาน 4 ชนิด ได้แก่ 1. ไข่กบ ซึ่งก็คือ เมล็ดแมงลัก 2. นกปล่อย ซึ่งก็คือลอดช่อง 3.

บัวลอย ซึ่งก็คือ ข้าวตอก 4. อ้ายตื้อ ซึ่งก็คือ ข้าวเหนียว แต่ทั้งนี้ เชื่อว่าศิลาจารึกดังกล่าวน่าจะอยู่ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในช่วงปี 2215-2220 ซึ่งขณะนั้น แผ่นไทยดินมีความร่มเย็นเป็นสุข มิได้มีข้าศึกมารบกวน มีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ โดยเฉพาะหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ซึ่งฝ่ายผู้หญิงหรือแม่บ้านจะคอยเตรียมขนม 4 อย่าง ไว้เป็นของหวานเสมอ หรือที่เรียกในสมัยนั้นว่า ประเพณี 4 ถ้วย สีสอดช่องที่นิยมทำ

1. ลอดช่องสีเขียว เป็นลอดช่องที่มีสีเขียว ที่ได้จากการใช้น้ำคั้นจากใบเตยลงผสมกับแป้งข้าว นอกจากจะให้สีเขียวแล้ว ยังช่วยให้ช่วยให้มีกลิ่นหอมของใบเตย

2. ลอดช่องสีขาว เป็นลอดช่องที่มีสีขาว ด้วยการไม่เติมสารสีใดๆลงในน้ำแป้ง เพราะตัวแป้งจะให้สีขาวโดยธรรมชาติเอง

ขนมลอดช่องชุมชนบ้านห้วยหวายมีปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถทำเอง พร้อมมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง ตลอดจนนักท่องเที่ยวที่สนใจทำกิจกรรมทำลอดช่องใบเตยร่วมกับชุมชน เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอด หรือนำไปทำกินภายในครัวเรือนอีกด้วย

4.3.7 บัวลอยไขหอยมะพร้าวอ่อน ขนมหวานเชื่อว่าทุกคนต้องชอบ กับบัวลอยเนื้อเหนียวๆ สีสนสดใส กินกับน้ำกะทิหอมๆ มาพร้อมไขหวาน กินตอนร้อนๆ ซึ่งการทำบัวลอยไขหอยของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เน้นการใช้สีจากธรรมชาติ เช่น สีม่วงอ่อนจากเผือก สีเหลืองจากฟักทอง สีม่วงจากข้าวไร้เบอร์รี่ สีเขียวจากใบเตย เป็นต้น ซึ่งเป็นการยกระดับอาหารพื้นถิ่นให้น่าสนใจและให้นักท่องเที่ยวได้ชิม และสัมผัสกับกลิ่นอายของเมนูอาหารที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษอย่างแท้จริง

อาหารทางวัฒนธรรม หรือ อาหารพื้นถิ่น จึงเป็นอาหารที่สร้างขึ้นโดยคนภายในชุมชน นับเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เป็นธรรมชาติ เพราะเกิดจากการเรียนรู้และการปรับตัวของกลุ่มคนให้เข้ากับธรรมชาติ ดังนั้น การยกระดับเมนูอาหารพื้นถิ่นจึงเกิดจากความคิด ความตั้งใจที่จะจัดระเบียบการกินอยู่ของชุมชนใหม่ บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจ เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นแหล่งอาหารที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเป็นจำนวนมาก การออกแบบสร้างสรรค์เมนูอาหารเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น จึงอยู่บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรมและรากเหง้าความเป็นชุมชน โดยนำเอาชื่อหมู่บ้านที่ใช้คำว่า “หวาย” นำมาพัฒนา ดัดแปลง ประยุกต์ จนเกิดเป็น 5 เมนู อาหารหลักที่จะให้นักท่องเที่ยวได้ชิม และทุกเมนูมีส่วนประกอบของหวายทั้งสิ้น รัชสรรค์จนกลายเป็นเมนูอาหารที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ตอบโจทย์หลักโภชนาการอาหาร

ฉะนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยคนและชุมชนท้องถิ่น ที่การเรียนรู้สร้างสรรค์ พัฒนาสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต โดยมีการปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศชุดใดชุดหนึ่งที่มีลักษณะจำเพาะเฉพาะชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในแต่ละท้องถิ่น เช่น การใช้พืชสมุนไพร อาหาร

สูตรยาในการรักษาโรค การรักษาพยาบาล ความเชื่อและพิธีกรรม (ยศ สันตสมบัติ, 2542) วิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา จึงเป็นวิถีแสดงถึงความสัมพันธ์ กลมกลืน และความสมดุลกับธรรมชาติ ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พื้นที่ฐานที่ทำให้เกิดบูรณาการทางสังคม-วัฒนธรรม เกิดการเรียนรู้ และการสร้างความเข้าใจ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนธรรมชาติให้กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น การเรียนรู้การนำอาหารจากธรรมชาติมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัย การเรียนรู้แหล่งอาหารตามฤดูกาลจากธรรมชาติ เพื่อนำมาบริโภค หรือแจกจ่ายเพื่อนบ้าน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการเคารพ ยาเกรงต่อธรรมชาติ ไม่แสดงพฤติกรรมการลบล้าง ดูหมิ่น ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ องค์ความรู้เหล่านี้ เรียกว่า “ภูมิโนเวศวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้เกิดการเรียนรู้สภาพพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ผ่านการใช้วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเชื่อ ท้องถิ่น เพื่อเป็นกฎ เกณฑ์ทางธรรมชาตินั้นเอง การพัฒนาชุมชนให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ระหว่างนักพัฒนา เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้าน ได้เกิดการเรียนรู้ตั้งแต่กระบวนการค้นหาเสน่ห์ อัตลักษณ์ของชุมชน มาวิเคราะห์ วางแผน และยกระดับสู่การพัฒนา การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญให้ชาวบ้านได้เกิดความตระหนักในความเป็นเจ้าของในปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้น เพราะหัวใจของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว คือ ค้นหาเอกลักษณ์ ไม่เลียนแบบ ผลักดันวิถีวัฒนธรรมไทยให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องรู้จักการประยุกต์ทุกองค์ความรู้ให้เข้ากับระบบเงื่อนไขปัจจัยที่อยู่ในชุมชน ตั้งแต่ พื้นที่ คน งบประมาณ ตลอดจนการเชื่อมต่อกับหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่

4.4 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

จากการเก็บข้อมูล ในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2562 ณ ศาลาประชาคมบ้านห้วยห้วยพัฒนา ร่วมกับผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ประชาชนบ้านห้วยห้วย จำนวน 40 คน เกี่ยวกับค้นหาเสน่ห์และอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน เพื่อผลักดันสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีทรัพยากรที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญสามารถนำมาสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟู ยกระดับให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 ดินโป่ง หรือ จวนดิน ในชุมชนบ้านห้วยห้วย ยุคก่อตั้งชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา พื้นที่ล้อมรอบหมู่บ้านปกคลุมไปด้วยป่าไม้ ระยะห่างจากคลองห้วยห้วยประมาณ 2 กิโลเมตร ในยุคแรก ๆ มีประมาณ 3 ครัวเรือน ทั้งหมดบ้านอพยพมาจากบ้านสนวน มาตั้งที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณห้วยห้วย เป็นกระท่อมเล็ก ๆ ซึ่งเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพ ได้แก่ กระจ่างปลูก การล่าสัตว์ การหาของป่า เป็นต้น เวลาต่อมามีประชาชนในหมู่บ้านเริ่มอพยพขนย้ายตามมาเนื่องจาก เห็นว่าพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การจับจองพื้นที่ทำเกษตร จึงทำให้มี

จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น อาชีพส่วนใหญ่ของชุมชนในสมัยนั้น คือ ทำไร่ทำนา เน้นการผลิตเพื่ออุปโภคบริโภคแบ่งปันกัน ซึ่งเป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรพึ่งพาอาศัยกันและกัน ลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชนช่วงบุกเบิกที่ต่างคนต่างอพยพมาเป็นเครือญาติเพื่อแสวงหาที่ดินทำกิน

ชุมชนบ้านห้วยหวายในยุคก่อตั้งชุมชน คนส่วนใหญ่หลังจากทำภารกิจในช่วงเช้าเสร็จผู้ชายผู้หญิงที่มีอายุจะเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์มาเป็นอาหาร เช่น แมงจิ้งจก การไปหาแมงจิ้งจกใช้เลี่ยมในการขุด ส่วน ภาชนะที่ใช้ใส่ คือ ขวดน้ำ หรือตะกร้าที่ชาวบ้านถักสาน ส่วนกระต่ายใช้กับดักและใช้หนังสือตีในการล่า มาเป็นอาหารและแบ่งปันกันระหว่างครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีพืชพันธุ์ธัญญาหารจำนวนมาก ได้แก่ มันนกก มันเทียน การเก็บจะใช้เลี่ยมในการขุดภาชนะที่ใส่คือตะกร้าที่ชาวบ้านนำมาและเมื่อขุดแล้วก็อนุรักษ์ไว้เพื่อให้เป็นประโยชน์ครั้งต่อไปโดยการใช้ดินกลบรากของมันเพื่อให้มันได้เจริญเติบโตต่อไปและยังมีพืชอีกหลายชนิด เช่น หน่อไม้ ผักต้ว การเก็บก็จะใช้มีดหรือเลี่ยมในการตัดภาชนะที่ใส่คือตะกร้าและยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิด เช่น หวานไฟ ส้มโอมง ถือได้ว่าชุมชนบ้านห้วยหวายในยุคนั้น เป็นชุมชนที่พึ่งพิง พึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ โดยเฉพาะการบอกกล่าวของผู้อาวุโสในชุมชนได้เล่าว่า “ในอดีตมีป่าหยา มีสัตว์ป่าจำนวนมาก ช้าง ม้า เสือ ไก่ป่า กระต่าย กวาง และวัวป่า จะออกมากินดินโป่งในบริเวณรอบนอกชุมชน ปัจจุบันจะอยู่บริเวณหนองโดนติดกับวัด และคลองห้วยหวาย จะมีวัวป่า วัวบ้าน ประมาณ 40-50 กินดินโป่ง ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งลักษณะดินโป่งจะมีรสชาติเค็มไม่มาก และจะอยู่ไม่ลึกมาก สัตว์ป่าจะชอบกิน และจะมารุมกินเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันไม่หลงเหลือให้เห็น เนื่องจากแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนมีการแผ้วถางพื้นที่ทำการเกษตร สภาพแวดล้อม ทรัพยากรที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน”จากคำบอกเล่าดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาโดยไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จนทำให้เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ที่มีคุณค่าไป ซึ่งดินโป่ง เรียกอีกอย่างหนึ่ง คือ จวนดิน มีรสเค็มและละเอียดซึ่งเกิดจากร่ธาตุบางชนิด เป็นอาหารของสัตว์ป่าที่กินหญ้าบางชนิด หรือโป่งคือบริเวณพื้นที่ซึ่งมีแร่ธาตุต่าง ๆ มารวมกัน อันเนื่องมาจากฝนตกหนัก และเกิดขบวนการชะล้างนำเอาแร่ธาตุที่จำเป็นของสัตว์ป่าออกจากดินทั่วไปรวมกันยังพื้นที่แห่งหนึ่ง แร่ธาตุเหล่านี้เป็นสิ่งที่สัตว์สัตว์ป่าไม่สามารถหาทดแทนได้จากพืช ซึ่งมีคาร์โบไฮเดรตเป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังนั้นพื้นดินส่วนนี้จึงเป็นแหล่งแร่ธาตุสำหรับสัตว์ป่าซึ่งกินพืชเป็นอาหาร เช่น กวาง เก้ง กระต่าย วัวแดง และช้างป่า เป็นต้น นอกจากนี้ โป่งยังเป็นแหล่งอาหารที่สัตว์ลงมากิน เพื่อช่วยในกระบวนการย่อยอาหาร อาจจะเป็นดิน หินหรือน้ำเป็นประจำ โดยที่บริเวณเหล่านี้จะมีแร่ธาตุและเกลือแร่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ป่าเป็นปริมาณมาก

ชุมชนบ้านห้วยหวายในยุคการก่อตั้งชุมชนมีสภาพทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมชุมชนมีระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ประกอบไปด้วยป่าใหญ่ ซึ่งป่าเบญจพรรณมีสัตว์ป่ามากมาย มีทั้งตัวเงินตัวทอง ไก่ป่า กระรอก กระแต กระต่าย งูใหญ่ และนก อีกหลายชนิด มีพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ

มากมาย เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักต้ว และพืชต่างๆ สมุนไพรนานาชนิด เช่น ส้มโอมัง หวานไฟ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนสามารถตอบสนองในด้านปัจจัยสี่ได้อย่างสมบูรณ์ สภาพพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางระบบนิเวศมีทั้งที่ราบบริเวณหนองน้ำ คลองน้ำ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ด้านการเกษตรกรรมเลี้ยงครอบครัวด้วยการทำไร่ ทำนา ทำสวน ปลูกพืชต่าง ๆ เช่น ผักชี ถั่ว ข้าวโพด ฟักทอง และอาศัยทรัพยากรจากป่า เช่น อาหารป่า หาของป่ามาแบ่งปันและแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนและนำไม้ในป่ามาทำถ่าน ฟืน สร้างบ้าน จากลักษณะชุมชนในอดีตจะมีระบบพึ่งพาธรรมชาติคนในชุมชนอาศัยความหลากหลายและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตแบบพอเพียง เวลาเจ็บป่วยก็ใช้สมุนไพรป่าและหมอแผนไทยในการรักษาเป็นสังคมแบบเอื้ออาทรแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเน้นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นผลให้ชุมชนบ้านห้วยหวายในยุคก่อตั้งมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์

4.4.2 ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยหวาย วิถีชีวิตของชาวบ้านในสมัยนั้น จึงมีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารจากธรรมชาติ เพราะมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่านานาพันธุ์ แหล่งน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค และความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสงบสุข มีทุนทางธรรมชาติและทุนทางสังคมสูง อันได้แก่ ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความรัก ความเสียสละต่องานส่วนรวม ความมีจิตใจที่เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ อันเป็นสังคมแบบพอเพียง โดยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สังคมบ้านห้วยหวายพัฒนาในยุคหนึ่งจึงเป็นสังคมแบบพอเพียง ที่มีการพัฒนาคนมาจากข้างในจิตใจ และเป็นสังคมแบบไม่แก่งแย่งแข่งขัน ไม่เห็นแก่ตัว และเป็นสังคมที่มีความสงบสุข การปกครองในสมัยนั้นมีผู้นำ คือผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้าน และเป็นผู้นำที่ชาวบ้านไว้วางใจ มีวัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ มีการทำบุญทำทานเป็นกิจวัตร

ในปี พ.ศ.2515 เป็นต้นมา เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด แต่ก่อนในบ้านห้วยหวายมีป่าหนาแน่น เริ่มมีประชาชนอพยพมาอยู่อาศัยมากขึ้น เริ่มมีการจับจองแผ้วถางป่าให้กลายเป็นพื้นที่ไร่นา จนทำให้ป่าลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ เริ่มมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากยังชีพ กลายเป็น การผลิตเพื่อขาย และที่สำคัญมีการนำปุ๋ยเคมีมาใช้ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ในระยะแรกใช้เฉพาะในไร่ปอ ไร่ถั่วลิสง เป็นต้น ซึ่งในระยะแรกมีการนำปุ๋ยเคมีเข้าในชุมชนชาวบ้านนิยมใช้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากใช้แล้วสภาพดินดี ทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม เมื่อใช้เป็นเวลานาน สภาพดินที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับแข็งกระด้าง ดินเค็ม พืชไม่เจริญเติบโต นอกจากนี้คนในชุมชนเริ่มนำยากำจัดวัชพืชมารดัดพันตามไร่ นาของตนเอง ทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป สารเคมีปนเปื้อนในน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค ในที่สุดทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามมาจากการบอกเล่าของคนในชุมชน พบว่า ในช่วงการฉีดพ่นสารเคมี ประชาชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงเกิดโรคภูมิแพ้ เป็นไข้หวัด เป็นต้น มลภาวะทางอากาศเป็นพิษ บริเวณพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านในอดีต คือ

ถูกประชาชนจับจองทำการเกษตร จนหมด อาชีพหลักในช่วงยุคนี้ ส่วนใหญ่ ทำนา ทำไร่ ได้แก่ ปลุกมัน ข้าวโพด อาชีพรองได้แก่ เลี้ยงสัตว์ รับจ้างในภาคเกษตรในชุมชน และเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม มีการบุกเบิกตัดไม้ทำลายป่า

ในปี พ.ศ. 2530 เริ่มมีไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน สังคมชนบทที่เคยเป็นอยู่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านมีความสะดวกสบายมากขึ้น มีเครื่องใช้ไฟฟ้า มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นพัดลม ตู้เย็น ทีวี หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เป็นต้น เงินจึงมีบทบาทมากขึ้น เพราะเครื่องอำนวยความสะดวกทั้งหลายต้องจ่ายเงินซื้อมา และเป็นความเจริญทางวัตถุ ที่มีผลต่อด้านจิตใจ ประกอบกับความ เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นส่งผลต่อสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีการทำลายทรัพยากรป่าไม้ โดยการตัด โคน ถาง บุกรุก เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้น ประกอบกับมีโครงการพัฒนาชุดลอกพื้นที่สาธารณะหนองโดน ทำให้สามารถเก็บน้ำได้ตลอดปี และมีสภาพพื้นที่ป่าจำนวน 100 กว่าไร่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2542 ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา หมู่ 15 ได้แยกออกจากบ้านห้วยหวาย และได้มีการแบ่งเขตปกครองกัน จึงเหลือป่าชุมชน จำนวน 3 ไร่ เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะ และเป็นแหล่งอาหารของชุมชนในการเก็บหา ได้แก่ หาเห็ด กล้วยป่า เก็บผัก ผลไม้ป่า เป็นต้น ซึ่งมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้แก่ การนำวัตถุดิบจากป่ามาใช้ประโยชน์ด้านปัจจัยสี่ ได้แก่ การนำเห็ด ผัก ผลไม้ป่า หรือสิ่งที่ได้ จากป่ามาเป็นอาหาร ยาสมุนไพร นำไม้มาก่อสร้างบ้านเรือน ฟืน และใช้เส้นใยจากเปลือกไม้ ผล หรือ เถาวัลย์มาถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่

1. เก็บเห็ด เดือน มกราคม-เมษายน จะนำไม้แห้งภายในป่า เพื่อนำมาทำเห็ด หรือ เพื่อเอามาเผาถ่าน จึงทำให้ป่าไม้ได้ถูกทำลาย เนื่องจากการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนเน้นการใช้ไม้แห้งมาทำเห็ด โดยไม่มีการตัดโค่นต้นไม้ขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ จึงทำให้ป่าทั้ง 3 ไร่ ยังอุดมสมบูรณ์ เป็นอย่างมาก

2. กล้วยป่า เดือน กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ชาวบ้านที่ทำงานบ้านเสร็จก็จะมีการออกจากบ้านเพื่อไปทำการกล้วยป่าเพื่อมาเป็นอาหารหรือนำไปจำหน่าย เช่น กระรอก กระแต นก โดยใช้อุปกรณ์ในการกล้วยคือ หนังสือตี และ ปืน หรือ ตาข่ายเพื่อดักจับสัตว์ต่างๆ ในป่าชุมชน ปัจจุบันสภาพพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติภายในป่าชุมชนลดน้อยลง ส่งผลต่อจำนวนสัตว์ป่าลดลงตามไปด้วย

3. เก็บเห็ด เดือน พฤษภาคม-พฤศจิกายน ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บหาเห็ดภายในป่า อุปกรณ์ในการเก็บเห็ด คือ ตะกร้า และ เสียม เป็นต้น เห็ดที่เก็บได้ส่วนใหญ่ ได้แก่ เห็ดหน้าแหล เห็ดไค เห็ดโคลน เห็ดน้ำหมาก เห็ดระโงก เห็ดหน้าแร่ เป็นต้น ปัจจุบันชาวบ้านแวะเวียนเข้าไปเก็บเห็ด เพื่อนำมาประกอบอาหารภายในครัวเรือน

4.4.3 คลองลำห้วยห้วย เป็นคลองที่มีเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งน้ำที่คอยหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาที่ได้ใช้ทั้งอุปโภคบริโภค เนื่องจากในอดีตการใช้สารเคมียังไม่มากนัก จึงทำให้แหล่งน้ำสะอาด ชาวบ้านนำไปดื่มกินได้ ปัจจุบันการใช้น้ำเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ส่วนใหญ่เน้นการใช้เพื่อการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน หารปลา เป็นต้น ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ล้อมรอบไปด้วยแหล่งน้ำ เช่น หนอง โดอน คลองห้วยห้วย เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาอย่างดี เช่น หากุ้ง หอย ปู ปลา มาประกอบอาหารภายในครัวเรือน เป็นต้น

4.4.4 หนองโดน ในอดีตหนองโดนก่อนจะมีการขุดลอกให้เห็นเป็นสระน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ในปัจจุบัน เป็นแหล่งน้ำที่คอยหล่อเลี้ยงคนในชุมชน สาเหตุที่เรียกว่า “หนองโดน” เพราะว่าเวลาขุดน้ำ ตำนาน ต้องใช้ระยะเวลานานกว่าน้ำจะออกมาให้คนในชุมชนได้อุปโภคบริโภค ภาษาถิ่นจึงเรียกว่า “โดน” คือ “นาน” ก่อนที่สระน้ำสาธารณะบ้านห้วยห้วยพัฒนาจะได้รับการขุดลอกให้เป็นสระน้ำขนาดใหญ่สระเดียว ดังที่ปรากฏในปัจจุบันนั้น บริเวณดังกล่าว ประกอบไปด้วย สระน้ำ 4 สระ คือ

1. สระหนองโดน หรือสระพ่วงค์ (อยู่ฝั่งติดกับวัด) สาเหตุที่เรียกว่า สระพ่วงค์ ปรากฏข้อมูลว่า ก่อนหน้านั้น บริเวณดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่มีเจ้าของครอบครอง พ่วงค์และคณะ ได้ร่วมกันบริจาคเงิน เพื่อขอซื้อพื้นที่สระหนองโดนให้เป็นพื้นที่สาธารณะ

2. สระศีกฤทธิ (อยู่ตรงกลาง) สระศีกฤทธิ ถูกเรียกชื่อตามชื่อของนายกรัชมุนตรีในขณะนั้น ซึ่งมีโครงการ และเงินงบประมาณมอบให้แต่ละหมู่บ้าน นำไปขุดสระเพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค สาธารณะ โดยใช้แรงงานชาวบ้าน และให้เงินตอบแทนในการขุด ซึ่งมีการกำหนดขนาดของพื้นที่ที่จะขุด และราคาค่าจ้าง คือ ความกว้าง 1 เมตร ความยาว 1 เมตร และความลึก 50 เซนติเมตร จะได้รับค่าจ้าง 20 บาท ชาวบ้านคนใดสามารถขุดได้ลึก กว้าง ยาว เท่าใด ก็จะได้รับค่าจ้างตามที่ตนเองขุดได้นั้น

3. สระต้นแต้ (มะค่าแต้) (อยู่ฝั่งติดกับศาลปู่ตา) และมีต้นแต้ขนาดใหญ่เป็นสัญลักษณ์ให้เห็นชัดเจน

4. สระต้นเกด (อยู่ตรงกลาง เยื้องขึ้นไปด้านทิศเหนือ) เป็นสระที่มีตาน้ำ ดังนั้น น้ำจึงสะอาดและใส ในอดีต ชาวบ้านใช้น้ำจากสระต้นเกดสำหรับดื่ม (นางสำราญ เจริญรัมย์ : สัมภาษณ์)

4.5 สถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา พบว่า ปัจจุบันชุมชนกำลังเผชิญปัญหาในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การท่องเที่ยว 3 ประการ ได้แก่ 1. ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยว 2.

ชุมชนขาดการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว 3. ขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ข้อมูลในวงกว้าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.5.1 ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยว ชุมชนพบว่า ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการยกระดับ พัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนคุ้นเคยกับการทำเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวน ไม่มีความรู้ที่จะพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนไปสู่การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเรื่องไกลตัว เพราะการท่องเที่ยวชุมชนมองว่าเป็นการที่จะมีพื้นที่ ธรรมชาติ แหล่งประวัติศาสตร์ ที่มีความงดงามทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2561 ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้รับการคัดเลือก 1 ใน 6 หมู่บ้านของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ ให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ซึ่งสาเหตุที่ได้รับการคัดเลือก คือ ชุมชนบ้านห้วยหวายมีทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน มีการรวมกลุ่มทอผ้า สีนดินแดง ผ้าหางกระรอก และมีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน มีร้านค้าสวัสดิการ เป็นต้น จึงทำให้สำนักงานพัฒนาชุมชนมองเห็นถึงศักยภาพ เพราะหลักการของโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีนั้นต้องการดึงผู้ซื้อสินค้าลงไปสู่ชุมชน พร้อมทั้งชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชน เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ ซึ่งการคัดเลือกหมู่บ้านท่องเที่ยวนั้นไม่ได้มาจากการต้องการของชุมชน เป็นเพียงโครงการที่ทำตามนโยบายรัฐบาลที่จะให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ส่งเสริมให้นาวิถีชีวิตของชุมชนให้กลายเป็นการท่องเที่ยว จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนแล้วว่า “การคัดเลือกเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวนั้น ชุมชนไม่รู้ ไม่ทราบเลยว่า สาเหตุที่เลือกชุมชนเรามากจากอะไร การท่องเที่ยวเป็นเรื่องไกลตัวเรามาก เพราะเราไม่มีพื้นที่แหล่งอะไรที่น่าสนใจ มีเพียงไร่นา แหล่งน้ำ การทำมาหาเลี้ยงชีพ และสิ่งเหล่านี้ไม่ได้สวยงามอะไร ดูที่ไหนก็ได้ ถ้าจะทำการท่องเที่ยวเหมือนเริ่มการพัฒนาจากศูนย์ แม้มีโครงการเข้ามาในชุมชน แล้วก็มอบกรมพัฒนาความรู้ พัฒนาผลิตภัณฑ์ เมนูอาหารโฮมสเตย์ แล้วก็ทำการเปิดหมู่บ้านเพื่อให้คนได้รับรู้มากขึ้น แต่หลังจากการเปิดหมู่บ้านก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่มีคนมาเที่ยวเช่นเดิม ชุมชนก็ยังเป็นเหมือนเดิม ไม่เห็นมีอะไรแตกต่างจากเดิม สินค้าเมนูอาหาร สิ่งของที่อบรมก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร เพราะโครงการไม่ได้ต่อเนื่องปัจจุบันก็สิ้นสุดแล้ว” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีแม้มีหลักการที่ดี เน้นการสร้างงาน สร้างอาชีพ กระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น โดยใช้งบประมาณหมู่บ้านละ 2,400,000 บาท แต่ผลลัพธ์ที่ได้ไม่เกิดการสร้างงานสร้างรายได้อย่างแท้จริง กลับก่อปัญหาและความคาดหวังของชุมชนที่จะรอการพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างจริงจัง จากการบอกเล่าของคนในชุมชนเล่าว่า “แม้จะมีงบประมาณในการพัฒนาเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เงิน 2,400,000 บาท ชุมชนไม่ได้รับรู้ด้วยว่ามีค่าใช้จ่ายอย่างไรบ้าง เห็นเพียงมีการจ้างผู้รับเหมาปรับภูมิทัศน์ แต่คนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมอะไร มีเพียงผู้รับเหมาทำเพียงอย่างเดียว ที่สำคัญไม่ได้ตรงตามความต้องการของชุมชนด้วยซ้ำ บอกให้ปรับโน้นนี่นั่นก็ไม่ยอมทำตาม เหมือนทำให้เสร็จ ๆ แต่ไม่ได้

สะท้อนคุณภาพอะไร โตะ ม้านั่งไม้ไผ่ กระท่อม ปัจจุบันได้ชำรุดพังเกือบหมดแล้ว” จากคำพูดดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการขับเคลื่อนงานโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ที่ก่อให้เกิดปัญหา เพราะการพัฒนาไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชุมชน นำซ้ำมีการใช้จ่ายงบประมาณดำเนินโครงการเป็นเงินจำนวนมาก แต่ผลลัพธ์ไม่ได้คุ้มค่าต่อการลงทุน ไม่ได้ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ ปัจจุบันโครงการได้สิ้นสุดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงเป็นการตอกย้ำให้เห็นความต่อเนื่องในการพัฒนา เพราะการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้บรรลุเป้าหมาย ประสบผลสำเร็จได้นั้น สิ่งสำคัญต้องมีการทำอย่างต่อเนื่องให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรม คอย ๆ ปรับเปลี่ยนวิธีคิด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ปัจจุบันคนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนายังคงมีวิถีชีวิตแบบเดิม แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นคือ ภาระในการดูแลรักษาสิ่งปลูกสร้างที่เกิดจากโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี คือ การดูแลรดน้ำต้นไม้ที่เกิดจากการปรับปรุงภูมิทัศน์ และอุปกรณ์บางอย่างก็เริ่มชำรุดเสียหายไปบ้าง

ดังนั้น การจะพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการของชุมชน ไม่ใช่เป็นการคิดพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐเพียงส่วนเดียว นอกจากนี้สร้างความรู้ความเข้าใจบนรากฐานทางวัฒนธรรม ให้เกิดการเรียนรู้ ปรับตัว ปรับเปลี่ยนมุมมอง กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง การพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

4.5.2 ชุมชนขาดการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว พบว่า โครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีได้เกิดการสร้างแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน 7 แหล่งได้แก่ 1. วัดบ้านห้วยหวายพัฒนา 2. ป่าชุมชน 3. พื้นที่ดำน้ำกิน 4. ศาลปู่ตาหลวงอุดม 5. การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม 6. ลำห้วยหวาย 7. เกษตรผสมผสานบ้านนายสำอองค์ เป็น 7 แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเดินสำรวจ พบว่า ทั้ง 7 พื้นที่ท่องเที่ยวยังไม่มีอะไรที่น่าสนใจยังเป็นการนำเสนอข้อมูล สถานที่แบบดั้งเดิม ไม่ได้มีการปรับแต่งให้มีความสวยงามทันสมัย มีเพียงบางส่วนที่ปรับปรุงเท่านั้น มีรายละเอียดดังนี้

4.5.2.1 วัดบ้านห้วยหวายพัฒนา พบว่า เป็นเพียงการไหว้พระของนักท่องเที่ยว ไม่ได้นำเสนอเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด และเชื่อมโยงข้อมูลทางโบราณสถานที่น่าสนใจควรค่าต่อการเที่ยวชมและศึกษาหาความรู้สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจเกี่ยวกับการไหว้พระ

4.5.2.2 ป่าชุมชน พบว่า พื้นที่สภาพป่าชุมชนยังไม่ได้มีการปรับปรุงให้สวยงาม มีเพียงติดป้ายว่า “แหล่งอาหารของชุมชน” เท่านั้น ชุมชนและโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต้องสร้างมิติใหม่ของการเรียนรู้ป่าชุมชน เช่น แบ่งพื้นที่ไว้แนะนำให้นักท่องเที่ยวชมเป็นจุดต่าง ๆ เช่น จุดสมุนไพรพื้นบ้าน จุดต้นไม้นานาชนิด จุดพื้นที่เพาะเห็ดป่า เป็นต้น พร้อมทั้งมีข้อมูลเรื่องราวที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการใช้ประโยชน์จากป่า เพราะการท่องเที่ยวต้องสร้างจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ เพื่อจะทำให้บอกต่อกับคนอื่นอีกด้วย

4.5.2.3 พื้นที่ดำนํ้ากิน เป็นการนำเสนอถึงเรื่องราววิถีชีวิตของผู้คนในอดีตของชุมชนบ้านห้วยห้วยย้อนกลับไปประมาณ 50 กว่าปี ชุมชนยังมีการ “ดำนํ้ากิน” แต่พื้นที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้ชมยังไม่ประทับใจ มีเพียงการขุดหลุม 2 หลุม แล้วติดป้าย พร้อมมีการสาธิตการดำนํ้ากินให้นักท่องเที่ยวชม แม้พื้นที่ดำนํ้ากิน จะสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมก็ตาม แต่สภาพพื้นที่ท่องเที่ยวไม่ได้ปรับปรุงให้สวยงามน่าสนใจ ซึ่งการท่องเที่ยวชุมชนแม้จะเป็นวิถีแบบดั้งเดิมก็ตาม แต่ต้องมีการเสริมแต่งพื้นที่ให้สวยงามเหมาะแก่การถ่ายภาพสำหรับนักท่องเที่ยว เพราะมีงบประมาณสนับสนุนจากโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เป็นค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงภูมิทัศน์ จำนวน 400,000 บาท แต่กลับไม่ได้สร้างคุณค่าต่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความสวยงามควรค่าแก่การเที่ยวชม

ภาพที่ 4.3 พื้นที่ดำนํ้ากิน

4.5.2.4 ศาลปู่ตาหลวงอุดม พบว่า ยังขาดการปรับปรุงพื้นที่ให้มีความเหมาะสม สะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เช่น การทำป้ายประวัติความเป็นมาของศาลปู่ตาหลวงอุดม พื้นที่จุดรูปเทียน พร้อมทั้งภาพที่สะท้อนถึงเรื่องราวของผู้คนที่มากราบไหว้ขอสักการะ การนำเสนอข้อมูลการแก้บน “จ้างหนังแก้บน” เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อมูลที่สำคัญต่อการสร้างจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ เพราะศาลปู่ตาบ้านห้วยห้วยพัฒนามีคนในชุมชนและนอกชุมชนมาบนบานศาลกล่าวพร้อมทั้งมีพิธีกรรมแก้บนอยู่เป็นประจำโดยการ “จ้างหนังกลางแปลง รดแห่ หมอลำ เป็นต้น” จึงนับได้ว่า ศาลปู่ตาหลวงอุดม เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่สำคัญในการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวชุมชน

4.5.2.5 การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม พบว่า พื้นที่จุดท่องเที่ยวปลูกหม่อนเลี้ยงไหมยังไม่มีความเป็นระบบ ขาดข้อมูลในการนำเสนออธิบายถึงความเป็นมาของการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าของผู้คนในอดีต การสร้างลายผ้าไหม ขั้นตอนวิธีการทอผ้าไหม คุณค่าของผ้าไหม ซึ่งยังขาดการนำเสนอข้อมูลที่เป็นป้ายและผ่านตัวบุคคลที่เล่าถึงความสำคัญของผ้าไหมพร้อมทั้งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน จึงทำให้ข้อมูลนำเสนอเรื่องราวยังไม่เอกภาพ เพราะแต่ละคนเล่าข้อมูลไม่เหมือนกัน ที่สำคัญไม่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นจุดศูนย์รวม มีเพียงการไปดูคนที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นประจำเท่านั้น ดังนั้นการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวต้องสะดวก มีคุณค่า สะท้อนเอกลักษณ์สวยงามแต่เรียบง่าย ชุมชนควรมีการสร้างเป็นจุดศูนย์รวม พร้อมทั้งให้ดูแต่ละครัวเรือนที่ทำการทอผ้าไหม เพื่อความสะดวกและง่ายของนักท่องเที่ยว

4.5.2.6 ลำห้วยห้วย พบว่า เป็นพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามน่าสนใจ ชุมชนได้ร่วมกันสร้างสะพานเชื่อมลงไปลำห้วยห้วย โดยใช้งบประมาณจากกองทุนหมู่บ้านจำนวน 70,000 บาท และชุมชนบางส่วนบริจาคไม้ เสา มาช่วยกันสร้างกระโจมในน้ำ นับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากความสามัคคีของคนในชุมชน แต่ทั้งนี้ยังขาดการนำเสนอข้อมูลให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมบรรยากาศที่สวยงามลำห้วยห้วย จึงเป็นข้อจำกัดที่ต้องพัฒนาต่อยอด พร้อมทั้งเพิ่มกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยวในลำห้วยห้วย เช่น กิจกรรมตกปลา ประกอบอาหารกินเอง ปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น

4.5.2.7 เกษตรผสมผสานบ้านนายสำออง ชมชื่น พบว่า เป็นพื้นที่ที่อยู่ไกลจากชุมชน สภาพถนนไม่สะดวกต่อการเดินทาง นอกจากนี้ยังไม่มีข้อมูลในการนำเสนอพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการทำเกษตรผสมผสาน การปรับสภาพดิน การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การขายพืชผลทางการเกษตร อีกทั้งบุคลิกของเจ้าของพื้นที่นำเสนอข้อมูลไม่เก่ง ขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ จึงทำให้ไม่สามารถนำเสนอพื้นที่เกษตรผสมผสานของตนเองได้ จึงจำเป็นต้องหาคน หรือ ต้องฝึกทักษะในการนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อจะได้นำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้

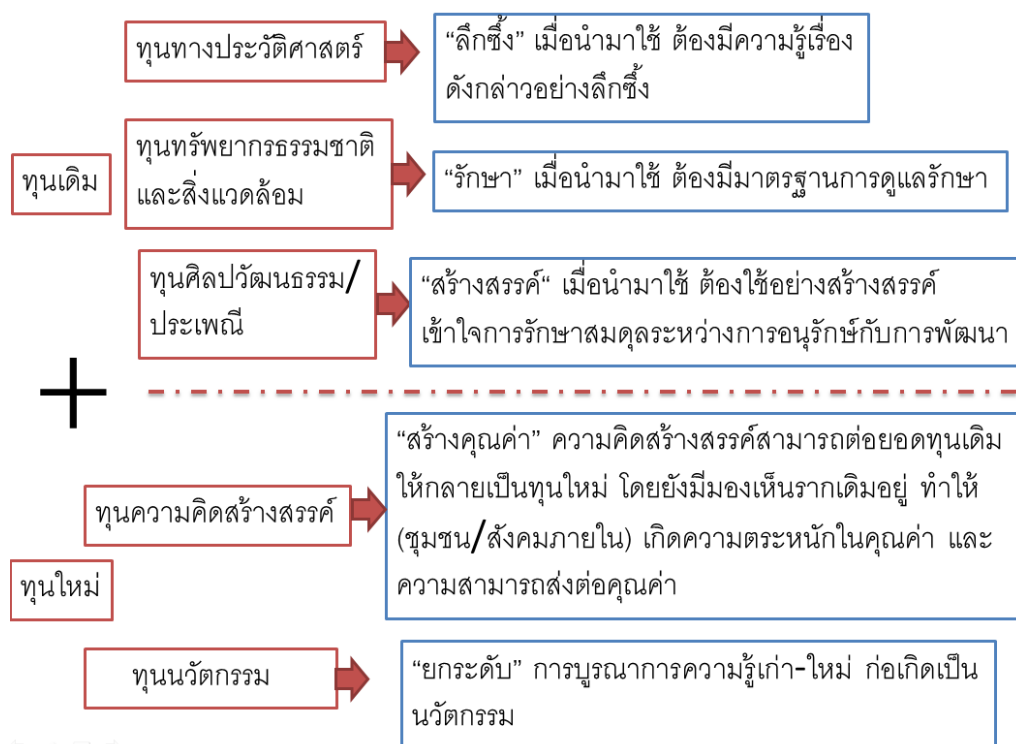
4.5.3 ขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนยังขาดทักษะในการสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวได้รับทราบ ขณะเดียวกันพื้นที่ของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาไม่ได้ติดกับเส้นทางหลัก ไม่มีป้ายบอกทางให้นักท่องเที่ยว จึงเป็นจุดอ่อนที่สำคัญในการสร้างการรับรู้ให้นักท่องเที่ยว เพราะการจะให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวนั้นต้องสร้างการรับรู้ผ่านการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับ เฟสบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพด้านการเป็นนักสื่อสารให้กับคนในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ต้องให้ชุมชนได้รู้จักการใช้เครื่องมือสื่อสารเป็น การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น การถ่ายภาพโพสลงในเฟสบุ๊ก ส่งต่อไลน์ นำภาพลงเพจ เป็นต้น ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์พื้นที่ท่องเที่ยวโดยไม่ต้องมีค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีพื้นที่ใกล้เคียงกับบ้านพ้อผาย สร้อยสระกลาง ปรากฏชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ

เอกชน ประชาชน บุคคลที่สำคัญทำเกษตรผสมผสาน มาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก แต่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชุมชนได้ เพราะไม่มีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มคนดังกล่าวได้รับรู้ จากการบอกเล่าของคนในชุมชนเล่าว่า “แม้คนในหมู่บ้านใกล้เคียงที่ขับรถผ่านไปมายังไม่ทราบเลยว่าบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เพราะขาดการประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้ของคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการประชาสัมพันธ์มีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน การประชาสัมพันธ์ที่ดีและตรงตามกลุ่มเป้าหมาย และทุกคนเข้าถึงได้ คือ เฟสบุ๊ก ส่งต่อไลน์ นำภาพลงเพจ เป็นต้น

ดังนั้นการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ทบทวนตนเองผ่านการเก็บข้อมูลข้อมูล สถานการณ์ปัญหา ข้อจำกัด ศักยภาพของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลสู่การพัฒนา เพราะการพัฒนาชุมชนให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวขึ้นต้องเกิดการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป สอดแทรกความรู้ กระตุ้น ส่งเสริม ผลักดันผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นทั้งด้านนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และพฤติกรรมของกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน พร้อมทั้งวิเคราะห์องค์ความรู้ศักยภาพ ข้อจำกัดของตนเอง ทั้งประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาของชุมชน ความรู้ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลมา ร้อยเรียง ปรับเปลี่ยนให้ทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต จะสังเกตเห็นได้ว่ากลยุทธ์การโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าและบริการตามโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต จะมีวิธีการที่หลากหลายในการนำเสนอ เพื่อให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญกับการสร้างความรู้ เทคนิค วิธีการไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ การวิจัยจึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์สถานการณ์ภาพใหญ่ ภาพย่อย ตั้งคำถาม แสวงหาคำตอบแบบมีส่วนร่วมบนพื้นฐานประสบการณ์จากปฏิบัติ การสังเกต การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลมาหลอมรวมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะการพัฒนาชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จเปรียบเสมือน การชกมวย ต้องมีการวางแผน ศึกษาวิธีการชกของคู่ต่อสู้จาก เทป หรือ เข้าไปดูการชกนำข้อมูลมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการชกให้ชนะ โดยมี พี่เลี้ยง หัวหน้าค่าย เพื่อนนักมวย ช่วยกันวางแผนในการชก ฉะนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เรียนรู้เพื่อการปลดปล่อย แทนการครอบงำ สร้างการมีส่วนร่วมแทนการบังคับ ใช้ความรู้แทนการเลียนแบบบนพื้นฐาน “ใช้เงินน้อย คุ่มค่า ตรงตามความต้องการของชุมชน”

4.6 ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ทำให้คณะวิทยากร ชาวบ้าน นักพัฒนาชุมชน ได้วิเคราะห์ แผนปฏิบัติเพื่อยกระดับองค์ความรู้วิถีวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 โดยคลอบคลุมคำว่า “ทุน” คือ การสร้างรายได้ ผสมผสานกับคำว่า “วัฒนธรรม” คือ ความดี ความงามของท้องถิ่น เมื่อนำมาใช้ร่วมกันเกิดครอบคลุมไปถึง ด้านสังคม ด้านทรัพยากร และด้านเศรษฐกิจ การวางแผนปฏิบัติการดังกล่าวจึงอยู่บนพื้นฐานของคำว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” ผลจากการจัดเวทีเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการคิดวิเคราะห์ การยกระดับองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาสู่การใช้ประโยชน์ แล้วนำมาตั้งประเด็นการชวนคิด ชวนคุย กระตุ้นให้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าวิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน เปรียบเสมือนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ค้นพบสัจธรรมความจริงที่มีอยู่ในโลกและนำองค์ความรู้การ ค้นพบมาเผยแผ่ถ่ายทอดให้กับพุทธบริษัท จนเกิดเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ตามหลัก อิทัปปัจจย ตา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้จึงเกิด สิ่งนี้จึงเกิด ทุกสิ่งมีเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นทั้งสิ้น (พุทธทาส ภิกขุ,2515) ฉะนั้น ยกระดับชุมชนสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน คณะวิทยากร จึงจำเป็นต้อง ค้นหาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งหาความสัมพันธ์ ค้นหาเหตุและ ปัจจัยที่จะยกระดับองค์ความรู้ของชุมชนบนพื้นฐาน องค์ความรู้เดิม เติมความรู้ใหม่ (ความรู้ชุมชน ผสมผสานความรู้สร้างสรรค์) ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทย เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง และสังคม

ภาพที่ 4.4 การผสมผสานองค์ความรู้เดิมกับองค์ความรู้ใหม่

ที่มา : ดัดแปลงจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2561 : 23)

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจร่วมกับชุมชน และพื้นที่เป้าหมายโดยเน้นการเรียนรู้และพัฒนา (Learning and Development) ไม่ใช่ การคัดลอกแล้วพัฒนา (Copy and Development) เพราะการจะพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน ต้องใช้ความรู้ นำการพัฒนา เพื่อเป็นการสร้างปัญญาให้กับคนในพื้นที่บนการตอบคำถาม 4 ประเด็น คือ 1. ความรู้ที่นำมาแก้ไขสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร 2. การพัฒนาต้องสร้างการรับรู้ มีเหตุผลเชิงวิชาการมารองรับหรือไม่ อย่างไร 3. ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองหรือไม่ อย่างไร 4. ผลการพัฒนาได้สร้างความตระหนัก และนำไปสู่ความยั่งยืนในชุมชนหรือไม่อย่างไร ซึ่งคำถามทั้ง 4 ประเด็นนี้ทำให้คณะผู้วิจัยตั้งคำถามให้ชุมชนได้ค้นหาคำตอบ ตรวจสอบ วิเคราะห์ ประมวล สู่การศักยภาพทางวัฒนธรรมภายในชุมชน ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่วิเคราะห์ศักยภาพทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยนำข้อมูลที่ได้ทำการเก็บรวมทั้งหมด เพื่อค้นหาคำตอบความรู้ที่สำคัญในการยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน นำเสนอจุดเด่น ค้นหาจุดด้อย อัตลักษณ์ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาบนพื้นฐานโจทย์คำถามว่า “ชุมชนจะนำเสนอข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง มีกิจกรรมการแสดงอะไรบ้าง จะพัฒนาเมนูอาหารอะไร เมนูอาหารเป็นอาหารที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไรบ้าง จะจัดการที่พักอย่างไร จะมีแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างไรบ้าง จะมีรถนำเที่ยวชุมชนอย่างไร จะมีสินค้าและบริการอะไรบ้าง จะมีการจัดโปรแกรมสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างไร”

ภาพที่ 4.5 การวิเคราะห์แผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาชุมชน

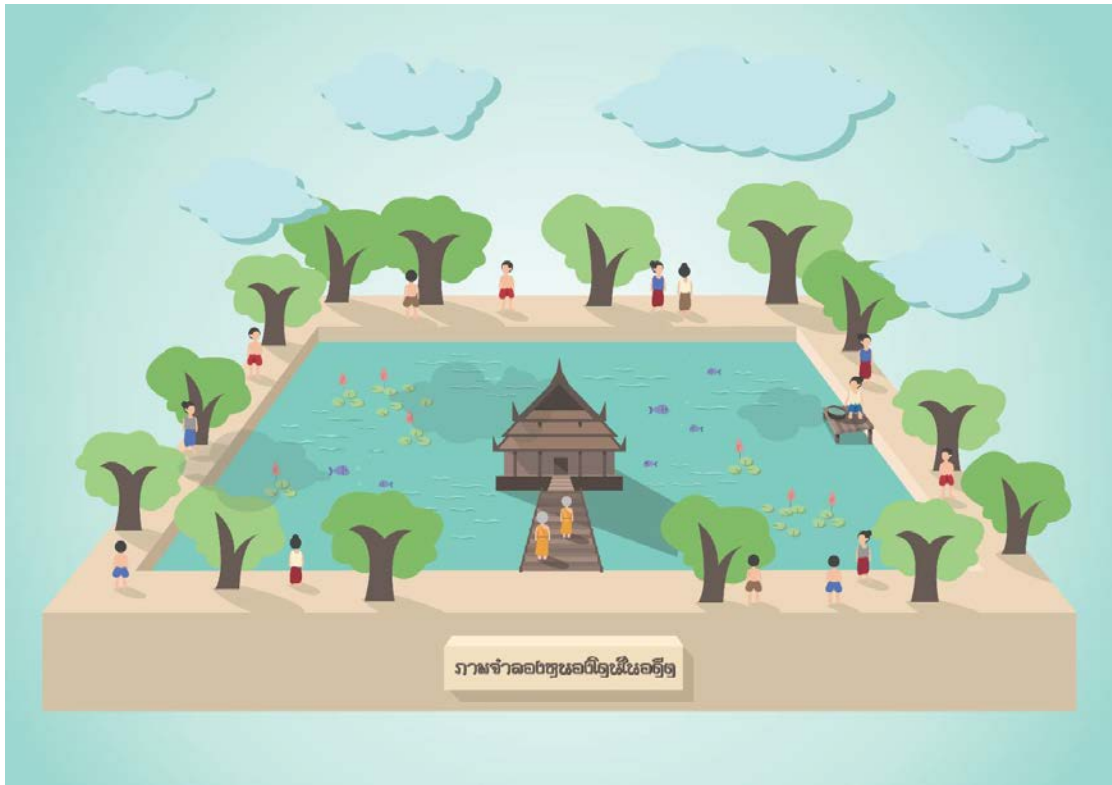
การตั้งคำถามดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนได้เกิดการถกเถียงระดมสมองเกี่ยวกับการค้นหาตัวตน วิถีวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว สินค้า อาหาร ที่พัก กิจกรรมการแสดง การระดมสมองดังกล่าว ก่อนให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายในวิถีชีวิตผ่านการตีความทุนทางวัฒนธรรม เพื่อเชื่อมโยงอดีตและปัจจุบันไปสู่อนาคต ทำให้คนในชุมชนทุกกลุ่มวัยเริ่มหันมาให้ความสำคัญเกี่ยวกับความหมายของทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเพิ่มมากขึ้น เพื่อจะเก็บข้อมูลนำเสนอต่อกักท่องเที่ยวได้ฟัง การจัดเวทีค้นหาอนาคตร่วมกันจึงเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้คนในชุมชนตั้งคำถามเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัฒนธรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นก้าวแรกไปสู่การศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบใหม่ของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ผลจากการระดมสมอง พบว่า ชุมชนมีศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม 7 ประเภท ได้แก่

1. ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน พบว่า ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นสิ่งสำคัญในการยกระดับไปสู่การท่องเที่ยว เพราะข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงมรดกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ภูมิปัญญาดำน้ำกิน พบว่า บุรีรัมย์ดำน้ำกิน เป็นคำพังเพยในอดีตที่แสดงถึงภาวะการขาดแคลนน้ำ ในบริเวณพื้นที่อันเป็นเขตปกครองของจังหวัดบุรีรัมย์ในอดีตและแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของชาวบุรีรัมย์สมัยก่อนที่นำเอาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมาแก้ไขปัญหการขาดแคลนน้ำ กรรมวิธีได้ชื่อว่าเป็นการดำน้ำกินคือการขุดหลุดดินขนาดย่อมขึ้นก่อนและตักเอาโคลนถมในบ่อสระ หรือบึงมาใส่หลุมที่ขุดไว้ แล้วย่ำด้วยเท้าจนเป็นเลน หรือนำมาใส่ครุไม้ไผ่ยาชันแล้วตำด้วยไม้ให้โคลนเลนมีความหนาแน่นสูงขึ้น ปล่อยทิ้งไว้ให้ตกตะกอน น้ำจากโคลนเลนจะปรากฏเป็นน้ำใสอยู่ข้างบน ตักไปใช้บริโภคได้ การแก้ปัญหการขาดแคลนน้ำเป็นปัญหาเฉพาะหน้าลุล่วงไปได้ (ครอบครัวชิดชอบ, 2559 : 19) การดำน้ำกิน ในช่วงเวลาที่สังคมกำลังปรับวิถีชีวิตจากแบบเก่าสู่แบบใหม่ ชาวบุรีรัมย์ยังไม่รู้จักเขียน ไม่รู้จักประปา อาศัยน้ำกินน้ำใช้จากบ่อ สระ บึง หนอง หรือนำน้ำมาใช้โดยใช้ครุหบน้ำจากแหล่งน้ำไปยังบ้าน ซึ่งบางชุมชนอยู่ห่างจากแหล่งน้ำที่ไกลในช่วงระยะเวลาดังกล่าวบางปีแล้งมากไม่สามารถหาน้ำสะอาดได้ ชาวบุรีรัมย์จึงช่วยตัวเองด้วยวิธีดำน้ำกินสำหรับชุมชนที่ขาดแคลนน้ำ จึงมีคำกล่าวติดปากว่า บุรีรัมย์ดำน้ำกิน สำหรับการดำน้ำกินเพื่อแก้ไขปัญหการขาดแคลนน้ำชาวบุรีรัมย์ เริ่มจากขุดดินเป็นหลุมขนาดย่อมขึ้นก่อน หรือนำเอามาใส่ครุไม้ไผ่ แล้วตำด้วยไม้ให้โคลนเลนเป็นเลนมีความหนาแน่นสูงขึ้น ปล่อยทิ้งไว้ให้น้ำจากโคลนเลนซึมออกมาจากตกตะกอน น้ำที่ได้จากโคลนเลนจะมีลักษณะเป็นน้ำใสอยู่ข้างบน ตักไปใช้และต้มบริโภคได้ การแก้ปัญหการขาดแคลนน้ำด้วยวิธีดำน้ำกินจนเป็นคำกล่าวติดปากว่า บุรีรัมย์ดำน้ำกิน ยังอยู่ในความทรงจำและถือเป็นความภาคภูมิใจของชาวบุรีรัมย์ เพราะเป็นคำกล่าวที่แสดงให้เห็นทรหดอดทนต่อความยากลำบากของบรรพบุรุษและความเฉลียวฉลาดในการนำความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้แก้ปัญหการขาดแคลนน้ำ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542 : 200) ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายบรรจง ทรงรัมย์ ผู้ใหญ่บ้านห้วยหวายพัฒนา ได้เล่าว่า "ประมาณ ปี พ.ศ. 2510 สมัยผมเป็นเด็กยังจำได้ว่า มีการดำน้ำกินของคนในชุมชน และจะทำการที่หนองโดน จะมีการขุดเป็นหลุดเล็ก ๆ มีหลายจุด ทั่วหนองโดน ชาวบ้านจะมาดำน้ำ ซึ่งในภาษาท้องถิ่นเรียกว่า "ซ้อมน้ำ" ซึ่งคำว่าซ้อมน้ำน่าจะมาจาก กวน หุบ เหมือนการซ้อมมวย เพื่อให้ใส่น้ำ หรือ ตกตะกอนแล้วนำมาใช้กิน อาบจากที่ผมเคยเห็นและได้ร่วมทำ คือ ชาวบ้านจะขุดหลุม 2 หลุม หลุมแรก ใส่ กรวด หิน ดินเหนียวจะมีรสเปรี้ยวเหมือนสารส้ม ใช้ไม่กวนแล้วทิ้งไว้ น้ำก็จะใส และก็ตักมาเก็บไว้ในหลุมที่ 2 ซึ่งเป็นหลุมที่เก็บน้ำใสพร้อมใช้ ถ้าเป็นยุคปัจจุบันก็คือ "ภูมิปัญญาในการกรอกน้ำกิน" ทำให้น้ำใสสะอาดเพื่อนำไปอุปโภคบริโภค" จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนามีศักยภาพองค์ความรู้ภูมิปัญญาดำน้ำกิน นอกจากนี้ยังมีประชาชนที่เคยผ่านเหตุการณ์ประสบการณน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค จึงได้นำภูมิปัญญาที่ได้รับจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงนับได้ "ภูมิปัญญาดำน้ำกิน" ของชุมชนบ้านห้วยหวายเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญในการยกระดับไปสู่การพัฒนา และในปัจจุบันยังไม่มีพื้นที่หรือแหล่งสาธิตภูมิปัญญาดำน้ำกินให้กับนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และรับชม จึงเป็น

โอกาสและจุดแข็งของชุมชนที่จะสร้างพื้นที่จำลอง หรือ พื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ สานิตภูมิ ปัญญาการดำน้ำก้นให้กับนักท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวต้องดึงดูดศักยภาพ เอกลักษณ์ วิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน

1.2 ประวัติศาสตร์อุโบสถกลางน้ำ พบว่า อดีตหนองโดนก่อนจะมีการขุดรอกให้เห็นเป็นสระน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ในปัจจุบัน เป็นแหล่งน้ำที่ค่อยหล่อเทียวกวคนในชุมชน สาเหตุที่เรียกว่า “หนองโดน” เพราะว่า เวลาขุดน้ำ ดำน้ำ ต้องใช้ระยะเวลานานกว่าน้ำจะออกมาให้คนในชุมชนได้อุปโภคบริโภค ภาษาถิ่นจึงเรียกว่า “โดน” คือ “นาน” ก่อนที่สระน้ำสาธารณะบ้านห้วยหวายพัฒนาจะได้รับการขุดรอกให้เป็นสระน้ำขนาดใหญ่ในปี พ.ศ. 2561 จากโครงการขุดลอกสระน้ำหนองโดน ใช้งบประมาณของกรมชลประทาน หน่วยที่ 8 นครราชสีมา จำนวนเงิน 2,000,000 บาท หนองโดนในอดีตเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชนสำหรับการใช้อุปโภคบริโภคแล้วยังมีอุโบสถไม้กลางน้ำมีสะพานเชื่อมต่อเข้าไปในอุโบสถ เพื่อให้พระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะทุกวันพระ 15 ค่ำ พระสงฆ์จะใช้เป็นพื้นที่สวดพระปาฏิโมกข์ พื้นที่หนองโดนจึงเปรียบเสมือนพื้นที่เชื่อมโยงเรื่องราวความสัมพันธ์คนในชุมชนกับพระพุทธศาสนา ในปี พ.ศ. 2518 ได้มีโครงการขุดลอกหนองโดนจากโครงการ “เงินผัน” ของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งนโยบายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ของโครงการมีอยู่ 3 ประการ คือ 1. เป็นโอกาสของการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรที่อยู่ในภาวะยากจน โดยให้มีการจ้างงานในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเป็นช่วงว่างจากการทำการเกษตร 2. โครงการนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะขจัดปัญหาที่เกิดจากภาวะการท่วมท้นน้ำ เพราะจะเป็นงานที่เกี่ยวกับการจัดทำ และปรับปรุงคูคลองทำนบ ฝ่ายกั้นน้ำ สะพาน ตลอดจนการซ่อมแซมอาคาร สิ่งก่อสร้าง สาธารณประโยชน์ ซึ่งหมายความว่า จะเป็นจุดเริ่มต้นของแนวทางการพัฒนาประเทศในทิศทางที่ถูกต้อง คือเริ่มต้นจากท้องถิ่นขึ้นมา และ 3. โครงการนี้จะเป็นหลักสำคัญที่จะส่งเสริมระบอบการบริหารงานเป็นการปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ อันทำให้ความสำนึกในสิทธิและหน้าที่จะเกิดขึ้นในหมู่ประชาชน (ธารรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2546 : 249) หนองโดนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงได้ถูกขุดลอกจากแรงงานภายในชุมชน เพื่อให้กลายเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำอุปโภคบริโภคของคนในชุมชน พระสงฆ์และคนในชุมชนประชุมปรึกษารื้อถึงแนวทางที่จะรื้อถอนอุโบสถกลางน้ำ จึงได้จัดพิธีกรรมทางตามหลักศาสนา คือ พิธีสวดถอนอุโบสถ ซึ่งอุโบสถที่จะถูกสร้างขึ้นใหม่นั้นต้องทำการทำพิธีสวดถอนยกให้เป็นพุทธาณาจักร โดยจะมีพระสงฆ์สวดมนต์ทำพิธี และเป็นสักขีพยาน ตั้งญัตติและหาหรือลงความเห็นว่าจะยกเว้นเขตอุโบสถเดิมและอนุมัติพื้นที่ใหม่สร้างอุโบสถ กล่าวเป็นภาษาบาลี เรียกว่า กรรมวาจาถอนถอนติจิวรา วิปวาสนและสมานสังวาสสมา ซึ่งเป็นการแจ้งให้ที่ประชุมรับทราบถึงการถอนและการตกลงพื้นที่กำหนดนิมิตให้เป็นโบสถ์โดยสมบูรณ์ ซึ่งอุโบสถหลังกลางน้ำที่ถูกรื้อได้นำมาสร้างใหม่ภายในวัดบ้านห้วยหวายพัฒนา ซึ่งวัดได้ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2493 มีพระพุทธรูปที่สำคัญในอุโบสถ ชื่อว่าพระพุทธรูปชินราช

ภาพที่ 4.6 ภาพจำลองอุโบสถกลางน้ำ ณ หนองโดน

จึงนับได้ว่าชุมชนบ้านห้วยหวายมีประวัติความเป็นมาที่สื่อความหมายผ่านความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับการบำรุงพุทธสถาน โบราณวัตถุให้มีความเจริญงอกงาม ในปี พ.ศ. 2560 โครงการขุดลอกสระน้ำหนองโดน ใช้งบประมาณของกรมชลประทาน หน่วยที่ 8 นครราชสีมา จำนวนเงิน 2,000,000 บาท จนทำให้หนองโดนมีขนาดกว้างใหญ่ และลึก สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้เป็นจำนวนมาก และที่สำคัญสามารถพัฒนาให้กลายเป็นที่พักผ่อน และปรับปรุงภูมิทัศน์ให้กลายเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้อีกด้วย

ภาพที่ 4.7 หนองโดนก่อนปฏิบัติการแก้ปัญหา

2. ศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น พบว่า วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เกิดจากเรียนรู้ ปรับตัวและมีการทำเป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนบ้าน ห้วยหวายพัฒนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ประเพณีบุญคุณลาน พบว่า เมื่อตกเดือนยี่เดือนสองตอนเก็บเกี่ยว เสร็จ ชาวบ้านก็จะขนข้าวที่ยังมีได้เคาะ (นวด) ออกมาจากฟางไปรวมกันไว้ที่ลานเก็บข้าวด้วยความ เชื่อว่า ข้าวเป็นพืชเลี้ยงชีวิตที่มีเทพรักษา นามว่า “เจ้าแม่โกลสพ” ซึ่งเป็นขวัญข้าวที่เลี้ยงมนุษย์ และ การทำบุญคุณลานนี้ก็จะมีการปาวบอกพี่น้องไปร่วมกันทำบุญด้วย การทำบุญ “คุณข้าว” มีพระสวด มนต์เย็น ฉันทะเข้า เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันข้าวเข้าเสร็จก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าว (สีมา อนุรักษ์, 2550 : 226, 237) หรือเรียกตามภาษาพื้นถิ่นว่า บุญกุ่มข้าวใหญ่ การนำข้าวเปลือกมารวมกัน ทำบุญกุ่มข้าวใหญ่ พิธีทำเหมือนกันบุญคุ่ม ต่างแต่สถานที่ที่จะทำบุญเป็นศาลากลางบ้านหรือศาลา โรงธรรม ทุกครัวเรือนหาข้าวเปลือกของตนออกมารวมกัน พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์รับศีลฟัง เทศน์ ชาวบ้านเชื่อว่าการทำบุญกุ่มข้าวใหญ่ได้บุญมาก คือ การทำบุญเสียสละทรัพย์ให้เป็นของ ส่วนร่วม จึงได้มีการสืบทอดเป็นประเพณีของชุมชน ประเพณีบุญคุณลาน ซึ่งมี 2 คำ คือ คุณ หมายถึง ทำให้เพิ่มขึ้นมากขึ้น ส่วนคำว่า “ลาน” คือสถานที่สำหรับนวดข้าว การนำข้าวที่นวดแล้ว

กองขึ้นให้สูง ดังนั้น คุณลาน คือ การทำบุญข้าวเพื่อให้เป็นสิริมงคล เพิ่มพูนอุดมสมบูรณ์ โดยชุมชน บ้านห้วยหวายพัฒนานำข้าวไปรวมกันที่วัด พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล ข้าวทั้งหมดจะ เก็บเป็นกองทุนข้าวให้คนในชุมชนที่มีข้าวไม่เพียงพอได้กู้ยืมไปกิน หรือ คณะกรรมการวัดนำไป จำหน่ายเพื่อนำเงินมาบูรณปฏิสังขรณ์วัด ประเพณีดังกล่าวจึงเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับศาสนา นี่คือ เสน่ห์ของการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม

ภาพที่ 4.8 ประเพณีบุญคุณลานของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

เดือนยี่หรือเดือนสอง นักปราชญ์โบราณอีสานได้จัดการให้มีประเพณีในการทำบุญ ประจำเดือนนี้ คือ บุญคุณลาน โดยท่านได้กล่าวไว้เป็นผญาว่า "เดือนยี่ให้เอาคันหลาวขนขึ้นข้าว โสมลานรวมใหญ่ ม้างแล้วตีฟาดฟุ้งเป็นกุ่มแล้ว ก่อบุญ เหลือจากนั้นให้ขนขึ้นใส่เยียว" ความหมายคือ เดือนสองให้เอาคันหลาวขน (หาบ) ข้าว มารวมที่ลานใหญ่ ยกขึ้นแล้วตีลง เมื่อข้าวรวมเป็นกองแล้ว ให้สร้างกองบุญ เหลือจากนั้นให้ขนเก็บที่ยุ้งข้าวไว้ สถานที่นวดข้าวเรียกว่า "คุณลาน" คนอีสาน สมัยก่อนมีอาชีพทำนาเป็นหลักและต้องการจะทำบุญด้วยการบำเพ็ญทาน ก็ได้จัดให้ลานข้าวเป็น สถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า "บุญคุณลาน" โดยกำหนดเอาเดือนยี่หรือเดือน สองเป็นเวลาทำเพราะมีกำหนดทำเอา ในเดือนยี่นี้เองจึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนยี่" เหตุของ เรื่องนี้มีอยู่ว่าในสมัยของพระกัสปะพุทธเจ้าได้มีขวานาสองพี่น้องทำนาร่วมกันยามเมื่อข้าวเป็นน้ำนม

น้องชายต้องการที่จะทำข้าวมธุปายาสถวายแด่พระสงฆ์ มีพระกัสสปะพุทธเจ้าเป็นประธาน ชวนพี่ชาย แต่พี่ชายไม่เห็นด้วยจึงได้ทำการแบ่งนาคันคนละครึ่งพอได้กรรมสิทธิ์ในที่นาแล้วก็เอาข้าวในนาของตนทำบุญถึง 9 ครั้ง คือ ในเวลาที่ข้าวเป็นน้ำนม 1 ในเวลาข้าวเป็นข้าวเม่า 1 ในเวลาเก็บเกี่ยวข้าว 1 ในเวลาที่จักตอกมัดข้าว 1 ในเวลาที่มัดข้าวเป็นพ่อน 1 ในเวลาที่กองข้าวไว้ในลาน 1 ในเวลาที่เป็นลอม 1 ในเวลาที่นวดข้าว 1 ในเวลาที่ขนข้าวใส่ยุ้งฉาง 1 ในเวลาถวายทานทุก ๆ ครั้งน้องชายตั้งความปรารถนาการบรรลุเป็นอรหันตสาวกเป็นองค์แรกในสมัยสมณโคตมพุทธเจ้า ครั้นมาถึงศาสนาของพระพุทธโคตม น้องชายได้มาเกิดเป็นพราหมณ์ชื่อว่า "โกณฑัญญะ" แล้วได้ออกบวชเป็นพุทธสาวก และได้บรรลุพระอรหันต์เป็นองค์แรก รวมทั้งได้รับเอตทัคคะคือ เป็นผู้เลิศในรัตตัญญู

ส่วนพี่ชายได้ถวายข้าวเพียงครั้งเดียวคือในเวลาที่ทำนาแล้ว และได้ตั้งอธินาว่าขอให้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลครั้งมาถึงศาสนาพระพุทธโคตมได้มาเกิดเป็น สุภททปริพพาชกแล้วได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในเวลาที่พระองค์จวนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้เข้าทูลถามความสงสัย พอเวลาฟังเทศน์จบลงได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี เป็นพระอริยะสาวกองค์สุดท้าย ในขณะที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนมอยู่ การถวายข้าวเป็นทานถือได้ว่าเป็นกาลทานชนิดหนึ่งและเป็นการทำบุญที่มีอนานิสงส์มากดังที่ได้กล่าวแล้ว นักปราชญ์โบราณอีสานจึงได้ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมาจนถึงปัจจุบัน (สุชี ศรีมาตรย์ (พระ), 2553 : 21-22)

2.2 ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน พบว่า ทุก วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ซึ่งตรงกับวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2562 เวลา 02.00 ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จะจัดกิจกรรมประเพณีแห่ข้าวพันก้อน ที่เรียกว่า "บุญพระเหวด" ซึ่งเป็นการเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา เป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งเป็นในเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดก หรือ เทศน์มหาชาติ มีจำนวนทั้งหมด 13 กัณฑ์ โดยชุมชนมีความเชื่อว่าการฟังเทศน์ครบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะทำให้เกิดในศาสนาของพระอริยเมตไตรย ดังนั้น ประเพณีแห่ข้าวพันก้อนจัดอยู่ในงานบุญพระเหวด ซึ่งนับเป็นมหากุศล ที่ได้บำเพ็ญบุญ เสียสละความเห็นแก่ตัว เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม คือ การบริจาคทานที่ยิ่งใหญ่ ก่อให้เกิดความสุข เป็นมงคลสำหรับผู้ร่วมงาน ประสบความสำเร็จ เจริญรุ่งเรืองในอาชีพ การแห่ข้าวพันก้อนชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาก็จะร่วมกันเตรียมสิ่งของ เครื่องใช้สำหรับจัดงานประเพณี ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นความสามัคคีของชุมชน ที่ได้เสียสละเวลามาทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน จึงนับว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญก่อให้เกิดประโยชน์ เป็นการสืบทอดประเพณีอันดีงาม สานสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนสามวัย ได้แก่ เด็ก หนุ่มสาว ผู้สูงอายุ เป็นต้น ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรมผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน” เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอีกพิธีหนึ่งในงานบุญพระเหวด หรือบุญมหาชาติ ถือว่าเป็นประเพณีบุญที่ยิ่งใหญ่ของหมู่บ้านห้วยหวายอีกประเพณีหนึ่ง เนื่องจากจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของประชาชน

ทุกคนในการเตรียมงานบุญ โดยต้องเตรียมสถานที่เป็นเวลาหลายวัน ให้มีลักษณะคล้ายป่าหิมพานต์ โดยการนำต้นกล้วย ต้นอ้อย ผลไม้ นานาชนิด มาประดับตกแต่งไว้ในสถานที่ที่เตรียมไว้สำหรับทำพิธี

วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ประชาชนในหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันทำ ข้าว 1 พันก้อน ดอกไม้ 1 พันชุด รูป 1 พันดอก เทียน 1 พันเล่ม หมากพลู 1 พันคำ เมี่ยง 1 พันคำ เทียนง่าม 91 ชุด (การหมუნส่วนโคนเทียน 3 เล่ม ให้เป็นเกลียวเข้าด้วยกัน แต่ส่วนปลายเทียนจะแยกเป็นอิสระจากกัน 3 แฉก) เพื่อเตรียมไว้สำหรับบูชาพระคาถา 1 พันพระคาถา รวมถึงการนำดอกไม้มารวบรวมไว้ในศาลา นำมาเก็บดอกไม้ นำมารวบรวมไว้ในศาลา สำหรับบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งสิ่งของที่ตระเตรียมไว้นั้น แต่ละประเภทจะต้องไม่ต่ำกว่า 1 พันชิ้น แต่สามารถเกิน 1 พันชิ้นได้ เพื่อนำไปบูชาพระรัตนตรัย จากนั้น พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งสิ่งของที่ตระเตรียมไว้นั้น แต่ละประเภทจะต้องไม่ต่ำกว่า 1 พันชิ้น แต่สามารถเกิน 1 พันชิ้นได้ปรากฏอยู่ในการเทศมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ โดยแต่ละกัณฑ์ จะมีจำนวนคาถามากบ้าง น้อยบ้างแตกต่างกันไป ดังนี้

1. ทศพรกัณฑ์ มี 19 คาถา จุดรูป 19 ดอก เทียน 19 ดอก จุดเทียนง่าม 1 ชุด
2. หิมพานต์กัณฑ์ มี 134 คาถา จุดรูป 134 ดอก เทียน 134 ดอก จุดเทียนง่าม 2

ชุด

3. ทานกัณฑ์ มี 209 คาถา จุดรูป 209 ดอก เทียน 209 ดอก จุดเทียนง่าม 3 ชุด
4. วนปะเวสกัณฑ์ มี 57 คาถา จุดรูป 57 ดอก เทียน 57 ดอก จุดเทียนง่าม 4 ชุด
5. ชุชกกัณฑ์ มี 79 คาถา จุดรูป 79 ดอก เทียน 79 ดอก จุดเทียนง่าม 5 ชุด
6. จุลพนกัณฑ์ มี 35 คาถา จุดรูป 35 ดอก เทียน 35 ดอก จุดเทียนง่าม 6 ชุด
7. มหาพนกัณฑ์ มี 80 คาถา จุดรูป 80 ดอก เทียน 80 ดอก จุดเทียนง่าม 7 ชุด
8. กุมารกัณฑ์ มี 101 คาถา จุดรูป 101 ดอก เทียน 101 ดอก จุดเทียนง่าม 8 ชุด
9. มัทรีกัณฑ์ มี 90 คาถา จุดรูป 90 ดอก เทียน 90 ดอก จุดเทียนง่าม 9 ชุด
10. สักกะบรรพกัณฑ์ มี 43 คาถา จุดรูป 43 ดอก เทียน 43 ดอก จุดเทียนง่าม 10

ชุด

11. มหาราชกัณฑ์ มี 69 คาถา จุดรูป 69 ดอก เทียน 69 ดอก จุดเทียนง่าม 11 ชุด
12. ฉกษัตริย์กัณฑ์ (ฉัตตติยะ) มี 36 คาถา จุดรูป 36 ดอก เทียน 36 ดอก จุดเทียน

ง่าม 12 ชุด

13. นครกัณฑ์ มี 48 คาถา จุดรูป 48 ดอก เทียน 48 ดอก จุดเทียนง่าม 13 ชุด (บุญเกิดและนภาพร พิมพ์วรรณธากุล, 2546 : 19-20).

ช่วงเย็นของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ลูกหลาน ประชาชนในหมู่บ้านจะร่วมกันเก็บดอกไม้ เพื่อนำไปบูชา และทำพิธีเชิญพระเวสสันดรเข้ามาสู่หมู่บ้านนำมารวบรวมไว้ในศาลา สำหรับบูชาพระรัตนตรัย จากนั้น พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ให้พร เป็นเสร็จพิธี ในคืนวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ประชาชนในหมู่บ้านห้วยหวาย จะไปร่วมแห่ข้าวพันก้อนรอบสถานที่ประกอบพิธี ในช่วงเวลา 02.00 นาฬิกา บางหมู่บ้านอาจแห่ช่วงเวลา 04.00 – 05.00 นาฬิกา และในรุ่งเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 มีพิธีทำบุญตักบาตร หลังจากนั้นจะเริ่มการเทศน์มหาชาติ มาลัยหมื่น มาลัยแสน สังฆาส คาถาพันเวสสันดร โดยปกติชาวบ้านห้วยหวาย จะนิมนต์พระสงฆ์ผู้รับหน้าที่เทศน์คาถาพันไว้จำนวน 1 หรือ 2 รูป ตามแต่จะสามารถนิมนต์พระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถที่จะเทศน์คาถาพันได้ แต่เนื่องจากการ

เทศน์คาถาพันต้องใช้เวลานาน โดยใช้เวลาเทศน์ ประมาณ 2 ชั่วโมง – 2 ชั่วโมงครึ่ง ดังนั้น เพื่อไม่ให้พระสงฆ์เกิดความเหน็ดเหนื่อยเกินไป ประชาชนชาวบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงพยายามแสวงหาพระสงฆ์ให้ได้ 2 รูป เพื่อเปลี่ยนกันเทศน์คาถาพัน ดังนั้นประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้มีการสืบทอดประเพณีการแห่ข้าวพันก้อน ซึ่งเป็นประเพณีที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ตามหลักพระพุทธศาสนาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2.3 ประเพณีแห่นางแมว พบว่า พิธีแห่นางแมว ไม่มีรูปแบบการแสดงที่เป็นแบบแผน กระบวนท่ารำจากทักษะภูมิรู้ในการร่ายรำเฉพาะบุคคล บ้างปรบมือประกอบคำชี้แจงแห่ นางแมว แห่ไปตามบ้านเรือนของคนในหมู่บ้าน ครั้นพอถึงบ้านใครก็จะเอาน้ำสะอาดใส่แมว ไม่ปรากฏวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง มีเพียงการปรบมือประกอบคำ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่นำเอาความรื่นเริงสนุกสนานให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันกับความศรัทธาสักการะต่อแถนหรือเทวดาแห่งฟ้าฝน (ธัญญภรณ์ พลายงาม ชนัย วรรณลี อัครวิทย์ เรื่องรอง, 2560 : 101,109) คณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นถึงความสำคัญในการที่จะปรับเปลี่ยนวิถีวัฒนธรรมให้สร้างสรรค์บนพื้นฐานหลักการความเชื่อเดิมของชุมชน จึงใช้วิธีการปรับเปลี่ยนประเพณีแห่นางแมวแบบดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีชุมชนจะมีการแห่นางแมวในช่วงเดือนกรกฎาคมของทุกปี ใช้ระยะเวลาแห่เป็นเวลา 3 วัน โดยใช้แมวจริง จากการลงพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมแห่นางแมว เป็นระยะเวลา 3 วัน พบว่า แม้ประเพณีแห่นางแมวเป็นประเพณีที่หาดูได้ยากในปัจจุบัน แต่ในขณะเดียวกันเป็นประเพณีที่ส่งผลกระทบ และเบียดเบียนแมว โดยปกติแมวเป็นสัตว์กลัวน้ำและหากมีการโดนน้ำในปริมาณมากจะทำให้แมวเกิดอาการเจ็บปวด การแห่นางแมว 3 วัน จะต้องใช้แมว 3 ตัว ในการแห่ เพราะการแห่ในแต่ละวันแมวจะป่วย

ภาพที่ 4.9 ประเพณีแห่นางแมวแบบดั้งเดิมของชุมชน

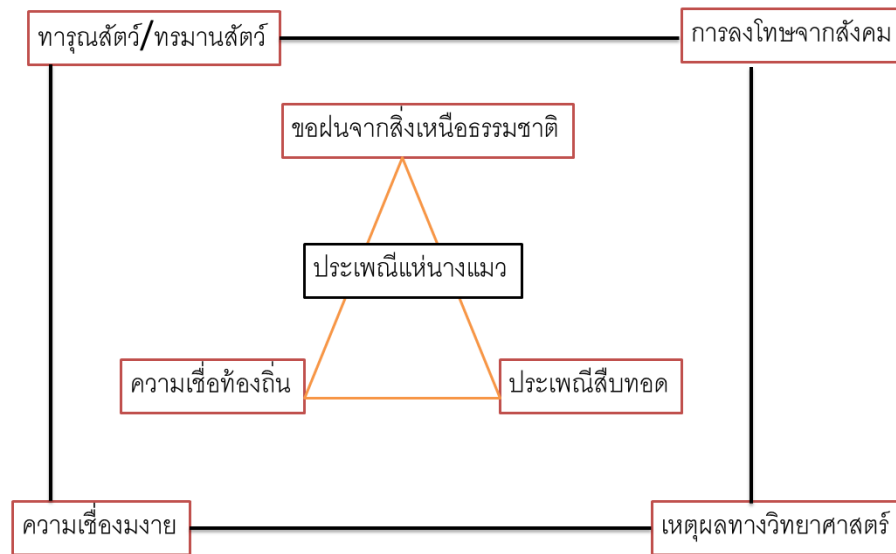
ดังนั้นประเพณีแห่นางแมว แม้เป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษใช้เป็นกุศโลบายในการขอฝนจากพญาแถน แต่ในทางกลับกันกับส่งเป็นการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตให้ลำบาก

คณะผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวมาสนทนาวัดคุยกับผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน และประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา โดยใช้วิธีการให้ โดยแบ่งออกเป็น 3 วิธีการ ได้แก่ 1.การสร้างความเข้าใจช่วงเวลา 2. การให้ข้อมูลชุมชนตามหลักวิชาการ 3.การใช้พลังอำนาจการต่อรอง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจช่วงเวลา คือ ช่วงเวลาประเพณีความเชื่อของคนในสังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และมักขึ้นชอบประเพณี ความเชื่อที่อธิบายด้วยเหตุผลทางวิชาการ และเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ยืนยันตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ ประเพณีความเชื่อการแห่ นางแมว แบบดั้งเดิมที่ใช้แมวเป็นกุศโลบายในการขอฝน แม้ว่าเป็นความเชื่อจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น แต่อาจจะทำให้คนในสังคมบางส่วนมองเห็นว่า เป็นประเพณี ความเชื่อที่ล้าหลัง งบประมาณไร้เหตุผล เพราะฝนจะตก หรือไม่ ต้อง ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ไม่ใช่เกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้น การปรับเปลี่ยนประเพณีให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ความเชื่อของสังคมในปัจจุบันเป็นเรื่องสำคัญ หรือเรียกว่า การประดิษฐ์สร้างทางวัฒนธรรม ให้มีความทันสมัย แต่อยู่บนรากฐานวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยอาจจะใช้ ตึกตาแมว แทน แมวจริง จะทำให้เกิดความสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการประยุกต์ประเพณีดั้งเดิม ผสมผสานกับประเพณีใหม่ เกิดเป็นคุณค่าทางทุนทางวัฒนธรรมให้คนรุ่นเก่าได้ถ่ายทอด คนรุ่นใหม่ได้เห็น นำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีแห่ นางแมว ในรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

2. การให้ข้อมูลชุมชนตามหลักวิชาการ พบว่า การให้ข้อมูลตามหลักวิชาการ เพื่อให้ชุมชนเกิดการตัดสินใจเลือกกว่า “การแห่ นางแมวเป็นการทรมานสัตว์ ทารุณสัตว์” อาจจะส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนที่รักแมว เกิดการต่อต้าน จะทำให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวชุมชน แม้ในพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 จะได้รับการยกเว้นก็ตาม แต่ในความรู้สึกของผู้ที่พบว่าเห็นอาจจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยวชุมชนหากชุมชนยังใช้ประเพณีแห่ นางแมวแบบดั้งเดิม

3. การใช้พลังอำนาจการต่อรอง คือ การใช้ความรู้จากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม และชี้ให้ชุมชนเกิดการเปรียบเทียบผลดี ผลเสีย และบทลงโทษทางสังคม เพราะการที่คณะผู้วิจัยนำเสนอข้อมูล ไม่มีส่วนได้ไม่มีส่วนเสีย และไม่ได้ทำให้ชุมชนสูญเสียเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในทางตรงกันข้ามกำลังสร้างสรรค์ประเพณีดั้งเดิมให้มีความน่าสนใจ โดยทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัยตามเหตุการณ์ ความเชื่อ ทศนคติของคนในสังคมปัจจุบัน ดังนั้น ประเพณี ความเชื่อที่ดี ต้องไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิต และที่สำคัญต้องสามารถอธิบายเหตุผลให้คนในสังคมเกิดการยอมรับ หากประเพณีความเชื่อไร้ซึ่งเหตุผล อาจจะส่งผลต่อการต่อต้านของสังคม และส่งผลต่อการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาในอนาคต

ภาพที่ 4.10 วงจรความเชื่อประเพณีแห่นางแมวแบบดั้งเดิมกับกระแสของสังคมปัจจุบัน

ภาพที่ 4.11 ประเพณีแห่นางแมวแบบสร้างสรรค์บนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน

ฉะนั้นข้อมูลทั้ง 3 ประการที่ได้สร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนจึงได้นำมาสู่การปรับเปลี่ยนประเพณีแห่นางแมว จากเดิมที่ใช้แมวในการแห่จริง เปลี่ยนมาใช้ตุ๊กตาโดเรม่อนแทน ซึ่งนับได้ว่า การใช้พลังข้อมูล มีส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ชุมชนได้ยังได้นำมาสู่การสร้างท่าฟ้อนรำซึ่งกลายเป็นกิจกรรมการแสดงที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวเรียกชื่อการแสดงนี้ว่า กิจกรรมประเพณีแห่นางแมว

2.4 ความเชื่อผิดหูหนั่ง พบว่า ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่าจะเป็นเรื่องพิสูจน์ไม่ได้ แต่มีสาระสำคัญของชุมชน ส่วนใหญ่จะมีการสร้างสิ่งถาวรวัตถุ อันเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสิ่งต่าง ๆ เช่น ศาล พระพุทธรูป สลูป เจดีย์ เป็นต้น เป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาของประชาชน

ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของคน ถ้ามีความร่ำลืออยู่มากจะมีผู้คนสนใจเข้ามาศึกษา และความศรัทธาและอำนาจเหนือธรรมชาติ มีการเล่าถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่น ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นชุมชนที่มีความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาลปู่ตาหลวงอุดม ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ มีการบนบานสานกล่าว เพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต จึงมีคนในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาไหว้สักการะเป็นจำนวนมาก แต่ความพิเศษที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของศาลปู่ตาบ้านห้วยหวายพัฒนา คือ คนบนบานสานกล่าวได้ตามความปรารถนาจะนิยมแก้บนด้วยการจ้างหนังกลางแปลง หรือ รดแห่ หมอลำ หรือแม้กระทั่งการปรับปรุงศาลปู่ตาให้มีความสวยงามขึ้น การบนบานศาลกล่าวกับศาลปู่ตาหลวงอุดมส่วนใหญ่เกี่ยวกับ การสอบบรรจุราชการ การทำธุรกิจ การค้าขาย การเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น หากได้ตามความต้องการ ก็จะทำการแก้บน โดย "จ้างหนังกลางแปลงมาให้ผีปู่ตาดู" จากการบอกเล่าของผู้อาวุโสบอกว่า "การจ้างหนังให้ผีปู่ตาดู มีมาเป็นระยะเวลานานแต่จำไม่ได้ว่าเริ่มมีการจ้างหนังช่วงเวลาใดที่ชัดเจน บางคนก็จ้างหนัง หมอลำ ลิเก แล้วแต่จะบน แต่ส่วนใหญ่เป็นหนัง จนกลายเป็นสิ่งที่ทำตามกันมาเรื่อย ๆ" จากการลงพื้นที่สังเกตและสนทนากับชาวบ้าน พบว่า การแก้บนศาลปู่ตาในแต่ละครั้ง เจ้าภาพก็จะมีเลี้ยงข้าว ปลา อาหาร ชาวทุกครั้ง และจะมีพ้อคำ แม้คำมาขายสินค้าให้กับชาวบ้านที่มาดูหนัง" จากการเก็บรวบรวมการแก้บนศาลปู่ตาหลวงอุดม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2552-2562 เท่าที่ชุมชนจำได้ เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนยังไม่ได้มองเห็นความสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติการเข้ามาแก้บนศาลปู่ตาหลวงอุดม จนกระทั่งได้มีโครงการวิจัยเข้ามาดำเนินการร่วมกับชุมชน จึงได้ทำการสัมภาษณ์และถามหาคนในชุมชนและนอกชุมชนที่จำได้มีจำนวน 22 คน ได้แก่

ตารางที่ 4.2 รายชื่อผู้บนศาลปู่ตาหลวงอุดม

ลำดับ	ชื่อ- นามสกุล	สาเหตุที่บนศาลปู่ตา	แก้บน
1.	นายสมชาย –นางแดง เรืองบุญ	ปี พ.ศ. 2552 ให้ทำมาหาเลี้ยงชีพที่ต่างประเทศให้ได้เงินทองเพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว	จ้างหนังกลางแปลง
2.	นางฟิว มูลโคตร	ชาวบ้านโนนรังบูรพา บนในปี พ.ศ. 2553 ให้สามีกลับบ้าน	จ้างหนังกลางแปลง
3.	นางมะลิ ขอบบนกลาง	ปี พ.ศ. 2555 บนเกี่ยวกับการทำ	จ้างหนัง

ลำดับ	ชื่อ- นามสกุล	สาเหตุที่พ้นศาลปู้ตา	แก้บน
		ผลงานให้ผ่านตำแหน่งครู ค.ศ. 3	กลางแปลง
4.	นางทิพย์ประณี สุขธีรัมย์	ได้บ้นศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2555 ให้ได้รับการเลือกตั้ง เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลโคกสะอาด โดยได้คะแนน เท่ากับคู่แข่ง จึงได้ทำการจับ สลาก จึงได้รับสลากที่ได้เป็น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล	จ้างหนัง กลางแปลง
5.	นางสมหวัง รัตนา	ได้บ้นศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2556 ได้สอบได้ตำแหน่ง ตำรวจ หากสำเร็จจะจ้างหนัง กลางแปลงมาให้ดู	จ้างหนัง กลางแปลง
6.	นายพงศกร ราษฎร์วงศ์	ได้บ้นศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี.ศ. 2557 ให้สอบบรรจุรับราชการครู ได้ตามความประสงค์	จ้างวงดนตรีเต๋น นภา
7.	นางกัลยารัตน์ มุ่งดี	ได้บ้นศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2557 ให้ได้ผ่านการ ประเมินครู ค.ศ.3	จ้างหมอลำ
8.	นายเลิศ –นางลี ชะนะโม	ได้บ้นศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2558 ขอให้สอบงานได้ ประสิทธิภาพสำเร็จในดำเนินชีวิต	จ้างหนัง กลางแปลง
9.	นายบรรจง- นางสุภาพร ทรงรัมย์	ได้บ้นศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2558 ได้บ้นให้ได้รับเลือก เป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วยหวาย พัฒนา	จ้างหมอลำซิ่ง
10.	นายวิชระ มุ่งดี	ชาวบ้านหนองเต็นวัว ได้บ้นศาล ปู้ตาหลวงอุดม ให้ได้รับเลือกไป เป็นนักฟุตบอลอะคาเดมีบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด และได้รับการคัดเลือก เป็นนักฟุตบอล	จ้างหนัง กลางแปลง
11.	นายธีระศักดิ์-นางลัดดาวรรณ สาวยกิจ	ได้บ้นศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2559 ให้ได้บุตรสาว ที่ผ่าน มาไปบ้นที่ไหนก็ไม่ได้ตาม ประสงค์ จึงได้มาบ้นที่ศาลปู้ตา หลวงอุดมบ้านห้วยหวาย จึงได้	จ้างหนัง กลางแปลง

ลำดับ	ชื่อ- นามสกุล	สาเหตุที่บนศาลปู้ตา	แก้บน
		ตามสิ่งที่ต้องการ จึงได้จ้างหนัง กลางแปลงมาให้ดู	
12.	นายสำออง ชมชื่น	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2560 ให้บุตรสาว นางสาว เจนจิรา ชมชื่น ได้ให้สอบผ่าน การเข้าเรียนหลักสูตรผู้ช่วย พยาบาล	จ้างหนัง กลางแปลง
13.	นายอนุพงศ์ ชมชื่น	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2560 ขอให้ได้งานที่ดี	จ้างหนัง กลางแปลง
14.	นายไพฑูรย์ ตาลปือก	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2560 ให้ประสบ ความสำเร็จในการไปทำงาน ต่างประเทศ และให้อยู่ดีมี ความสุข อย่าได้เจ็บไข้ได้ป่วย มี งานอย่างต่อเนื่อง	จ้างหนัง กลางแปลง
15.	นางสุนันธิรา จิตต์พิมาย	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2560 ให้ทำงานเป็นผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน อย่าได้มีอุปสรรคใน การำงาน	จ้างหนัง กลางแปลง
16.	นายโอต-นางพิน จันทร	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2561 ได้บนให้การทำงาน ประสบความสำเร็จ อย่าได้มี อุปสรรคในการทำงาน	จ้างหนัง กลางแปลง
17.	นางอารีย์ เปียบสม	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2561 บนให้สามีไปทำงาน ประเทศสิงคโปร์ให้ทางบริษัทต่อ สัญญาให้กับสามีได้ทำงานต่อ	จ้างหนัง กลางแปลง
18.	นางอารีพร อิมอ้วน	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2561 ให้ประสบ ความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ อย่าได้มีอุปสรรคด้านการเงิน	จ้างหนัง กลางแปลง
19.	นายสมพร-นางสุพี วิชัยวงศ์	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2561 ให้ลูกชายสอบบรรจุ ตำแหน่งครูผู้ช่วยได้	จ้างหนัง กลางแปลง
20	นางสาวศิริพัศ ผลตริก	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี	จ้างหนัง

ลำดับ	ชื่อ- นามสกุล	สาเหตุที่บนศาลปู้ตา	แก้บน
		พ.ศ. 2561 ให้ประสบ ความสำเร็จในหน้าที่การงาน	กลางแปลง
21.	นายสำออง ชมชื่น	ได้บนศาลปู้ตาหลวงอุดม ในปี พ.ศ. 2562 ให้ลูกชายได้มีการ จ้างงานถ่ายรูป ให้มีรายได้ เพิ่มขึ้น	จ้างรถแห่ที่ ออดิโอ นำโดย ไบปอ รัตติยา
22.	นาอุดม นางละมุล เย็นน้ำ	ได้บนศาลปู้ตาให้ลูกสาว ฐฎาพร เย็นน้ำ ประสบความสำเร็จที่ไป ทำงานที่ประเทศเกาหลี	ปรับปรุงศาลปู้ตา ให้ดียิ่งขึ้น ด้วย งบประมาณ 10,000 บาท

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อิทธิพลความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นต่อการแก้บน “การจ้างหนังให้ผีปู้ตาดู” เป็นความเชื่อที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อท้องถิ่นตราบใดที่ยังไม่เบียดเบียน กระทบสิทธิเสรีภาพ ก็ยังเป็นความเชื่อที่สวยงาม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน เหมาะแก่การสืบทอดคนรุ่นหลัง ศาลปู้ตาหลวงอุดมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงเปรียบเสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พึ่งทางจิตใจแล้วยังทำให้คนในชุมชนได้เกิดการแบ่งปันข้าวปลา อาหารของชุมชน และยังก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับพ่อค้า แม่ค้า ได้นำสินค้ามาขายให้กับชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” เป็นกลไกในการผลักดันชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และยกระดับ พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนในอนาคต เพราะความเชื่อจึงหมายถึงสิ่งที่ผู้คนในระดับต่าง ๆ เชื้อถือและศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพบูชาของสังคมนั้น ๆ หรือภูต ผี วิญญาณ ก็ตามศาสนาและความเชื่อนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจ ที่สามารถทำให้ผู้คนในสังคมร้อยรัดจิตใจเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวกัน เนื่องจากทั้งศาสนาและความเชื่อนี้ต่างก็มักมีหลักคำสอนที่ทำให้สังคมนั้น ๆ เชื้อและยึดถืออย่างเคร่งครัดโดยไม่พึงที่จะสงสัยในที่มาที่ไปแห่งความเชื่อนั้น ๆ (दानุภา ไชยพรธรรม, 2550 : 75) จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อปู้ตามีอิทธิพลต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก สามารถวิเคราะห์คุณค่าความเชื่อเกี่ยวกับปู้ตาของชุมชนบ้านห้วยหวาย แบ่งคุณค่าของความเชื่อศาลปู้ตา ได้ดังนี้

1. ความเชื่อด้านปัจเจกบุคคล คุณค่าความเชื่อปู้ตาของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลให้ดำรงสอดคล้องกับความกลมกลืนตาม ฮีต คอง ประเพณีว่าด้วย การการเคารพระลึกถึงบรรพบุรุษ มั่นทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน และที่สำคัญยังเชื่อว่า ศาลปู้ตา คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนสามารถไปบนบานสถาน บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ดีงาม เป็นความเชื่อที่ไม่กระทบสิทธิบุคคลอื่น จึงเป็นคุณค่าที่ดีสมควรแก่การรักษาไว้ของชุมชน

2. คุณค่าต่อครอบครัว ความเชื่อศาลปู่ตาทำให้ทุกครัวเรือนภายในชุมชน นำของสักการะ มาเช่นไหว้ ซึ่งเป็นการลด ละ ความตระหนี่ และเสียสละต่อส่วนร่วม เกิดการแบ่งปัน ข้าวปลาอาหาร ซึ่งกันและกัน และที่สำคัญยังทำให้เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส ได้เกิดพร้อมหน้า พร้อมตาในการทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน เช่น ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาหลังทำกิจกรรมพิธีการ ไหว้ศาลปู่ตาเสร็จ ชาวบ้านจะร่วมกันทำความสะอาดภายในบริเวณศาลปู่ตา กินข้าวร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีร่วมกันของชุมชน

3. คุณค่าด้านสังคม ศาลปู่ตาเป็นความเชื่อทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ให้เกิดความรู้สึกมีระเบียบวินัย ไม่กระทำการใดเป็นการละเมิดต่อส่วนร่วม เช่น การไม่ไปบุกรุก ตัดไม้ ทำลายป่า ในบริเวณศาลปู่ตา เพราะถือว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เขตอภัยทาน และเป็นพื้นที่หวงห้าม ไม่พูดคำหยาบ หรือ ลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่แฝงไปด้วยเหตุและผล ที่ไม่ให้ผู้คน กระทำการใดที่กระทบต่อตนเองและบุคคลอื่น ที่สำคัญยังเป็นการลดข้อพิพาทความขัดแย้งของคนใน ชุมชนอีกด้วย

4. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ การบูชาปู่ตา มีคุณค่าต่อเศรษฐกิจ คือ ชาวบ้านที่ จะไปทำมาค้าขายก็จะพากันไปบ่นบาล เพื่อให้สามารถค้าขายได้ดี มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การ งาน ศาลปู่ตาจึงเป็นอิทธิพลทางความเชื่อต่อจิตใจของคนในชุมชนชุมชนเป็นอย่างมาก

5. คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา ศาลปู่ตาเป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา เนื่องจากเวลาไหว้ศาลปู่ตาจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับ บรรพบุรุษด้วย พระสงฆ์ก็จะมีการทำมาตราบังสกุล ให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ฉะนั้น การนับ ถือนับถือกับการนับถือพระพุทธศาสนา จึงเป็นการพึ่งพาอาศัยกันและกันอย่างลงตัว พระพุทธศาสนาเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนเชื่อในเรื่องบาปบุญ ลด ละ ความชั่ว มั่นทำกรรมดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ส่วน ความเชื่อเรื่องผี เป็นการทำให้เกิดความสบายใจ ให้เคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ทั้ง สองส่วน จึงขึ้นอยู่กับเหตุผลของคำว่า การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การกระทำสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานการ เคารพสิทธิหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นต้องเดือดร้อน จึงเป็นคุณค่าต่อสังคมที่ ควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม

3. ศักยภาพด้านการละเล่นพื้นบ้าน พบว่า การละเล่นพื้นบ้านของชุมชนบ้านห้วย หวายพัฒนาที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ การละเล่นสะบ้าเป็นการเล่นอย่างหนึ่งที่ นิยมแพร่หลายมาแต่โบราณ ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด เท่าที่พบหลักฐานในจดหมายเหตุครั้งสมัย รัชกาลที่ 1 กล่าวว่า “ตรุษสงกรานต์ดีเข้าบิณฑล่นสะบ้า ชายหนุ่ม ร้องเล่นโพลก” ครั้นต่อมาพบ หลักฐานที่กล่าวถึงการเล่นสะบ้าในนิราศที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ความว่า “พอสบพบปะพวก สะบ้า เสียงเฮฮาเล่นกันสนั่นวิหาร ที่ใครแพ้ต้องรำทำประจาน สนุกสนานสาวหนุ่มแน่นกลุ่ม ดู ข้างละ พวกชายหญิงยังสะบ้า แพ้ต้องรำทำทำน่าอดสู ล้วนสาวสาวน่าประโลมนางโฉมตรู เทียวเดินดูน่า

เพลินเจริญใจ” (ส.พลายน้อย, 2544, น. 266-267) ซึ่งคำเรียกชื่อการเล่นที่ใช้ลูกสะบ้าของชาติต่างๆ มักเรียกตามผลสะบ้า เช่น ชาวไทใหญ่ ในพม่าและแถบแม่ฮ่องสอนเรียกว่า “หมากนิม” ชาวไทเขินเรียก “หมากวา” ย่านอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่านเรียก “หมากบ้า” ชาวลำปางเรียก “หมากนิมคำ” ชาวฉิ่นในพม่าเรียก “กาวิ” ชาวลาวหู่เรียก “หม่ายี่สื่อต่อตะเว” ชาวอาข่าเรียก “ฮ๊ะเบอฉ่อเออ” ชาวซองแถบจันทบุรีเรียก “พลีชะบ่า” ชาวลาวเรียก “หมากบ้า” ชาวเกาหลีเรียก “โพลชิ โนริ” ชาวมวงในเวียดนามเรียก “ตันฮ์ มัง” ชาวปากีสถานเรียก “กิลลิ ดานดา” ชาวชาวตะวันตกของอินโดนีเซียเรียก “กาตริก” ชาวมอญเรียก “ฮะนิ” ส่วนชาวเขมรเรียก “ลิ่งอังกุญจ” ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าชนชาติใดเริ่มเล่นก่อนเป็นชาติแรก และมีมาแต่เมื่อใด ซึ่งเท่าที่พบแต่ละชนชาติก็มีบุคลิกลักษณะการเล่นเป็นของตัวเอง ในส่วนของไทยมีบันทึกอยู่ในกฎหมายเตียรบาลเมื่อต้นกรุงศรีอยุธยาว่า 500 ปีมาแล้ว การละเล่นสมัยนั้นมีแข่งวัวควาย แข่งเกวียนเทียมวัวควาย แข่งช้างชนกัน หัวล้านชนกัน ต่อยมวย ตีไก่ กัดปลา รวมทั้งสะบ้า เพียงแต่ปัจจุบันเหลือเล่นกันอยู่มากในกลุ่มมอญ-เขมร และบางกลุ่มในสิบสองปันนา ประเทศจีน (องค์ บรรจุน, 2560 : ออนไลน์) จากข้อมูลดังกล่าวจังหวัดบุรีรัมย์พื้นที่ติดกับชายแดนไทยเขมรและได้รับอิทธิพลและวัฒนธรรมทั้งขอมและเขมร จึงมีทำให้การเล่นพื้นที่บ้านของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์มีความคล้ายกับเขมร ดังนั้นการที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้มีการละเล่นสะบ้า จึงเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่จะนำไปสู่การผลักดันส่งเสริมต้อนรับนักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมและการละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน การเล่นสะบ้ามีขั้นตอนดังนี้

1. การแบ่งจำนวนคนออกเป็น 2 ฝ่าย แต่ละฝ่ายมีสมาชิกเท่ากัน
2. อุปกรณ์ที่ใช้เล่น ก้อนถ่านไฟฉาย ผีงละ 8 ลูก
3. นำก้อนถ่านไฟฉายมาวางเป็น 3 เหลี่ยม ทั้งสองฝั่ง
4. แล้วทั้งสองฝ่ายก็มาตกลงกติกา เพื่อหาคนที่ชนะจะได้โยนก่อน
5. ฝ่ายใดโยนโดนถ่านไฟฉายตรงล้มลง ก็จะเป็นฝ่ายชนะ และก็จะทำการลงโทษฝ่ายที่แพ้ได้

ตามต้องการ

จะเห็นได้ว่าการละเล่นสะบ้าเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกให้กับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม จึงเป็นศักยภาพที่สำคัญในการที่จะยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

4. ศักยภาพด้านความสามัคคีของชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นชุมชนที่มีจิตใจเอื้ออาทรแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจสร้างสิ่งก่อสร้างภายในชุมชนตามโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ได้แก่

4.1 การสร้างศาลาและสะพานเชื่อมต่อลำห้วยหวายด้วยชุมชนเอง
เพื่อให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวตามโครงการ OTOP นวัตวิถี โดยคนในชุมชนร่วมกันบริจาคสิ่งของ

ต่าง ๆ เช่น เสาไม้ หลังคาหญ้า อาหาร ไม้ปูพื้น ไม้ไผ่ เงิน ตลอดจนร่วมกันลงมือทำงานกลายเป็นพื้นที่
ถ่ายรูปจุดชมวิวลำห้วยหวายที่สวยงาม

ภาพที่ 4.12 การก่อสร้างแต่งเติมสะพานบรรยากาศชมวิวลำห้วยหวาย

4.2 ปรับปรุงลานวัฒนธรรมการแสดงของชุมชน ชุมชนได้ร่วมกันบริจาค
เสาไม้ และปรับภูมิทัศน์ให้สวยงามในระดับเบื้องต้น พร้อมทั้งช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อให้เกิดความ
สวยงาม จนทำให้ได้มีการพัฒนาต่อยอดจากโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีมาสร้างกระท่อมและ
ปลูกต้นไม้เพิ่มเติมให้จนกลายเป็นพื้นที่เหมาะแก่การถ่ายรูปและการทำกิจกรรมของชุมชน

ภาพที่ 4.13 ชุมชนร่วมแรง ร่วมใจพัฒนาลานวัฒนธรรมของชุมชน

ดังนั้นการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจิตใจของชุมชนที่มีความเสียสละ มีจิตสาธารณะ จากการให้ข้อมูลของ นายบรรจง ทรงรัมย์ ผู้ใหญ่บ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้กล่าวว่า “ทางผู้รับเหมาในโครงการ OTOP นวัตกรรม เขาไม่ทำให้ แต่ชาวบ้านลงความคิดเห็นว่า เราจะพัฒนาห้วยห้วยให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยว จึงทำให้ทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันทำ บริจาคคนละเล็กละน้อย เป็นค่าอาหาร ค่าตะปู ค่าน้ำ ชาวบ้านเราร่วมแรงร่วมใจกันดีมาก” จะเห็นได้ว่า จิตสาธารณะ คือ ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนรวม หรือ การคำนึงถึงการมีส่วนร่วมกัน และการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกันเป็นการแสดงออกเพื่อสังคม เช่น การบริการชุมชน การทำประโยชน์เพื่อสังคม การดูแลวัตถุหรือสิ่งของที่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ (ยุคอนาระ, 2553 : 153) การที่คนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาใช้ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ซึ่งความสามัคคีจึงเป็นเครื่องมือทุนทางวัฒนธรรมที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

5. ศักยภาพเมนูอาหารพื้นถิ่น พบว่า อาหารพื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาเป็นการแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสู่การพัฒนาเป็นตำรับอาหาร หากให้ความหมายของคำว่า "โลกทัศน์" และ "วัฒนธรรม" นั้นมีความหมายกว้าง ในนิยามคำว่า โลกทัศน์ ว่าหมายถึง ทักษะการมองโลกและสังคม

ของบุคคลที่ผ่านกระบวนการการะบบวิธีคิดในการประเมินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งผ่านการหล่อหลอมจากวัฒนธรรมแวดล้อมในสังคมของบุคคลนั้น ๆ บุคคลที่อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกันย่อมมีโลกทัศน์ที่แตกต่างกัน ส่วนคำว่า "วัฒนธรรม" นั้น นิยามว่า วัฒนธรรม คือ ระบบสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น มีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ (รัตนา จันทรเทียร และ เชิดชัย อุดมพันธ์, 2560 : 73) ดังนั้น ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาจึงเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เฉพาะผ่าน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ อาหารพื้นถิ่น ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ แกง อ่อม เอาะ อุ๋ หลาม ปน นึ่ง ปิ้ง ย่าง ก้อย คั่ว เป็นต้น ซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมที่สื่อให้เห็นการนำอาหารจากธรรมชาติมาประกอบอาหาร มีการดัดแปลงแต่งเติมที่เหมาะสมกับสภาพบริบทความเป็นท้องถิ่น

การกินอาหารของบ้านห้วยหวายพัฒนาที่เน้นความผูกพันกับระบบนิเวศท้องถิ่น สัมพันธ์กับคติความเชื่อ และประสบการณ์หรือภูมิปัญญาในการคัดสรรอาหารของบรรพบุรุษ ซึ่งมีเอกลักษณ์ของอาหารอีสาน คือ หากินตามฤดูกาลมีแหล่งอาหารจากดินฮอดฟ้า รสชาติ “ขมนำ เผ็ดตาม เปรี้ยวและฝาดตลอดตามธรรมชาติ” และถือข้อค้ำในการกิน นั้นเปรียบเสมือนบูรณาการแห่งชีวิตที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชุมชนคือเป็นคนที่นิยมใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัย นับถือจารีตประเพณีและเคารพเชื่อฟังบรรพบุรุษ รวมทั้งการได้รับการยอมรับว่าเป็นคนที่มีความแข็งแรงอดทนในการทำงาน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากวัฒนธรรมการกินอาหารนั่นเอง เมนูที่น่าสนใจและสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีประวัติความเป็นมาของเมนูอาหารที่น่าสนใจสร้างสรรค์ของทั้งด้านวิธีการและวัตถุดิบจนกลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ประกอบด้วย 8 เมนู ดังนี้

1. ปลาปลา พบว่า นำปลาดุกนาที่ได้จากธรรมชาติไปย่างให้สุก นำเฉพาะเนื้อปลาออกมาจากตัวปลาแล้วนำมาแยกชิ้นส่วนออกจากหัวและก้าง โดยความหมายของคำว่า ปลา ของชุมชน คือ การจับแจก แยกชิ้นส่วน ออกจากตัวปลา โดยเอาแต่เนื้อ ในอดีตปลาดุกมีจำนวนมากและหากินได้ในตามธรรมชาติ เรียกเมนูนี้ว่า “ปลาปลา” ปัจจุบันชุมชนใช้เนื้อปลาดุกที่เลี้ยงด้วยระบบอินทรีย์ โดยมีหัวอาหารที่ทำเอง มีวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น หญ้าเนเปียร์ ข้าวปลาย ปลาปน รำ กากถั่วเหลือง กากน้ำตาล EM นำมาผสมแล้วอัดเม็ดล่วน จึงทำให้เนื้อปลาที่เรียกไม่มีกลิ่นคาว และมีเนื้อหวานน่ารับประทาน

ส่วนผสม ได้แก่ 1. ปลาดุก 2. มดแดง 3. พริกสด 4. ขา 5. กระเทียม 6. หอม 7. ใบมะกรูด 8. ผักชี 9. สารแขวน 10. ข้าวคั่ว 11. เครื่องปรุงรส 12. เกลือ

ขั้นตอนการทำปลาปลา คือ นำปลาดุกมาย่างให้สุก แล้วนำมาสับพอละเอียด ไม่ต้องละเอียดมากจนเกินไป แล้วนำมดแดงมานวดผสมให้เข้ากับเนื้อปลาดุก หลังจากนั้นนำส่วนผสม

ทั้งหมดได้แก่ พริกสดที่บดละเอียด ขากระเทียม หอม ใบมะกรูดหั่นละเอียด ผักชีหั่นละเอียด สารระเหยหั่นละเอียด ข้าวคั่ว เป็นต้นคลุกเคล้าให้เข้ากัน ปูรจนแล้วนำไปรับประทาน

2. ยำตะไคร้ พบว่า ในอดีตตะไคร้เป็นอาหารพื้นถิ่นที่ใช้การประกอบอาหารในเมนูต่าง ๆ เช่น ต้ม เผา ดับกลิ่นคาว เป็นต้น พร้อมทั้งเป็นยารักษาโรค เช่น โรคร้อนใน ท้องอืด คอพอก จึงทำให้ผู้คนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มองความสำคัญในการนำมาประกอบอาหารบนพื้นฐาน “รับอาหาร ประกอบสมุนไพร ห่างไกลโรค” จึงได้นำตะไคร้มาเป็นส่วนผสมที่สำคัญในการยำ จึงเรียกว่า “ยำตะไคร้” โดยการนำตะไคร้ ต้นหอม ผักชี กระเทียม ข้าวคั่ว ถั่วลิสง ซึ่งเป็นสมุนไพรพื้นบ้านที่ชุมชนได้ปลูกในระบบปลอดสารพิษมีสรรพคุณทางยา นำมาผสมกับเนื้อปลาดุก จึงกลายเป็นเมนูเลิศรสเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ดูแลสุขภาพ

ส่วนผสมของยำตะไคร้ 1. ปลาดุกย่าง 2. ตะไคร้ 3. หอม 4. ผักชี 5. ขึ้นฉ่าย 6. พริก 7. น้ำกระเทียมดอง 8. มะนาว 9. ถั่วลิสง 10. เครื่องปูรจน 11. น้ำตาล 12. เกลือ

ขั้นตอนการทำของยำตะไคร้ คือ นำปลาดุกไปย่างให้สุก แล้วนำมาสับให้พอประมาณ นำส่วนผสม ได้แก่ ตะไคร้หอม ผักชี ขึ้นฉ่าย พริก ถั่วลิสง คลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วนำไปปูรจนด้วย น้ำกระเทียมดอง เกลือ น้ำตาล มะนาว เป็นต้น นำไปรับประทาน

3. ซุปนางหวาน พบว่า ซุปนางหวานเป็นการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ท้องถิ่นมาประกอบอาหาร คือ “ต้นบอน” ภาษาพื้นถิ่นเรียกว่า “นางหวาน” จะทำให้ผู้ที่เก็บหรือโดนจะมีอาการคัน ชาวบ้านห้วยหวายพัฒนามีความเชื่อว่า การที่จะเก็บต้นบอนไปประกอบเป็นเมนูอาหารที่เรียกว่า “ซุปนางหวาน” นั้น ต้องมีวิธีการทำให้ไม่ผู้ที่ไปเก็บคัน หรือผู้ที่รับประทานมีอาการคันไปด้วย จึงได้ใช้กุสโลบายก่อนเก็บว่า “นางหวานเอ๋ย นางคันอยู่ไหม คนที่ไปด้วยกันหรือเจ้าของบ้านก็จะตอบว่า บ่ออยู่แต่นางหวาน แปลเป็นไทย คือ นางหวานเอ๋ย นางคันอยู่ไหม คนที่ไปด้วยกันก็จะตอบว่า ไม่อยู่ อยู่แต่นางหวาน” เมนูซุปนางหวานจึงเป็นอาหารถิ่นที่แสดงถึงความเอกลักษณ์ด้านความเชื่อของท้องถิ่น

ส่วนผสมของซุปนางหวาน ได้แก่ 1. ต้นบอน (ภาษาถิ่นเรียกว่า นางหวาน) 2. ถั่วฝักยาว 3. ข้าวคั่ว 4. มะเขือเปราะ 5. ต้นหอม 6. ผักชี 7. ผักชีฝรั่ง 8. ปลาป่น 9. น้ำปลาร้าสุก 10. เครื่องปูรจน 11. พริกป่น

ขั้นตอนการทำซุปนางหวาน คือ นำต้นบอน ภาษาถิ่นเรียกว่า นางหวาน หั่นเป็นชิ้นพอประมาณ ไปนึ่งให้สุก แล้วนำมาคลุกเข้ากับเครื่องปูรจนทั้งหมด แล้วนำไปรับประทาน

4. หลามปลาช่อน พบว่า หลามปลาเป็นเมนูอาหารที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ยังไม่มีเครื่องมือในการประกอบอาหารที่สมัย ในอดีตมีการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์มากมาย เช่น เครื่องจักสาน รั้วบ้าน เติงนอน เป็นต้น และที่สำคัญไว้ประกอบอาหาร เช่น หลามปลาช่อน โดยจะนำและปลาช่อนทั้งตัว พร้อมกับส่วนผสมและเครื่องปูรจนที่เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ได้แก่ พริกไทย

พริกชี้หนู ตะไคร้ ใบมะกรูด ปูรสรสให้เข้ากัน แล้วนำปลาช่อนใส่ในกระบอกไม้ไผ่ที่คัสดมาพิเศษจาก ธรรมชาติภายในชุมชนแล้วนำไปเผาเหมือนกับข้าวหลาม ทำให้ได้รสชาติที่แปลกใหม่และกลิ่นหอม รับประทานพร้อมกับหอยลวก ผักปลอดสารพิษที่ปลูกโดยชุมชน เป็นอาหารที่สะท้อนกลิ่นอายความ ความเป็นธรรมชาติ

ส่วนผสมของหลามปลา ได้แก่ 1. กะปิ 2. กะทิจากมะพร้าว 3. พริกแกงใต้ 4. พริกไทย 5. ต้นหอม 6. ข่าตะไคร้ 7. หอมแดง 8. กระเทียม 9. เกลือ 10. น้ำปลา 11. เครื่องปรุงรส 12. ขมิ้น 13. ใบมะกรูด 14. น้ำตาล

ขั้นตอนการทำหลามปลา คือ นำปลาช่อนแช่เนื้อออกจากก้าง นำปลาช่อนไปหันเป็น ชิ้นเฉียง ๆ ให้มีความสวยงาม แล้วนำส่วนผสม ได้แก่ กะปิ กะทิจากมะพร้าว พริกแกงใต้ พริกไทยดำ ต้นหอมข่าตะไคร้ หอมแดง กระเทียม ขมิ้น ใบมะกรูด เป็นต้น มาคลุกเข้าให้เข้ากันกับเนื้อปลา หลังจากนั้นก็ปรุงรส ได้แก่ น้ำตาล น้ำปลา เกลือ เครื่องปรุงรส นำไปบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่อย่างให้สุก แล้วนำไปรับประทาน

5. น้ำพริกปลาตุ๋นผักรวมมิตร พบว่า เป็นหนึ่งในเมนูอาหารที่เน้นเครื่องที่มาจากผัก ปลอดพิษภายในชุมชน และที่สำคัญเน้นผักพื้นบ้านตามฤดูกาล เช่น บวบ ถั่วฝักยาว ใบกระถิน ผักกาด ผักชี แตงกวา ผักลวก หอยลวก เป็นต้น ซึ่งเป็นอาหารที่เหมาะสมสำหรับคนที่ดูแลสุขภาพ ได้ สารอาหารครบ 5 หมู่ ส่วนวัตถุดิบที่เป็นส่วนผสมได้แก่ พริก หอม กระเทียม มะพร้าว เป็นต้น ชุมชน ใช้วิธีการปลูกแบบปลอดสารพิษ ส่วนเนื้อปลาที่นำมาทำน้ำพริก เลี้ยงเอง ทำห้วยอาหารเอง เมนูอาหารนี้จึงเป็นเมนูที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาวัฒนธรรมการกิน และวิถีการพึ่งพา ตนเองของชุมชน ที่สามารถบริหารจัดการวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประกอบอาหาร จนกลายเป็น วัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่นที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

ส่วนผสมน้ำพริกปลาตุ๋นผักรวมมิตร ได้แก่ 1. พริกสด 2. หอม 3. กระเทียม 4. เนื้อ ปลา 5. น้ำปลาร้าสุก

ขั้นตอนการทำน้ำพริกยอดหอย ได้แก่ นำพริก หอม กระเทียมมาคั่วให้สุกในไฟ อ่อน ๆ แล้วนำมาโขกให้ละเอียด แล้วนำน้ำปลาร้าสุก ปรุงรส แล้วนำไปรับประทาน

6. ปลาช่อนอบดิน พบว่า วิถีวัฒนธรรมการกินของผู้คนในอดีตชุมชนบ้านห้วยห้วย เป็นการพึ่งพา หรือหาแหล่งอาหารจากธรรมชาติ ได้แก่ ห้วย หนอง คลอง ป่าธรรมชาติ เป็นต้น โดยเฉพาะลำห้วยห้วย และหนองโดน เป็นพื้นที่คนในชุมชนนอกจากนำน้ำไปอุปโภคบริโภคแล้วยัง ใช้เป็นพื้นที่จับปลานำไปประกอบการอาหาร และเมนูอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านห้วย ห้วย คือ ปลาช่อนอบดิน ซึ่งในอดีตยังไม่มีเหล็กปิ้งย่าง จึงทำให้ชุมชนคิดสรรสิ่งที่ทำได้จากธรรมชาติ มาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ โดยการนำดินเหนียวมาห่อหุ้มตัวปลาช่อน แล้วนำไปย่างไฟเพื่อไม่ให้ ปลาไหม่ก่อนสุก ผลที่ได้ทำให้ปลาช่อนมีกลิ่นหอมสุกเสมอกันและมีรสชาติหวาน อร่อย น่า

รับประทานด้วยกลืนไอดินในภาษาพื้นถิ่นเรียกว่า เรียกว่า “ปลาช่อนอบดิน” แต่ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีความทันสมัยมากขึ้น พร้อมทั้งไม่ดูไม่สะอาดไม่น่ารับประทาน นำปลาช่อนมาเกลื่อนำกระดาษฟอยล์ห่อหุ้มตัวปลาช่อนให้สนิท แล้วนำดินเหนียวจากหนองโดนมาห่อหุ้มตัวปลาช่อนอีกครั้ง แล้วนำไปย่างไฟให้สุก

ส่วนผสมปลาช่อนอบดิน ได้แก่ 1. ปลาช่อน 2. เกลือ 3. กระดาษฟอยล์ 4. ดินเหนียวจากธรรมชาติ

ขั้นตอนการทำปลาช่อนอบดิน ได้แก่ นำปลาช่อนมาทาเกลือ แล้วนำกระดาษฟอยล์มาห่อหุ้มตัวปลาช่อนให้สนิท แล้วนำดินเหนียวจากธรรมชาติมาห่อหุ้มอีกครั้งแล้วนำไปย่างไฟให้สุก แล้วนำไปรับประทาน

7. ยำขนมโก๋โอก พบว่า ในอดีตชุมชนมีปลูกข้าวเจ้าแดง เพื่อนำมาแปรรูปขนมจีนหรือ ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า ข้าวปุ้น ซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมการกินของคนในชุมชน การทำขนมจีนมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก และทำงาน แต่ต้องมีการนำข้าวเจ้าแดงไปสีแล้วนำมาหมักทิ้งไว้ ประมาณ 1 อาทิตย์ นำไปตำให้ละเอียด แล้วนำมาบิเป็นเส้น ส่วนที่มาของขนมโก๋โอกนั้น มีเรื่องเล่าว่า “ในอดีตมีแม่หม้ายลูกติดหลายคน ในขณะที่กำลังทำขนมจีนอยู่นั้น ลูกร้องไห้แงแง จึงหันไปมองเห็น ไก่หัวโອိ้เดินมา เลยคิดอุบายบอกลูกว่า เจียบลูกแม่จะทำขนมโก๋โอกให้กิน เลยนำแป้งที่ติดกับมือ ติดอุปกรณ์บิขนมจีน นำมาปั้นเป็นก้อนลงไปน้ำที่เดือด พอสุกก็นำมาให้ลูกกิน แล้วก็เดินไปเล่นตามหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ถามว่า กินอะไร กินขนมโก๋โอก ก็เป็นที่มาขอคำว่า “ขนมโก๋โอก” ซึ่งปัจจุบันชุมชนได้นำมาดัดแปลงให้กลายเป็นอาหารที่เกิดความแตกต่าง ทั้งนำไปตำสับตำแทนการใส่ขนมจีน นำมายำแล้วปรุงรสให้มีความแตกต่างจากเดิม จึงกลายเป็นอาหารพื้นถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

ส่วนผสมยำขนมโก๋โอก ได้แก่ 1. แป้งขนมจีน 2. หมูสับ 3. พริกสดโขลกละเอียด 4. มะเขือเทศ 5. หอมหัวใหญ่ 6. แครอท 7. ขึ้นฉ่าย 8. น้ำกระเทียมดอง 9. น้ำตาล 10. น้ำปลา 11. มะนาว 12. เครื่องปรุงรส 13. กระเทียม

ขั้นตอนการทำยำขนมโก๋โอก คือ ต้มน้ำให้เดือด แล้วนำแป้งขนมจีนบิให้กลายเป็นลูกหยดน้ำ หรือ รูปต่าง ๆ ตามใจชอบ พอสุกขึ้นตักขึ้นมาแล้วนำมาผสมกับส่วนผสมทั้งหมด ปรุงรสตามใจชอบ แล้วนำมารับประทาน

8. ต้มไก่วัยทิน พบว่า ต้มไก่วัยทิน เป็นการตั้งชื่อเมนูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งคำว่า ต้มไก่ คือ นำไก่ไปทำให้สุกด้วยน้ำที่ร้อนเดือด วัตถุดิบที่สำคัญของชุมชนคือ ใช้ไก่บ้านมีอายุระหว่าง 4-5 เดือน ซึ่งเป็นวัยหนุ่มสาว เนื้อจะหวาน ไม่หยาบ เหมาะแก่การนำไปประกอบอาหาร จึงเรียกว่า “วัยทิน” ซึ่งไก่บ้านของชุมชนบ้านห้วยหวายจะปล่อยเลี้ยงด้วยวิถี

การทางธรรมชาติจึงทำให้ไก่อมีรสชาติที่นุ่ม หวาน อร่อย ส่วนวัตถุดิบที่นำมาเป็นส่วนผสมจะปลูกด้วยระบบปลอดสารพิษ ได้แก่ พริก ใบมะกรูด ข่า หอมแดง กระเทียม ใบกระเพรา เกลือ พริกไทย เป็นต้น ความพิเศษของเมนูนี้ ไม่ใส่ผงชูรส โดยใส่ใบหอมแทน จึงทำให้เมนูอาหารพื้นถิ่น “ต้มไก่อ้วยหิน” เป็นอาหารที่เหมาะกับคนที่ดูแลสุขภาพที่สะอาดและปลอดภัย

ส่วนผสมของต้มไก่อ้วยหิน ได้แก่ 1. ไก่ ไก่บ้านอายุ 4-5 เดือน ไม่ฉีดวัคซีน เลี้ยงด้วยระบบธรรมชาติ 2. ข่า 3. ตะไคร้ 4. ใบมะกรูด 5. ใบหอม 6. รากผักชี 7. เครื่องปรุงรส ได้แก่ ปลาร้า เกลือ

ขั้นตอนต้มไก่อ้วยหิน นำไก่อายุ 4-5 เดือน สับให้เป็นชิ้นเล็กขนาดพอเหมาะ ต้มน้ำให้เดือด นำส่วนผสม ได้แก่ เกลือ ใบหอม รากผักชี ใบมะกรูด ตะไคร้ ข่า เครื่องปรุงรส ได้แก่ ปลาร้า เกลือแล้วนำไก่อ้วที่สับเป็นชิ้นลงไปต้มในหม้อน้ำเดือด ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที นำไปรับประทาน

6. ศักยภาพสินค้าปลูกหม่อนเลี้ยงไหม พบว่า การทอผ้าไหมได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชนนานนับตั้งแต่มีการก่อตั้งชุมชน เริ่มจากการทอใช้ในครัวเรือน เพื่อนำไปใช้ในงานวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานกฐิน การเข้าพรรษา ออกพรรษา ตลอดจนงานแต่งงานไว้สำหรับการแต่งกายของคู่บ่าวสาวแล้วเป็นของที่ระลึกสำหรับให้ญาติผู้ใหญ่ ฝ่ายเจ้าบ่าวอีกด้วย จึงนับได้ว่าผ้าไหมมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้นับบ้านบ้านห้วยห้วยพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะผ้าไหมเป็นผ้าที่มีความสวยงาม มีขั้นตอนในการทอผ้าที่ค่อนข้างประณีต และใช้ความละเอียดจนเป็นอย่างมาก กระบวนการทอผ้าเป็นกระบวนการทางภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ที่พัฒนา ต่อยอด ดัดแปลง ปรับปรุง จนกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับในทุกยุคทุกสมัย ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหมซึ่งได้มีกระบวนการและวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ตั้งแต่การปลูกปลูก การสาวไหม การย้อมไหม และการทอผ้าไหม เป็นต้น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาปัจจุบันมีการทอเป็นผ้าสีนิตแดง ผ้าหางกระรอก ซึ่งได้รับมาตรฐาน OTOP ระดับ 4 ดาว จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีการจัดจำหน่ายในศูนย์ขายสินค้าประจำหมู่บ้าน และนำไปจัดนิทรรศการตามสถานที่ต่าง ๆ ของกรมพัฒนาชุมชน

7. ศักยภาพด้านการเกษตรของชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีศักยภาพด้านการทำเกษตรอยู่ประเภท ได้แก่ 1. ศักยภาพด้านการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว 2. ศักยภาพด้านการเลี้ยงปลา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

7.1 ศักยภาพด้านการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานในการทำเกษตร ทำนา ทำไร่ ทำสวน ซึ่งการก่อตั้งชุมชนในอดีต คือ การแสวงหาพื้นที่ทำการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร จนกระทั่งมีการอพยพตั้ง

ถิ่นฐานกันมากขึ้น จนกลายเป็นหมู่บ้านในปัจจุบัน การทำเกษตรของชุมชนเน้นการทำเกษตรเน้นการพึ่งพาธรรมชาติ เช่น น้ำฝน แหล่งน้ำจากธรรมชาติ เป็นต้น ชุมชนมีแหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ หนองโดน ลำห้วยห้วย เป็นแหล่งน้ำใช้ในการอุปโภค บริโภค ก่อนมีการแยกหมู่บ้านห้วยห้วยกับห้วยห้วยพัฒนา ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้านได้ร่วมกันปลูกผักสวนครัวในบริเวณหนองจิก ในช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว เพื่อนำผลผลิตมาประกอบอาหาร แบ่งปันเพื่อนบ้าน เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2542 ชุมชนมีประชากรเพิ่มขึ้น จึงได้มีการแยกหมู่บ้านห้วยห้วย หมู่ 9 กับห้วยห้วยพัฒนา หมู่ 15 เป็น 2 ชุมชน การแยกหมู่บ้านจึงเป็นการแบ่งทรัพยากรและพื้นที่สาธารณะในการดูแลรับผิดชอบของแต่ละชุมชน จึงทำให้บ้านห้วยห้วยพัฒนา หมู่ 15 มีแหล่งน้ำที่รับผิดชอบดูแล คือ หนองโดน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่กลางหมู่บ้าน จำนวน 15 ไร่ และได้มีการขุดลอกในปี พ.ศ. 2560 ให้เป็นแหล่งน้ำที่สามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี พร้อมทั้งทำเป็นประปาหมู่บ้าน ขณะเดียวกันในบริเวณรอบคุ้งน้ำ ยังไม่มีการพัฒนา หรือทำให้เกิดประโยชน์ของชุมชน ซึ่งปัจจุบันเป็นคุ้งน้ำว่างเปล่าไม่มีการใช้ประโยชน์ด้านอื่น จากการจัดเวทีเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับชุมชน ในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2562 พบว่า ชุมชนต้องการพัฒนาศักยภาพทุนวัฒนธรรมด้านการเกษตรซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของคนในชุมชน และมีความชำนาญ มีองค์ความรู้พื้นที่ในการพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยการพัฒนาพื้นที่คุ้งน้ำหนองโดนให้คนในชุมชนที่ต้องการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ทำเกษตรผสมผสาน เน้นการเพาะปลูกแบบปลอดสารพิษ เพื่อให้ชุมชนมีรายได้หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร จากการให้ข้อมูลของนายสมพร มูลสังข์ ได้กล่าวว่า “ หากมีการพัฒนาเกิดขึ้นได้ จะเป็นประโยชน์อย่างมาก นอกจากจะทำให้ชุมชนมีรายได้ ก็ยังใช้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวได้ด้วย จัดปรับพื้นที่เพาะปลูกให้สวยงามผมว่าสวยและน่าสนใจครับ” จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพด้านการเกษตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญเป็นรากฐานองค์ความรู้วิถีชีวิตที่คนในชุมชนมีความคุ้นเคย และเป็นองค์ความรู้ที่ถูกมายกระดับสู่การพัฒนา ที่สำคัญการที่ชุมชนมีข้อตกลง พิจารณาร่วมกันที่จะใช้พื้นที่คุ้งน้ำหนองโดนพัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย พัฒนาพื้นที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุดภายใต้คำว่า “เที่ยวได้ กินได้ ขายได้”

7.2 ศักยภาพด้านกลุ่มเลี้ยงปลา ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาได้รับงบประมาณสนับสนุนการเลี้ยงปลาจากสำนักงานเกษตรอำเภอลำปลายมาศ ประจำปีงบประมาณ 2561 โดยได้นำพันธุ์ปลาตุ้มมาให้ชุมชนเลี้ยงแบบรวมกลุ่ม เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้ในนอกฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร แต่ผลจากการส่งเสริมให้ชุมชนเลี้ยงปลากลับส่งผลกระทบให้กลุ่มเผชิญกับปัญหาต้นทุนหัวอาหารปลา เพราะไม่สามารถทำหัวอาหารปลาเองได้ จากได้บอกเล่าของนางฉวี วงษาฉาย เล่าว่า “ทางกลุ่มเลี้ยงปลาได้สักระยะหนึ่ง แต่ก็มีปัญหาตามมาคือไม่มีเงินซื้อหัวอาหารให้ปลากิน และหัวอาหารปลาก็มีราคาแพง แม้ว่าในระยะเริ่มต้นทางสำนักงานเกษตรจะนำมาแจกพร้อมกับพันธุ์ปลาก็ตามมา แต่พอหัวอาหารหมดทางกลุ่มก็ต้องซื้อเอง พอจับมาขายก็

ไม่ได้กำไร เนื่องจากหมดไปกับค่าหัวอาหาร จนบางคนบอกว่า ถ้าจะเลี้ยงปลา ซื้อปลากินดีกว่าเลี้ยงไปก็ไม่ได้กำไร ถามว่าทางกลุ่มอยากจะทำเลี้ยงปลาต่อหรือไม่ อยากจะเลี้ยงต่อ แต่ไม่มีเงินซื้อหัวอาหารปลา ถ้ามีความรู้ในการผลิตหัวอาหารปลาเองได้ ก็จะช่วยให้ลดต้นทุนและจะทำให้คนในชุมชนจำนวนมากสนใจมากขึ้น เพราะปลาที่เราเลี้ยงนำมาประกอบอาหาร และนำไปจำหน่ายได้ ที่สำคัญเวลานี้นักท่องเที่ยวก็นำปลามาประกอบอาหารให้นักท่องเที่ยวได้รับประทาน” จากคำพูดดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพความรู้และความตั้งใจของชุมชนที่จะลดการพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก แต่ชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตหัวอาหารปลาหากชุมชนสามารถผลิตหัวอาหารปลาเองได้ก็จะทำให้ต้นทุนลดลง กำไรเพิ่มขึ้น ที่สำคัญจะทำให้ชุมชนได้นำปลาไปพัฒนาให้กลายเป็นสินค้าของฝากเพื่อการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

ฉะนั้น การปลูกผักเลี้ยงปลาถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ซึ่งเป็นอาชีพที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแม้จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยการนำความรู้จากภูมิปัญญา วัฒนธรรมมายกระดับไปสู่การพัฒนาจึงนับว่าเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ของบรรพบุรุษไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการเตรียมความพร้อมไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563 (CBT Thailand) มีวัตถุประสงค์ในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ใช้การท่องเที่ยวมาเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีการกระจายรายได้มากขึ้น เน้นการเชิดชูทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น กระตุ้นจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นโจทย์ในการทำงานร่วมกันดังนั้นจึงมีกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยยกระดับให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์ต่อชุมชน 5 กลยุทธ์สำคัญ ดังนี้

1. การพัฒนาคนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนในชุมชนและท้องถิ่นเพื่อให้สามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้
2. การเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้าใจตัวเองว่ามีดีอะไรและต่อยอดนำเสนอจากทรัพยากรที่มี ไม่จำเป็นต้องสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่อาจจะไม่ใช่อัตลักษณ์ของท้องถิ่น
3. การตลาดที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อแสวงหาตลาดนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชนและสร้างความสามารถในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่เสียอัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากนั้น เพื่อเชื่อมโยงผู้ประกอบการนำเที่ยวให้นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมเพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าเส้นทางการท่องเที่ยว
4. การสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้และประสบการณ์ร่วมกันเพื่อทำงานเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่เข้มแข็งได้ในระยะยาว โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการสนับสนุนของภาครัฐหรือภาคเอกชนเสมอไป

5. การประเมินผลด้วยตัวชี้วัดความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยวเนื่องจากวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ ดังนั้นตัวชี้วัดความสำเร็จจึงไม่ใช่เพียงรายได้ที่เพิ่มขึ้นหรือนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น แต่เป็นความอยู่ดีมีสุขในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคำนึงถึงประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเป็นการแลกเปลี่ยนของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่เท่าเทียม มีความสุขร่วมกัน

ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม คือ การค้นหาวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน เพื่อนำมาสู่การสร้างสรรคให้เกิดคุณค่า คือ ตระหนักเห็นความสำคัญ พื้นฟูถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น มาให้กลายเป็นมูลค่า คือ การก่อให้เกิดเป็นรายได้ สร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน เพราะการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ การพัฒนาของดีที่มีอยู่เดิมให้เกิดความสวยงาม สร้างสรรค์ รักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชนด้วย

4.7 วิเคราะห์และวางแผนปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เวลา 09.00-16.00 คณะผู้วิจัยร่วมกับนักวิจัยชุมชนประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จำนวน 50 คน ได้ระดมสมองวิเคราะห์ค้นหาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมความคิดร่วมคุย ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกันใช้ประโยชน์ และประเมินผลลัพธ์ร่วมกัน จึงค้นพบศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม ที่จะนำมายกระดับองค์ความรู้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 7 ด้าน ได้แก่

1. ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน อุโบสถกลางน้ำ
2. ศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย ประเพณีบุญคุณลาน ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน ประเพณีแห่นางแมว ความเชื่อผีคุณหญิง
3. ศักยภาพด้านการละเล่นพื้นบ้าน ประกอบด้วย การรำแห่นางแมว การรำออนซอนอีสาน การรำบูรีรัมย์ตำนานน้ำกิน เป็นต้น
4. ศักยภาพด้านความสามัคคีของชุมชน ประกอบด้วย การสร้างศาลาและสะพานเชื่อมต่อลำห้วยหวายด้วยชุมชนเอง ลานวัฒนธรรมการแสดงของชุมชน
5. ศักยภาพเมนูอาหารพื้นถิ่น ประกอบด้วย ปลาปลากุ้ย ปลาตะไคร้ ชูบนางหวาน หลามปลาช่อนน้ำพริกปลาตุ๋นผัดกระเทียมมิตร ปลาช่อนอบดิน ยำขนมไก่โอก ต้มไก่ขี้เหล็ก ตำถาดปลาเผา เป็นต้น
6. ศักยภาพสินค้าปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ซึ่งทุกครัวเรือนมีองค์ความรู้ในการทอผ้าไหม ซึ่งทั้งใช้เอง และนำไปจัดจำหน่ายในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การส่งขาย การจัดการแสดงสินค้างาน OTOP ซึ่งได้รับมาตรฐาน 4 ดาว

7. ศักยภาพด้านการเกษตรของชุมชน ประกอบด้วย ศักยภาพด้านการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ศักยภาพด้านกลุ่มเลี้ยงปลา

ซึ่งศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมทั้ง 7 ด้าน เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชุมชน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาในสังคมไทย ในปัจจุบันที่มุ่งเน้นให้นำความรู้ของชุมชนท้องถิ่น นำมาสู่การสร้างงานสร้างอาชีพ บนหลักการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง เพื่อเกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจ กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น สอดรับกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการส่งเสริมให้การพัฒนาสังคมไทย เติบโตอย่างมั่นคงบนรากฐานวัฒนธรรมอันดีงาม และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 3 มิติ

มิติแรก เกิดความมั่นคงให้กับเศรษฐกิจ โดยปรับโครงสร้างการผลิตให้เหมาะสมกับศักยภาพ และข้อจำกัดของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับภาคเกษตรและบริการมากขึ้น โดยเฉพาะในสิ่งที่โดดเด่น เช่น การท่องเที่ยว สมุนไพร การเกษตร เป็นต้น ขณะเดียวกันต้องผลักดันให้สร้าง Value Creation เพื่อผลักดันให้ SMEs ไทยเติบโตอย่างมีคุณภาพได้มาตรฐานและโดนใจผู้บริโภคทุกกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น

มิติที่สอง เติบโตบนรากฐานวัฒนธรรมอันดีงามให้คนไทยตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมไทยที่มีอยู่มากมาย ทั้งที่สัมผัสจับต้องได้และมีคุณค่าทางจิตใจ นำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจผสมผสานให้เกิดการลงตัวพอดีและเหมาะสม

มิติที่สาม ใส่ใจและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาต้องให้เกิดความสมดุลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระบวนการผลิตและการใช้ชีวิตมีความสอดคล้องกลมกลืนและสมดุลกับวิถีชีวิตธรรมชาติ เช่น การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

ทั้งสามมิติจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาหนุนเสริม เพื่อให้คนในสังคมได้เรียนรู้นำไปใช้เพื่อพัฒนาตนเอง (ณรงค์ อัครเศรณี, 2552 :17-19) การพัฒนาชุมชนให้เกิดการเติบโตอย่างมั่นคงบนรากฐานทุนทางวัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงเป็นปัจจัยสำคัญให้เตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เติบโตอย่างยั่งยืนนั้น จึงทำให้คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้ร่วมกันระดมสมองวิเคราะห์ศักยภาพที่เป็นจุดแข็ง กำหนดจุดอ่อนภายในชุมชน สร้างองค์ความรู้เพื่อสอดรับโอกาสจากนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เน้นการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเอง สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” และการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมจึงสามารถจำแนกองค์ประกอบได้ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านพัฒนาสังคม คือ การพัฒนาศักยภาพด้านความสัมพันธ์ ความสามัคคีของคนในชุมชน ให้มองเห็นทิศทางการแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม สร้างจิตสำนึก ค่านิยมเพื่อส่วนร่วม การใช้วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น มายกระดับให้กลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพื่อการผลักดันไปสู่ การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ด้านเศรษฐกิจ คือ การพัฒนาศักยภาพองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างให้ กลายเป็นสินค้าและบริการให้กับนักท่องเที่ยวบนพื้นฐานเอกลักษณ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น การ พัฒนาของที่ระลึก การพัฒนาอาหารพื้นถิ่น การใช้วัตถุดิบผักปลอดสาร อาหารปลอดภัยมาเป็นการ ดึงดูดนักท่องเที่ยว เพื่อจะนำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพ จนเกิดการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น

3. ด้านพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรที่มีอยู่ ในท้องถิ่นนำกลับมาใช้ประโยชน์ เช่น แหล่งน้ำ พื้นที่สาธารณะ การทำเกษตรปลอดสารพิษ การ พึ่งตนเองในระดับชุมชน ซึ่งพื้นที่สาธารณะ แหล่งน้ำ ทรัพยากรในชุมชนเป็นทรัพยากรสาธารณะที่ทุก คนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ การที่ชุมชนได้มีข้อตกลงกันหาวิธีการ ประชาคม ประพิจารณา จึง เป็นหลักการที่สำคัญในการสร้างความเข้าใจ สร้างความตระหนัก และมองเห็นคุณค่าต่อพื้นที่ สาธารณะ เพื่อนำมาสู่การใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน

ผลการวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจ และ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้เกิดแผนปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทาง วัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 3 แผนงาน ในการขับเคลื่อนที่ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมี รายละเอียดแผนปฏิบัติการดังนี้

1. แผนพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

1.1 การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวหนองโดน พบว่า หนองโดนเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กลางหมู่บ้าน และมีประวัติความเป็นมาที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เช่น พื้นที่ดำนาในอดีตร มี อุโบสถกลางน้ำ และในอดีตมีพื้นที่ป่าล้อมรอบ พร้อมทั้งเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของคนในชุมชนในการ ใช้อุปโภคบริโภค จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2560 ได้มีการขุดลอกจากกรมชลประทาน หน่วยที่ 8 นครราชสีมา จำนวนเงิน 2,000,000 บาท เพื่อใช้เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน ขณะเดียวกันการขุดลอก ให้เกิดคูสระหนองโดนขนาดใหญ่ กว้าง 2 เมตร แต่กลับไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์กับส่วนรวม จึงทำให้ คณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ได้มีแนวคิดที่จะพัฒนาหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” จึงวางแผนจัดการร่วมกันภายใต้คำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” เพื่อให้ชุมชนสามารถ ผลิตอาหารสะอาดปลอดภัย มีอาหารเพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีการจัดสรรพื้นที่เพาะปลูกที่สวຍงาม เหมาะแก่การเที่ยวชม มีพ่อค้าแม่ค้า กลุ่มคนดูแลสุขภาพมาติดต่อซื้อสินค้าทางการเกษตร ได้แก่ ผัก ปลา ไข่ ไก่ ซึ่งทั้งหมดชุมชนสามารถจัดการวัตถุดิบได้ด้วยตนเอง

1.2 การพัฒนาศักยภาพการผลิตหัวอาหารปลา พบว่า ในปี พ.ศ. 2561 ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลา และส่งเสริมการเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ จากสำนักงานเกษตรอำเภอลำปายมาศ เพื่อให้ชุมชนลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และให้เกิดการรวมกลุ่ม จำนวน 30 คน ผลจากการเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ทำให้ชุมชนประสบปัญหาต้นทุนการเลี้ยงโดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวอาหาร จึงทำให้ชุมชนไม่สามารถสร้างผลกำไรได้ จึงเป็นให้คณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน มองเห็นว่า หากมีการลดต้นทุนหัวอาหารได้ จะทำให้ชุมชนเกิดรายได้ พร้อมทั้งสามารถผลิตอาหารที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยวในอนาคตได้ พร้อมทั้งเป็นการส่งเสริมการสร้างงาน สร้างรายได้จากฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

1.3 การพัฒนาศาลปูตา (ผีดูหนัง) พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีศักยภาพด้านความเชื่อเกี่ยวกับศาลปูตาหลวงอุดมที่สำคัญ โดยเฉพาะการแก้บนต่อศาลปูตา มีความเป็นเอกลักษณ์และพิเศษกว่าพื้นที่อื่น ๆ คือ การจ้างหนังให้ผีดู ซึ่งเป็นวิธีการแก้บนที่แปลก แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งการบนศาลปูตาส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน และมีคนนอกชุมชนบ้าน สาเหตุการบนส่วนใหญ่ ก็คือ การสอบบรรจุรับราชการ การทำธุรกิจ การไปทำงานต่างประเทศ การเลื่อนขั้นตำแหน่ง เป็นต้น หากได้ตามประสงค์ก็จะจ้างหนังให้ผีดู

1.4 การพัฒนาภูมิปัญญาดำน้ำกิน พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีการสืบทอดภูมิปัญญาดำน้ำกิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังมีในชุมชนที่มีองค์ความรู้ และสามารถสาธิตการทำดำน้ำกินของผู้คนในอดีตให้แก่นักท่องเที่ยวได้รับชม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

1.5 สร้างเพลงของชุมชน พัฒนาทำรำประกอบเพลง พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีประเพณีกลุ่มนางรำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำรำแห่นางแมว ซึ่งเป็นการพัฒนาจาก ประเพณีการแห่นางแมว มาสร้างสรรค์ให้กลายเป็นทำรำที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จนได้รับการจ้างงานของชุมชนใกล้เคียงอีกด้วย

2. แผนการประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

2.1 จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชน พบว่า การที่จะพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวการประชาสัมพันธ์เป็นหัวใจหลักในการสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้มองเห็นจุดที่น่าสนใจ ดึงดูดให้เข้ามาเที่ยวชม จึงจำเป็นต้องมีการทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชนในหลาย ๆ จุด เพื่อให้คนที่ผ่านไปมาได้มองเห็นและตัดสินใจเข้ามาเที่ยวในชุมชน

2.2 การทำเพจประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว พบว่า ปัจจุบันคนในสังคมรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่าน Facebook เป็นจำนวนการ การทำเพจประชาสัมพันธ์ข้อมูลชุมชน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวอีกหนึ่งช่องทาง

2.3 การส่งข้อมูลประชาสัมพันธ์ผ่านเพจที่มีผู้ติดตามจำนวนมาก เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการประชาสัมพันธ์ชุมชน โดยมีรายละเอียดการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่าย สถานที่สำคัญ วัฒนธรรมที่น่าสนใจ บรรยากาศของชุมชน ตลอดจนอาหาร สถานที่พัก ในชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทราบรายละเอียดในการเข้ามาเที่ยวในแต่ละครั้ง

3. แผนการบริหารจัดการกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว

3.1 กฎ กติกา การบริหารจัดการกลุ่ม พบว่า การทำกฎ กติกา ข้อตกลงร่วมกันของชุมชน เป็นจุดสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนไปสู่ความยั่งยืน เพราะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ไม่ได้คือเงิน การบริหารจัดการเงิน การบริหารจัดการคน การสร้างกฎ กติกา ข้อบังคับให้คนในชุมชนได้ยอมรับและปฏิบัติตามกันจึงเป็นจุดสำคัญในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

3.2 จัดตั้งกองทุนท่องเที่ยวชุมชน พบว่า การมีกองทุนในการบริหารจัดการกลาง เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของกลุ่ม เช่น วัสดุอุปกรณ์เสียหาย ขำรด พัง เป็นต้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณในการบริหารจัดการ การมีกองทุนดูแลรักษาเป็นของส่วนร่วมจึงเป็นการลดปัญหาความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

4.8 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

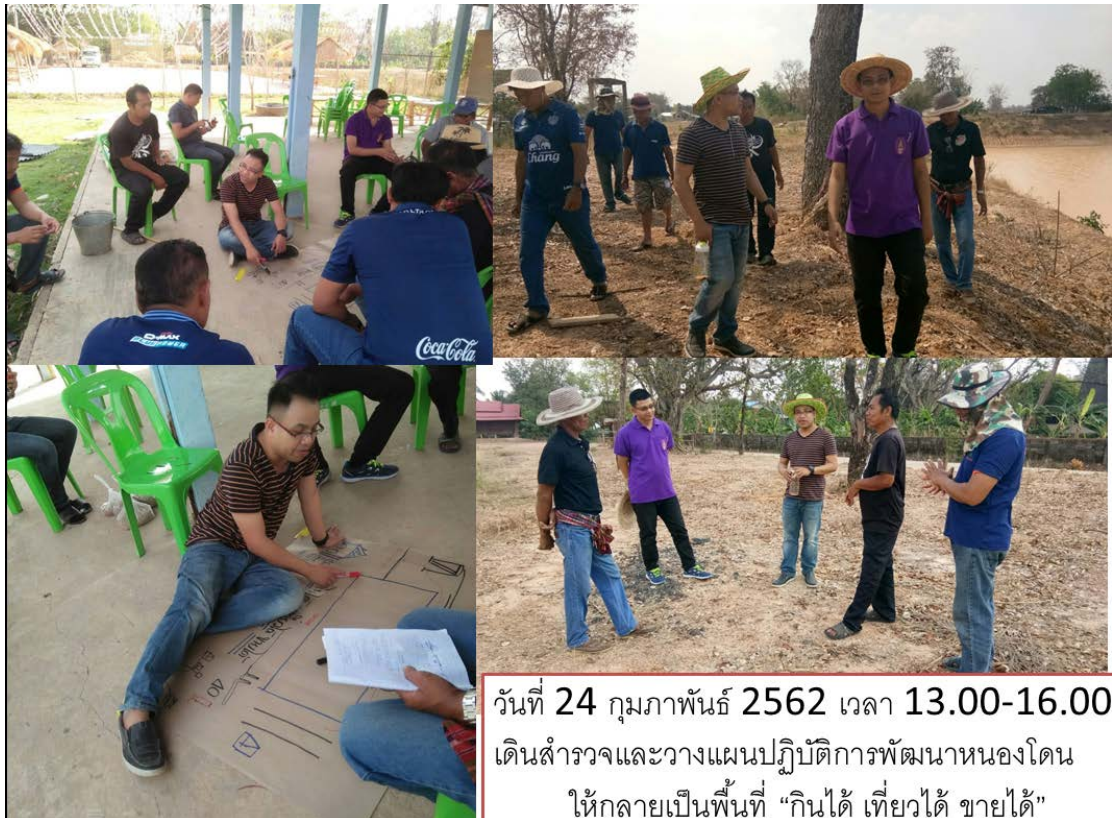
ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจนเกิดรูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา 3 รูปแบบ ซึ่งเป็นการพัฒนาให้ครอบคลุมทุกมิติทั้งการสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสร้างสรรค์ หาสิ่งแตกต่างจากพื้นที่อื่น ดึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญานำเสนอ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจ โดยจากข้อค้นพบข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาที่โดดเด่น คือ ภูมิปัญญาดำน้ำกิน ซึ่งคนในชุมชนบ้านห้วยหวายหลายคนเคยผ่านเหตุการณ์ดำน้ำกิน และสามารถสาธิต หรือ จำลองเหตุการณ์ให้นักท่องเที่ยวได้ชม นอกจากนี้ชุมชนยังเคยมีการร่วมกันปลูกพืชผักสวนครัวที่หนองจิก บ้านห้วยหวาย หมู่ 15 แต่ปัจจุบันได้แบ่งแยกกันปกครองดูแล จึงทำให้ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนามีแหล่งน้ำหนองโดน จำนวน 15 ไร่ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มีเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน และได้รับการขุดลอกในปี พ.ศ. 2561 จนกลายเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่และนอกจากนี้บริเวณคูสระยังไม่มีการใช้ประโยชน์ของชุมชน นอกจากนี้ในบริเวณหนองโดนยังมีศาลปู่ตาหลวงอุดม ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ บนบานศาลกล่าว หากได้ตามวัตถุประสงค์ก็จะมีรางวัลมาแก้บนทุกวันพุธ จึงเป็นที่มาของคำว่า “ผิวดูหนัง” จากข้อมูลองค์

ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา จึงทำให้คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้มีแนวคิดที่จะพัฒนาต่อยอดองค์ทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าและมูลค่า นำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน จึงจะใช้พื้นที่หนองโดนที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์พัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” จนเกิดเป็นแผนปฏิบัติการ 3 แผน มีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

คณะผู้วิจัยได้ค้นหารูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน แบ่งออกได้ 5 รูปแบบ 1. รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” 2. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการผลิตหัตถ์อาหารปลา เพื่อสร้างแหล่งอาหารสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน 3. รูปแบบการพัฒนาศาลปู่ตา (ผีดูหนัง) 4. การพัฒนาภูมิปัญญาตำนานกิน 5. รูปแบบพัฒนาเพลงชุมชน เพื่อสื่อสารการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2562 เวลา 09.00-16.00 น. คณะผู้วิจัยร่วมกับนักวิจัยชุมชน ร่วมกันสำรวจพื้นที่หนองโดน และวางแผนปฏิบัติการพัฒนาหนองโดน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่กลางชุมชนพื้นที่บรรจุน้ำ จำนวน 13 ไร่ คูสระกว้างขนาด 2 เมตร จำนวน 15 ไร่ จากการวิเคราะห์ข้อมูลการบรรจุน้ำในช่วงฤดูฝนของหนองโดนสามารถบรรจุได้ 166,400 ลูกบาศก์เมตร สำหรับฤดูแล้งน้ำจะมีปริมาณลดลง เหลือ 62,400 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของคนในชุมชน จากข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นข้อมูลที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่หนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ภายใต้แนวคิด “กินได้ เทียวได้ ขายได้”

วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2562 เวลา 13.00-16.00
เดินสำรวจและวางแผนปฏิบัติการพัฒนาหนองโดน
ให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้”

ภาพที่ 4.14 วางแผนปฏิบัติการและสำรวจพื้นที่พัฒนาหนองโดน

โดยจะมีการบริหารจัดการแบบครบวงจร ได้แก่การบริหารจัดการน้ำ การจัดสรรพื้นที่เพาะปลูก การปลูกเพาะปลูกที่สวยงาม โดยมีจำนวนคนในชุมชนแสดงความประสงค์ในการเข้ามาทำการเพาะปลูกในพื้นที่ จำนวน 48 ครัวเรือน ซึ่งรายละเอียดในการจัดการดังนี้

1. โดยใช้แฉ่งโซลาเซลล์ผันน้ำจากหนองโดน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่กลางชุมชน พื้นที่บรรจุน้ำ จำนวน 13 ไร่ คูสระกว้างขนาด 2 เมตร จำนวน 15 ไร่ จากการวิเคราะห์ข้อมูลการบรรจุน้ำในช่วงฤดูฝนของหนองโดนสามารถบรรจุน้ำได้ 166,400 ลูกบาศก์เมตร สำหรับฤดูแล้งน้ำจะมีปริมาณลดลง เหลือ 62,400 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 3 แฉ่งต่อกับซึมเมอร์ 750 วัตต์ รุ่นบ่อ 4 นิ้ว ผันน้ำขึ้นแท่งน้ำประปาหมู่บ้านที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จำนวน 2 แท่ง บรรจุน้ำได้แท่งละ 40,000 ลิตร 2 แท่งเท่ากับ 80,000 ลิตร ซึ่งปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์ เป็นแท่งน้ำที่ถูกสร้างขึ้นโดยศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสาน (CBIRD) ในปีพ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นแท่งน้ำที่เหมาะสมในการพักและกระจายน้ำไปทั่วแปลงรอบหนองโดน

2. มีการวัดขนาดพื้นที่รอบหนองโดนมีความยาวจำนวน 500 เมตร และมีการวางแผนทั่วหนองโดนจะมีการวางโถงขนาดใหญ่ จำนวน 16 ใบ ใบละ 2,000 ลิตร จำนวน 16 ใบ สามารถบรรจุน้ำได้ 32,000 ลิตร เพื่อบรรจุน้ำในแต่ละแปลงเพาะปลูกของคนในชุมชน ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากคนในชุมชนและวัดบ้านห้วยหวาย

3. มีการวางระบบท่อน้ำให้ทั่วทุกแปลง โดยจะวางโ่งทุก 25 เมตร จะวาง 1 ใบ และจะใช้จำนวนทั้งหมด 16 ใบ รวมการบรรจุน้ำ จำนวน 32,000 ลิตร ซึ่งเพียงพอต่อการเพาะปลูก

4. การวางโ่งน้ำจะใช้บล็อกส่วมรองพื้น เพื่อให้สูงกว่าแปลงเพาะปลูก จำนวน 50 ซม.

5. ใช้อุปกรณ์ ท่อขนาด 2 นิ้ว 25 ท่อ ขนาด 1 นิ้ว 25 ท่อ ขนาดนิ้วครึ่ง 75 ท่อ ข้อต่อ 3 ทาง จำนวน 14 ตัว ก๊อปปิด เปิด จำนวน 14 ตัว

6. มีกฎกติการ่วมกัน เน้นการเพาะปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ไม่ใช้สารเคมี เน้นการปลูกที่สวยงาม ให้ตรงตามคำว่า “เที่ยวได้ ขายได้ กินได้”

ภาพที่ 4.15 การปฏิบัติการบริหารจัดการน้ำหนองโดน

ระหว่างการพัฒนา วางจุดกระจายน้ำตามแปลงเพาะปลูก

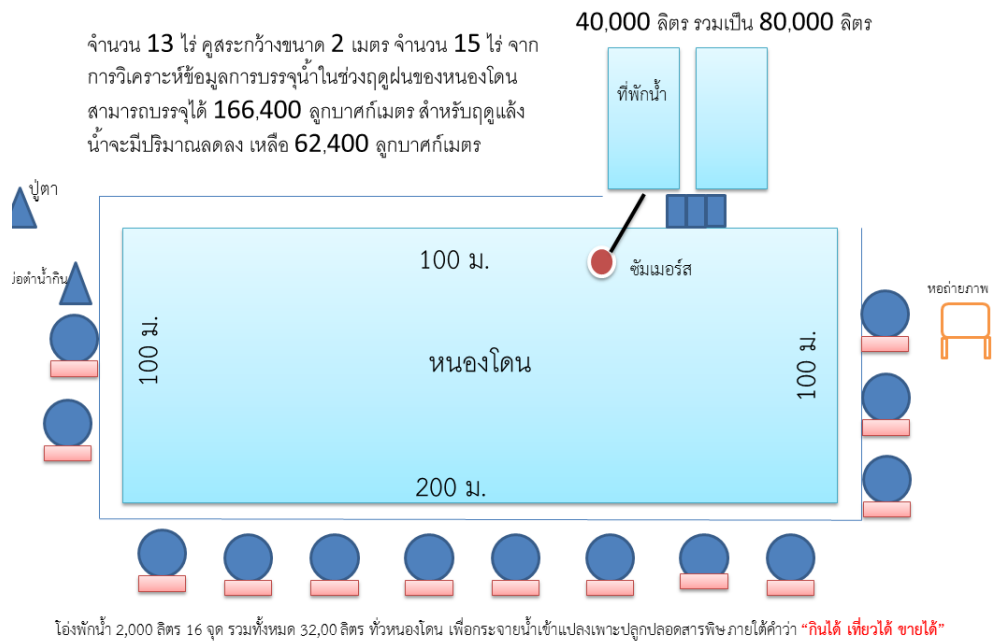
ภาพที่ 4.16 วางระบบน้ำทั่วพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้

ทั้ง 6 ประเด็นจะได้นำข้อมูลไปสู่การประชาคมทำความเข้าใจกับคนในชุมชนทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจถึงทิศทางการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้านการเกษตรร่วมกัน การพัฒนาหนองโดนให้หลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” นั้น จึงเป็นการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมการเกษตรให้เกิดเป็นนวัตกรรม ซึ่งคำว่า นวัตกรรม คือ สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ มีความแตกต่างจากสิ่งที่เป็นอยู่ ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดจากสิ่งเดิม ดังนั้น การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมด้านการเกษตรจึงเป็นการฟื้นฟูองค์ความรู้เดิมของชุมชนที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ นำมาพัฒนาต่อยอดให้ดียิ่งขึ้นจากพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนไม่ได้ใช้ประโยชน์ แต่จะพัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” โดยคณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนร่วมกันวางแผนปฏิบัติการพัฒนาหนองโดนแหล่งน้ำพื้นที่ 15 ไร่ มีคูสระน้ำล้อมรอบนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม ซึ่งจากการประชาคมร่วมกับชุมชนในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2562 เวลา 13.00-15.00 น. ได้มีคนในชุมชนมาลงชื่อเพื่อที่จะทำการเพาะปลูกในพื้นที่คูดินล้อมรอบหนองโดน จำนวน 80 คน ได้แก่ และมีผู้แสดงความประสงค์ในการเพาะปลูกในพื้นที่รอบหนองโดน จำนวน 49 ครัวเรือน ภายใต้แนวคิด “กินได้ เทียวได้ ขายได้” โดยมีคนในชุมชนแสดงความประสงค์เข้ามาเพาะปลูกในพื้นที่ จำนวน 51 แปลง โดยแบ่งเป็น คนในชุมชน 49 แปลง คณะครูโรงเรียนบ้านห้วยหวายหนองเต็น จำนวน 2 แปลง โดยเน้นเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรแบบปลอดสารพิษ พร้อมทั้งจัดสรรพื้นที่ให้สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.17 ประชาคมหมู่บ้านพัฒนาพื้นที่หนองโดน “กินได้ เทียวได้ ขายได้”

ในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2562 คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ผู้นำ ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จำนวน 70 คน ได้จัดเวทีประชุมเพื่อทำความเข้าใจทิศทางการขับเคลื่อนหนองโดนภายใต้แนวคิด “กินได้ เทียวได้ ขายได้” พร้อมทั้งสร้างระบบและกลไกในการบริหารจัดการพื้นที่ พร้อมทั้งหามาติข้อตกลงร่วมใน จนได้มีแนวคิดตรงกันว่าควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลพื้นที่ และจัดตั้งกองทุนกลุ่ม ชื่อว่า “ผู้ก่อการดี” มีกฎกติกา ข้อบังคับร่วมกัน เพื่อช่วยให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม จึงเป็นการยกระดับวิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การดำเนินชีวิต พร้อมทั้งใช้ความสามัคคีของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ภายใต้คำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” ซึ่งคำว่า **กินได้** คือ สร้างแหล่งพื้นที่อาหารที่สะอาดและปลอดภัยภายในชุมชน **เทียวได้** คือ การแบ่งพื้นที่เพาะปลูกเกษตรที่สวยงาม มีการจัดการน้ำที่ดีมีประสิทธิภาพ เป็นแหล่งความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว “เทียวแล้วได้ความรู้” **ขายได้** คือ เน้นการเพาะปลูกแบบผสมผสานเพื่อลดสถานะความเสี่ยงต่อพืชผลทางการเกษตร ดังนั้น การเกษตรจึงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นระยะเวลานาน การที่คนรุ่นหลังได้อนุรักษ์วิถีวัฒนธรรม การกิน ยกระดับให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวจึงเป็นการพัฒนาที่สำคัญภายใต้หลักการพึ่งตนเอง การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงเป็นการตอบสนองทิศทางการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับอาหารปลอดภัย ระบบชุมชนพึ่งตนเอง มีผักปลอดภัย อาหารปลอดภัยไว้รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งกระแสปัจจุบันกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมกำลังได้รับความนิยมทั้งในปัจจุบันและอนาคต การพัฒนาท่องเที่ยวที่เน้นการขายวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ควบคู่กับการสร้างกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจจึงจุดสำคัญต่อการท่องเที่ยวชุมชน กล่าวง่าย ๆ คือ “ขายวิถีวัฒนธรรม ผสมผสานธรรมชาติ รับประทานอาหารพื้นถิ่น”

ภาพที่ 4.18 ภาพจำลองพื้นที่หนองโดน “กินได้ เทียวได้ ขายได้”

เริ่มเปลี่ยนรูป เปลี่ยนร่าง “พื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้”

ภาพที่ 4.19 สมาชิกเริ่มปรับสภาพพื้นที่เพาะปลูก

หลังจากได้จัดสรรพื้นที่ จำนวน 51 แปลง แล้วก็ให้สมาชิกทุกคนร่วมกันเพาะปลูกแบบผสมผสานปลอดสารพิษ เน้นพืชผักที่กินภายในครัวเรือน ข้าวโพด ถั่วฟักยาว แตงกวา ตระไคร้ ฟักทอง บวบ ฟักข้าว โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก น้ำหมักชีวภาพ มาใช้ในการปรับสภาพดินให้มีธาตุอาหารเพียงพอต่อการเพาะปลูก ไม่ใช้สารเคมีทุกขั้นตอน เน้นการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยคณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ได้จัดสรรพื้นที่เป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่ส่วนรวม ได้แก่

1. พื้นที่ส่วนตัว จัดสรรพื้นที่การเพาะปลูกในแปลงผัก จำนวน 51 แปลง โดย 49 แปลงเป็นของคนในชุมชน จำนวน 2 แปลงเป็นของนักเรียนโรงเรียนบ้านห้วยหวายหนองเต็น ที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน พร้อมทั้งใช้เป็นพื้นที่สาธิตการทำเกษตรพึ่งตนเอง และทุกคนคนที่เป็นสมาชิกห้ามสารเคมีทุกชนิดในการเพาะปลูก เน้นการปรับสภาพดินด้วยอินทรีย์วัตถุ โดยให้ปลูกกล้วยทุกแปลงเพื่อปรับสภาพดิน พร้อมทั้งเน้นการปลูกพืชผักที่กินภายในครัวเรือน เช่น ถั่วฟักยาว ฟักทอง แตงกวา ตระไคร้ หัวหอม ข้าวโพด เป็นต้น พร้อมทั้งให้สมาชิกทุกคนทำบ่อเลี้ยงปลาภายในแปลง โดยทุกแปลงจะทำอุโมงค์ผักและปลูกฟักข้าว พืชจำพวกไม้เลื้อย เพื่อช่วยให้เกิดร่มเงาให้กับปลาได้หลบร้อน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้สมาชิก จำนวน 49 คน ได้เรียนรู้การทำเกษตรแบบผสมผสาน การปลูกที่มีการหมุนเวียน การผลิตอาหารที่เพียงพอในระดับครัวเรือนเป็นเบื้องต้น หากมีผลผลิตที่มีจำนวนมากยิ่งขึ้นก็นำไปขายเพื่อเป็นรายได้แก่ครอบครัว

2. พื้นที่ส่วนรวม ชุมชนจะร่วมกันทำอุโมงค์ มีความยาว 40 เมตร กว้าง 2 เมตร เน้นการปลูกผักผสมผสาน ได้แก่ ฟักข้าว ฟักทอง แตงกวา ต้นกล้วย เป็นต้น โดยชุมชนจะปลูกใส่ถุงพลาสติก ก่อนขนาด 6x10 เพื่อคุมอาหารธาตุอาหารให้เพียงพอต่อความต้องการของพืช เนื่องจากในพื้นที่หนองโดนแห้งแล้ง ดินแข็ง ขาดธาตุอาหาร หากจะปลูกโดยไม่ปรับสภาพดินจะทำให้พืชผักไม่เจริญเติบโต พร้อมทั้งให้สมาชิกจำนวน 49 คน ช่วยกันดูแลรักษารดน้ำ ให้ปุ๋ย สำหรับผลผลิตที่ได้นำไปขายนำเงินเข้ากลุ่ม เพื่อเป็นกองทุนในการบริหารจัดการ แล้วจะใช้เป็นส่วนหนึ่งของเงินปันผลให้แก่สมาชิกทุกสิ้นปี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทำให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม พร้อมทั้งทำให้สมาชิกมีความเป็นเจ้าของการดูแลพื้นที่ส่วนรวมร่วมกันอีกด้วย

ภาพที่ 4.20 อุโมงค์ผักพื้นที่บริหารจัดการส่วนกลางของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

ผลจากการที่ชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่หนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” เกิดสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ก่อนดำเนินการวิจัยพื้นที่หนองโดนมีสภาพแห้งแล้ง พื้นที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หลังจากดำเนินการวิจัยกลายเป็นพื้นที่สีเขียว มีแปลงผักที่ผลทางการเกษตร จำนวน 51 แปลง ทำให้คนในชุมชนได้รู้วิธีพัฒนาธรรมชาติการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตอีกครั้ง ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาชุมชนต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างดำเนินชีวิต การพัฒนาพื้นที่หนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ จึงทำให้คนในชุมชนได้เกิดสัมพันธภาพที่ดีกลับคืนมา จากการให้ข้อมูลของนางอารีย์ เปรียบสม ได้กล่าวว่า “แต่ก่อนทำวิจัยแต่ละคนในชุมชน ไม่ได้ทำอะไร นั่ง ๆ นอน ๆ ไปวัน ๆ แต่พอทำวิจัยมีการพัฒนาหนองโดนให้เป็นพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ พอว่างก็จะไปดูแลแปลงผัก ไปทำนั่นทำนี่ มันมีความสุข ทุกคนได้พบปะพูดคุยกัน ได้แบ่งปันความรู้เกี่ยวกับการปลูกผัก การดูแลรักษาผัก ได้รู้ฟื้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกลับมาอีกครั้งเหมือนในอดีต” จากคำบอกเล่าดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า กระบวนการวิจัยนอกจากได้พัฒนาทรัพยากรสาธารณะให้เกิดประโยชน์แล้ว ยังได้สร้างพื้นที่ของทางวัฒนธรรมให้คนในชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยน สนทนาพูดคุยซึ่งกันและกัน และยังก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนอีกด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คือการสร้างความพร้อมให้ชุมชนมีพอยู่ พอกิน (พอแล่งพอขาย) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชวนให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าของทรัพยากร

ท้องถิ่น แล้วค่อยยกระดับไปสู่การท่องเที่ยว แม้ไม่มีนักท่องเที่ยว แต่ชุมชนก็มีรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร การท่องเที่ยวในยุคใหม่ต้องสร้างคุณค่าและมูลค่าไปพร้อม ๆ กัน จึงจะนำไปสู่คำว่า “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” ตอบโจทย์ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ การวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ปลูกพลังการเรียนรู้ให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง "ปัญหาของชุมชน ชุมชนย่อมรู้ การแก้ปัญหาที่ดีก็คือ ชุมชน" ทุกวันนี้ชุมชนห้วยหวายพัฒนาได้พัฒนาทุนทางวัฒนธรรมมากระดับอย่างสร้างสรรค์ จากพื้นที่แห้งแล้งกลายเป็นพื้นที่สีเขียว พื้นวิถีมัปญญาวัฒนธรรมของชุมชนให้กลับคืนมาดั้งเดิม สร้างรอยยิ้ม ความสุขในวิถีพอมมี พอกิน พอแลง พอขาย ผลิตภัณฑ์บ่ออัดบ่อยาก พัฒนากับการพัฒนาพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ ครอบคลุม 3 มิติ คือ 1.ด้านสังคม ไดรรื้อฟื้นวิถีการพึ่งตนเอง เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของชุมชน ร่วมกันวางแผนทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนใช้พลังความสามัคคีร่วมสร้างสรรค์ทรัพยากรให้สวยงาม 2.ด้านสิ่งแวดล้อม สร้างพื้นที่สีเขียวให้กลับคืนมา ผลิตผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย 3.ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนนำผลผลิตที่ได้ไปขายเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว ศึกษาดูงานให้กับบุคคลที่สนใจ นี่คือนี่คือ หัวใจของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

ก่อนดำเนินการวิจัย

ภาพที่ 4.21 พื้นที่หนองโดนก่อนดำเนินการวิจัย

ภาพที่ 4.22 แปลงผักสวนครัวของสมาชิกในพื้นที่ “กินได้ เที้ยวได้ ขายได้”

ผลผลิตพื้นที่
“กินได้ เที้ยวได้ ขายได้”

ภาพที่ 4.23 พื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้

ภาพที่ 4.24 บรรยากาศและวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาบนพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้

กว่าจะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย พื้นที่หนองโดนเคยเป็นพื้นที่แห้งแล้ง ว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จนคณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ผู้นำ ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้ร่วมกันค้นหาองค์ความรู้ ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมเพื่อยกระดับให้เกิดผลเชิงรูปธรรม ภายใต้คำว่า "พื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้" มีระบบการจัดการน้ำ จัดสรรแปลงเพาะปลูก กติกา ข้อบังคับของชุมชน โครงการวิจัยดังกล่าวใช้งบประมาณน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับโครงการของภาครัฐที่ผ่านมา แต่สิ่งที่ทำให้บรรลุผลสำเร็จ คือ พลังความสามัคคี ที่เป็นรากฐานของคำว่า "จิตอาสา" มาช่วยกันพัฒนาชุมชนจนเห็นผลเป็นรูปธรรม จนเกิดคำนิยามของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาว่า "ผู้ก่อการดี คือ กล้าเปลี่ยน กล้าคิด กล้าทำ" ซึ่งมีความหมายที่แฝงไปด้วยความลึกซึ้ง คณะผู้วิจัยจะขออธิบายขยายความดังนี้ คำว่า **กล้าเปลี่ยน** คือ การเปลี่ยนจากผู้รอรับ เป็น ผู้ขับเคลื่อน **กล้าคิด** คิดวางแผนค้นหาความรู้ ลุกขึ้นฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน **กล้าทำ** คือ ทำตามหลักการวิถีพอเพียง ซึ่งเป็นศาสตร์ของพระราชากับการพัฒนายั่งยืน

ภาพที่ 4.25 ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้

ฉะนั้นการที่จะพัฒนาชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาให้เกิดความน่าสนใจ เหมาะแก่การท่องเที่ยวของผู้คน ทางคณะผู้วิจัยจึงได้ร่วมกันออกแบบที่จะพัฒนาแหล่งน้ำสาธารณะหนองโดนจำนวน 15 ไร่ โดยใช้พื้นที่คูสระรอบหนองโดนทำให้เกิดประโยชน์ พัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” เพื่อตอบสนองโจทย์กระแสความนิยมของสังคมในปัจจุบันและทิศทางการพัฒนาในอนาคตที่มุ่งเน้นให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง นำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำกลับมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด ตอบสนองการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่ได้ความรู้ผสมผสานกับการพักผ่อนพร้อมทั้งได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร ที่ชุมชนเพาะปลูกแบบผสมผสานในพื้นที่จำกัด แต่ได้สามารถขายผลผลิตได้ตลอดทั้งปี การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดทั้งคุณค่าและมูลค่า ซึ่งตรงกับค่านิยมความหมายของชุมชนบ้านห้วยหวายว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” การใช้คำดังกล่าวจึงเป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ถึงจุดขาย จุดเด่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้จดจำที่ง่าย นอกจากนี้ยังมีการอธิบายรายละเอียดของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาอีกด้วย

1.2 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการผลิตหัวอาหารปลา เพื่อสร้างแหล่งอาหาร

สำหรับการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตการทำเกษตรเป็นหลัก ทำนา ทำไร่ ทำสวน และมีการเลี้ยง เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ ไว้สำหรับประกอบอาหารภายในครัวเรือน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2561 ได้มีโครงการส่งเสริมให้ประชาชนในภาคชนบทได้มีการสร้างงาน สร้างอาชีพ จากสำนักงานเกษตรอำเภอลำปายมาศ มาสนับสนุนให้เกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวาย เกิดการรวมกลุ่มกันเลี้ยงปลา โดยมีการนำพันธุ์ปลาตก พร้อมทั้งหัวอาหารปลาให้คนในชุมชนได้ใช้ เลี้ยง จนได้เกิดกลุ่มเลี้ยงปลา จำนวน 40 คน โดยใช้พื้นที่บ่อน้ำธรรมชาติของนายสำอองค์ ชมชื่น และนายสมพร มูลสังข์ พอเลี้ยงได้ไปสักระยะทางกลุ่มเผชิญกับปัญหาต้นทุนหัวอาหารปลา แม้จะ สำนักงานเกษตรอำเภอลำปายมาศจะนำหัวอาหารปลามาให้ จำนวน 1 กระสอบ แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงปลาให้โตได้ขนาดที่พอจะจับขาย ทางกลุ่มจึงได้นำปลาตกบางส่วนจับขาย เพื่อนำเงินที่ได้มาซื้อหัวอาหารปลา แต่สุดท้ายก็ไม่สามารถที่จะสร้างงาน สร้างอาชีพได้ เนื่องจากเงินที่ได้จากการขายปลาก็นำมาซื้อหัวอาหารปลา จากการบอกเล่าของนายสำอองค์ ชมชื่น ได้กล่าวว่า “เงินที่ได้จากการขายปลาก็นำมาซื้อหัวอาหารปลา ทำแบบนี้ไม่แตกต่างอะไรกับการซื้อปลากิน ถ้าจะลดต้นทุนได้ก็ต้องทำหัวอาหารปลาเองได้ การพึ่งตนเองต้องพึ่งทุกอย่าง ไม่ใช่เลี้ยงปลาแต่ยังซื้อหัวอาหารปลาอยู่อีกอย่างหากจะผลักดันชุมชนไปสู่การท่องเที่ยว การเตรียมอาหารให้เพียงพอเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากคนมาเที่ยวได้กินอาหารที่ชุมชนผลิตเอง ทำเอง ก็จะทำให้เกิดความน่าสนใจ อีกอย่างชุมชนก็ลดต้นทุน มีรายได้ในการดำรงชีวิต” จากข้อมูลดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าแม้ชุมชนจะเผชิญกับปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงปลา แต่ยังคงอยากจะทำพัฒนาต่อยอดให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพอย่างแท้จริง การที่จะลดต้นทุนการผลิต และเตรียมความพร้อมอาหารสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนนั้น คือ การให้ชุมชนสามารถผลิตหัวอาหารปลาได้เอง และมีคุณภาพเทียบโปรตีน ธาตุอาหารเท่ากับท้องตลาด เพื่อให้ปลาโตได้ขนาดที่สามารถนำไปขายและประกอบอาหารภายในครัวเรือนได้

วันที่ 24 ก.พ. 2562 เวลา 09.30-16.00น. ลงพื้นที่พัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้านการทำเกษตรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา โดยการทำอาหารปลา กบ ไก่ เพื่อเตรียมความพร้อมด้านวัตถุดิบในประกอบอาหารของชุมชนท่องเที่ยว ตลอดจนมุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ลดปัญหาการพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก ซึ่งการเกษตรเป็นหนึ่งในทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นระยะเวลา การฟื้นฟูวิถีชีวิตความดั้งเดิมมาเป็นจุดขาย สร้างจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจโดยใช้กระบวนการวิจัยไปส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนสามารถ "ผลิตได้ขายเป็น เน้นคุณภาพ" เป็นหลักท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่เน้นการขายสินค้าและบริการที่สะอาด ปลอดภัย ไร้สารพิษ โดยเกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้ระดมทุนกันซื้อเครื่องอัดเม็ดอาหารปลาในราคา 16,500 บาท เพื่อความสะดวกในการให้อาหารสำหรับปลาและกบ ซึ่งคณะผู้วิจัยเคยมีประสบการณ์ทำวิจัย และมีองค์ความรู้ในการสอนให้เกษตรกร

ผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่ ใช้เอง และมีคุณภาพเทียบเท่ากับท้องตลาด โดยมีสูตรคำนวณสูตรให้ได้ โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีประมาณโปรตีนมากกว่า 2 เปอร์เซ็นต์ โดยหัวอาหารปลากับไก่พันธุ์ไข่มีส่วนผสมของปลาป่น กากถั่วเหลือง รำละเอียด ข้าวสาลี รำหยาบ น้ำมันพืช/มันหมู ธาตุอาหารรวม Em ขยาย มีต้นทุนจำนวนทั้งสิ้น 352 บาท เมื่อเปรียบเทียบกับอาหารปลาจาก โปรตีน 30เปอร์เซ็นต์ ราคา 1,100 บาท ต่อ 25 กิโลกรัม ประหยัด 748 บาท ส่วนหัวอาหารกบ (ลูกอ๊อด) โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์ ผลิตเองในต้นทุนราคา 472 บาท ซื้อตามท้องตลาดราคา 1,100 บาท ต่อ 25 กิโลกรัม ซึ่งมีโปรตีน 30 เปอร์เซ็นต์ ประหยัด 628 บาท ผลจากการปฏิบัติการให้ชุมชนได้เห็นถึงการลดต้นทุน การผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่พันธุ์ไข่ ที่มีโปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์ เมื่อคิดเป็นกิโลกรัม กิโลกรัมละ 14.80 บาท ทางชุมชนจึงได้ตกลงกันว่า หากสมาชิก หรือ คนในชุมชนสนใจจะขายให้ราคาสูงกว่าท้องตลาด จะขายในกิโลกรัมละ 20 บาท หักเข้ากลุ่ม 5.20 บาท ไว้สำหรับบริหารจัดการและซื้อวัตถุดิบและซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ในอนาคต

ตารางที่ 4.3 การทำสูตรอาหารปลากินสัตว์ โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์

วัตถุดิบตามท้องตลาด	กก./กรัม	ราคา	วัตถุดิบท้องถิ่น	กก./กรัม	ราคา
ปลาป่น	2 ก.ก	80	เลือดไก่/เลือดหมู/เศษปลาตามตลาดนัด	4 ก.ก	40
กากถั่วเหลือง	6 ก.ก	132	ข้าวโพด	4 ก.ก	80
รำละเอียด/รำหยาบ	11 ก.ก	60	รำละเอียด	5 ก.ก	36
ข้าวสาลี	4 ก.ก	40	ข้าวตากแห้งตามวัด ครัวเรือน/มัน สำปะหลัง	4 ก.ก	25
น้ำมันพืช/มันหมู	1 ลิตร	20	ใบกระถิน	3 ก.ก	15
น้ำตาลทราย/กากน้ำตาล	1 ก.ก.	20	น้ำมันพืช/มันหมู	1 ลิตร	20
ธาตุอาหารรวม/น้ำหมัก ผลไม้	1 กรัม		น้ำตาลทราย/ กากน้ำตาล	1 ก.ก.	20
Em ขยาย	1 ลิตร	-	น้ำหมักผลไม้	1 ลิตร	-
			จุลินทรีย์หน่อกล้วย/ น้ำหมักชีวภาพ	1 ลิตร	-
รวม	25 ก.ก	352 บาท	รวม	25 ก.ก.	236 บาท
โปรตีน 32%			โปรตีน 32%		
ราคาตามท้องตลาด		1100 บาท	ราคาตามท้องตลาด		1100 บาท
ลดต้นทุนได้		748	ลดต้นทุนได้		864

		บาท			บาท
--	--	-----	--	--	-----

ตารางที่ 4.4 การทำสูตรอาหารกบ โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์

วัตถุดิบตามท้องตลาด	กก./กรัม	ราคา
ปลาป่น	4 ก.ก	160
กากถั่วเหลือง	4 ก.ก	132
รำละเอียด/รำหยาบ	11 ก.ก	110
ข้าวสุก	4 ก.ก	40
น้ำมันพืช/น้ำมันหมู	1 ลิตร	20
น้ำตาลทราย/กากน้ำตาล	1 ก.ก.	20
ธาตุอาหารรวม/น้ำหมักผลไม้	1 กรัม	-
Em ขยาย	1 ลิตร	-
รวม	25 ก.ก	472
โปรตีน 32%		
ราคาตามท้องตลาด		1100
ลดต้นทุนได้		628

ตารางที่ 4.5 การทำสูตรอาหารไก่พันธุ์ไข่/พันธุ์เนื้อ โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์

วัตถุดิบตามท้องตลาด	กก./กรัม	ราคา
ปลาป่น	2 ก.ก	80
กากถั่วเหลือง/หญ้าเนเปียเปียสับ	6 ก.ก	132
รำละเอียด/รำหยาบ	9 ก.ก	45
ข้าวสุก/มันสำปะหลังต้มสุกบดให้ละเอียด	4 ก.ก	40
น้ำตาลทราย/กากน้ำตาล	1 ก.ก.	20
น้ำมันพืช/น้ำมันหมู	1 ลิตร	20
ธาตุอาหารรวม/น้ำหมักผลไม้/ผลไม้สุก	3 กรัม	
Em ขยาย	1 ลิตร	
กล้วยสุก	2 กก.	
รวม	25 ก.ก	337
โปรตีน 32%		
ราคาตามท้องตลาด		1100
ลดต้นทุนได้		763

ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน เกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้นำวัตถุดิบในท้องถิ่นได้แก่ เลือดไก่/เลือดหมู/เศษปลาตามตลาดนัด ข้าวโพด รำละเอียด ข้าวตากแห้งตามวัดครัวเรือน/มันสำปะหลัง น้ำหมักผลไม้ จุลินทรีย์หน่อกล้วย/น้ำหมักชีวภาพ มาทดแทนการใช้วัตถุดิบตามท้องตลาด และเมื่อเปรียบเทียบผลปรากฏว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา ต้นทุนการผลิต จำนวน 236 บาท ลดต้นทุนการผลิตได้ 864 บาท ซึ่งสามารถตอบโจทย์เกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้เป็นอย่างดี เพราะรายจ่ายที่ลดลง ก็คือ รายได้ที่เพิ่มขึ้นของเกษตรกรนั่นเอง

จากการบอกเล่าของนายสมพร มูลสังข์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้เล่าว่า “หลังจากที่ได้เรียนรู้การทำหัวอาหารปลา กบ ไก่ ทำให้ชุมชนบ้านส่วนเห็นความสำคัญในการที่จะลดต้นทุนการเลี้ยงปลา โดยบางครัวเรือนมีแนวคิดที่จะเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ เลี้ยงปลา กบ มากขึ้น และที่สำคัญจะไว้เป็นฐานการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาเรียนรู้การผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่ไข่เอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่น่าสนใจ” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้านเกษตรกรรมในการผลิตหัวอาหารปลา กบ ไข่เอง เป็นการเพิ่มองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรนำไปสู่การลดการพึ่งพาจากปัจจัยภายนอกชุมชน เกิดการเรียนรู้ปัญหาและค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้เกิดทักษะทั้งทางทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่จะรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

ต้นทุนหัวอาหารปลา โปรตีน 30% ราคา 1100 บาท แต่ทำหัวอาหารปลาเอง ไก่ กบ เอง ต้นทุน 352 บาท แต่โปรตีน 32% คิดเป็น กิโลกรัมละ 14.80 บาท ทางชุมชนได้ตกลง ขาย กิโลกรัมละ 20 บาท หักเข้ากลุ่ม 5.20 บาท ไว้บริหารจัดการ

ภาพที่ 4.26 ปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้านเกษตร

1.3 รูปแบบการพัฒนาศาลปู่ตา (ผิวดูหนัง)

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหมายถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่นที่ได้สั่งสมสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นเป็นรากเหง้าของชุมชนให้มองเห็นคุณค่า ความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีพื้นที่ของชุมชน การรื้อฟื้นวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น จึงเป็นการสร้างพลังการตื่นรู้ให้เข้าใจรากฐาน สืบสานมรดกของบรรพบุรุษให้ลูกหลานได้เห็นความสำคัญของชุมชน การที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้เห็นคุณค่าประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาหลวงอุดม ที่คนในชุมชน นอกชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียง ได้มาบนบานสานกล่าว เมื่อได้ตามความมุ่งหวังก็จะทำพิธีแก้บน โดยจ้างหนังให้ผิวดูหนัง ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลา 30 ปี แต่ความเชื่อในศาลปู่ตาหลวงอุดมเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่การก่อตั้งชุมชน จากการให้ข้อมูลของนายสมชาย เรืองบุญ ผู้จ้างหนังให้ผิวดูคนแรก ได้เล่าว่า "ตอนประมาณ พ.ศ. 2542 ผมได้ไปบ่นว่าขอให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ หากได้ตามที่บ่นไว้ก็จะจ้างหนังมาให้ดู พร้อมเครื่องเซ่นไหว้ เหล้า ไก่ ผลไม้ หมาก พู อาหาร เป็นต้น ถามว่าทำไมต้องจ้างหนัง เป้าหมายคือ ฉลอง แสดงความดีใจ และจ้างมาให้พี่น้องในชุมชนและนอกชุมชนได้ดู ซึ่งในสมัยนั้นการดูหนังกลางแปลงเป็นที่นิยมมาก แต่ก่อนไม่เครื่อง DVD อินเทอร์เน็ต จะดูหนังได้ก็ต่อเมื่อมีงานเท่านั้น จากที่ผมได้ทำแก้บนคนแรกในหมู่บ้าน คนอื่นเห็นว่าทำแล้วดี และคิดว่าปู่ตาหลวงอุดมชอบก็ ทำตามกันมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน แต่ชุมชนก็ไม่ได้รู้สึกแปลกอะไร จนกระทั่งมีอาจารย์เข้ามา ชวนชวนชาวบ้านคิด ค่อย มองถึงความแปลก แตกต่างจากที่อื่น ถ้าเมื่อเปรียบเทียบกับแปลกจริง ๆ ครับ" จากคำพูดดังชี้ให้เห็นว่า การบนบานศาลกล่าวผิวดูหนัง จุดมุ่งหมายครั้งแรกคือการแสดงความดีใจ ฉลอง และแบ่งปันความสุขให้คนในชุมชนได้มีความสุขด้วยกัน แต่ด้วยอิทธิพลของความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ จนกลายเป็นประเพณี ความเชื่อท้องถิ่นสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน จนเป็นความสำคัญของคนในชุมชน ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากการยอมรับนับถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อต้องการแสวงหาคำตอบในสิ่งที่ไม่รู้และเมื่อไม่สามารถค้นหาคำตอบได้ก็จะคาดเดาหรือเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อนหรืออาจจะเดาตามที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อนแล้ว (ชนิษฐา จิตชินะกุล ,2545 : 33)

ดังนั้นคณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้มีแนวคิดมุมมองตรงกันว่า จะยกระดับประเพณีความเชื่อผิวดูหนัง เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ผ่านกลยุทธ์ที่เรียกว่า "ผิวดึงคน" โดยจะมีการทำเก้าอี้นั่ง พร้อมโต๊ะเครื่องเซ่นไหว้จัดไว้สำหรับ เขียนป้ายประวัติความเป็นมาของ"ปู่ตาหลวงอุดม" เมื่อมีคนมาแก้บน จ้างหนัง ก็จะทำให้จัดโต๊ะ และของเซ่นไหว้ เป็นพื้นที่ให้ "ปู่ตาหลวงอุดม" ได้ดู เพื่อเป็นการดึงอัตลักษณ์ของความเชื่อให้โดดเด่น หากมีนักท่องเที่ยวมาดู จะได้เข้าใจว่า นั่นคือ พื้นที่ผิวดูหนัง ซึ่งเดิมทีชุมชนยังไม่ได้นำเสนอความแปลกใหม่ แตกต่าง ต่อยอด ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นนอกจากเป็นการสร้างตระหนักในรากเหง้าความเป็นชุมชนแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนที่แปลกใหม่ แตกต่างจากพื้นที่

อื่น การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมมาต่อยอด จึงเป็นการศึกษาที่สร้างอุดมการณ์ท้องถิ่นเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจให้กับตนเองและชุมชน การใช้ประเพณีผีจ้างหนังจึงเป็นการประดิษฐ์สร้างทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นการรื้อฟื้นเชื่อมโยงเรื่องราวของชุมชนให้กลับคืนมา จึงกล่าวได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวและมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และสังคมที่แวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการรื้อฟื้นประดิษฐ์สร้างประเพณีผีดูหนังสื่อความหมายอัตลักษณ์ของชุมชนให้โดดเด่น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาชมชนมากขึ้น

1.4 การพัฒนาภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน พบว่า เป็นภูมิปัญญาที่สำคัญที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเป็นระยะเวลานาน ที่สำคัญมีคนในชุมชน ได้แก่ นายบรรจง ทรงรัมย์ นายสนั่น สุโรรัมย์ นางละมุน คำสนวน ซึ่งบุคคลทั้ง 3 คน มีอายุ 59-75 ปี เคยมีประสบการณ์และผ่านเหตุการณ์การตำนานน้ำกินในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งสามารถสาธิตภูมิปัญญาตำนานน้ำกินให้กับบุคคลรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอด ซึ่งพื้นที่ตำนานน้ำกินของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาอยู่บริเวณพื้นที่หนองโดน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำ จำนวน 15 ไร่ ซึ่งในอดีตชุมชนใช้แหล่งน้ำดังกล่าวในการอุปโภคบริโภค และการเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนการพบปะพูดคุย ปัจจุบันพื้นที่หนองโดนใช้ทำเป็นประปาหมู่บ้านเพียงอย่างเดียว จากข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนได้พิจารณาเห็นคุณค่าและความสำคัญในการยกระดับองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน เนื่องจากในจังหวัดบุรีรัมย์ยังไม่มีพื้นที่นำเสนอภูมิปัญญาตำนานน้ำกินซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนบุรีรัมย์ที่คนทั่วไปรู้จักผ่านคำว่า “บุรีรัมย์ตำนานน้ำกิน” แต่ยังไม่รู้ว่ามีวิธีการขั้นตอนทำอย่างไร จึงเป็นโอกาสที่จะสร้างความแตกต่างในของการท่องเที่ยวชุมชนให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ และเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา คณะผู้วิจัยนักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนบ้านห้วยห้วย จึงได้ร่วมกันออกแบบพื้นที่ตำนานน้ำกิน โดยใช้บริเวณทิศตะวันตกของพื้นที่หนองโดนเป็นพื้นที่สาธิตภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน โดยชุมชนร่วมกันก่อสร้างขึ้นมีขนาดมีความยาว 2 เมตร กว้าง 2 เมตร มุงหลังคาสังกะสี และมี บ่อน้ำ จำนวน 2 บ่อ บ่อน้ำที่ 1 บ่อ ตำนาน บ่อน้ำที่ 2 บ่อน้ำสะอาดที่ผ่านการดำ โดยมีขนาดวงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 90 เซนติเมตร ตกแต่งใช้หินเพื่อจำลองพื้นที่ให้เหมือนในอดีต นอกจากนี้ยังมีป้ายเล่าถึงประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้อ่านและชมวิธีการภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน ดังนั้นการยกระดับองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาตำนานน้ำกินมาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนนับว่าสร้างความแตกต่างให้กับจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งยังไม่มีพื้นที่ใดในจังหวัดบุรีรัมย์สร้างพื้นที่จำลองภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน เพื่อนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้รับชม ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาเป็นชุมชนแรกที่ได้ใช้โอกาสดังกล่าวนำเสนอสิ่งที่แปลกใหม่ของจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 4.27 สถานที่จำลองภูมิปัญญาดำน้ำกินของบ้านห้วยหวายพัฒนา

ภาพที่ 4.28 การสาธิตภูมิปัญญาดำน้ำกินแห่งแรกของจังหวัดบุรีรัมย์

1.5 รูปแบบพัฒนาเพลงชุมชน เพื่อสื่อสารการท่องเที่ยวชุมชน พบว่า ปัจจุบันสื่อทางสังคมมีอิทธิพลต่อระบบความคิด ความรู้สึก ของคนในสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะดนตรี นอกจากการสร้างความปลอดภัย สนุกสนาน ยังส่งผลต่อคุณค่าทางจิตใจให้กับสังคม ดนตรีเป็นสื่อสุนทรียศาสตร์ ที่มีความละเอียด ประณีต มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ ทั้งกาย และจิตใจ เมื่อเราได้ยินเสียงดนตรีจะทำให้จิตสงบ อารมณ์ดี และทำให้เกิดความบันเทิงใจ เช่น โรงพยาบาลบางแห่งได้ใช้ดนตรีบำบัดความเครียดของคนไข้ ทำให้สุขภาพร่างกายดีขึ้น แม้กระทั่งร้านหนังสือ จะมีการเปิดดนตรีเบา ๆ เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศในการอ่านหนังสือ ทำให้จิตใจสงบ มีสมาธิเพิ่มขึ้น ดนตรีจึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของคน ส่วนดนตรีบำบัดนั้น ซึ่งในตำราทางวิชาการได้ให้ความหมายของ ดนตรีบำบัด เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการนำดนตรีหรือองค์ประกอบอื่น ๆ ทางดนตรีมาประยุกต์ใช้เพื่อปรับเปลี่ยน พัฒนา และคงรักษาไว้ซึ่งสุขภาพของร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม โดยนักดนตรีบำบัดเป็นผู้ดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ (สถาบันสร้างเสริมสุขภาพคนพิการ, 2554) ผลการวิจัยทางการแพทย์ พบว่า ผลทางดนตรีสามารถตอบสนองทางด้านร่างกายและจิตใจได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยได้สังเกต และวิเคราะห์ข้อมูลคุณลักษณะของดนตรี พบว่า เวลาคนได้ฟังเพลงอะไรที่มีเรื่องราวสอดคล้องกับชีวิตของตนเอง จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป เช่น เพลงแม่เพลงอกหัก จะทำให้เกิดพฤติกรรมคิดถึงแม่ รักแม่ คิดถึงแฟน หรือไม่ก็เกิดอาการร้องไห้ขึ้นมา ฉะนั้นดนตรีมีผลต่อร่างกาย สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ อารมณ์ สติสัมปชัญญะ จินตนาการ การรับรู้สภาพความเป็นจริง และการสื่อสารทางอวัจนภาษาองค์ประกอบของดนตรีจึงมีประโยชน์ที่แตกต่างกันไป เช่น จังหวะหรือลีลา ช่วยสร้างเสริมสมาธิ และช่วยในการผ่อนคลาย ระดับเสียง เสียงในระดับต่ำ และระดับสูงปานกลาง จะช่วยให้เกิดความรู้สึกสงบ (อุทิศ ทาหอม พิชิต วันดี และสำราญ, 2559 : 20) จากข้อมูลดังกล่าวทำให้คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา เห็นตรงกันว่า ควรมีการแต่งเพลงที่สื่อความหมายของชุมชน เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา การทำเกษตรผสมผสาน ศาลปู่ตาหลวงอุดม ภูมิปัญญาดำน้ำกิน เป็นต้น ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตลอดจนมีทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญคือ นายมนตรี เจริญรัมย์ ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านดนตรีพื้นบ้าน เคยมีวงดนตรี และมีองค์ความรู้ในการแต่งเพลงได้ จึงนับได้ว่าชุมชนมีความพร้อมและมีศักยภาพในการพัฒนาบนฐานวัฒนธรรมที่จะนำมาผสมผสานความรู้ทางวิชาการดนตรีสมัยใหม่ให้กลายเป็นเพลงที่น่าสนใจ คณะผู้วิจัยจึงได้เชิญ อาจารย์เชาวฤทธิ์ ขาคำไฮ อาจารย์สาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ที่มีความรู้ด้านดนตรี สามารถเรียบเรียง ร้อง ใส่ดนตรีให้กับเพลงพื้นบ้าน ลงพื้นที่ชุมชนสะท้อนมุมมองแนวคิด เพื่อที่จะได้พบปะพูดคุยกับนายมนตรี เจริญรัมย์ ถึงทิศทางการแต่งเพลงของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา จนได้เกิดเป็นเพลง 2 เพลง ได้แก่ 1. วรปู่ตา 2. เพลงร่ำวงสามัคคี แต่ง

โดย นายมนตรี เจริญรัมย์ ใส่ดนตรี เรียบเรียง และขับร้อง โดย อาจารย์เชวฤทธิ์ ชาคำไฮ ซึ่งมี
เนื้อหาของเพลงดังนี้

เพลงวรูปูตา

คำร้อง/ทำนอง มंत्री เจริญรัมย์

ขับร้อง/เชวฤทธิ์ ชาคำไฮ

เรียบเรียง/เชวฤทธิ์ ชาคำไฮ

บ้านห้วยหวายของเราน่าอยู่ มีพ่อปู่อยู่กันมาคน

ศาลพระภูมิตั้งอยู่ที่ครุหนองโดน พี่น้องทุกคนได้กล่าวขานนามมา

วรพ่อบุหลวงอุดมให้ช่วยบ้าง สอดส่องนำทางโครงการทุกอย่างให้เข้ามา

โปรดส่งการณไกลทั่วไทยหลังไหลเข้ามา ห้วยหวายพัฒนา สุขุขราได้มาพบกัน

*น้ำหนองโดน เลี้ยงคนมาครั้งแต่ก่อน ได้ฟังคำกลอนฟังแล้วสะท้อนด้วยใจถวิล

จังหวัดสุรินทร์ กินน้ำคำเขาพุตตอกย้า ส่วนบุรีรัมย์ตำน้ำกินในถิ่นกานดาล

**บ้านห้วยหวายมีลำห้วยอันโดดเด่น หากใครได้เห็นคิดว่าเป็นบุญตา

ตามห้วยนริมหนอง ในคลองปลูกสร้างศาลา ทิวทัศน์งามตาขอเชิญมาเที่ยวล่ำห้วยหวาย

***วัดศิริ มังคลารามเป็นวัดเก่าแก่ ปกครองดูแล คุณพ่อคุณแม่ช่วยกันรักษา

ไร่นาสวนประสมรื่นรมย์พันธุ์ไม้เนิ่นนานา ข้างวัดศาลามีป่าอุดมสมบูรณ์

(ซ้ำ*, **, ***)

เพลงรำวงสามัคคี

เนื้อร้อง ทำนอง/มนตรี เจริญรัมย์

ขับร้อง/เชวฤทธิ์ ชาคำไฮ

เรียบเรียง/เชวฤทธิ์ ชาคำไฮ

เที่ยวแดนอีสาน สุขสำราญถิ่นบ้านพวกเฮา อีสานบ่เคยนั่งเศร้า(ซ้ำ)

ห้วยหวายเราออกมารำวง

ร่ำวง ร่ำวงเถิดแม่บ้าน สุขสำราญแม่บ้านเราหนา ตื่นเถิดห้วยห้วยพัฒนา ลูกเถิดห้วยห้วยพัฒนา
อย่ามัวรอช้าออกมาร่ำวง

ร่ำวงร่ำวงปลูกผัก ปลูกฟักปลูกแฟงแดงกวา ข้าตระไคร้ก็ปลูกตามรั้ว ฟักทองก็ขึ้นตามรั้ว เวลาทำครั้ว
หยิบใช้ได้เลย ไม่ได้ซื้อเงินทองงอกเงย แสนสะเบยเก็บบอมนเงินตรา เดียวนี้ยุคพัฒนาสวนครัวลอยฟ้าก็
ยังพอมิ รัฐบาลเล็งเห็นความดีมาเยี่ยมทุกปีอย่างนี้ประจำ ทางเกษตรมากอยแนะนำ ชุมชนมากอย
แนะนำ มีกิจกรรมร่วมกันพัฒนา พัฒนา พัฒนากันเรา (ข้า) ตื่นเถิดแม่คุณสาวๆ ลูกเถิดแม่คุณสาวเจ้า
ชวนกันพัฒนาอย่าว่ากันเลย ห้วยห้วยหมู่บ้านเน้นหนัก ทุกคนตระหนัก หมู่บ้านหลักทำอะไร ให้
ส่งเสริมเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ยกระดับรายได้ ให้แก่ชุมชนบ้านเรา ตื่นเถิดอย่ามัวโง่เขลา(ข้า) ห้วยห้วยเรา
จงสามัคคี สามัคคีผมว่าดีแน่ อย่าเที่ยวยุแหย่รังแกกันเลย บางคนก็พูดเปรยเปรย อย่างไม่เคยอยู่
ร่วมกันมา จงร่วมแรงร่วมใจพัฒนา ทุกวันผ่านมา อย่าไปถือสาเลย
(ข้าทั้งเพลง)

ซึ่งทั้ง 2 เพลง เป็นเพลงที่ได้เกิดการผสมผสานระหว่างครุภูมิปัญญา กับนักวิชาการ จน
กลายเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญที่สะท้อนบทเพลงที่มีเนื้อหาทันสมัย มีความไพเราะน่าสนใจ ที่จะใช้
ประชาสัมพันธ์อีกหนึ่งช่องทางให้กับชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ที่สำคัญไปกว่าทั้ง 2 เพลง ทำให้
นางรำบ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้นำไปฝึกซ้อมพัฒนาท่ารำที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อนำไป
แสดงในที่ต่าง ๆ ที่ได้รับการว่าจ้าง จึงเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ใช้ประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวให้กับ
บุคคลภายนอกได้รับรู้มากยิ่งขึ้น การนำดนตรีเป็นสื่อกลางมาใช้ในการสร้างความตระหนัก และ
การประชาสัมพันธ์ชุมชนแล้ว ยังเป็นสุนทรียศาสตร์ให้กับอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟัง ช่วยพัฒนาและ
กล่อมเกล่าจิตใจ ลดความเครียด กังวลทำให้จิตใจเบิกบาน ดังนั้น อิทธิพลของเพลงจึงมีความสำคัญ
ต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะคนในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาเองได้เกิดความ
ภาคภูมิใจต่อทุนทางวัฒนธรรมความรู้ของบรรพบุรุษที่สะท้อนผ่านบทเพลงให้ลูกหลานได้รับรู้ และยัง
นำไปสู่การใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น ท่ารำ การประชาสัมพันธ์ชุมชน

2. รูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

มีความสำคัญกับการสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารให้กับกลุ่มลูกค้า ตลอดจนการสร้าง
ภาพลักษณ์และชื่อเสียงให้กับกลุ่ม ได้เป็นอย่างดีเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนท่องเที่ยวชุมชนให้
ประสบความสำเร็จ หากมีประชาชน หรือ กลุ่มลูกค้ารู้จักชุมชน และทราบข้อมูลกลุ่มอย่างครบถ้วน
จะทำให้เกิดกระบวนการตัดสินใจ ซื้อเข้ามาท่องเที่ยวทันที ฉะนั้นการประชาสัมพันธ์เป็นศาสตร์และ
ศิลป์ที่จะนำเสนอข้อมูลต่อประชาชน ให้เกิดทัศนคติต่อชุมชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์
และค้นหาช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย เพื่อลดความเสี่ยง เพิ่มการรับรู้จากคนภายนอก
ชุมชนให้สนใจ ซึ่งได้มีรายละเอียดในการที่ประชาสัมพันธ์ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาหลากหลาย

ช่องทาง ได้แก่ Facebook ไลน์ แพนพับ ฝากประชาสัมพันธ์ผ่านคนที่มีคนรู้จักเป็นจำนวนมาก ตลอดจนไปสร้างความร่วมมือกับศูนย์อีโต้น้อย ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ให้ช่วยแนะนำกับคณะ กลุ่มคนที่มาศึกษาดูงานกับศูนย์การเรียนรู้ จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ แต่งเพลง ส่งข้อมูลให้สำนักงาน ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์ ส่งข้อมูลให้วิทยุชุมชน และให้พระสงฆ์วัดบ้านห้วยหวายพัฒนาช่วย ประชาสัมพันธ์ เนื่องจากท่านเป็นพระนักเทศน์มีอุบาสก อุบาสิกา รู้จักท่านเป็นจำนวนมาก จึงใช้ ศักยภาพของพระสงฆ์ในการประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา เป็นต้น ซึ่งมีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ดังนี้

2.1 รูปแบบการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชน พบว่า ชุมชนได้มีการทำป้าย

ประชาสัมพันธ์ 4 จุด ได้แก่

จุดที่ 1 ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา เลี้ยวขวา ตรงบริเวณ ทางเข้าบ้านสระคูณ โดยมีข้อความประชาสัมพันธ์ว่า “ชมวิถีผีดูหนัง ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน ถิ่นเกษตรผสมผสาน ชมตำนานแห่งนางแมว จุดชมวิวลำห้วยหวาย

จุดที่ 2 หน้าศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง มีป้ายติดว่า อีก 2 กิโลเมตร ชุมชน ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา โดยมีข้อความประชาสัมพันธ์ว่า “ชมวิถีผีดูหนัง ภูมิ ปัญญาตำนานน้ำกิน ถิ่นเกษตรผสมผสาน ชมตำนานแห่งนางแมว จุดชมวิวลำห้วยหวาย

จุดที่ 3 บริเวณบ้านหนองเต็น เขียนข้อความประชาสัมพันธ์ว่า อีก 500 เมตร ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา

จุดที่ 4 ก่อนเข้าชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เขียนข้อความว่า “ยินดีต้อนรับ ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา”

วันที่ 12-16 กุมภาพันธ์ 2562 จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชน
“หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

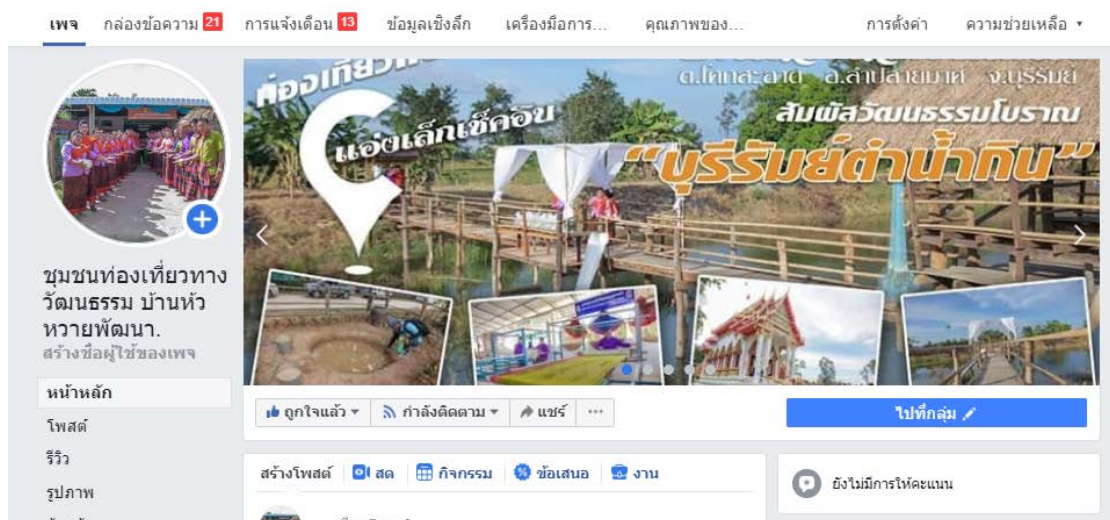

ภาพที่ 4.29 ชุมชนร่วมกันทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชน

ซึ่งป้ายประชาสัมพันธ์ทั้งหมดชุมชนได้ช่วยกันขอบริจาคแผ่นไม้เก่าที่ไม่ได้ใช้แล้ว นำมาขัดพร้อมทาสีและเขียนข้อความประชาสัมพันธ์ดังกล่าว นับว่าชุมชนได้นำทุนความสามัคคีของชุมชนในการลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง

2.2 รูปแบบการทำเพจหมู่บ้านทางวัฒนธรรม พบว่า กระแสเทคโนโลยี (Disruptive Technology) ที่พลิกโฉมการผลิต การทำธุรกิจ รวมถึงการใช้ชีวิตของผู้คนจากหน้ามือเป็นหลังมือ สองธุรกิจที่รู้จักกันดี คือ เฟซบุ๊ก และ กูเกิล ดังนั้นเป็นที่ทรงทราบกันดีว่า เฟซบุ๊ก คือ โซเชียลมีเดีย หรือ สื่อสังคมออนไลน์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีผู้ใช้งานกว่า 1.6 พันล้านคนทั่วโลก โดยที่กว่า 1 พันล้านคนเข้าใช้ไม่ต่ำกว่า 20 นาที ต่อวันในปัจจุบัน ซึ่งคิดเป็นประมาณ 1 ใน 3 ของเวลา (ปิยศักดิ์ มานะสันต์, 2560 : 163) เฟซบุ๊กเพจ (Facebook page) การสร้างหน้าร้านส่วนตัวซึ่งไม่ต่างอะไรกับหน้าเว็บไซต์ พ่อค้าแม่ค้าบนโลกออนไลน์ส่วนใหญ่ชอบที่จะใช้ช่องทางนี้เป็นหลักเพราะเน้นการขายสินค้าของตัวเองได้อย่างอิสระ สามารถจัดสินค้าได้เป็นหมวดหมู่ต่างจากการใช้เฟซบุ๊กโปรไฟล์ ที่สำคัญสนับสนุนการใช้เครื่องมือทางการตลาดออนไลน์บนเฟซบุ๊กอย่างเช่น การลงโฆษณา เพื่อเพิ่มยอดขาย แคมเปญสามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เพศ อายุ อาชีพ พฤติกรรมความชอบอย่างงานอดิเรก เป็นต้น เพื่อเพิ่มโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มลูกค้าในอนาคตได้มีโอกาสเห็นโพสต์สินค้ามากขึ้น เฟซบุ๊กเป็นของฟรี แต่ต้องเลือกใช้ช่องทางให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ต้องการจึงจะเกิดผลสำเร็จขึ้น

ได้ (สุเทพ โลหะบุตร, 2561 : 92) จากข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้คณะผู้วิจัย และนักวิจัยชุมชน ประชาชน บ้านห้วยห้วยพัฒนา เห็นถึงความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ชุมชนผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก โดยการจัดทำเพจชื่อว่า “ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยห้วยพัฒนา” เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวบุคคลที่สนใจได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งการจัดกิจกรรมภายในชุมชน การพัฒนาพื้นที่ผ่านกระบวนการวิจัย อาหารพื้นถิ่น วิถีชุมชน บรรยากาศ ต้นไม้ ธรรมชาติ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น

ภาพที่ 4.30 เพจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยห้วยพัฒนา

ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน จนทำให้มีผู้ติดตามเข้าชม “เพจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยห้วยพัฒนา” จำนวน 205 โหล่น โดยให้คนในชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจ และเล่นเฟซบุ๊กได้ จำนวน 5 คน พร้อมคณะผู้วิจัย จำนวน 2 คน เป็นผู้ดูแลเพจ และช่วยประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของชุมชน

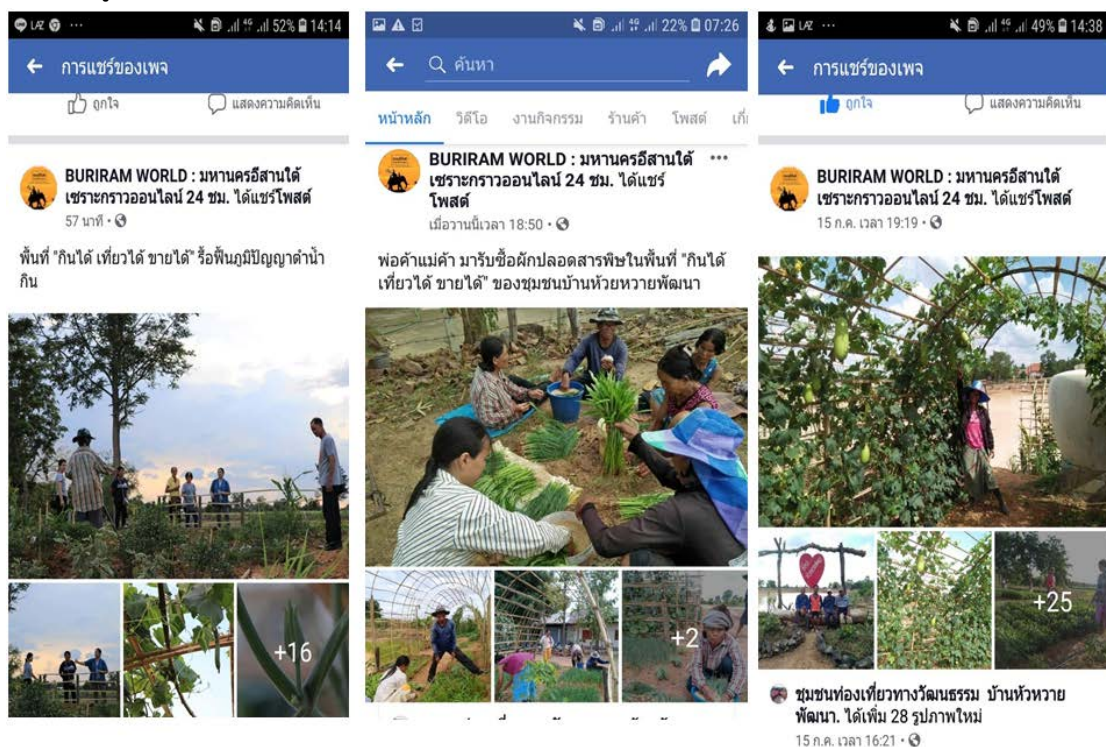
2.3 การประชาสัมพันธ์ผ่านเพจที่มีคนติดตามจำนวนมาก

ในการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา คณะผู้วิจัยได้ใช้หลักการประชาสัมพันธ์ 3 ประการ ได้แก่

1. ทำให้คนสนใจ โดยมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน พร้อมทั้งมีภาพประกอบการบรรยาย เช่น แปลงผักปลอดสารพิษ ภูมิปัญญาตาน้ำกิน ในพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ เช่น "ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา รื้อฟื้นภูมิปัญญา วัฒนธรรม และทรัพยากรยกระดับให้กลายเป็นท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยพลิกฟื้นสภาพพื้นที่หนองโดนที่

แห้งแล้ง ให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียว พัฒนาภายใต้คำว่า "กินได้ เทียวได้ ขายได้" มีจุดถ่ายภาพ มีจุดเช็คอินให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำภูมิปัญญาการดำน้ำกิน สร้างจำลองวิถีชีวิตของคนในอดีตให้กับบุคคลที่สนใจได้เข้ามาเที่ยวชมภูมิปัญญาของคนบุรีรัมย์เป็นชุมชนแห่งแรกที่ได้สร้างเป็นพื้นที่จำลอง พร้อมสาธิตการดำน้ำให้ได้รับชม ชุมชนเราร่วมกันพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง #เชิญนักท่องเที่ยวทุกคนมาเยี่ยมชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมและชิมเมนูอาหารพื้นถิ่นเลิศรส มีที่พักสะอาดและปลอดภัย #เพียงท่านมาเที่ยวชมจะเกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้ชุมชน บ้านห้วยหวายพัฒนา ภูมิปัญญาดำน้ำกิน #พื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ อาหารพื้นถิ่นเลิศรส #รำแห่งนางแมว #วิจัยเพื่อท้องถิ่น #บ้านห้วยหวายพัฒนา หมู่ 15 ต.โคกสะอาด อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์"

2. ทำให้จำได้ คณะผู้วิจัยให้ข้อมูลโดยส่งข้อมูลให้กับเพจต่าง ๆ ที่มียอดผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก เช่น เพจ BURIRAM WORLD : มหานครอีสานใต้เซราะกราวออนไลน์ 24 ชม. บุรีรัมย์เมืองน่าอยู่น่าเที่ยว พร้อมทั้งแชร์เข้ากลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มแจ้งข่าวชาวบุรีรัมย์ เกษตรแนวใหม่ "กลุ่มอีสาน" โดยเน้นใช้คำว่า "ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์ ลูกขึ้นมาจัดการตนเอง นำศาสตร์พระราชากับการพัฒนาพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ และมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดำน้ำกินแห่งแรกของจังหวัดบุรีรัมย์" ซึ่งข้อความดังกล่าวทำให้ผู้อ่านและผู้พบเห็นเกิดความสนใจ และเข้ามาสอบถามและกดไลค์เพจเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการใช้คำที่ทำให้คนเห็น ผู้ติดตามจำได้ง่าย เพื่อให้เกิดความสนใจเพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 4.31 การประชาสัมพันธ์ผ่านเพจจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 4.32 เพจบุรีรัมย์เมืองน่าอยู่น่าเที่ยวประชาสัมพันธ์ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

3. ทำให้เชื่อ มีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการนำศาสตร์พระราชากับการพัฒนาตนเอง โดยมีการเขียนข้อความว่า "ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาปลูกผักปลอดสาร ผลิตอาหารปลอดภัย มีระบบการบริหารจัดการน้ำอย่างที่ดี และมีจัดถ่ายภาพที่สวยงาม ผสมผสานการรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมการทำกินของชุมชนในอดีต สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มองเห็นคุณค่าต่อการพึ่งตนเอง ผลิตอาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต นักท่องเที่ยวที่ได้มาเที่ยวจะได้รับประทานผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย มีที่พักสะอาด ดูบรรยายกาศลำห้วยห้วย มีเมนูอาหารที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ หลามปลา ปลาช่อนอบดิน ยำตะไคร้ ต้มไก่วุ้นตีน ชุปนางหวาน บัวลอยไข่หวาน เป็นต้น

ดังนั้นทั้ง 3 หลักการ จึงทำให้ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาได้รับความสนใจจากคนในจังหวัดบุรีรัมย์อย่างรวดเร็ว การนำข้อมูลที่โดดเด่นของชุมชนมานำเสนอผ่านเพจกลุ่มในเฟซบุ๊ก จึงเป็นการ

ประชาสัมพันธุ์ที่มีประสิทธิภาพ ประหยัดค่าใช้จ่าย ประหยัดเวลา และเข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว เดิมบ้านห้วยห้วยพัฒนาเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้รับความสนใจ แต่ปัจจุบันมีพ่อค้า แม่ค้า และผู้คนได้เข้าไปเที่ยวชมพื้นที่ "กินได้ เทียวได้ ขายได้" เพิ่มมากขึ้น จึงนับได้ว่าการวิจัยเพื่อท้องถิ่นนอกจากได้สร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่รูปธรรมแล้ว ยังทำให้คนในชุมชนได้มองเห็นคุณค่าในวิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของตนเองมากยิ่งขึ้น ตอบโจทย์ทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นนำภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผลักดันให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชน

3. รูปแบบบริหารจัดการกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยห้วยพัฒนา

การบริหารจัดการกลุ่ม พบว่า การทำกฎ กติกา ข้อตกลงร่วมกันของชุมชน เป็นจุดสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนไปสู่ความยั่งยืน เพราะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือเงิน การบริหารจัดการเงิน การบริหารจัดการคน การสร้างกฎ กติกา ข้อบังคับให้คนในชุมชนได้ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันจึงเป็นจุดสำคัญในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้จัดตั้งกองทุนท่องเที่ยวชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งในการบริหารจัดการกลางของชุมชนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของกลุ่ม เช่น วัสดุอุปกรณ์เสียหาย ขำรุด พัง เป็นต้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณในการบริหารจัดการ การมีกองทุนดูแลรักษาเป็นของส่วนร่วมจึงเป็นการลดปัญหาความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีการสร้างกลุ่มขึ้น เรียกกลุ่มว่า “ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” โดยมีสมาชิก จำนวน 43 คน โดยมีวัตถุประสงค์ของกลุ่ม 1. เพื่อให้สมาชิกได้เกิดวินัยในการออมเงินจากการขายผลผลิตสินค้าทางการเกษตร 2. เพื่อให้สมาชิกได้มีเงินมีเงินก้อนในดอกเบี้ยที่ถูก 3. เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการด้านอื่น ๆ ของภาครัฐและเอกชน 4. เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในการขายผลผลิตสินค้าทางการเกษตรของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา 5. เพื่อให้สมาชิกที่มาทำการเพาะปลูกในพื้นที่กินได้เที่ยวได้ ขายได้ มีเงินกองทุนหมุนเวียนในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

จากวัตถุประสงค์ทั้ง 5 ข้อชี้ให้เห็นว่า กลุ่มท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยห้วยพัฒนาได้มีทิศทางการเป้าหมายการขับเคลื่อนชุมชนร่วมกัน เพื่อลดปัญหาการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการของภาครัฐและเอกชน โดยทางคณะผู้วิจัยได้สนับสนุนเงินเริ่มก่อตั้งกลุ่ม จำนวน 5,000 บาท และให้สมาชิกทุกคนถือหุ้นคนละ 100 บาท จำนวน 43 หุ้น โดยมีภาคเอกชนบริษัท SRT Intergrade and Security ร่วมสนับสนุนเงิน จำนวน 5,000 บาท รวมมีเงินก่อตั้งกลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 14,900 บาท โดยมีโครงสร้างกลุ่มดังนี้

3.1 โครงสร้างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา ประกอบด้วย

นายบรรจง ทรงรัมย์ ที่ปรึกษากลุ่ม มีบทบาทหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาในการบริหารจัดการกลุ่มให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม ดำเนินการตามหลักความโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้

นางสมนึก มูลสังข์ ประธานกลุ่ม มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่มองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพ มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนกลุ่ม ตลอดจนมีบทบาทหน้าที่ในการค้นหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่จะมาพัฒนาศักยภาพกลุ่ม

นางสุนันธรา จิตต์พิมาย รองประธาน มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลืองานประธาน ตามที่ได้รับมอบหมาย ติดตามดูแลผลประโยชน์ของกลุ่มร่วมกันกับประธาน

นายสนั่น สุโรรัมย์ นายวินัย ที่รัก และ นางอารีย์ เปரியสม ฝ่ายการบัญชีและการเงิน มีบทบาทหน้าที่ดูแลการเงินของกลุ่ม มีการชี้แจงการเงินรายได้รายจ่ายของกลุ่ม ให้สมาชิกได้รับทราบ

นางฉวี วงษาดาย และ พัทยา ชมพุกุล เลขานุการ มีบทบาทหน้าที่ในการบันทึกการประชุม ในแต่ละครั้งตลอดจนช่วยเหลืองานภายในกลุ่ม

นายพูน วัฒนะ นายวินัย สมพันธ์ นายแก่น จันยา ฝ่ายปฏิคม มีบทบาทหน้าที่ในกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือ ดูแลปรับภูมิทัศน์ในพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาให้มีความสวยงามอย่างสร้างสรรค์

นางรุณี มุ่งดี นางสมนึก มูลสังข์ นางสาวพร สอนรัมย์ นายประวิทย์ เชื้อนมน และนายสมพร คำวิจิตร ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีบทบาทหน้าที่ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้คนภายนอกได้รับทราบมากขึ้น อาจจะมีหลายช่องทางในการประชาสัมพันธ์ เช่น Spot โฆษณา อินเทอร์เน็ต ไลน์ ไลน์ หรือป้ายประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

สมาชิกทุกคนทำหน้าที่เป็นฝ่ายการตลาด มีบทบาทหน้าที่ในการหาช่องทางการตลาด แสวงหาเครือข่ายนอกชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มยอดขายของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้กลุ่ม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทิศ ทาหอม อาจารย์สำราญ ชูระตา อาจารย์ธำเมศร์ พรหมชาติ ดร.เขมิกา อารมณ อาจารย์สุจิตรา ยางนอก และอาจารย์สันติภาพ ชารัมย์ ฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร มีบทบาทหน้าที่ในการฝึกอบรม สัมมนา ประชุมให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบการและการบริหาร ศึกษาดูงาน การบริหารทุน การผลิต การตลาด แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับพัฒนาการทางท่องเที่ยวประเภทเดียวกัน สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และประสานให้เอกชนมีบทบาทพัฒนาผู้ประกอบการ

ตารางที่ 4.6 รายชื่อสมาชิก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวนหุ้น	วันที่สมัคร
1	นายบรรจง ทรงรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
2	นายสมพร มูลสังข์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
3	นางสุนันธิธา จิตพิมาย	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
4	นางสาวฉวี วงษาสาย	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
5	นางพัทยา ชมพุกุล	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
6	นางอารีย์ เปรียมสุข	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
7	นายสนั่น สุรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
8	นายวินัย ที่รัก	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
9	นายพูน วัฒนะ	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
10	นายวินัย สมพันธ์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
11	นายธีรศักดิ์ ลายกิจ	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
12	นายแก่น จันยา	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
13	นางรุณี มุ่งดี	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
14	นางสมนึก มูลสังข์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
15	นางสุภาพร สอนรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
16	นายประวิทย์ เชื้อนมน	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
17	นายสมพร คำวิจิตร	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
18	นายสำอว ชมชื่น	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
19	นางอำนวย ตรีดี	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
20	นางทองม้วน สอนรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
21	นางรุณี ประทุมมา	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
22	นางสงวน วงศาธิลชัย	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
23	นางทองจันทร์ สุรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
24	นางอ่อนจันทร์ พิมพา	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
25	นางสมาน สารรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
26	นายอุดร แกรรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
27	นางไพฑูรย์ ทรงรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
28	นางแย้ม ชนะโม	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
29	นางอำนวย ทรงรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวนหุ้น	วันที่สมัคร
30	นายวิรัช ดีไธสง	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
31	นายใจ ด้านณรงค์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
32	นายมนตรี เจริญรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
33	นางละมุน คำสนวน	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
34	นางละมุน เย็นน้ำ	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
35	นางสำรวจ สอนนอก	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
36	นางพิมพ์พร ยิ่งงาม	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
37	นายชัชชัย ชาดือภักดิ์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
38	นางราตรี โสตรามภ์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
39	นางสำราญ เจริญรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
40	นายประหยัด ดังผง	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
41	นายคำพอง จินดาเลียง	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
42	นางสนั่น มุ่งดี	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
43	นางสำเนียง ธรรมธะ	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
44	นายสมชาย เรืองบุญ	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
45	นายศรีจันทร์ บุญสิทธิ์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
46	นางเนรันท์ สมพันธ์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
47	นางสวน ที่รัก	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562
48	นางสาววัชรีย์ สำเร็จรัมย์	100	22 สิงหาคม พ.ศ. 2562

3.2 กติกา ข้อบังคับ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา

วันที่ 17 สิงหาคม 2562 เวลา 09.00-12.00 น. ณ ศาลากลางหมู่บ้านชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ประชาชน ได้ร่วมกันกำหนด ระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่ม เพราะการมีคนมาอยู่กัน ทำกิจกรรมร่วมกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีกฎ กติกา ข้อห้ามให้สมาชิกทุกคนได้ปฏิบัติตาม ตลอดจนเป็นทิศทางการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ระเบียบข้อบังคับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบล
โคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

.....

หมวดที่ 1 ข้อความทั่วไป

- ข้อ 1 ชื่อระเบียบข้อบังคับนี้เรียกว่า ระเบียบข้อบังคับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม บ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- ข้อ 2 ที่ตั้งกลุ่ม ตั้งอยู่ที่ ศาลากลางหมู่บ้าน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- ข้อ 3 ระเบียบข้อบังคับนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2562

หมวดที่ 2 วัตถุประสงค์

ข้อ 4 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยห้วยพัฒนา จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ

1. เพื่อให้สมาชิกได้เกิดวินัยในการออมเงินจากการขายผลผลิตสินค้าทางการเกษตร
2. เพื่อให้สมาชิกได้มีเงินมีเงินกู้ในดอกเบี้ยที่ถูกเงินกู้ทั่วไป
3. เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการด้านอื่น ๆ ของภาครัฐและเอกชน
4. เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในการขายผลผลิตสินค้าทางการเกษตรของชุมชนบ้านห้วย

ห้วยพัฒนา

5. เพื่อให้สมาชิกที่มาทำการเพาะปลูกในพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” มีเงินกองทุนหมุนเวียนในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

6. เพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

หมวดที่ 3 สมาชิกภาพ

ข้อ 5 คุณสมบัติของสมาชิก

5.1 เป็นผู้มิมีภูมิลำเนาและถิ่นอาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยห้วยพัฒนา ซึ่งเป็นที่ตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยห้วยพัฒนา

5.2 มีความรู้ความเข้าใจ เห็นชอบด้วยหลักการของกลุ่ม และ สนใจงานพัฒนาอาชีพ ของกลุ่มอย่างจริงจัง

5.3 เป็นผู้พร้อมที่จะปฏิบัติตามระเบียบและข้อตกลงของกลุ่ม

5.4 เป็นผู้ที่มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้มีมติเห็นชอบให้รับเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม

ข้อ 6 การสมัครเข้าเป็นสมาชิก

6.1 ต้องยื่นคำขอตามแบบใบสมัครของกลุ่ม

6.2 ค่าสมัคร / ค่าธรรมเนียม ผู้สมัครเป็นสมาชิกจะเรียกคืนไม่ได้ ไม่ว่าด้วยเหตุใด

ข้อ 7 การพ้นจากสมาชิก

7.1 ตาย

7.2 ลาออกและได้รับอนุมัติให้ลาออกจากคณะกรรมการบริหารกลุ่ม

7.3 ที่ประชุมใหญ่สมาชิกมีมติให้ออกด้วยคะแนนเสียง สองในสาม ของผู้เข้าประชุม

ข้อ 8 การลาออกจากสมาชิก

8.1 ให้ทำหนังสือยื่นต่อคณะกรรมการบริหารกลุ่ม

8.2 ผู้ประสงค์จะลาออกต้องชำระหนี้ ที่ตนยังผูกพันต่อกลุ่ม

ข้อ 9 การให้ออกจากสมาชิก

9.1 จงใจฝ่าฝืน ระเบียบข้อตกลง มติของกลุ่ม หรือแสดงตนเป็นปรปักษ์ หรือไม่ให้ความช่วยเหลือ ความร่วมมือแก่กลุ่ม ไม่ว่าด้วยประการใด ๆ

หมวดที่ 4 เงินทุนของกลุ่ม

ข้อ 10 การแสวงหาเงินทุนของกลุ่ม

10.1 รับเงินค่าหุ้น

10.2 เงินอุดหนุนจากส่วนราชการ องค์กรเอกชน และผู้มีจิตศรัทธา เป็นต้น

10.3 เงินรายได้อื่น ๆ สมาชิกทุกคนต้องลงหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น หนึ่งหุ้นเท่ากับ 200 บาท และจะมีเงินปันผลให้ทุกสิ้นปี 10% จากเงินรายได้ทั้งหมด

10.4 เงินที่ได้จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา ต้องหักเข้ากองทุนกลุ่ม 10% ของรายได้ทั้งหมด

10.5 เงินจากการขายพืชผลทางการเกษตรส่วนกลาง ในพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้”

10.6 ให้สมาชิกรนำเงินเข้าออมในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา เดือนละ 50-100 บาท ทุกเดือน และจะมีการปันผลให้กับสมาชิกทุกสิ้นปี

10.7 สมาชิกที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ไม่มีสิทธิกู้เงินในกองทุนจนกว่าจะสามารถที่จะใช้เงินคืนได้

10.8 การเปิดบัญชีต้อง 2 ใน 3 คือ ประธาน รองประธาน และเหรัญญิก

หมวด 5 การกู้เงินและการคีดอกเบี้ย

ข้อที่ 11 การกู้เงินและการคีดอกเบี้ย

1. สมาชิกต้องกู้เงินไม่เกินกว่ามูลค่าเงินฝากของตนเอง

2. ต้องมีผู้ค้ำประกันอย่างน้อย 2 คน ที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม และต้องเป็นสมาชิกไม่น้อยกว่า 6 เดือน

3. ดอกเบี้ยเงินกู้ของสมาชิกให้คิดร้อยละ 2 บาท

4. การกู้เงินของสมาชิกให้ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรณญิก มีมติเห็นชอบร่วมกัน จึงอนุญาตให้สมาชิกกู้เงินได้
5. การกู้เงินหากสมาชิกไม่สามารถคืนในตามสัญญาเงินกู้ได้ ให้ผู้ค้าประกันชดใช้ค่าเงินทดแทน
6. สมาชิกต้องไม่กู้เงินเกินจำนวนการถือหุ้นและเงินฝากในกองทุน
7. สมาชิกทุกคนมีระยะเวลาในการคืนเงินไม่เกิน 6 เดือน ต้องใช้เงินคืนกองทุนให้หมดของเงินกู้ทั้งหมด
8. หากสมาชิกจะถอนเงินกองทุนหรือเงินหุ้นต้องมีเงินฝากคงเหลืออยู่ในบัญชีของกองทุนด้วย

หมวดที่ 6 การดำเนินงานของกลุ่ม

- ข้อ 12 เพิ่มพูนทักษะแก่สมาชิก มุ่งหวังให้สมาชิกเกิดความชำนาญสูงสุด พร้อมทั้งจะประกอบการในกิจกรรมนั้นๆ
- ข้อ 13 ดำเนินกิจกรรมในองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าสำหรับการท่องเที่ยว ศักยภาพการเล่าเรื่องประจําฐานการเรียนรู้ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้ เกิดแก่กลุ่มและสมาชิก
- ข้อที่ 14 จะมีการประชุมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง ทุกวันที่ 5 ของทุกเดือน เพื่อให้สมาชิกได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนทนาวิธีการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา

14.1 ทางกลุ่มจะมีการปันผลเงินให้กับสมาชิกทุกครั้งที่ในการศึกษาดูงาน เพื่อให้สมาชิกได้นำเงินไปใช้ในครัวเรือน ฝ่ายการเงินและฝ่ายบัญชีต้องชี้แจงรายรับ รายจ่าย ผลกำไรของกลุ่มให้ชัดเจน มีหลักฐานเอกสารที่โปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ โดยปันผลการแก่สมาชิกหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และเงินเข้ากองทุน แล้วนำมาหารเฉลี่ยให้กับสมาชิกทุกคน เท่า ๆ กัน เว้นเสียแต่จะมีค่าใช้จ่ายที่หักโฮสเตย์ จะต้องหักค่าที่พัก ห้องพัสดุ 200 บาท ห้องแอร์ 250 บาท ต่อห้องของครัวเรือนนั้น ๆ (รวมค่าอาหารเช้า)

14.2 การตลาด โดยให้สมาชิกทุกคนหาตลาด เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยเงินที่ได้จากการท่องเที่ยว หักเป็นค่าดำเนินการตลาด 5% ของรายได้ทั้งหมด ให้แก่สมาชิกที่หานักท่องเที่ยวได้

14.3 หากมีประสานจากนักท่องเที่ยวจะมาเข้าเที่ยวในชุมชน ให้สมาชิกทุกคนแจ้งให้ประธาน รองประธาน เลขานุการ และประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งลงสมุดบันทึกไว้ ในวันเวลาดังกล่าวให้เรียบร้อย

หมวดที่ 7 คณะกรรมการบริหารกลุ่ม

ข้อ 15 คณะกรรมการประกอบด้วย

- 15.1 คณะกรรมการอำนวยการ (ประธาน, รองประธาน, เลขานุการ)
- 15.2 คณะกรรมการฝ่ายผลิตภัณฑ์สินค้าของฝาก
- 15.3 คณะกรรมการฝ่ายควบคุมคุณภาพ
- 15.4 คณะกรรมการฝ่ายตลาด
- 15.5 คณะกรรมการฝ่ายการเงิน
- 15.6 ฝ่ายประชาสัมพันธ์

ข้อ 16 ที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารมีอำนาจที่จะเชิญบุคคลภายนอก ซึ่งมีคุณวุฒิ ความสามารถ และความเหมาะสม เป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม เพื่อแนะนำหรือให้ความเห็นในการดำเนินงานทั่วไปของกลุ่ม

ข้อ 17 คุณสมบัติของกรรมการ

- 17.1 เป็นสมาชิกกลุ่ม
- 17.2 สมาชิกที่เคยถูกถอดออกจากตำแหน่งจากคณะกรรมการบริหารไม่ว่าคณะใด จะไม่มีสิทธิ์รับเลือกเป็นกรรมการอีกภายในกำหนด 12 เดือน นับแต่วันถูกถอดถอน

ข้อ 18 กำหนดเวลาของกรรมการ กรรมการแต่ละคนมีอายุการเป็นกรรมการได้คราวละสองปี กรรมการที่ออกตามวาระมีสิทธิ์ ได้รับเลือกให้เข้ามาเป็นกรรมการได้อีก แต่ต้องไม่เกินสองวาระติดต่อกัน

ข้อ 19 การออกจากตำแหน่งกรรมการ

- 19.1 ตาย
- 19.2 ออกตามวาระ
- 19.3 ลาออกโดยทำหนังสือยื่นต่อคณะกรรมการบริหารและได้รับอนุมัติแล้ว
- 19.4 ขาดจากสมาชิกภาพ
- 19.5 ขาดจากการประชุมกรรมการสามครั้งติดต่อกัน โดยไม่ชี้แจงเหตุผลที่สมควรให้ที่

ประชุมทราบที่ประชุมใหญ่มีมติถอดถอนรายบุคคลหรือทั้งคณะ

ข้อ 20 อำนาจหน้าที่ของกรรมการ คณะกรรมการบริหาร มีหน้าที่รับผิดชอบในนโยบายของกลุ่ม โดยตรงต่อสมาชิกและมีหน้าที่ ดูแลให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปตามข้อบังคับระเบียบของกลุ่มและทำหน้าที่ตัวแทนของกลุ่ม ให้คณะกรรมการบริหารมีอำนาจที่จะกำหนดระเบียบต่าง ๆ โดยความเห็นชอบและมติของที่ประชุมใหญ่สมาชิกในการประชุมครั้งแรกของคณะกรรมการบริหาร ให้กำหนดยี่สิบวันนับแต่วันได้รับเลือกตั้งเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่งบประมาณของกลุ่ม แผนการดำเนินงาน และตั้ง งบประมาณรายรับ-รายจ่ายของกลุ่ม

ข้อ 21 การประชุมคณะกรรมการ คณะกรรมการสามารถเรียกประชุมได้ตามความจำเป็น แต่ต้องมีการประชุมอย่างน้อยเดือนละครั้ง ตามวัน เวลา และสถานที่ผู้มีหน้าที่นัดการประชุมกำหนด

หมวดที่ 8 ข้อห้ามของกลุ่ม

ข้อ 22 หากมีนักท่องเที่ยวนำเข้ามาชุมชน ห้ามคณะกรรมการ สมาชิกทุกคนดื่มสุรา ของมีเมาในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการทำงาน และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยว หากฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษ ตักเตือน ปรับ 1000 บาท และไม่ให้เป็นสมาชิก

ข้อ 23 หากมีนักท่องเที่ยวนำเข้ามาชุมชนให้ผู้นำประกาศเสียงตามสาย ให้ชาวบ้านได้รับทราบ และได้ควบคุมบุตร หลาน ไม่ทำการรบกวนนักท่องเที่ยว เช่น การขับรเสียงดัง การเปิดเพลงเสียงดัง การดื่มสุรา และของมีเมา หากฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษ ตักเตือน ปรับ 1000 บาท และส่งดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 24 ห้ามทำลาย หรือ ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของพื้นที่ท่องเที่ยว “กินได้ เที่ยวได้ ขายได้” หากทำให้เกิดความเสียหายต้องซ่อมแซมให้เหมือนเดิม หากไม่ดำเนินการจะดำเนินคดีทางกฎหมาย

ข้อ 25 ห้ามขโมยทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว หากไม่ดำเนินการจะดำเนินคดีทางกฎหมาย

ข้อ 26 ฝ่ายการเงินและบัญชีต้องมีการชี้แจงค่าใช้จ่ายให้ที่ประชุมทราบทุกครั้ง และมีการชี้แจงรายรับรายจ่าย เงินคง อย่างละเอียด เพื่อความโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้

ข้อ 27 หากมีการทุจริตเงินกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา จะต้องขุดใช้คืน หากไม่คืนก็จะดำเนินคดีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 28 สมาชิกทุกคนต้อง มีความซื่อสัตย์ โดยเฉพาะหากนักท่องเที่ยวประสบมาหาตนเอง เพื่อจะเข้ามาเที่ยวชมชุมชน และไม่ได้รับการแนะนำจากตน ห้ามไปแจ้งกลุ่มว่าตนเองแนะนำ เพื่อหวังรายได้จากการตลาด

ข้อ 29 สมาชิกทุกคนต้องให้ความสำคัญกับการมตของกลุ่มเสียงข้างมาก และเสียงส่วนน้อยก็ค่อยตรวจสอบ แนะนำ ข้อเสนอแนะที่ควรปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้กลุ่มดำเนินการไปได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคง ยั่งยืน

หมวดที่ 8 การแก้ไขหรือเพิ่มเติมระเบียบข้อบังคับ

ข้อ 30 ระเบียบข้อบังคับนี้ สามารถปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมได้โดยมติที่ประชุมเกินครึ่งหนึ่งของคณะกรรมการ และให้มีการเลือกประธาน รองประธานใหม่ทุก 2 ปี

หมวดที่ 9 บทเฉพาะกาล

ข้อ 31 ให้ประธานคณะกรรมการอำนวยการเป็นผู้ลงนามในระเบียบข้อบังคับและมีผลบังคับใช้ในวันทีประธานลงนาม

ประกาศ ณ วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2562

ดังนั้น การบริหารจัดการกลุ่มที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งด้านการเงิน บัญชี การจัดการทรัพยากรมนุษย์ ประธานกลุ่ม การปันผล กติกาข้อบังคับของกลุ่ม เป็นต้น การเกิดกลุ่มต้องถักทอสายใย มีใจเดียวกัน การรวมกลุ่มจึงไม่ใช่เพียงแค่นำคนมารวมกันแล้วเรียกว่า “รวมกลุ่ม” แต่คำว่ากลุ่มมีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่านำคนมารวมกัน การรวมกลุ่มค่อยบ่อยครั้งที่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากขาดการบริหารจัดการคน การทำเข้าใจร่วมกัน การบังคับใช้กติกากลุ่มอย่างไม่เป็นธรรมและเท่าเทียม สุดท้ายเกิดปัญหาความแตกแยกภายในกลุ่ม ดังนั้นการสร้างกลุ่มได้ง่าย แต่การรักษากลุ่มให้ยั่งยืนนั้นมีความยาก เพราะหากสมาชิกในกลุ่มขาดอุดมการณ์ วิสัยทัศน์ที่มองเห็นอนาคตร่วมกันว่าก่อตั้งกลุ่ม คือ การสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองอำนาจรัฐ เอกชน เพิ่มพลังให้ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเอง การมองถึงเป้าหมายจึงมีส่วนสำคัญทำให้สมาชิกทุกคนเกิดสัมพันธภาพที่ดีเกิดขึ้น แต่ทั้งนี้การมีส่วนร่วม คือ การรับฟัง การตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกทุกคนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กลุ่มดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้กลุ่มเกิดความรัก ความเอื้ออาทรต่อการ เกิดความสามัคคีที่จะทำงานกลุ่มให้บรรลุผลสำเร็จซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้การพัฒนาชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรม” เป็นการขยายความที่กินความหมายในระดับกว้างกว่าจะมองเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องของการจัดการของเกษตรกรในระดับครัวเรือนเท่านั้น หากแต่เป็นการจัดการเศรษฐกิจทั้งประเทศ (ปิยบุตร ห่อไกรเลิศ, 2547 : 32) เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดที่ล้ำสมัยแต่เป็นการวางรากฐานให้ชุมชน จนถึงประเทศ ดัง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชตอนหนึ่งว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเองสิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป”

เศรษฐกิจพอเพียงจึงนำไปสู่การไม่ทำเกินความพอดี ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เบียดเบียนธรรมชาติ เรียกว่า พอประมาณ แล้วให้เหตุผลซึ่งเป็นเครื่องมือในการประกอบตัดสินใจว่า จะทำอะไร พร้อมทั้งมีความพร้อมทั้งกาย ใจ ความคิด พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การเกษตร สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ใช้ความรู้ในการพิจารณาอย่างรอบคอบประกับกับมีความซื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเองและผู้อื่น เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวปฏิบัติที่วางรากฐานให้ชุมชนท้องถิ่นมองเห็นคุณค่าและความสำคัญต่อทรัพยากร ภูมิปัญญา

วัฒนธรรมของตนเอง สานพลังความสามัคคีในการสร้างความร่วมมือสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม ลดความเห็นแก่ตัว สร้างจิตสำนึกสาธารณะ เป็นจุดเริ่มต้นก้าวไปสู่คำว่า “พลเมือง” ดังนั้นการที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาไม่ได้ถูกบังคับ หรือ จัดตั้งจากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เป็นการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นค้นหาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง จึงทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในฐานะที่พลเมืองเกิดความตระหนักในการลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาตนเอง นำไปสู่การจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ชื่อว่า "วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม"

4.9 ความพร้อมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

การท่องเที่ยวท่องเที่ยวชุมชนเป็นการเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการทำงาน กล่าวคือ การที่มุ่งพัฒนาให้คนในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวและไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่นให้ใช้ความรู้ของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งการ เกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในอนาคต เพราะการดูแล ทรัพยากรเหล่านั้นเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนซึ่งเป็นของส่วนรวมไม่ใช่เป็นของใครคนใดคนหนึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงสะท้อนให้เห็น ถึงการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ ทำหน้าที่กำหนดทิศทางการจัดการการท่องเที่ยว จัดการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม องค์กรชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้ โดยทุกส่วนจะเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ ปัจจุบันทุกชุมชนยังต้องการความร่วมมือภายในชุมชนต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง (สุดถนอมตันเจริญ, 2559 : 3-4) ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้นำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม จนกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความพร้อมทั้งด้านกิจกรรมการต้อนรับ กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เมนูอาหารพื้นถิ่น สถานที่พักโฮสเตร์ และการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว 1 คืน 2 วัน และ 1 วัน เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.9.1 ความพร้อมด้านการต้อนรับสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

กิจกรรมการต้อนรับของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนานั้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรม ความเชื่อ โดยนำมาประยุกต์ดัดแปลงให้กลายเป็นทำรำ เช่น รำแห่นางแมว ที่ได้เกิดจากการดัดแปลงจากประเพณีความเชื่อของชุมชนเกี่ยวกับแห่นางแมวในการขอฝน คณะผู้วิจัยและ

นักวิจัยชุมชน จึงได้ร่วมกันออกแบบทำรำจนนำมาสู่การพัฒนาเป็นทำรำเพื่อไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีชุดการแสดง 1. รำแทงนางแมว 2. รำเพลงห้วยห้วยพัฒนา 3. อ่อนซอนอีสาน 4. รำวงชาวบ้านเชิงคุณะศึกษาดูงานร่วมสนุกกับกิจกรรมชุมชนที่คณะผู้วิจัยได้นักวิจัยชุมชนได้ร่วมกันแต่งเพลงวิถีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของชุมชนจนเกิดเป็นเพลง วรปู้ตา และเพลงรำวงสามัคคีไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมรำวงย้อนยุค เพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีความเชื่อของชุมชนผ่านเพลงและกิจกรรมการต้อนรับ นำไปสู่การแลกเปลี่ยนรู้ข้ามวัฒนธรรมอีกด้วย

ภาพที่ 4.33 กิจกรรมต้อนรับของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

ดังนั้นการท่องเที่ยวชุมชนเป็นกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ เป็นการนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานจากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยใช้กระบวนการที่สร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือสัมผัสจริง (วรพงศ์ ผูกภู่วราภรณ์ ดวงแสง, 2561 : 141) การที่ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาได้นำวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ของชุมชนมาให้ปราชญ์ชาวบ้านด้านดนตรีพื้นบ้านแต่งเป็นเพลงให้นักวิจัยที่มีความรู้ด้านดนตรีมาช่วยเรียบเรียงขับร้องจนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นอยู่ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยวผ่านเพลง พร้อมทั้งการสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

4.9.2 ความพร้อมกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

กิจกรรมการท่องเที่ยว มุ่งสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเป็นผู้ร่วมกิจกรรมมากกว่าผู้ชม (More Participate than Observe) โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา เรียนรู้ และลงมือปฏิบัติจริงกับเจ้าของภูมิปัญญา หรือแหล่งท่องเที่ยว นำไปสู่การได้รับประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hand on Experience) เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจอย่างลึกซึ้งประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว (ณัฐพัชร มณีโรจน์, 2560 : 30) ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้มีการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยเน้นการนำเสนอเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ 1. การพัฒนาพื้นที่กินได้ เที่ยวได้ ขายได้ ที่เน้นการทำเกษตรปลอดสารพิษ 2. การสร้างพื้นที่จำลองภูมิปัญญาดำน้ำกิน 3. จุดชมวิวลำห้วยหวายพัฒนา 4. ตำนานความเชื่อผีตอหนึง 5. ความรู้การทำห่ออาหารปลา กบ ไก่ เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ฐานพื้นที่กินได้ เที่ยวได้ ขายได้ พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้พัฒนาพื้นที่หนองโดน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความผูกพันกับชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ เป็นพื้นที่อุปโภคบริโภค มีอุบาสกกลางน้ำ เป็นพื้นที่ตำนานตำนานน้ำกิน มีศาลปู่ตาในบริเวณรอบหนองโดน และนอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ชาวบ้านเคยปลูกผัก หาลา เป็นต้น คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนจึงได้รื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมของชุมชนในอดีตให้กลับคืนมาภายใต้คำว่า “พื้นที่กินได้ เที่ยวได้ ขายได้” เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวชม พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหลากหลายประเด็น ได้แก่ การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร การปลูกผักปลอดสารอาหารปลอดภัย การบำรุงดิน ฟังตำนานตำนานน้ำกิน เป็นต้น

2.2 ฐานพื้นที่จำลองภูมิปัญญาดำน้ำกิน พบว่า ในปี พ.ศ. 2504 คนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้เคยผ่านวิถีชีวิตการดำน้ำกิน เนื่องจากในชุมชนขาดน้ำที่สะอาดในการอุปโภคบริโภค จึงได้ดัดแปลงภูมิปัญญาในการบริหารจัดการน้ำ โดยนำน้ำที่ขุ่น ไม่สะอาดมาตำ หรือ กรองน้ำผ่านการขุดหลุม 2 หลุม หลุมที่ 1 หลุมต้ำน้ำ หลุมที่ 2 หลุมน้ำที่ผ่านการตำ แล้วนำไปอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่สำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันยังไม่มีพื้นที่ใดในจังหวัดรื้อฟื้นนำเสนอภูมิปัญญาดำน้ำกิน คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนจึงมองเห็นศักยภาพที่เป็นโอกาสในการสร้างจุดสนใจ ดึงดูดนักท่องเที่ยวจึงได้จำลองพื้นที่ภูมิปัญญาดำน้ำกิน เพื่อนำเสนอให้กลายเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ในอนาคต

2.2 ฐานจุดชมวิวลำห้วยหวาย พบว่า เป็นพื้นที่มีประวัติความเป็นมาเชื่อมโยงกับชุมชน ซึ่งในลำห้วยหวายเป็นแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภค หากุ้ง หอย ปู ปลา หล่อเลี้ยงคนในชุมชน และเป็นชื่อที่มาของชุมชน “ห้วยหวาย” คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่ลำห้วยหวายให้เป็นจุดชมวิวลำห้วยหวาย โดยมีการทำสะพานกลางน้ำและมีกระท่อมในแหล่งน้ำ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมความงามของธรรมชาติ และเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนในอดีต

2.4 ฐานตำนานความเชื่อผีดูหนัง พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นชุมชนที่มีความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาลปู่ตาหลวงอุดม ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ มีการบนบานสานกล่าว เพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต จึงมีคนในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาไหว้สักการะเป็นจำนวนมาก แต่ความพิเศษที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของศาลปู่ตาบ้านห้วยหวายพัฒนา คือ คนบนบานสานกล่าวได้ตามความปรารถนาจะนิยมแก้บนด้วยการจ้างหนังกลางแปลง หรือ รถแห่ หมอลำ หรือแม้กระทั่งการปรับปรุงศาลปู่ตาให้มีความสวยงามขึ้น ซึ่งบนบานศาลกล่าวกับศาลปู่ตาหลวงอุดมส่วนใหญ่บนเกี่ยวกับ การสอบบรรจุรับราชการ การทำธุรกิจ การค้าขาย การเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น หากได้ตามความต้องการ ก็จะมีการแก้บน โดย “จ้างหนังกลางแปลงมาให้ผีปู่ตาดู พบว่า การแก้บนศาลปู่ตาในแต่ละครั้ง เจ้าภาพก็จะมีการเลี้ยงข้าว ปลา อาหาร ชาวทุกคน และจะมีพ่อค้า แม่ค้ามาขายสินค้าให้กับชาวบ้านที่มาดูหนัง” จากการเก็บรวบรวมการแก้บนศาลปู่ตาหลวงอุดม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2552-2562 เท่าที่ชุมชนจำได้ เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนยังไม่ได้มองเห็นความสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติการเข้ามาแก้บนศาลปู่ตาหลวงอุดม จนกระทั่งได้มีโครงการวิจัยเข้ามาดำเนินการร่วมกับชุมชน จึงได้ทำการสัมภาษณ์และถามหาคนในชุมชนและนอกชุมชนที่จำได้มีจำนวน 22 คน อิทธิพลความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นต่อการแก้บน “การจ้างหนังให้ผีปู่ตาดู” เป็นความเชื่อที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อท้องถิ่นตราบใดที่ยังไม่เบียดเบียน กระบหลิทธิเสรีภาพ ก็ยังเป็นความเชื่อที่สวยงาม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน เหมาะแก่การสืบทอดคนรุ่นหลัง ศาลปู่ตาหลวงอุดมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงเปรียบเสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พึ่งทางจิตใจแล้วยังทำให้คนในชุมชนได้เกิดการแบ่งปันข้าวปลา อาหารของชุมชน และยังก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับพ่อค้า แม่ค้า ได้นำสินค้ามาขายให้กับชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” เป็นกลไกในการผลักดันชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และยกระดับ พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนในอนาคต

2.5 ฐานความรู้การทำหัวอาหารปลา อาหารกบ ไก่ พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตการทำเกษตรเป็นหลัก ทำนา ทำไร่ ทำสวน และมีการเลี้ยง เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ ไว้สำหรับประกอบอาหารภายในครัวเรือน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2561 ได้มีโครงการส่งเสริมให้ประชาชนในภาคชนบทได้มีการสร้างงาน สร้างอาชีพ จากสำนักงานเกษตรอำเภอลำปาว มาศ มาสนับสนุนให้เกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายเกิดการรวมกลุ่มกันเลี้ยงปลา โดยมีการนำพันธุ์

ปลาตุ๋ก พร้อมทั้งหัวอาหารปลาให้คนในชุมชนได้ใช้เลี้ยง จนได้เกิดกลุ่มเลี้ยงปลา จำนวน 40 คน โดยใช้พื้นที่บ่อน้ำธรรมชาติของนายสำอองค์ ชมชื่น และนายสมพร มุลสังข์ พอเลี้ยงได้ไปสักระยะทางกลุ่มเผชิญกับปัญหาต้นทุนหัวอาหารปลา แม้จะสำนักงานเกษตรอำเภอลำปายมาจะนำหัวอาหารปลามาให้ จำนวน 1 กระสอบ แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงปลาให้โตได้ขนาดที่พอจะจับขาย ทางกลุ่มจึงได้นำปลาตุ๋กบางส่วนจับขาย เพื่อนำเงินที่ได้มาซื้อหัวอาหารปลา แต่สุดท้ายก็ไม่สามารถที่จะสร้างงานสร้างอาชีพได้ เนื่องจากเงินที่ได้จากการขายปลาก็นำมาซื้อหัวอาหารปลา จากการบอกเล่าของนายสำอองค์ ชมชื่น ได้กล่าวว่า “เงินที่ได้จากการขายปลาก็นำมาซื้อหัวอาหารปลา ทำแบบนี้ไม่แตกต่างอะไรกับการซื้อปลากิน ถ้าจะลดต้นทุนได้ก็ต้องทำหัวอาหารปลาเองได้ การพึ่งตนเองต้องพึ่งทุกอย่าง ไม่ใช่เลี้ยงปลาแต่ยังซื้อหัวอาหารปลาอยู่ อีกอย่างหากจะผลักดันชุมชนไปสู่การท่องเที่ยว การเตรียมอาหารให้เพียงพอเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากคนมาเที่ยวได้กินอาหารที่ชุมชนผลิตเอง ทำเอง ก็จะทำให้เกิดความน่าสนใจ อีกอย่างชุมชนก็ลดต้นทุน มีรายได้ในการดำรงชีวิต” จากข้อมูลดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าแม้ชุมชนจะเผชิญกับปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงปลา แต่ยังคงอยากจะทำมาค้าขายให้ดีขึ้น สร้างอาชีพอย่างแท้จริง การที่จะลดต้นทุนการผลิต และเตรียมความพร้อมอาหารสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนนั้น คือ การให้ชุมชนสามารถผลิตหัวอาหารปลาได้เอง และมีคุณภาพเทียบโปรตีน ธาตุอาหารเท่ากับท้องตลาด เพื่อให้ปลาโตได้ขนาดที่สามารถนำไปขายและประกอบอาหารภายในครัวเรือนได้

จากนั้นผู้วิจัยอบรมพัฒนาศักยภาพให้กับชุมชน โดยสอนให้ชุมชนทำอาหารปลา กบ ไก่ เพื่อเตรียมความพร้อมด้านวัตถุดิบในประกอบอาหารของชุมชนท่องเที่ยว ตลอดจนมุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ลดปัญหาการพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก ซึ่งการเกษตรเป็นหนึ่งในทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นระยะเวลา การฟื้นฟูวิถีชีวิตความดั้งเดิมมาเป็นจุดขาย สร้างจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจโดยใช้กระบวนการวิจัยไปส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนสามารถ "ผลิตได้ ขายเป็น เน้นคุณภาพ" เป็นหลักท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่เน้นการขายสินค้าและบริการที่สะอาด ปลอดภัย ไร้สารพิษ โดยเกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้ระดมทุนกันซื้อเครื่องอัดเม็ดอาหารปลาในราคา 16,500 บาท เพื่อความสะดวกในการให้อาหารสำหรับปลาและกบ ซึ่งคณะผู้วิจัยเคยมีประสบการณ์ทำวิจัย และมีองค์ความรู้ในการสอนให้เกษตรกรผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่ ใช้เอง และมีคุณภาพเทียบเท่ากับท้องตลาด โดยมีสูตรคำนวณสูตรให้ได้โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีประมาณโปรตีนมากกว่า 2 เปอร์เซ็นต์ โดยหัวอาหารปลากับไก่พันธุ์ไข่ม้วนผสมของปลาป่น กากถั่วเหลือง รำละเอียด ข้าวสาลี รำหยาบ น้ำมันพืช/มันหมู ธาตุอาหารรวม Em ขยาย (Effective Microorganisms) มีต้นทุนจำนวนทั้งสิ้น 352 บาท เมื่อเปรียบเทียบกับอาหารปลาตุ๋ก โปรตีน 30 เปอร์เซ็นต์ ราคา 1,100 บาท ต่อ 25 กิโลกรัม ประหยัด 748 บาท ส่วนหัวอาหารกบ (ลูกอ๊อด) โปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์ ผลิตเองในต้นทุนราคา 472 บาท ซื้อ

ตามท้องตลาดราคา 1,100 บาท ต่อ 25 กิโลกรัม ซึ่งมีโปรตีน 30 เปอร์เซ็นต์ ประหยัด 628 บาท ผลจากการปฏิบัติการให้ชุมชนได้เห็นถึงการลดต้นทุนการผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่พันธุ์ไข่ ที่มีโปรตีน 32 เปอร์เซ็นต์ เมื่อคิดเป็นกิโลกรัม กิโลกรัมละ 14.80 บาท ทางชุมชนจึงได้ตกลงกันว่า หากสมาชิกหรือ คนในชุมชนสนใจจะขายให้ราคาถูกกว่าท้องตลาด จะขายในกิโลกรัมละ 20 บาท หักเข้ากลุ่ม 5.20 บาท ไว้สำหรับบริหารจัดการและซื้อวัตถุดิบและซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ในอนาคต

ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน เกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้นำวัตถุดิบในท้องถิ่นได้แก่ เลือดไก่/เลือดหมู/เศษปลาตามตลาดนัด ข้าวโพด รำละเอียด ข้าวตากแห้ง ตามวัดครัวเรือน/มันสำปะหลัง น้ำหมักผลไม้ จุลินทรีย์หน่อกล้วย/น้ำหมักชีวภาพ มาทดแทนการใช้วัตถุดิบตามท้องตลาด และเมื่อเปรียบเทียบผลปรากฏว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา ต้นทุนการผลิต จำนวน 236 บาท ลดต้นทุนการผลิตได้ 864 บาท ซึ่งสามารถตอบโจทย์เกษตรกรชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้เป็นอย่างดี เพราะรายจ่ายที่ลดลง ก็คือ รายได้ที่เพิ่มขึ้นของเกษตรกรนั่นเอง จากการบอกเล่าของนายสมพร มุลสังข์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้เล่าว่า “หลังจากที่ได้เรียนรู้การทำหัวอาหารปลา กบ ไก่ ทำให้ชุมชนบ้านส่วนเห็นความสำคัญในการที่จะลดต้นทุนการเลี้ยงปลา โดยบางครัวเรือนมีแนวคิดที่จะเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ เลี้ยงปลา กบ มากขึ้น และที่สำคัญจะไว้เป็นฐานการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาเรียนรู้การผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่ไข่เอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่น่าสนใจ” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้านเกษตรกรรมในการผลิตหัวอาหารปลา กบ ไข่เอง เป็นการเพิ่มองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรนำไปสู่การลดการพึ่งพาจากปัจจัยภายนอกชุมชน เกิดการเรียนรู้ปัญหาและค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้เกิดทักษะทั้งทางทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่จะรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

4.9.3 ความพร้อมด้านเมนูอาหารพื้นถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

อาหารประจำถิ่นสามารถเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวจากวัฒนธรรมที่แตกต่างเข้ามาศึกษาเรียนรู้ กล่าวคือ อาหารสามารถเสริมสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวได้ดี โดยทำให้นำเป็นสื่อกลางในการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจในจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว นั่นอีกด้วย บ่อยครั้งที่มีการนำเอกลักษณ์ของอาหารประจำถิ่นมาใช้ในการสร้างตราสัญลักษณ์ (Brand) ของแหล่งท่องเที่ยว และยังใช้อาหารเป็นเครื่องมือในการพัฒนากิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การท่องเที่ยวเชิงอาหารได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการสนใจเป็นอย่างมากในปัจจุบันและได้กลายเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาธุรกิจท่องเที่ยวในหลากหลายประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญของอาหารในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งนักท่องเที่ยวในปัจจุบันให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ไม่ใช่เพียงแค่บริโภค

อาหารเพื่อให้มีห้อง แต่เป็นการสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ผ่านการบริโภคอาหารในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้ทั้งด้านวัฒนธรรม สังคม และวิถีชีวิตของคนในแหล่งท่องเที่ยว (ญาณภา บุญประกอบ, 2560 : 97) ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาจึงได้นำภูมิปัญญาอาหารพื้นถิ่นมาเป็นสำหรับเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว จำนวน 8 เมนู ได้แก่ ปลาปลากุ้ย ปลาตะไคร้ ซุปนางหวาน หลามปลาช่อน น้ำพริกปลาตุ๋น ผักกวมมิตร ปลาช่อนอบดิน ยำขนมโก๋ทอด ต้มไก่ยี่หุบ เป็นต้น ทั้ง 8 เมนู ซึ่งเป็นเมนูอาหารพื้นถิ่นที่มีส่วนผสมของผัก ผลไม้ เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวที่ดูแลสุขภาพ สำหรับวัตถุดิบที่ใช้การประกอบอาหารมาจากพื้นที่กินได้ เทียวได ขยายได้ ที่เพาะปลูกแบบปลอดภัย เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาชุมชนได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัยไร้สารพิษ

ดังนั้นมิตินี้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวและเกิดการบริโภคอาหาร ซึ่งมีปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนผสมของอาหาร เครื่องปรุง เครื่องเทศวัตถุดิบ หรือรสชาติของอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ด้านกระบวนการหรือกรรมวิธีการปรุงอาหารการทำให้อาหารสะอาด ไม่มีสิ่งปนเปื้อน กรรมวิธีการปรุงถูกสุขลักษณะ ด้านความหลากหลายของอาหารเอกลักษณ์ของอาหารประจำท้องถิ่น หรืออาหารประจำชาติรวมถึงราคา ปริมาณ และคุณภาพของอาหารในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งปัจจุบันแนวโน้มการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและใช้กลไกการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายๆ รูปแบบเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) จึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะมีแนวคิดคือ การเน้นท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวทุกแหล่งทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวมีโอกาสในการอนุรักษ์ไม่ทำลายและรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวจึงได้มีโอกาสในการสัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น อาหารในท้องถิ่นจะกลายเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญให้นักท่องเที่ยวมาในพื้นที่รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การรับประทานอาหารคลีน การบริโภคผักออแกนิกส์การท่องเที่ยวแบบฟาร์มสเตย์ เป็นต้น (เบญจมาภรณ์ ขำนาญญา, 2561 : 106,110) ฉะนั้นการที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้นำอาหารพื้นถิ่นมาต้อนรับนักท่องเที่ยว นอกจากจะนำเสนอวิถีวัฒนธรรมการกินของชุมชนแล้ว ยังเป็นนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้มองเห็นคุณค่าต่อการผลิตผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย ซึ่งเป็นอาหารที่เหมาะสมสำหรับการดูแลสุขภาพ โดยชุมชนมองว่า “กินอาหารให้เป็นยา” จึงได้ให้ความสำคัญกับนำวัตถุดิบที่มีอยู่ชุมชนมาปรุงอาหารให้กับนักท่องเที่ยวที่มาพักในชุมชน

4.9.4 ความพร้อมด้านที่พักโฮมสเตย์สำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

โฮมสเตย์ (HomeStay) ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเน้นให้นักท่องเที่ยวได้พักที่สัมผัสวัฒนธรรมชนบท โดยการจัดพื้นที่บ้านพักเพื่อบริการนักท่องเที่ยวโดยคงความเป็นเอกลักษณ์และ

วัฒนธรรมประจำถิ่น ภายใต้ศักยภาพและการยอมรับของชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน เช่น อาหาร การนำเที่ยววิถีกรรมทางวัฒนธรรม การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ที่พักจะเป็นบ้านที่มีความพร้อมสำหรับการแบ่งพื้นที่ของบ้านพักอาศัยให้บริการกับนักท่องเที่ยวเสมือนสมาชิกหรือญาติของเจ้าของบ้าน และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องมีความพร้อม ภายใต้การบริหารจัดการของชุมชนเอง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540 : 15, 2544 : 1) ซึ่งชุมชนได้คัดเลือกบ้านที่มีความพร้อมสามารถรับนักท่องเที่ยวที่มาชุมชน จำนวน 50 คน จำนวน 9 หลัง โดยแบ่งเป็นโฮมสเตย์ที่เป็นแอร์ คั้นละ 250 และโฮมสเตย์ที่ไม่ใช่แอร์ คั้น 200 บาท

1. โฮมสเตย์ที่เป็นแอร์ จำนวน 4 หลัง ได้แก่ 1. บ้านนางไพฑูญย์ ทรงรัมย์ 2. บ้านนางรุณี มุ่งดี 3. บ้านนางฉวี วงษาฉาย 4. บ้านนางนะรัน สมพันธ์

2. โฮมสเตย์ที่ไม่ใช่แอร์ จำนวน 5 หลัง ได้แก่ 1. บ้านนางสุภาพร สะออนรัมย์ 2. บ้านนางบัวพัน สุรัมย์ 3. บ้านนางสมนึก มูลสังข์ 4. บ้านนางอำนวย ทรงรัมย์ 5. นางอารีย์ เปี่ยมสุข

โดยโฮมสเตย์ทั้งหมด 9 หลังของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเน้นการให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบพื้นบ้าน มีความสะอาดและปลอดภัย เงียบสงบ มีความพร้อมอาหารและที่พักห้องน้ำมีความสะอาด

4.9.5 ความพร้อมด้านโปรแกรมการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่สนใจเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาทางชุมชนได้จัดโปรแกรมท่องเที่ยวที่ 2 รูปแบบ คือ 1. แบบ 2 วัน 1 คืน 2. แบบ 1 คืน ทั้งนี้โปรแกรมการท่องเที่ยวทางชุมชนจะออกแบบตามวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว เช่น การศึกษาดูงานเป็นหมู่คณะ การมาเที่ยวชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชน ซึ่งมีโปรแกรดังนี้

1. แบบ 2 วัน 1 คืน มีรายละเอียดดังนี้

วันแรก

คณะนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

- ชุมชนเข้าแถว ต้อนรับนักท่องเที่ยว
- พิธีกรแนะนำห้องน้ำ เสิร์ฟน้ำมะพร้าว น้ำหอม
- ผู้ใหญ่บรรจง ทรงรัมย์ กล่าวต้อนรับคณะศึกษาดูงาน
- พิธีกรแนะนำสถานที่และกำหนดการศึกษาดูงาน
- นำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อ ข้อปฏิบัติของชุมชน แจ้งกำหนดการให้

ชัดเจนในการทำกิจกรรม มีสระน้ำเล่า โดยสังเขป เรื่องเล่าในอดีต เล่าจุดเริ่มต้นชุมชน

เจ้าของโฮมสเตย์พาคณะศึกษาดูงานเข้าที่พักเข้าที่พัก

คณะผู้นำชุมชน ทีมวิจัยชุมชน พาคณะศึกษาดูงานเดินชม “พื้นที่กินได้ เที่ยวได้ ขายได้” มิติวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

รับประทานอาหารเย็นกับเมนูอาหารพื้นถิ่น 5 เมนู (แกงนางหวาน หลามปลา

น้ำพริกปลาพริกต้ม ต้มไก่ยี่หิ้น บัวลอยไข่หวาน)

พร้อมรับชมการแสดง 4 ชุด ได้แก่ รำแห่งนางแมว รำเพลงห้วยหวายพัฒนา
ออนซอนอีสาน ให้คณะศึกษาดูงานร่วมสนุกสร้างชาวบ้าน
พิธีกรแจ้งกำหนดการของกิจกรรมของวันพรุ่งนี้ พักผ่อนตามอัธยาศัย เดินทางกลับ
ที่พักโฮมสเตย์

วันที่สอง

คณะศึกษาดูงานทำภารกิจส่วนตัว
ใส่บาตรพระสงฆ์
รับประทานอาหารเช้าที่โฮมสเตย์
เดินทางพร้อมกันที่ศาลาประชาคม
ดูงานพื้นที่นำเสนอภาพรวมของชุมชนมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนแนะนำ
ทีมงานชุมชน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน
รับประทานอาหารว่าง (น้ำใบเตย น้ำมะตูม ขนมเทียน)
สาธิตภูมิปัญญาตำน้ำกิ้น แนะนำ เล่าเรื่องผีดูหนัง
รับประทานอาหารกลางวันกับเมนูอาหารพื้นถิ่น 5 เมนู (แกงหน่อไม้สด ตำถาด+
ขนมจีน ปลาเผา ลอดช่องสิงคโปร์)
กล่าวแสดงความรู้สึก มอบของที่ระลึก ผู้นำชุมชนกล่าวขอบคุณคณะนักท่องเที่ยว

2. แบบ 1 คิน

คณะนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา
- ชุมชนเข้าแถว ตอนรับนักท่องเที่ยว
- พิธีกรแนะนำห้องน้ำ เสิร์ฟน้ำมะพร้าว น้ำหอม
- ผู้ใหญ่บรรจง ทรงรัมย์ กล่าวต้อนรับคณะศึกษาดูงาน
- พิธีกรแนะนำสถานที่และกำหนดการศึกษาดูงาน
- นำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อ ข้อปฏิบัติของชุมชน แจ้งกำหนดการให้ ชัดเจนใน
การทำกิจกรรม มีสระน้ำเล่า โดยสังเขป เรื่องเล่าในอดีต เล่าจุดเริ่มต้นชุมชน
พาคณะนักท่องเที่ยวชมสถานที่กินได้ เที่ยวได้ ขายได้
นำเสนอวิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาตำน้ำกิ้น แห่งแรก แห่งเดียวในจังหวัดบุรีรัมย์
ฟังตำนานผีดูหนัง
รับประทานอาหารกลางวัน (เมนูอาหารพื้นถิ่น 5 เมนู)
สาธิตการผลิตหัวอาหารปลา กบ ไก่ เพื่อลดต้นทุนการผลิต
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

สำหรับค่าใช้จ่ายในสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีรายละเอียดดังนี้

อัตราค่าบริการ		
ลำดับ	รายการ	ราคา/บาท
1	ที่พักโฮสเต็ล (พร้อมอาหารเช้า) 1. แอร์ ราคา คืนละ 250 บาท 2. ไม่มีแอร์ ราคา คืนละ 200 บาท	250 บาท 200 บาท
2	ค่าอาหารเย็น+เที่ยง (เน้นเมนูอาหารพื้นถิ่น) 1. เมนูอาหารพื้นถิ่น 3 เมนู 2. เมนูอาหารพื้นถิ่น 5 เมนู	100 บาท 150 บาท
3	ค่าเบรกอาหารว่าง	35 บาท
4	ค่าการแสดงต้อนรับ เครื่องเสียง 4 ชุดการแสดง 1. รำหางแมง 2. รำเพลงห้วยห้วยพัฒนา 3. อ่อนซอนอีสาน 4. รำวงชาวบ้านเชิญคณะศึกษาดูงานร่วมสนุกกับกิจกรรมชุมชน	5,000 บาท
5	การศึกษาดูงาน ประกอบด้วย 1. ค่ารถรับส่ง คัน 500 บาท คนละ 100 บาท 2. ค่าเครื่องเสียง 1000 บาท 3. ค่านักเล่าเรื่องชุมชน คนละ 500 บาท 3 คน 4. ค่าบำรุงสถานที่ 2000 บาท	5,000 บาท

จากความร่วมมือทั้ง 5 ด้านที่ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม สู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการชี้ให้เห็นถึงชุมชนค้นหาองค์ความรู้ สร้างความสามัคคี พัฒนาวิถีวัฒนธรรม จนกลายเป็นการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วิถีชีวิต และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมเป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยง หากไม่มีการเตรียมความพร้อมที่ดี (Preparation) หรือขาดการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Participation) รวมทั้งการทำงานอย่างเป็นขั้นตอนมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ (Process) แล้วการเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกท่องเที่ยวเป็นผู้ดำเนินการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ก็จะไม่ต่างอะไร จากการท่องเที่ยวที่เคยเกิดขึ้นในอดีต (ปทุมพร แก้วคำ และคณะ 2561 : 141)

4.10 ผลการเปลี่ยนแปลงจากการวิจัย

ผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการวิจัยในครั้งนี้เกิดผลการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน ได้แก่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และด้านนโยบาย ดังนี้

4.10.1 ด้านสังคม วัฒนธรรม พบว่า เกิดการพัฒนาพื้นที่หนองโดน ให้กลายเป็นพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ จึงส่งผลการฟื้นฟูวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ที่มองเห็นและถวิลหาการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม ให้มีความสำคัญกับทรัพยากร วิถีวัฒนธรรม การพึ่งพาอาศัยระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสะท้อนมิติความงามของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ภาพที่คนในชุมชนได้มาทำกิจกรรม เพาะปลูกในพื้นที่ส่วนรวมร่วมกันทุกวันหาได้ยาก การที่คนในชุมชนเสียสละเวลา สิ่งของเครื่องใช้เป็นของส่วนรวมถือว่าหาได้ยาก ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ปลูกพลังความสามัคคี รื้อฟื้นวิถีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เสียสละเวลา ข้าวของเครื่องใช้มาพัฒนาพื้นที่หนองโดนร่วมกัน ได้แก่ โกงน้ำ สังกะสี ไม้ เสา ข้าวสาร อาหารแห้ง เพื่อเป็นทุนทรัพย์ที่ไม่ต้องซื้อจากภายนอก แต่เกิดจากพลังของคนภายในชุมชนสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้น คณะผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนบ้านห้วยหวาย จึงได้มีแนวคิดที่จะพัฒนาหนองโดนให้ตอบโจทย์คำว่า “ท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน” ซึ่งเน้นให้ชุมชนได้มีอาหารเพียงพอต่อการดำรงชีพภายในครัวครอบครัวและชุมชน เน้นการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรปลอดสารพิษ เน้นการทำแบบผสมผสาน และสร้างความสวยงาม เหมาะสมกับบุคคลที่สนใจเที่ยวชมธรรมชาติ ตลอดจนสร้างเครือข่ายทางการตลาด เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งในพื้นที่หนองโดน ในช่วงเวลาเช้า เย็น จะมีคนในชุมชนไปปลูกดูแลแปลงผัก รดน้ำ พร้อมทั้งได้แลกเปลี่ยนสนทนาพูดคุยกันของคนในชุมชน สร้างความสุขแบบพอมือ พอกิน พอแล่ง พองาย ตามคำกล่าวของบรรพบุรุษ จากการให้ข้อมูลของนางฉวี วงษาฉาย ได้กล่าวว่า “ตอนเย็นเวลาออกไปรดน้ำผักที่ปลูก ชาวบ้านก็ได้คุยกัน แลกเปลี่ยนกัน ทำให้วิถีวัฒนธรรมในอดีตกลับมาเหมือนเดิมอีกครั้ง เพราะสังคมปัจจุบันทำให้คนในชุมชนต่างคนต่างอยู่ แต่พอมือโครงการวิจัยมาพัฒนาพื้นที่ร่วมกับชุมชน ทำให้ชุมชนมีพื้นที่แลกเปลี่ยน ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นความสุขที่หาไม่ได้ง่ายมากนัก ที่สำคัญใช้พื้นที่เพาะปลูกผักที่หนองโดน นอกจากใช้ทรัพยากรสาธารณะร่วมกันแล้ว ยังทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่เพียงพอในแต่ละครอบครัว บางครอบครัวซื้อผักกิน ปัจจุบันไม่ต้องซื้อ ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ทำให้มีรายได้จากส่วนอื่นเพิ่มขึ้น การมีรายได้อาจจะไม่ใช้จากการขายผักเพียงส่วนเดียว แต่คือการลดการซื้อผักนั่นเอง” จากคำพูดดังกล่าวทำให้เห็นว่าการบูรณาการวิจัยนอกจากได้พัฒนาทรัพยากรสาธารณะให้เกิดประโยชน์แล้ว ยังได้สร้างพื้นที่ของทางวัฒนธรรมให้คนในชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยน สนทนาพูดคุยซึ่งกันและกัน และยังก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนอีกด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คือการสร้างความรู้ร่วมให้ชุมชนมีพอยู่ พอกิน (พอแล่ง พองาย) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชวนให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่น แล้วค่อยยกระดับไปสู่การท่องเที่ยว แม้ไม่มีนักท่องเที่ยว แต่ชุมชนก็มีรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร การท่องเที่ยวในยุคใหม่ต้องสร้างคุณค่าและมูลค่าไปพร้อม ๆ กัน จึงจะนำไปสู่

คำว่า “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” นอกจากนี้ คุณยายมาน อายุ 78 ปี ได้กล่าวว่า “ยายมาทำก็สนุกดี ลูกไม่ยากให้ทำหрок แต่คนแก่อยู่บ้านเฉย ๆ ก็ไม่รู้จะทำอะไร ออกมาทำแปลงผักเจอเพื่อน เจอคน ในชุมชน ได้คุยกัน มันทำให้ไม่เหงา ผักปลูกไปเอาไปกิน แบ่งปันกัน ดินะถ้าไม่มีแบบนี้ ทุกคนก็ต่าง คนทำมาหากิน พื้นที่นี้ เหมือนทำให้เกิดการแบ่งปัน พื้นที่ความหลังของชุมชนให้กลับคืนมา”

4.10.2 ด้านเศรษฐกิจ พบว่า เศรษฐกิจท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจชุมชน (Local Economy) เป็นระบบเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น หรือชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์กรรวม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียง มิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลขของรายได้ รายจ่ายการผลิต และการบริโภค เท่านั้น แต่จะเป็น ระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน ชุมชน และรวมถึงการมีระบบคุณค่าเข้าไปด้วย ลักษณะเด่นของเศรษฐกิจชุมชนก็คือ เศรษฐกิจชุมชน จะไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับความร่วมมือของคนในชุมชน และจะไม่มีการ ผูกขาดในกิจการใด ๆ เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกันดังนั้นในระบบเศรษฐกิจชุมชนจึง ไม่ก่อให้เกิดปัญหาความรวยกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เศรษฐกิจท้องถิ่นหรือ เศรษฐกิจชุมชน เป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ใน ระดับครัวเรือน ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวคือ ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด (What?) ร่วม ทำ (How?) ร่วมรับผลประโยชน์ (For whom?) บนพื้นฐานของความสามารถที่ชุมชนต่าง ๆ มีอยู่ จากการใช้ “ทุนของชุมชน” ทั้งที่เป็นสินค้าทุน (เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิตต่าง ๆ เป็นต้น ที่มีอยู่หรือสามารถจัดหาได้ตามศักยภาพ) (อภัยกุลต์ อำนวยกาญจน์สิน, 2561)

การดำเนินการวิจัย 1 ปี โดยแบ่งเวลา 3 ระยะ เก็บข้อมูล 6 เดือน วิเคราะห์ วางแผน/ พัฒนาคน/พัฒนาพื้นที่ 4 เดือน ปฏิบัติการแก้ปัญหา 3 เดือน งานวิจัยครั้งนี้ตอบโจทย์ 4 ด้าน คือ ด้านสังคม/วัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านนโยบาย และด้านเศรษฐกิจชุมชน...ทั้งนี้จะขอเสนอให้ ผู้อ่านผู้ติดตามให้เห็นถึงข้อมูลด้านเศรษฐกิจชุมชน คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลในพื้นที่ "กินได้ เทียวได้ ขาย ได้" ของคนในชุมชนที่มาเพาะปลูก จำนวน 41 ครัวเรือน ในระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่ ก.ค.-ก.ย.62 เพื่อทราบตัวชี้วัดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ตลอดจนแนวโน้มทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนแปลง คุณภาพชีวิตของประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ทั้ง 41 ครัวเรือน มีค่าใช้จ่ายซื้ออาหารในครัวเรือน ต่อเดือน จำนวน 144,300 บาท (ร้อยละ 82.0) โดยสมาชิก จำนวน 41 ครัวเรือน ปลูกพืชผัก จำนวน 28 ชนิด ได้แก่ ผักขจร น้ำเต้า ฟักทอง ข้าวโพด หอมแดง ใบแมงลัก มะเขือเปราะ บวบงู บวบหอม ถั่วพู ผักบุ้ง ถั่วลันเตา แตงไทย พริก แตงกวา แตงร้าน ผัก โหระพา ตะไคร้ ข่า มะระ มะระขี้้นก มะเขือ เจ้าพะยา มะเขือยาว ถั่วฝักยาว กวางตุ้ง คื่นหีว สาเล่ เป็นต้น สมาชิก จำนวน 41 ครัวเรือน นำผลผลิต มาประกอบอาหาร รวมเป็นเงิน 19,875 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 9.7) และนำผลผลิตไปขาย จำนวน 17,130 บาท (ร้อยละ 8.3) ลดรายจ่ายในการซื้ออาหารรับประทานในครัวเรือน จำนวนทั้งสิ้น

37,000 บาท (ร้อยละ 18.0) จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ "กินได้ เทียวได้ ขายได้" ของชุมชน บ้านห้วยหวายพัฒนา ตอบโจทย์การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับชุมชน เป็นการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม (สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม) มาสร้างคุณค่าและมูลค่า พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตอบสนองนโยบายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของรัฐบาล ที่ส่งเสริม ผลักดันให้ประชาชนพึ่งตนเอง บนฐานทรัพยากรและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพิ่มโอกาสและอำนาจให้ประชาชนจัดการทรัพยากร จัดการทุนทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นการสร้างพลังและคุณค่าให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเอง มีนักวิชาการคอยให้คำปรึกษา แนะนำ กระตุ้น จุดประกาย ให้ชุมชนใช้ความรู้ นำการพัฒนา ใช้ปัญญา นำการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่า นางอารีย์ เปรียบสม ได้เล่าว่า “เดิมชุมชนไม่ได้มีอาชีพเสริม หลังจากฤดูกาลทำนาทำไร่ไม่ได้ทำอะไร นั่ง ๆ นอน ๆ ไปวัน ๆ แต่พอมีโครงการวิจัยก็ได้พัฒนาหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ ก็ใช้เวลาไปทำตรงนั้น อย่างน้อยการปลูกผักก็ได้ซื้อผักกินในครัวเรือน ประหยัดค่าใช้จ่ายบ้าง แต่ก็ซื้อผักกิน เช่น พริก หัวหอม พริกทอง ปัจจุบันไม่ได้ซื้อแล้ว เหลือกินก็ขายด้วย” นอกจากนี้ นายสมชาย เรืองบุญ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ผมว่าการทำพื้นที่หนองโดนขึ้นมาทำให้เกิดประโยชน์มากทำให้ทุกคนมีความสุข ได้พบเจอกัน ดินก็ฟรี น้ำก็ฟรี ไฟก็ฟรี ผมว่าใครไม่มาทำก็โง่แล้ว ทุกอย่างคณะอาจารย์ทำให้หมดแล้ว ผมที่บ้านก็ปลูก มีพื้นที่เยอะแยะ แต่อยากจะมาทำตรงนี้เพราะมันมีความสุข ทุกคนได้พบเจอกัน ซึ่งคิดถึงบรรยากาศในอดีต เน้นปลูกกิน เหลือค่อยขาย ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.10.3 ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนามีทรัพยากรแหล่งน้ำสาธารณะ 15 ไร่ และคูสระว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์ จึงทำให้คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ได้ตั้งประเด็นชวนคิด ชวนคุย โดยนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงตรัสว่า “น้ำคือชีวิต” จึงทำให้ทีมวิจัยร่วมกันคิดว่า “จะใช้แหล่งน้ำหนองโดน จำนวน 15 ไร่ ให้เกิดชีวิตได้อย่างไร” จึงทำให้ประชาชนบ้านห้วยหวาย ผู้นำชุมชน ได้ร่วมกันระดมสมอง แลกเปลี่ยนความเห็น ซึ่งในเวทีการสนทนาพูดคุยนั้นได้มีคนในชุมชนพูดว่า “ต้องมีการปลูกผักเหมือนที่เคยทำที่หนองจิก ในอดีต ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสาธารณะขนาดใหญ่เช่นกับหนองโดน โดยการเพาะปลูกผักให้สวยงาม เน้นการปลอดสารพิษที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน ส่วนการขายจะมีพ่อค้าแม่ค้ามาซื้อ เพราะมีคนในชุมชนเพาะปลูกผักก็จะมีรถพ่อค้าแม่ค้ามารับประจำ เราใช้ศักยภาพตรงนี้เชื่อมต่อการขายได้” จากประเด็นการสนทนาพูดคุยของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน จนได้ข้อสรุปร่วมกัน เพื่อเข้าใจถึงทิศทางการพัฒนาหนองโดนที่ชัดเจนบนพื้นฐานคำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” ซึ่งทั้ง 3 คำนี้ เป็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น แล้วนำมาพัฒนาต่อยอดให้คุณค่าและมูลค่าบนพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จึงได้ประชาคม พร้อมลงทะเบียนที่จะเข้ามาทำการเพาะปลูกในพื้นที่รอบหนองโดน โดยมีกฎ กติการ่วมกันว่า ห้ามใช้สารเคมีทุกชนิด

เน้นการปลูกแบบผสมผสาน ปลอดภัย เพื่อสร้างฐานอาหารในระดับชุมชน พร้อมทั้งสร้างจุดดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้สร้างพื้นที่แห่งหนึ่งให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียวภายใต้คำว่า "กินได้ เทียวได้ ขายได้" นั้นเป็นการเน้นย้ำว่า การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานวิถีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นการวางรากฐานให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยังเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนวิธีปฏิบัติให้มองเห็นคุณค่าของการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองเป็นเป้าหมายหลัก เพื่อเป็นการไม่ให้เกิดภาระของตนเองและครอบครัว ในทางตรงกันข้ามหากส่งเสริมให้ชุมชนผลิตเพื่อขาย จะเป็นการสร้างภาระโดยไม่สนใจใส่ใจสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงเศรษฐกิจชุมชน ผลิตแบบผสมผสานเป็นอาหารภายในครัวเรือน สวยงาม สร้างสรรค์ แล้วค่อยขยายไปสู่การขาย จึงเป็นที่มาของคำว่า "กินได้ เทียวได้ ขายได้" ซึ่งตอบโจทย์ทิศทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่นคงต้องเริ่มต้นจากการวางรากฐานในระดับชุมชนท้องถิ่นให้มองเห็นคุณค่าในทรัพยากรของตนเอง เน้นการผลิตเพียงพอต่อการดำรงชีวิต เพื่อไม่ให้เกิดภาระหนี้สิน วางฐานรากชีวิตให้มั่นคง หากผลิตพอแล้วค่อยขยายไปสู่การสร้างรายได้ เช่น การขายสินค้าพืชผลทางการเกษตรเพิ่มรายได้สู่ครอบครัวเป็นการทำให้ชุมชน มั่งคั่ง ที่รัฐบาลเรียกว่า การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี เน้นการปลูกแบบผสมผสาน ปลอดภัย ใช้สารชีวภาพในการปรับปรุงสภาพดินให้มีธาตุอาหารเพียงพอต่อความต้องการของพืช เพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ เรียกว่ายั่งยืน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการดำเนินตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี ที่น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างความมั่นคงภายในประเทศ เพื่อเชื่อมต่อกับสังคมภายนอกในอนาคต

4.10.4 ด้านนโยบาย พบว่า เกิดการสานพลังเครือข่ายการทำงานกับชุมชนผ่านอุดมการณ์เหมือนกัน มีเป้าหมายเดียวกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนโดยให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่งร่วมกัน ฉะนั้นการมีเครือข่ายจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษามาตรฐานระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ไม่มีการยกเว้น เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งภายในเครือข่าย เพราะการทำงานเครือข่ายเป็นการเริ่มต้นจากคนเดียว กลายเป็นกลุ่ม จากกลุ่มเล็ก ขยายไปสู่กลุ่มใหญ่ เกาะเกี่ยวประสานความสัมพันธ์ เชื่อมโยงเพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหา โดยใช้ชุดความรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน การค้าขาย การเรียนรู้ และผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้เกิด “พลังแห่งการเรียนรู้” (อุทิศ ทาหอม, 2561 : 14) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา 6 ภาคส่วน ได้แก่

1. ภาครัฐ โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศได้ใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบศึกษาดูงานให้กับชุมชนในอำเภอลำปลายมาศผ่านโครงการสัมมนาฯ ที่ส่งเสริมให้คนในชุมชน

ได้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ ตลอดจนเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้กับประชาชนที่สนใจ ซึ่งชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคณะศึกษาดูงานจาก 2 ตำบลได้แก่ ตำบลเมืองแฝก ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 125 คน ซึ่งได้รับความสนใจ เพราะสามารถลดต้นทุนได้ 68 เปอร์เซ็นต์ สำหรับหัวอาหารปลาและไก่พันธุ์ไข่ ส่วนหัวอาหารกบ ลดต้นทุนได้ 57 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนนำองค์ความรู้ไปพัฒนาต่อยอดเพื่อนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองในอนาคต นอกจากนี้ยังมีการบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด นำข้อมูลจากการวิจัยไปบรรจุไว้ในแผนงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2563 ในการสนับสนุนสร้างโรงเรียนเพื่อการแปรรูปสินค้าทางการเกษตรในอนาคต พร้อมทั้งมีการส่งเสริมให้ชุมชนใช้พลังงานทางเลือกโซลาเซลล์ในการผันน้ำ เพื่อใช้เป็นประปาหมู่บ้าน

2. ภาควิชาการ คณะอาจารย์ที่เป็นนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ นอกจากได้ดำเนินการวิจัยแล้ว ยังได้จัดโครงการบริการวิชาการร่วมกันระหว่างสาขาวิชาภาษาไทย และสาขาวิชาการพัฒนาสังคมพร้อมทั้งมีนักศึกษาและคณาจารย์เข้าร่วมโครงการ จำนวน 150 คน สร้างพื้นที่แหล่งอาหาร โดยใช้พื้นที่รอบหนองปลุกต้นกล้วย มะพร้าว น้ำหอมภายในชุมชนภายใต้แนวคิด “กินได้ เทียวได้ ขายได้” นอกจากนี้ยังใช้เป็นพื้นที่บูรณาการเรียนการสอนในรายวิชาขององค์กรท้องถิ่นกับการพัฒนา นักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาสังคม ชั้นปีที่ 3 ได้จัดโครงการร่วมกับชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ชื่อว่า “ยุวนักพัฒนาจิตอาสาพัฒนาชุมชนพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” ในวันอาทิตย์ที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2562 ตอบโจทย์ทิศทางการพัฒนาคนไทยในยุค 4.0 ที่มีความคิดสร้างสรรค์ แก้ปัญหาสลับซับซ้อนได้ ทำงานร่วมกับสังคม มีวิจารณญาณและการตัดสินใจอย่างละเอียดและรอบครอบ ตลอดจนเพิ่มทักษะ องค์ความรู้ ประสบการณ์ของนักศึกษาและสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาบัณฑิตของกระทรวงอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มีทักษะความสามารถอย่างรอบด้านและสามารถนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

3. โรงเรียนวัดบ้านห้วยห้วยหนองเติน มีบทบาทหน้าที่พัฒนาความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ พร้อมทั้งมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน พร้อมทั้งเข้าร่วมปลูกผักในพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ เพื่อเป็นอาหารกลางวันให้กับนักเรียน

4. ภาคเอกชน SRT Intergrade and Security เป็นบริษัทที่มองเห็นคุณค่าและความสำคัญในการช่วยเหลือชุมชน จึงได้ร่วมสนับสนุนงบประมาณ 15,000 บาท ในการสร้างห้องน้ำและจุดถ่ายภาพ พร้อมทั้งบริจาคเป็นเงินกองทุนกลุ่ม จำนวน 5,000 บาท และสนับสนุนเงินในการขุดเจาะบาดาล เพื่อนำแหล่งน้ำมาใช้ในการเกษตร จำนวน 10,000 บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 30,000 บาท

5. วัดบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการบริจาคโอ่งบรรจุ น้ำ 2,000 ลิตร จำนวน 15 ใบ เพื่อมาใช้ในการร่อนน้ำในแต่ละแปลงผักของสมาชิก ในพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้

6. ภาคประชาชน ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่ โดยใช้แรงงานของชุมชน ตลอดจนการบริจาควัสดุอุปกรณ์ในการพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ เส้าไม้ เส้าปูน ฝา ไม้ ปูน สังกะสี เป็นต้น เพื่อนำมาใช้พัฒนาพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้

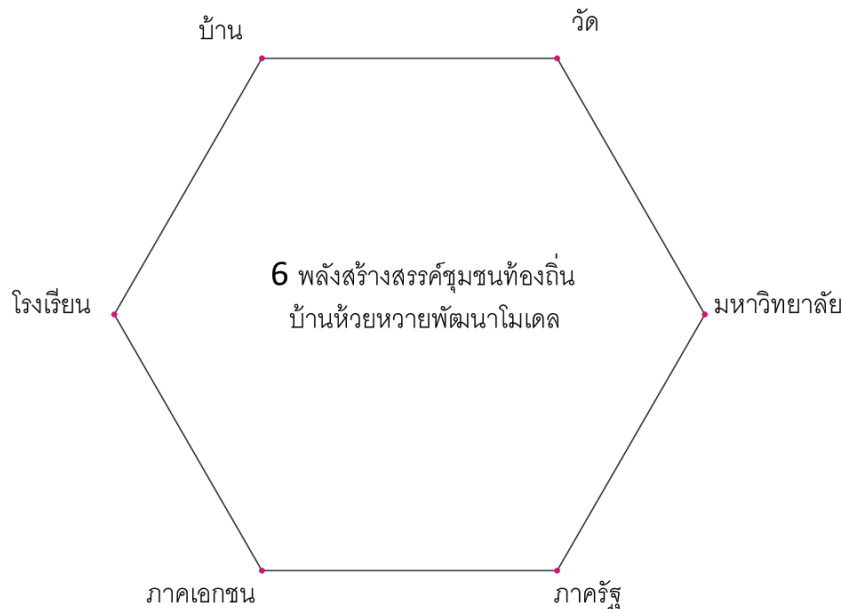
ข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัยนี้เกิดการประสานเครือข่ายการทำงาน 6 ภาคส่วนเข้า ขับเคลื่อนชุมชนแบบ “จิวแต่แจ่ว” เล็กแต่มีพลัง คณะผู้วิจัยเรียกว่า "การเสริมทัพเชิงสถาบัน" เพื่อให้เกิดการเสริมพลังอำนาจของชุมชนท้องถิ่นในการเท่าทัน ปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งการขับเคลื่อนด้วยสถาบันเดิม บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาในยุคสังคมปัจจุบัน จำเป็นต้องมีการเสริมทัพความรู้เข้ามาเพิ่ม 3 ภาคส่วน ได้แก่ มหาวิทยาลัย ภาครัฐและภาคเอกชน มาเพิ่มกำลังในการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นไปสู่เป้าหมาย เนื่องจาก 3 องค์กร มีบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกับสังคม แต่ปัจจุบันยังขาดการประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน ซึ่งในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เกิดความร่วมมือตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กร แต่มีเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มีบทบาทหน้าที่สอน วิจัย บริหารวิชาการ ทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม จึงมีความความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นโดยตรง และเป็นคลังความรู้ทาง วิชาการที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ คณาจารย์ นักวิจัย ไปทำงานแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่น ตั้งคำถามชวน คิด ช่วยคุย ชวนมองเป้าหมาย เพื่อให้ชุมชนได้ลุกขึ้นมาแก้ปัญหาตนเอง เปลี่ยนชุมชนจากผู้รับ เป็น ผู้ขับเคลื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันได้แบ่งกลุ่มมหาวิทยาลัยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแข่งขัน ในระดับสากล กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม และกลุ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมหาวิทยาลัย ราชภัฏบุรีรัมย์จัดอยู่ในกลุ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิจัยไปทำงานร่วมกับชุมชน สร้างงาน สร้างอาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม พัฒนาชุมชนให้ เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในอนาคต

2 บริษัท SRT Intergrade and Security ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับรักษาความ ปลอดภัย การที่เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในครั้งนี้ใช้ความสนิทสนม คำนึงส่วนตัวของคณะผู้วิจัย คือ อาจารย์สำราญ ธุระตา ได้นำเรื่องเกี่ยวกับการทำงานวิจัยไปแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่น แต่ขาดวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น จดถ่ายภาพ การชุดเจาะบาดาลนำมาใช้เพื่อการเกษตร จึงได้รับการสนับสนุน งบประมาณ จำนวน 30,000 บาท เพื่อสร้างจดถ่ายภาพ และมอบเงินให้กองทุนบริหารจัดการกลุ่ม พร้อมทั้งมอบเงินในการชุดเจาะบาดาล เพื่อนำมาใช้ในการเกษตรของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

3. ภาครัฐ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ มีบทบาทหน้าที่โดยตรงที่จะทำงานตอบสนองนโยบายรัฐบาล และส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดการพึ่งตนเอง มีการสนับสนุนในรูปแบบโครงการ ความรู้ งบประมาณ บุคลากร มาช่วยส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดทักษะองค์ความรู้กับชุมชนในทุก ๆ ทั้ง พร้อมทั้งใช้เป็นพื้นที่ศึกษาดูงานของชุมชนใกล้เคียงอีกด้วย

ฉะนั้น ผลลัพธ์ของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ที่เกิดขึ้นเป็นพื้นที่ "กินได้ เทียวได้ ขายได้" ค้นพบกลไกเชิงสถาบันเข้ามาทำงานร่วมอีก 3 ภาคส่วน รวมกับสถาบันเดิม 3 ส่วน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย เอกชน ภาครัฐ จึงกลายเป็น 6 สถาบันในการทำงานจนเกิดเป็นพื้นที่รูปธรรม จากพื้นที่แห้งแล้งกลายเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ภายในระยะเวลา 1 ปี ผ่านความร่วมมือทั้ง 6 ภาคส่วนในการขับเคลื่อนการทำงานจนบรรลุผลสำเร็จ คณะผู้วิจัยเรียกว่า "6 เหลี่ยม 6 พลังสร้างสรรค์" สร้างห้วยห้วยพัฒนาโมเดล

ภาพที่ 4.34 6 พลังเหลี่ยม 6 พลังสร้างสรรค์

4.11 บทเรียนจากการวิจัย

บทเรียนในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย บทเรียนพัฒนาโจทย์วิจัย บทเรียนการเก็บข้อมูลวิจัย บทเรียนการคืนข้อมูล บทเรียนการวิเคราะห์ข้อมูล บทเรียนปฏิบัติการแก้ปัญหา บทเรียนการจัดการเงินและบัญชี บทเรียนการเป็นนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน มีรายละเอียดดังนี้

4.11.1 บทเรียนพัฒนาโจทย์วิจัย

การพัฒนาโจทย์วิจัยจากความต้องการของชุมชน คือ การชวนคิด ชวนคุยเกี่ยวกับของดีที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาหารพื้นถิ่น ทุนมนุษย์ สินค้าของชุมชน เป็นต้น เพื่อให้คนในชุมชนได้รู้จักรากเหง้าของตนเอง ซึ่งประเด็นคำถามได้ในการพัฒนาโจทย์วิจัย คือ ชุมชนอยากจะทำอะไร ? ชุมชนอยากจะทำอะไร ? ชุมชนมีของดีอะไรบ้าง ? ชุมชนมีเป้าหมายอะไร ? และชุมชนจะไปสู่เป้าหมายได้อย่างไร ? มีขั้นตอนกระบวนการทำอย่างไรบ้าง ? การตั้งคำถามทำให้คนในชุมชนได้เกิดการทบทวนชีวิต มุมมอง ของดีของชุมชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญทำให้เกิดกลุ่มนักวิจัยชุมชนที่จะอาสาสมัครมาร่วมดำเนินโครงการวิจัย ซึ่งจากการพัฒนาโจทย์วิจัย พบว่า การตั้งคำถามในการพัฒนาโจทย์วิจัย เป็นการให้ชุมชนได้เกิดการทบทวนตนเอง คือ 1. หยุดคิด ไตร่ตรองข้อมูล ค้นหาของดี ค้นหาของดีของชุมชน 2. ฟังคนอื่น บางคนตั้งใจฟังเสียงสะท้อนแลกเปลี่ยนมุมมองซึ่งกันและกันผ่านเวทีพัฒนาโจทย์วิจัย ชวนกันสืบค้นหาค้นหาศักยภาพของตนเอง และมองเห็นศักยภาพคนในชุมชนว่ามีจิตอาสา มีแนวคิดที่อยากจะพัฒนาตนเอง 3. อยากทดลองทำ บางคนหลังจากได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจอยากจะทำอะไรให้เห็นผลเป็นรูปธรรม 4. พัฒนาสิ่งที่รัก ทำให้ชุมชน อยากจะพัฒนาสิ่งที่ตนชอบดี เริ่มมีจินตนาการ ค้นหาวิธีการมาสู่การพัฒนาผ่านการแลกเปลี่ยนและยกตัวอย่างพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ

ดังนั้นบทเรียนการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากความต้องการของชุมชน นักวิจัยจึงต้องมีทักษะการพูดที่โน้มน้าวจิตใจ มีข้อมูลการยกตัวอย่างประกอบการพูด ชวนมองเป้าหมาย เพื่อให้คนในชุมชนได้มองเห็นภาพมากยิ่งขึ้น ว่าการดำเนินโครงการวิจัยเสร็จแล้วชุมชนจะได้รับประโยชน์อะไร งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่ใช่เพียงเก็บข้อมูลเท่านั้น แต่จะนำข้อมูลมาวางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาพร้อมกับชุมชนด้วย แต่ก่อนจะปฏิบัติการแก้ปัญหาต้องมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ เพื่อจะทำให้การพัฒนาเกิดการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันงานจะบรรลุผลสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในชุมชน ไม่ใช่ทำเพียงคนเดียวคนหนึ่งเท่านั้น นักวิจัยและชุมชนต้องมีข้อตกลงร่วมกัน หรือ สัญญาใจกันว่า จะทำงานจริงจัง จริงใจ ใส่ใจ สนใจ ร่วมทุกข์ ร่วมสุข จนกว่างานจะบรรลุผลสำเร็จ ฉะนั้น การพัฒนาโจทย์วิจัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินโครงการวิจัยไปสู่ความสำเร็จได้ในอนาคต

4.11.2 บทเรียนการเก็บข้อมูลวิจัย

การเก็บข้อมูลการวิจัยส่วนใหญ่มักจะส่งผลกระทบต่อความล่าช้าของการปิดโครงการวิจัย เนื่องจากให้ความสำคัญกับการแตกกรอบเครื่องมือวิจัย การสร้างเครื่องมือวิจัย เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองในอนาคต จากบทเรียนการเก็บข้อมูลในชุมชนห้วยหวายพัฒนา พบว่า การสร้างเครื่องมือวิจัยร่วมกับชุมชน คณะผู้วิจัยได้ดูวัตถุประสงค์ และกำหนดประเด็นหัวข้อที่จะเก็บข้อมูลอะไรบ้าง เก็บกับใคร ใครจะเป็นคนเก็บ ใช้เครื่องมืออะไร ส่วนคำถามการวิจัยคณะผู้วิจัยจะตั้งคำถามคร่าว ๆ ขณะที่เก็บข้อมูลก็จะให้นักวิจัย

ชุมชนได้เข้าร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกัน ช่วยให้ข้อมูล และการบันทึกผล ซึ่งเป็นวิธีการที่เกิดประสิทธิภาพ ทั้งด้านรับรู้ข้อมูลไปพร้อมกันกับนักวิจัย และยังได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทุกคนในชุมชน นอกจากนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย บางข้อมูลหากมีความชัดเจน ตอบประเด็นปัญหา ศักยภาพองค์ความรู้ได้ สามารถปฏิบัติการแก้ปัญหาพร้อมกับการเก็บข้อมูลได้ ซึ่งจะทำให้โครงการทันกับสถานการณ์ปัญหา และส่งผลไม่ให้เกิดโครงการวิจัยวิจัยล่าช้า หรือปิดโครงการไม่เป็นไปตามกำหนด ดังนั้น การเก็บข้อมูลต้องมีการวางแผน และไม่ควรรใช้เวลานานจนเกินไป เพราะจะทำให้ชุมชนเกิดความเบื่อและไม่อยากจะให้ความร่วมมือ นักวิจัยต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ปัญหาและความเดือดร้อนของชุมชนบางประเด็น ไม่ต้องรอข้อมูลมาอธิบายให้ชัดเจน แล้วค่อยปฏิบัติการแก้ปัญหา แต่หากมีข้อมูลมาชี้ให้เห็นสภาพปัญหาบางส่วนได้ สามารถปฏิบัติการได้เลย ดังนั้นการเก็บข้อมูลวิจัย ควรใช้หลัก 3 I ได้แก่

1. I am ตั้งคำถามให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าของตนเองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาหารพื้นถิ่น ทุนมนุษย์ สินค้าของชุมชน เป็นต้น เพื่อทำให้เกิดความภาคภูมิใจ เข้าใจรากฐานของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. I have สิ่งที่ชุมชนมีของดี และสามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาได้ และจะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อชุมชน

3. I can ชุมชนจะสามารถปฏิบัติการแก้ไขปัญหาอะไรได้บ้างที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหา และอะไรที่ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือด้านความรู้ เครื่องมือ บุคลากร การขยายผล เป็นต้น การใช้ I can จึงเป็นการหาความสามารถของชุมชน และมองหาข้อจำกัดที่ต้องการช่วยเหลือจากคนภายนอก

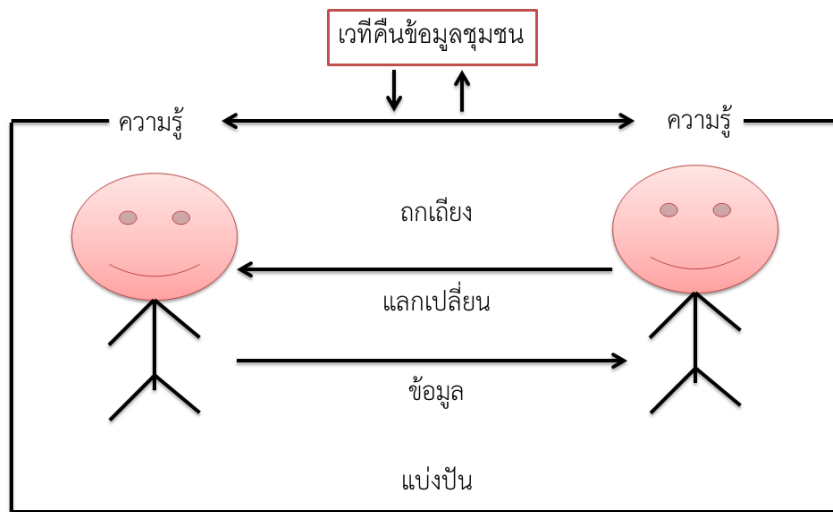
เวทีการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม สถานการณ์ปัญหาของชุมชน
วันเสาร์ที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2562 เวลา 13.00 -16.00 น.

ภาพที่ 4.35 กิจกรรมการเก็บข้อมูลวิจัยร่วมกับชุมชน

4.11.3 บทเรียนการคืนข้อมูล

การคืนข้อมูลเวทีชุมชนเป็นการนำเสนอข้อมูล ข้อเสนอจากการเก็บข้อมูลในแต่ละขั้นตอน เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างนักวิจัยและคนในชุมชน ระหว่างคนในชุมชนกับคนในชุมชน ซึ่งการคืนข้อมูลเป็นการถกเถียง แลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้บนข้อมูลที่ค้นพบจากการวิจัย ซึ่งการคืนข้อมูลจะทำให้คนในชุมชนได้เกิดการแบ่งปัน หาข้อสรุป ออกแบบกิจกรรม เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินการ

ภาพที่ 4.36 วงจรการคืนข้อมูลความรู้สู่ชุมชน

จากบทเรียนการคืนข้อมูลที่ค้นพบว่า นักวิจัยควรมีการคืนข้อมูลเป็นระยะเพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจไปพร้อม ๆ กับนักวิจัย เช่น กิจกรรมการศึกษาปัญหาศักยภาพของชุมชน ซึ่งเป็นจะเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์เจาะลึก จนได้ข้อสรุปพร้อม ๆ นักวิจัยต้องสรุปกิจกรรมในแต่ละครั้งให้ละเอียด ก่อนจะจัดกิจกรรมในเวทีที่ 2 เช่น กิจกรรมค้นหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม ก่อนจะเริ่มดำเนินการ นักวิจัยต้องนำเสนอข้อมูลในเวทีศึกษาปัญหาศักยภาพชุมชนก่อนว่า "ได้ข้อมูลอะไรบ้าง มีปัญหา และข้อจำกัดอะไร และจะพัฒนาต่ออย่างไร" ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจก่อนจะดำเนินการเก็บข้อมูลครั้งต่อไป ซึ่งนอกจากเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันแล้ว ยังเป็นการให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเข้าใจคุณค่าของการแก้ปัญหาด้วยข้อมูลจากการวิจัย

4.11.4 บทเรียนการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การวิจัยในครั้งนี้บรรลุผลสำเร็จ โดยคณะผู้วิจัยได้นำศักยภาพชุมชนที่มีอยู่มาตั้งประเด็นการขวนคิด ขวนคุย ระดมสมองเพื่อนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติการ การที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้มองเห็นคุณค่าศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรผสมผสาน ประเพณีแห่นางแมว เป็นต้น ซึ่งบทเรียนที่สำคัญทำให้การวิจัยในครั้งนี้บรรลุผลสำเร็จได้เกิดนำแนวคิดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของ วรณดี สุทธิธรากร (2560 : 22-23) มาสร้างกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การเรียนรู้ในเชิงเหตุและผล (Instrumental Learning) ซึ่งในการพิจารณาเหตุและผล ผู้เรียนรู้ต้องทำงานกับข้อมูล (DATA) จนได้ข้อมูลที่เป็นสารสนเทศหรือข้อมูลที่ถูกการจัดการอย่างเป็นระบบ (Information) ผู้เรียนต้องตอบคำถามให้ได้ว่าตนเองจะสามารถเรียนรู้ข้อมูลให้ได้ดีได้อย่างไร

เป็นการเรียนรู้ภายใต้การใช้ความหมายของความคิด ความเชื่อและค่านิยม ซึ่งเป็นการค้นหาข้อมูลอย่างรอบด้านและสมบูรณ์ รวมทั้งทบทวนระบบความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

2. การเรียนรู้จากการตั้งคำถาม (Dialogic Learning) เป็นการเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามว่าสิ่งที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อใด ขั้นตอนที่ 2 เป็นการค้นหาความหมายเดิมที่มีอยู่เพื่อนำไปสู่การให้ความหมายใหม่ต่อความคิดความเชื่อ และค่านิยมที่อยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมหรือความจริงของโลก

3. การเรียนรู้จากการสะท้อนตนเอง (Self-reflection) เป็นช่วงที่ผู้เรียนตั้งคำถามว่าทำไมถึงเกิดเหตุการณ์นั้น ใช้การสะท้อนคิดของตนเองว่า บนข้อมูลที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไร ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ (Perspective transformation) เป็นช่วงที่บุคคลเผชิญกับปัญหาหรือความผิดปกติซึ่งไม่สามารถแก้ไขด้วยการให้ความหมายใหม่กับความคิด ความเชื่อหรือค่านิยม ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงต้องมีการขัดเกลาปัญหาเพื่ออธิบายใหม่ให้เชื่อมโยงระบบคิด ระบบคุณค่าต่าง ๆ (Meaning scheme) กับการให้ความหมายกับโลกทัศน์ (Meaning perspective)

การตั้งคำถามที่ดี
จะทำให้การแสวงหา
คำตอบที่มีประสิทธิภาพ

เพื่อค้นหาทางออกสำหรับ
ชุมชนบนฐานความรู้เดิม

คนส่วนใหญ่ไม่ตอบตั้ง
คำถาม
แต่ชอบตอบคำถาม

องค์ประกอบการท่องเที่ยวชุมชน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ให้ชุมชนเป็นทั้งผู้ตั้ง
คำถาม
และผู้ตอบคำถาม

ภาพที่ 4.37 การตั้งคำถามชวนคิดชวนคุยร่วมกับชุมชน

4.11.5 บทเรียนปฏิบัติการแก้ปัญหา

การทำงานวิจัยครั้งนี้เป็นการแก้ปัญหาบนข้อมูลที่ค้นพบจากการวิจัย การปฏิบัติการ คณะนักวิจัยต้องรู้จักการชวนชาวบ้านคิดวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งเชื่อมโยงข้อมูลที่เก็บรวบรวมทั้งหมดเข้าด้วยกัน เช่น ชุมชนมีศักยภาพภูมิปัญญาต่อน้ำกิน แหล่งน้ำหนองโดนที่เคยมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน แล้วจะร่วมกันพัฒนาอย่างไรให้กลายเป็นพื้นที่เกิดประโยชน์การตั้งคำถามทำให้ชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมอง ถกเถียงจนได้ข้อสรุปร่วมกันว่า จะพัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ นักวิจัยก็ต้องคำถามต่อไปว่า “ถ้าจะพัฒนาให้เป็นพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ นั้น เราต้องมีการบริหารจัดการน้ำ แล้วจะจัดการอย่างไรให้น้ำเพียงพอ จะวางระบบน้ำอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ เพราะถ้าชุมชนจะร่วมกันปลูกผักต้องมีน้ำ แล้วจะเอาอะไรผันน้ำ ชุมชนช่วยกันคิดหน่อย” จากการตั้งคำถามก็ทำให้ชุมชนได้ค้นพบว่า ถ้าเราใช้ระบบโซลาร์เซลล์ต่อซึมเมอร์สผันขึ้นแท่งน้ำที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ แล้วกระจายไปเป็นจุดต่าง ๆ ให้ทั่วแปลง “คณะผู้วิจัยก็ตั้งคำถามต่อไปว่า แล้วจะเอาอะไรรับน้ำในแต่ละแปลง หรือจะใช้โอ่ง 2,000 ลิตร จะได้โอ่งจากไหน” ชุมชนตอบว่า “ในวัดมีเยอะและไม่ได้ใช้ประโยชน์จะไปคุยกับพระเพื่อนำมาใช้ในครั้งนี้นี้” จะเห็นได้ว่า การที่นักวิจัยได้ตั้งประเด็นการชวนคิดชวนคุย ทำให้เกิดการถกเถียง คุยไปแก้ปัญหาไป และในขณะดำเนินการก็มีปัญหา คณะผู้วิจัยก็ลงพื้นที่สรุปบทเรียนและหาแนวการพัฒนาเป็นระยะ เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เกิดประโยชน์สูงสุดและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นการติดต่อหาทางปัญญากับชุมชนท้องถิ่น และเน้นการตั้งคำถามบนศักยภาพของชุมชน เพราะว่าคำถามที่ดี จะนำไปสู่การค้นหาคำตอบที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นหลักการปฏิบัติงานในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยแบ่งออกได้ 4 ประการ คือ

1. ให้ความสำคัญกับชุมชน หลักการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ความสำคัญกับชุมชนมองหา ค้นหาศักยภาพ นักวิจัยคอยตั้งคำถามร่วมกันชุมชน ให้ชุมชนร่วมกันคิดเพื่อค้นหาทางออก เพื่อลดการสังเคราะห์ ให้มุมมองมองทางการพัฒนา สร้างอุปนิสัยการเรียนรู้บนข้อมูลให้กับชุมชนท้องถิ่น

2. ส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นการเปิดเวทีให้ทุกคนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นยึดมั่นในคำว่า “คำพูดทุกคนมีค่า แต่อย่าฆ่าความคิดของคนอื่น” เป็นการให้คนในชุมชนได้มีโอกาสรับฟังความคิดของผู้เข้าร่วมเวทีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย บทบาทหน้าที่ของนักวิจัย คือ คอยสรุปประเด็น ตั้งคำถามให้เกิดการแลกเปลี่ยน การที่มีบุคคลไม่เห็นด้วย หรือมีมุมมองที่แตกต่าง นักวิจัยต้องรับฟัง ไม่ใช่ตัดทิ้งไม่รับฟัง อาจจะก่อให้เกิดปัญหาการไม่ได้รับความร่วมมือ หรือ อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้ง ดังนั้นการจัดเวทีชุมชนจะมีทั้งคนเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เช่น การทำพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ “บางคนก็จะอยากปลูกไผ่รอบสระหนองโดน เพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต แต่บางคนบอกว่า ไผ่จะลงไปแหล่งน้ำ เพราะเราจะทำประปาหมู่บ้านน้ำอาจจะไม่สะอาด หากเป็นต้นมะพร้าวผสมกับการปลูกผักพืชผลทางการเกษตร ไผ่ผลจะทำให้เกิดผลดีกว่า การมีความคิดที่ไม่

ตรงกัน นักวิจัยต้องชี้ช่องทางเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันได้ เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นที่ถูกต้อง เช่น ผู้วิจัยกล่าวว่า เราต้องกับมาทบทวนคำว่า “กินได้ เทียบได้ ขายได้” และต้องมองระยะยาว ระยะสั้น หากปลูกไผ่ถ้าชุมชนไม่ใช้น้ำทำประปาอาจจะเหมาะสมนะครับ ถ้ามะพร้าวก็จะได้ผลผลิตในระยะยาว ทั้งอย่างมีประโยชน์เหมือนกัน แต่ถ้าเราดูผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ชุมชนคิดว่าอันไหนเหมาะสมกว่ากัน ลองทบทวนดู สุดท้ายในเวทีได้ข้อสรุปตรงกันว่า ปลูกไผ่ผลสมกับการปลูกผักปลอดสารพิษในพื้นที่ “กินได้ เทียบได้ ขายได้” จะเห็นได้ว่า การเปิดเวทีเป็นการถกเถียงข้อมูลอย่างสร้างสรรค์ในแบบประชาธิปไตยนั่นเอง

3. ประสานงาน ก่อนจะมีการจัดเวทีชุมชนในแต่ละครั้ง ต้องมีการติดต่อประสานงาน เพื่อผู้นำจะได้ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนรับทราบว่า จะมีการประชุมปรึกษาหารือในประเด็นอะไรบ้าง เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจในทิศทางเดียวกัน และรับรู้ข้อมูลไปพร้อมกัน

4. ประหยัด ชุมชนห้วยห้วยพัฒนา เดินด้วยฐานความรู้จนเห็นการเปลี่ยนแปลงชัดเจนเพราะเริ่มนับ 1 จากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้วยงบประมาณ 298,300 บาท หากเปรียบเทียบกับโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จำนวน 2,400,000 บาท ที่ชุมชนได้ รับถือว่าน้อยมาก แต่ด้วยงบประมาณไม่มากทำให้ได้การพัฒนาที่เห็นผลชัด แตกต่างอย่างชัดเจน "เรามีวิถีวัฒนธรรมที่ดี" นำมายกระดับ พัฒนา จนกลายเป็นสิ่งสร้างสรรค์ ผลที่เกิดขึ้นจาก พลังสามัคคี...ที่มาจากคำว่า "จิตอาสา การทำเพื่อส่วนรวม ตามพ่อหลวง ร.10 ที่ให้คนไทยทำสิ่งดีเพื่อสังคม สิ่งที่ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาขับเคลื่อนตามพระปณิธานของพ่อหลวง ร.9 คือ พัฒนาพื้นที่กินได้ เทียบได้ ขายได้ ตรงกับเศรษฐกิจพอเพียง สานต่อพ่อทำ พ่อหลวง ร.10 คือ ทุกคนใช้พลังจิตอาสา สร้างความสามัคคีมาทำสิ่งดี ๆ เพื่อชุมชน จนกลายเป็นพื้นที่ต้นแบบใหม่ของการท่องเที่ยว รื้อฟื้นภูมิปัญญาน้ำกินเป็นชุมชนแรก มีประเพณีผีดูหนัง มีพื้นที่กินได้ เทียบได้ขายได้ เปลี่ยนจากพื้นที่แห้งแล้ง ไม่ได้ได้รับความสนใจกลายเป็นพื้นที่สีเขียว กลายเป็นพื้นที่ให้ชุมชนได้รวมพลังสามัคคีในการขับเคลื่อนชุมชนโดยยึดหลักการความประหยัด 3 ประการ คือ

1. ประหยัดเงิน การดำเนินโครงการวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 298,300 บาท แต่สามารถสร้างพื้นที่แห้งแล้งให้กลายเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ได้รื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชุมชนให้กลับคืนมาตอบโจทย์การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชนบทอย่างแท้จริง

2. ประหยัดแรงงาน การก่อสร้าง การปรับปรุงแล้วมาจากการใช้แรงงานของทีมีวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนชน ทุกคนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกับพัฒนา บริจาคข้าวของส่วนตัวให้นำมาใช้เพื่อส่วนรวม เช่น ไม้ เสา ไม้ ปูน เป็นต้น ชุมชนได้ร่วมกันทำ อุโมงค์ฝัก จุดถ่ายภาพ วางระบบน้ำ สร้างพื้นที่จำลองภูมิปัญญาน้ำกิน เป็นต้น ไม่มีค่าแรงทำด้วยจิตอาสาในการพัฒนาชุมชน

ภาพที่ 4.38 การร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชน

3. ประหยัดเวลา การดำเนินโครงการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลา 12 เดือน สามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่จากชุมชนที่ไม่ได้รับความสนใจ มีนักท่องเที่ยว ประชาชนมาเที่ยวชม ซื้อผักปลอดสารอาหารปลอดภัย มีนักศึกษาลงไปจัดค่ายอาสาพัฒนาชุมชน มีนักเรียนเข้ามาร่วมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เป็นต้น

ดังนั้นการชุมชนใช้พลังจิตอาสา หรือ จิตสาธารณะ เป็นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน จึงส่วนที่สำคัญในการพัฒนาคนไทยให้กลายเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งคำว่า พลเมือง คือ การกระทำของบุคคลและกลุ่มคนที่แสดงถึง ความรู้สึกรับผิดชอบต่อชุมชนและประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและพัฒนา ชุมชน ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ ทศนคติ และ พฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ ประชาชนทุกคนเป็น เจ้าของประเทศ ทุกคนจึงมีสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่คู่กับความรับผิดชอบ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น หากบุคคลที่มีความยึดมั่น ผูกพันกับความเป็นพลเมืองสูง โดยการกระทำต่าง ๆ ตามความรู้สึกรับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อแก้ไข และพัฒนาชุมชน ย่อมทำให้บุคคลนั้นเป็นพลเมืองที่ดีอย่างกระตือรือร้น (active citizen) คือ บุคคล ที่กระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่างๆของชุมชนหรือสังคม (Bobek, Zaff, Li, & Lerner, 2009 : 34) การที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาใช้พลังจิตอาสาร่วมกันพัฒนาพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างพลเมืองให้เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงหลักการ พลเมืองที่เข้มแข็ง

4.11.6 บทเรียนการจัดการเงินและบัญชี

การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน แม้กระทั่งการบริหารจัดการเงินและงบประมาณ ต้องให้ชุมชนร่วมบริหารจัดการร่วมกับนักวิจัยด้วย เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ในการทำงาน วางแผนการเงินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดการปัญหาการเงินจึงมีความสำคัญ ให้ชุมชนได้รู้จักการบริหารจัดการแบบโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้จากบทเรียนการดำเนินโครงการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า คนที่มีปัญหา หรือ มีพฤติกรรมที่ไม่โปร่งใสเรื่องการเงิน ไม่ควรให้ถือเงินของส่วนร่วม แม้ให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเงินต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุล เช่น การตรวจสอบบัญชี การตรวจใบใบเสร็จ เพื่อให้รู้สึกว่าจะไม่สามารถนำเงินไปใช้ผิดประเภท ผิดกิจกรรม หรือ ผิดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานวิจัยได้ คณะผู้วิจัย จึงได้แต่งตั้งฝ่ายการเงินและทรัพย์สินที่มีหน้าที่ดูแลการเงินที่คณะผู้วิจัยได้เงินบางส่วนให้นักวิจัยชุมชนได้บริหารจัดการ ซึ่งการเลือกทีมวิจัยให้ดูแลการเงินนั้น ต้องให้ทุกคนในทีมวิจัย เสนอชื่อและคัดเลือกคณะทำงาน เพื่อให้ดูแลรับผิดชอบเงินทุนวิจัยร่วมกันนักวิจัยด้วย นอกจากนี้ นักวิจัยต้องมีการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายทุกครั้งในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้ทราบว่าเงินใช้จ่ายอะไรบ้าง และเหลือเท่าไร มีหลักฐานการเบิกจ่ายครบถ้วนหรือไม่ พร้อมทั้งให้ฝ่ายการเงินชี้แจงรายรับรายจ่ายให้เวทีประชุมทุกครั้ง เพื่อสร้างการรับรู้และเข้าใจตรงกัน การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น “ต้องเรียนรู้ไปแก้ปัญหาไป” ทำงานกับคนย่อมต้องมีปัญหาความไม่เข้าใจ แต่นักวิจัยต้องมีความอดทนที่จะทำความเข้าใจทุกประเด็นที่ชุมชนมีข้อสงสัย

4.11.7 บทเรียนการเป็นนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

นักวิจัยต้องเป็นนักเรียนรู้ มีความคิดที่อิสระปราศจากการครอบงำ เป็นบุคคลชอบการแสวงหา ไม่ใช่การรอคอย เป็นนักสร้างพลัง คุณค่าความรู้สู่การเปลี่ยนแปลง นักวิจัยยุคใหม่ต้องบุกเบิกพรหมแดนแห่งการเรียนรู้ คือ ค้นหาความรู้ใหม่ เทคนิควิธีการใหม่ กระบวนการพัฒนาแบบใหม่ ผลลัพธ์ใหม่ (ใหม่ แตกต่าง ต่อยอด) หรือที่เรียกว่า “นวัตกรรม” การวิจัยก่อนจะเก็บข้อมูลต้องสร้างกระบวนการคิดให้ชุมชนได้ใจในประเด็นภาพรวมของข้อมูลร่วมกัน การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงมีลักษณะที่สำคัญคือ กระตุ้น จุดประกาย ส่งเสริม ผลักดัน สนับสนุน เพราะการปล่อยให้ชุมชนคิดเพียงลำพัง คงไม่เกิดผลลัพธ์ที่ใหม่ แต่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิจัยและชุมชนจะร่วมกันคิด เพื่อค้นหาความแปลกใหม่ แตกต่าง ต่อยอด เพราะถ้าหากไม่เข้าใจ จะไม่สามารถเข้าถึง จึงพัฒนาไม่ได้

การเข้าใจ ไม่ใช่เพียงการรับรู้ แต่คือ การสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเอง ผู้วิจัยต้องใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การสร้างกระบวนการคิด การจัดเวทีกระตุ้นให้ชุมชนได้เข้าใจ มีภาพเปรียบเทียบ มีข้อมูลให้เห็นที่แตกต่างจากเดิม

เข้าถึง เข้าถึงสภาพจิตใจของชุมชน และเข้าถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยต้องสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย ไว้วางใจ และให้ชุมชนเชื่อมั่นว่ากระทำงานจะช่วยยกระดับแก้ปัญหาให้ชีวิตของ

ชุมชนดีขึ้น เพราะการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่ใช่เพียงการเข้าไปเก็บมูล ได้ข้อมูลก็กลับ แต่ปัญหาของชุมชนก็เป็นดั้งเดิม ไม่ได้สร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นแม้แต่น้อย หรือ แก้ปัญหาไม่ถูกจุด หรือแก้ปัญหาไม่ครอบคลุม ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงต้องให้ผู้ที่มีประสบการณ์มาช่วยสกัด กะเทาะ ชวนคิด ช่วยคุย เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทองแท้

การพัฒนา ต้องให้ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้น วิเคราะห์ให้เห็นว่าปัญหาทุกปัญหามีวงจร และมีหลากหลายวิธีแก้ การแก้ปัญหาต้องครอบคลุมและไม่ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ตามมา ทั้งนี้การแก้ปัญหาต้องยึดคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักทำให้คนในชุมชนตระหนักปัญหาในตนเอง ปัญหาของชุมชนรู้ดี การแก้ปัญหาที่ดีต้องเริ่มต้นที่ชุมชน

ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สร้างพลังการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้ร่วมพลังของคนในชุมชน รื้อฟื้นภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน รื้อฟื้นที่พื้นที่ส่วนรวมให้กลายเป็นพื้นที่ "กินได้ เทียวได้ ขายได้" เน้นการปลูกผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างความตระหนักให้ชุมชนลุกขึ้นมาเพื่อจัดการตนเอง เรียกว่า Social Change พร้อมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ด้วยกัน เรียกว่า Social Action สุดท้ายปลายทางที่ชุมชนได้ร่วมกันทำ ร่วมกันสร้างผ่านการมีส่วนร่วม สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมจนทำให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าภูมิปัญญา วัฒนธรรม และทรัพยากรชุมชน จนก่อให้เกิดเป็นรายได้จากการขายสินค้าที่ชุมชนร่วมทำขึ้น เรียกว่า Social Justice ดังนั้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นการวิจัยที่สร้างพลังการเปลี่ยน (Social Change) ร่วมปฏิบัติการ (Social Action) เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) สิ่งสำคัญการที่จะสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง มองเห็นคุณค่าในศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น จุดเริ่มต้นคือนักวิจัยต้องคอยกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุน จุดประกายความรู้ให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าของตนเองผ่านกระบวนการ 4 ร. ได้แก่

1. **ริเริ่ม** มองหาสืบค้นข้อมูล คิดไปทำไป แก้ปัญหาไป ทำซ้ำไป แก้ปัญหาไป สุดท้ายก็ได้ข้อสรุปที่เป็นรูปธรรมร่วมกัน

2. **รอบรู้ รู้รอบ** งานวิจัยทำให้รู้จักค้นหาคำตอบจากข้อสงสัย จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากผู้รู้ประสบการณ์ แล้วนำองค์ความรู้มาปรับใช้ในการดำเนินการวิจัย

3. **ร่าเริง** การทำงานวิจัย คือ การแบ่งความสุข นักวิจัยมีความสุขได้ผลงานวิจัย ผลงานทางวิชาการ ชาวบ้านได้แก้ปัญหาชีวิต เกิดความภาคภูมิใจมองเห็นคุณค่าและคุณค่าของตนเอง โจทย์สำคัญงานวิจัยต้องคลี่คลายปัญหาความเหลื่อมล้ำ สร้างความสุข กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น การงานวิจัยต้องให้ครอบคลุมทั้งคุณค่าต่อตนเอง ต่อทรัพยากร ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น พร้อมทั้งสร้างมูลค่า คือ สร้างรายได้ที่เกิดจากการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรม หากนักวิจัยสามารถทำได้ก็จะกลายเป็นพลังคูณสอง เพราะความสุขของมนุษย์ คือ มีกิน มีใช้ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงในนิยามความหมายของชาวบ้าน คือ พอมี พอกิน พอแลง

พองาย ผลิตแบบบ่ออืด บ่ออยาก คันมันอึดมันยาก นักวิจัยต้องเข้าไปถึงชุมชน เข้าใจสภาพปัญหา เข้าใจศักยภาพชุมชน ปลูกพลังชุมชน ชวนมองเป้าหมายที่จะได้รับผ่านกระบวนการวิจัยที่ชุมชนจะได้รับ การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงต้องให้ความสำคัญ ลดภาพเก่าที่ชุมชนมองว่า วิชาการห่างไกลสังคม ห่างไกลชุมชน มีแต่เก็บข้อมูล ไม่ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จนกลายเป็นคำดูถูก ดูแคลนว่า “นักวิชาการ ไม่สนใจชุมชน” ดังนั้นนักวิจัยต้องเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติ เพื่อเพิ่มคุณค่าทางวิชาการ สร้างชื่อเสียงมหาวิทยาลัยให้กับมหาวิทยาลัยตนเอง การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเป็นความชอบ ความเป็นผู้ให้ มีจิตอาสาอยากช่วยชุมชนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ สร้างความสุขในระยะสั้นและระยะยาว

4. ร่วมมือ นักวิจัยต้องลงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทำการวิจัย ใจต้องมา เพราะความจริงใจ ชุมชนสัมผัสได้ ว่าเราทำงานวิจัยเพื่ออะไร เป้าหมายสุดท้ายชุมชนได้อะไรจากการวิจัย พวกเราไม่มีพีเลียง ค่อยดูและ แต่เราใช้กระบวนการคือ เพื่อนช่วยเพื่อน ทำให้รู้สึกใกล้ชิดสนิทสนม สามารถคุยปัญหา ความทุกข์ สุข หาทงออกร่วมกัน ทำให้เกิดบรรยากาศการทำงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เราเริ่มก่อตัวกัน แค่อยากทำงานช่วยชุมชน ใช้งานวิจัยไปปรับใช้สังคม ก็ค้นหาทีมมีจิตอาสา รู้จักกัน นัดคุยกัน ก็จนกลายเป็นคนโครง ในระหว่างการค้าเนนการก็ร่วมด้วยช่วยกัน

ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงต้องมีกระบวนการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ให้ลุ่มลึก นักวิจัยต้องเข้าไปสัมผัส สัมพันธ์เข้าออกชุมชน พื้นที่เป็นระยะ ซึ่งแตกต่างจากการนำแบบสอบถามไปแจกชุมชนให้ข้อมูลนำมาประมวลผลในโปรแกรมสถิติขั้นสูง ซึ่งขาดการปฏิสัมพันธ์กับคนจึงทำให้ข้อมูลไม่ได้อธิบายความรู้สึก นึกคิด พฤติกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ต้องอาศัยการคลุกคลีในพื้นที่จริง สังเกต การใช้ชีวิต พูดคุย สนทนา ตลอดจนการสร้างควมไว้นื้อเชื่อใจระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชน หัวใจของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีกิจกรรมมารองรับผลของข้อมูล แล้วดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน ตลอดกระบวนการและในช่วงดำเนินการก็แลกเปลี่ยน สนทนาพูดคุย จัดเวทีระดมสมอง เพื่อสรุปบทเรียนปัญหาอุปสรรค ปรับปรุง พัฒนาต่อยอดทำอย่างนี้เป็นระยะ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การศึกษา “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

การวิจัยในครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) คณะผู้วิจัยร่วมกับนักวิจัยชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ประกอบด้วย บริบทชุมชน การตั้งถิ่นฐานและพัฒนากิจการเปลี่ยนแปลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ คุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชนพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยววิถีชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา โดยการจัดเวทีร่วมกับชุมชนในการระดมสมองในการแก้ไขปัญหา เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยใช้เก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์เจาะลึกการสนทนากลุ่ม (Focus group) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การเดินสำรวจ และการจัดเวทีร่วมกับชุมชนชุมชน พร้อมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยคณะผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาโดยสรุป ดังต่อไปนี้

- 5.1 สรุปผลการศึกษา
- 5.2 อภิปรายผล
- 5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยขอสรุปผลการวิจัย ดังนี้

5.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตั้งอยู่ที่ ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ลักษณะรูปทรงหมู่บ้านจะยาวไปทางทิศตะวันตก – ตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 1,459 ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 1,388 ไร่ มีพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 75 ไร่ ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีระยะทางห่างจากอำเภอลำปลายมาศ ระยะทาง 19 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ 60 กิโลเมตร มีอาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับบ้านหนองแสงทิศใต้ ติดกับบ้านห้วยห้วยหมู่ 9 ทิศตะวันออก ติดกับบ้านหนองเต็ง ทิศตะวันตก ติดกับบ้านสนวน

5.1.1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ได้มีการอพยพ ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2464 เป็นระยะเวลา 97 ปี โดยบุคคลกลุ่มแรกที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน คือ นายปลา ธรรมธะ นายเชื่อน เชื่อนมัน และนายผัน ซึ่งมาจากบ้านสนวน ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ ซึ่งได้สร้างกระท่อมเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และไว้ล่าสัตว์ป่า ทั้ง 3 คนก็เลยได้มีแนวคิดว่าจะมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว เนื่องจากการเดินทางกลับไปบ้านสนวนมีระยะทางไกลประมาณ 3 กิโลเมตร ในอดีตถนนไม่มีดี พร้อมทั้งมีโจรชุกชุม ค่อยปล้นวัว ควายชาวบ้าน จึงทำให้เริ่มอพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานทำไร่ ทำนา เพื่อทำการเกษตร การมาอยู่อาศัยในยุคแรกมีป่าหนา มีสัตว์ป่าจำนวนมาก ทำให้ทั้งครอบครัวมีอาหารเพียงพอต่อการดำรงชีพ จนได้มีแนวคิดร่วมกันว่า ควรมีการตั้งซื้อหมู่บ้านเพื่อให้ผู้คนได้รู้จักทั้งสามคนจึงได้มีการระดมความคิด ซึ่งในอดีตมีต้นหวายเป็นจำนวนมากบริเวณลำห้วย และหวายนั้นได้นำทำเป็นอาหาร ได้แก่ แกงหวาย กินกับน้ำพริก และนำมาเป็นเครื่องจักสาน หวายจึงเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จึงได้เรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านห้วยหวาย”

5.1.1.2 ประเพณี ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาที่มีภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นพื้นบ้านที่สะท้อนเอกลักษณ์ ได้แก่ ข้าวพันก้อน พิธีแห่นางแมว ประเพณีข้าวประดับดิน ประเพณีบุญข้าวสาก รำกะลา เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

1) ประเพณีแห่นางแมว พิธีแห่นางแมวของชาวบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีเหตุเชื่อว่าสาเหตุที่ฝนไม่ตกมีหลายประการ เช่น เกิดจากดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลง ประชาชนชาวเมืองหยอนในศีลธรรม เจ้าเมือง เจ้าแผ่นดินไม่ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม เป็นต้น หรือภาษาท้องถิ่นเรียกกันเล่น ๆ ว่า “มีแม่แล้ง” หมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดอาเพศ ทำผิดต่อศีลธรรมอันดีงาม จึงทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เหตุนี้ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา จึงต้องทำพิธีอ้อนวอนขอฝน และการที่ต้องใช้แมวเป็นตัวประกอบสำคัญในการขอฝน

2) ประเพณีข้าวประดับดิน บุญข้าวประดับดิน นิยมทำในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ประเพณีดังกล่าว เกิดจากคติความเชื่อของคนอีสานที่ว่า ประตูนรกจะเปิดในคืนเดือนเก้า ค่ำ ในรอบปี ยมบาลจะปล่อยให้ผีรอกออกมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ เพียงคืนนี้คืนเดียวเท่านั้น

ดังนั้น จึงต่างพากันจัดข้าว ปลา อาหารหวานคาว หมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตอง เตรียมไว้ให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยนำไปวางไว้ตามพื้นดิน รอบเจดีย์ อุโบสถ หรือโคนต้นไม้ เพื่อเป็นการเซ่นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ

3) ประเพณีบุญข้าวสาก (สลากภัตร) ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันที่พระยายมบาล เปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น 15 ค่ำ ที่นี้ในเมื่อพวกเปรตหรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก พวกที่ได้รับบุญกุศลที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ต้องการและปรารถนา ในทางตรงข้าม ถ้าหากว่ามาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะน้อยเนื้อต่ำใจว่าลูกหลานไม่ใส่ใจ ถึงแม้ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติสายโลหิตจะอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เสียใบตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งไม่ถึงกับอึดอัดอะไรเลย ก็ได้สาปลูก หลานที่ไม่เอาใจใส่ มัวแต่แย่งทรัพย์สมบัติมรดก ที่เขาคิดว่าในขณะยังมีชีวิตอยู่ จนกระทั่งสิ้นผู้มีพระคุณ ในเรื่องนี้ก็จะทำให้น่ากลัวเกรงโทษ ในการทอดทิ้งผู้มีพระคุณโดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะยังมีชีวิตอยู่ และหลังจากที่ตายไปแล้ว ในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ ตอนเช้าชาวบ้านห้วยหวายพัฒนาจะพากันไปทำบุญ เพื่อเป็นอุทิศส่วนกุศลไปให้ดวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟิงเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่นำมาเทศน์ส่วนมากเป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาคิดใจ และเร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีบุญเดือนสิบถือได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามของคนอีสาน ที่ควรเอาใจใส่ประพดปฏิบัติกัน

5.1.1.3 ความเชื่อของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จากการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนความเชื่อของบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้แก่ ความเชื่อผีปอบตา ความเชื่อการไหว้ผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับไหว้ผีตาแฮก พระแม่ธรณี เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

1) ความเชื่อผีปอบตา ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี เป็นความเชื่อหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ทุกสังคม ทุกชาติ ทุกภาษา ในโลกนี้ มนุษย์ยังคงให้ความสำคัญกับความเชื่อดังกล่าว แม้เป็นเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ได้กลายเป็นสื่อกลางที่ได้สร้างความรู้สึกร่วมของผู้คนขึ้นมา (ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี, 2558: 31) ผีปอบตา เป็นจำพวกผีดี ที่คอยปกป้องคุ้มครองรักษาให้คนในชุมชนมีความสุข ชุมชนเชื่อว่าผีปอบตาเป็นผีบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานชาวบ้านจึงมีการตั้งศาลปอบตา เพื่อกราบไหว้ ระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลผู้มีพระคุณ ซึ่งผีปอบตา จึงเปรียบเสมือน “เทพารักษ์หมู่บ้าน” จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เล่าว่า “ศาลปอบตาตั้งพร้อมกับก่อตั้งหมู่บ้าน สาเหตุที่เรียก

ศาลปู่ตาว่า “หลวงอุดม” นั้นมาจากจากเฒ่าจ้าวที่เป็นผู้ทำพิธีกรรมประจำชุมชน ชาวบ้านจึงถามว่าองค์ที่มาประทับร่างคือใคร เจ้าจ้าวตอบว่า “หลวงอุดม” จึงได้เรียกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

2) ความเชื่อเกี่ยวกับไหว้ผีตาแฮก บ้านห้วยหวายพัฒนาก็มีคนทำพิธีการเซ่นไหว้ผีตาแฮกอยู่ แต่ไม่มากนัก เพราะบางคนที่ทำเป็นประจำได้รับการสืบทอดจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จึงจำเป็นต้องทำ ซึ่งเป็นการเลี้ยงให้ผีไร่ ผีนา ได้กินก่อนทำนา แต่บางคนที่ไม่ได้ทำ เพราะในพื้นที่ไร่นาตนเอง ไม่มีการตั้งศาลผีตาแฮกตั้งแต่แรก สอดคล้องกับ ผู้อาวุโสในชุมชน ได้เล่าว่า “การเลี้ยงผีไร่ ผีนา (ผีตาแฮก) ยุ่งยาก ถ้าทำบ่อยๆ หรือ บ่อยๆ กะสีทำให้คนในครัวเรือนเจ็บป่วย ชาวบ้านบางคนจึงบ่เฮดเลย สำหรับแม่ ตอนสิงไฮ ลงนา กะทำ ข้าว หมาก พลุ บุหรี่ ไปบอกกล่าวพระแม่ธรณีทอนั้น ให้เพิ่นได้รู้ว่ามีเฮดนาแล้ว ช่วยปกปักรักษา อย่าให้เจ็บไข้ได้ป่วย เต๋อ หลังเก็บเกี่ยวกะทำขวัญข้าวไหว้พระแม่โพสพ ข้าวไข่ 1 ฟอง มัน ดิน น้ำหอม (น้ำผสมหวานหอม) เพื่อเรียกขวัญข้าวให้มาอยู่ในลาน (ยุ่งฉาง)”

5.1.1.4 การละเล่นพื้นบ้านของบ้านห้วยหวายพัฒนา ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนามีการฟ้อนรำ 2 ประเภทที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ รำวงย้อนยุค รำกะลา เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

1) รำวงย้อนยุค ประเทศไทยเป็นชาติที่มีศิลปะการแสดงหลากหลาย การแสดงรำและระบำ อาจเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงในเรื่อง แต่ด้วยความงดงามดังกล่าว สามารถดึงดูดคนนำมาใช้แสดงเป็นชุดการแสดงที่เป็นเอกเทศได้ การแต่งกายของ รำ ระบำ แต่เดิมแต่งยืนเครื่องพระนาง ในปัจจุบันได้เกิดรำ ระบำแบบใหม่ ๆ ซึ่งแต่งกายตามสภาพหรือแต่งกายตามรูปแบบการแสดงละครประเภทต่าง ๆ “รำโทน” เป็นศิลปะของคนในท้องถิ่น สาเหตุที่เรียกว่ารำโทนก็เนื่องจากใช้ “โทน” ลักษณะเป็นกลองหน้าเดียวเป็นเครื่องดนตรีหลักในการให้จังหวะ บางครั้งก็เรียกกันว่า “รำวง” โดยเรียกตามลักษณะการก้าวเท้าเคลื่อนย้ายตามกันเป็นวงของผู้รำ และเมื่อชาวกรุงไปพบเข้าจึงเรียกการรำชนิดนี้ว่า “รำวงพื้นเมือง”

2) รำกะลา หรือรำกะโป่ ดัดแปลงมาจากการแสดงของประชาชนในถิ่นอีสานตอนใต้ แถบจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ เป็นการแสดงที่มีความสนุกสนานรื่นเริง มีลักษณะคล้ายคลึงกับนาฏศิลป์พื้นเมืองเขมรชื่อว่า “เรียมตลือก” คำว่า เรียม แปลว่า รำ ส่วนคำว่า ตลือก แปลว่า กะลามะพร้าว ความหมายแปลเป็นไทย คือ “รำกะลา” สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน หรือวัฒนธรรมเลื้อนไหล แต่ไม่มีหลักฐานว่าเกิดจากที่ใดก่อน

5.1.1.5 การผลิตทั้ง 12 เดือนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา หมู่ที่ 15 ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ในอดีตชุมชนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายได้แก่ การทำนา การปลูกปอ การปลูกหอมกระเทียม ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การเลี้ยงวัวและควาย การเลี้ยงเป็ดและไก่ รวมทั้งการเลี้ยงสุกรแต่การทำเกษตร

หรือการเลี้ยงสัตว์ในอดีตไม่มีการใช้สารเคมีแต่อย่างใด ใช้กระบวนการผลิตที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นในการเพาะปลูก จึงทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยแต่ผลผลิตก็เป็นที่ยังพอต่อการดำรงชีพ ส่วนปัญหาเรื่องสุขภาพของคนในชุมชนก็น้อยหากเปรียบเทียบกับในปัจจุบันเพราะส่วนใหญ่อยู่กับความเป็นธรรมชาติ รวมทั้งการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นชุมชนอยู่แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย การประกอบอาชีพของชุมชนในอดีตเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ ไม่ได้ผลิตเพื่อการขาย จากการให้ข้อมูลของผู้อาวุโสในชุมชนได้เล่าว่า “แต่ก่อนดินมีความอุดมสมบูรณ์มาก ถึงจะแล้งบ้างในช่วงที่ไม่ใช่หน้าฝน ไล่เดือนดินมีแต่ตัวใหญ่ๆ อาหารการกินตามท้องถิ่นมีหลากหลาย กุ้ง หอย ปู ปลา กบและเขียด มีเต็มไปหมด ปลาช่อนก็มี ของกินไม่ต้องซื้อเลย สามารถกินน้ำตามทุ่งนาได้ ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้าก็ไม่มี ชาวบ้านใช้แต่ขี้ฝุ่น (ปุ๋ยมูลสัตว์) แต่ทุกวันนี้ ไม่เหมือนเมื่อก่อนแล้ว เพราะมีแต่สารเคมี สารพิษเต็มไปหมดทำให้คนในชุมชนได้ผลกระทบจากสารเคมี ผู้คนล้มตายและเจ็บป่วยขึ้นเรื่อย ๆ

5.1.2 การย้ายถิ่นของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีการย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นวัยหนุ่มสาว และวัยกลางคนโดยมีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น เกิดจากความมุ่งหวังหางานทำ เพื่อให้ให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว เนื่องจากในชุมชนหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ไม่มีงานทำ แม้จะมีรายได้เพิ่มเติมจากการปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง แต่พืชทั้งสองชนิดมีช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว ขณะเดียวกันบางครอบครัวก็มีรายจ่ายด้านอื่น ๆ เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร ค่ารถ ค่าน้ำมัน ค่าดูแลสุขภาพ เป็นต้น ล้วนแล้วเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นแทบทั้งสิ้น จึงทำให้สมาชิกในครัวเรือน 1-2 คน ต้องอพยพไปหางานทำทั้งในและต่างประเทศ

5.1.3 เมนูอาหารพื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา อาหารเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิต อาหารจึงมีลักษณะของความแตกต่างไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ และอาหารแต่ละชนิดก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของคนในยุคใหม่ สิ่งที่น่าสนใจของอาหารเป็นการสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และระบบนิเวศ อาหารไม่ใช่เพียงปัจจัยการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการสรรคุณค่าที่ตอบสนองด้านสุขภาพที่ดีอีกด้วย อาหารจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์มิติทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่วัตถุดิบ การปรุง วิธีการรับประทาน เป็นต้น ดังนั้นอาหารจึงเป็นการสะท้อนเห็นถึงเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ ดัดแปลง ปรุงแต่งให้เกิดเป็นเมนูอาหารที่เปี่ยมไปด้วยหลัก

โภชนาการทางอาหาร ดังเช่นชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา มีเอกลักษณ์อัตลักษณ์อาหารพื้นถิ่นที่สะท้อนเห็นวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมการกิน ได้แก่ หลามปลา หลามไก่บ้าน 5 เดือน ต้มยำยอดห้วย น้ำพริกยอดห้วย ส้มตำถาด ลอดช่องใบเตย บัวลอยไข่หวานมะพร้าวอ่อน

5.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา พบว่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีทรัพยากรที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญสามารถนำมาสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟู ยกย่องให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1.4.1 ดินโป่ง หรือ จวนดิน ในชุมชนบ้านห้วยห้วย ยุคก่อตั้งชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา พื้นที่ล้อมรอบหมู่บ้านปกคลุมไปด้วยป่าไม้ ระยะห่างจากคลองห้วยห้วยประมาณ 2 กิโลเมตร ในยุคแรก ๆ มีประมาณ 3 ครัวเรือน ทั้งหมู่บ้าน อพยพมาจากบ้านสนวน มาตั้งที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณห้วยห้วย เป็นกระท่อมเล็ก ๆ ซึ่งเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพ ได้แก่ กระจ่างปลูก การล่าสัตว์ การหาของป่า เป็นต้น เวลาต่อมามีประชาชนในหมู่บ้านเริ่มอพยพขนย้ายตามมาเนื่องจาก เห็นว่าพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การจับจองพื้นที่ทำเกษตร จึงทำให้มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น อาชีพส่วนใหญ่ของชุมชนในสมัยนั้น คือ ทำไร่ทำนา เน้นการผลิตเพื่ออุปโภคบริโภคแบ่งปันกัน ซึ่งเป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรพึ่งพาอาศัยกันและกัน ลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชนช่วงบุกเบิกที่ต่างคนต่างอพยพมาเป็นเครือญาติเพื่อแสวงหาที่ดินทำกิน

5.1.4.2 ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยห้วย วิถีชีวิตของชาวบ้านในสมัยนั้น จึงมีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารจากธรรมชาติ เพราะมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่านานาพันธุ์ แหล่งน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค และความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสงบสุข มีทุนทางธรรมชาติ และทุนทางสังคมสูง อันได้แก่ ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความรัก ความเสียสละ ต่องานส่วนรวม ความมีจิตใจที่เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ อันเป็นสังคมแบบพอเพียง โดยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สังคมบ้านห้วยห้วยพัฒนาในยุคนี้จึงเป็นสังคมแบบพอเพียง ที่มีการพัฒนาคนมาจากข้างในจิตใจ และเป็นสังคมแบบไม่แก่งแย่งแข่งขัน ไม่เห็นแก่ตัว และเป็นสังคมที่มีความสงบสุข การปกครองในสมัยนั้นมีผู้นำ คือผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้าน และเป็นผู้นำที่ชาวบ้านไว้วางใจ มีวัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ มีการทำบุญทำทานเป็นกิจวัตร

5.1.4.3 คลองลำห้วยห้วย เป็นคลองที่มีเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งน้ำที่คอยหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้อยู่ในชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาที่ได้ใช้ทั้งอุปโภคบริโภค เนื่องจากในอดีตการใช้สารเคมียังไม่มากนัก จึงทำให้แหล่งน้ำสะอาด ชาวบ้านนำไปดื่มกินได้ ปัจจุบันการใช้น้ำเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ส่วนใหญ่เน้นการใช้เพื่อการเกษตร เช่น ทำ

นา ทำไร่ ทำงาน หาปลา เป็นต้น ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ล้อมรอบไปด้วยแหล่งน้ำ เช่น หนองโดน คลองห้วยหวาย เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาอย่างดี เช่น หากุ้ง หอย ปู ปลา มาประกอบอาหารภายในครัวเรือน เป็นต้น

5.1.4.4 หนองโดน ในอดีตหนองโดนก่อนจะมีการขุดลอกให้เห็นเป็นสระน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ในปัจจุบัน เป็นแหล่งน้ำที่ค่อยหล่อเทียวกวคนในชุมชน สาเหตุที่เรียกว่า “หนองโดน” เพราะว่า เวลาขุดน้ำ ดำน้ำ ต้องใช้ระยะเวลา นานกว่าน้ำจะออกมาให้คนในชุมชนได้อุปโภคบริโภค ภาษาถิ่นจึงเรียกว่า “โดน” คือ “นาน” ก่อนที่สระน้ำสาธารณะบ้านห้วยหวายพัฒนาจะได้รับการขุดลอกให้เป็นสระน้ำขนาดใหญ่สระเดียว ดังที่ปรากฏในปัจจุบันนั้น บริเวณดังกล่าว ประกอบไปด้วย สระน้ำ 4 สระ คือ

5.1.5 สถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัจจุบันชุมชนกำลังเผชิญปัญหาในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การท่องเที่ยวอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1. ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยว 2. ชุมชนขาดการจัดทำเส้นทางทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว 3. ขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ข้อมูลในวงกว้าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1.5.1 ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวชุมชน พบว่า ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการยกระดับ พัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนคุ้นเคยกับการทำเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวน ไม่มีความรู้ที่จะพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนไปสู่การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเรื่องไกลตัว เพราะการท่องเที่ยวชุมชนมองว่าเป็นการที่จะมีพื้นที่ ธรรมชาติ แหล่งประวัติศาสตร์ ที่มีความงดงามทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพราะการจะพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการของชุมชน ไม่ใช่เป็นการคิดพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐเพียงส่วนเดียว นอกจากนี้สร้างความรู้ความเข้าใจบนรากฐานทางวัฒนธรรม ให้เกิดการเรียนรู้ ปรับตัว ปรับเปลี่ยนมุมมอง กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง การพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

5.1.5.2 ชุมชนขาดการจัดทำเส้นทางทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว พบว่า โครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีได้เกิดการสร้างแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน 7 แหล่ง ได้แก่ 1. วัดบ้านห้วยหวายพัฒนา 2. ป่าชุมชน 3. พื้นที่ดำน้ำกิน 4. ศาลปู่ตาหลวงอุดม 5. การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม 6. ลำห้วยหวาย 7. เกษตรผสมผสานบ้านนายสำอวงค์ เป็น 7 แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเดินสำรวจ พบว่า ทั้ง 7 พื้นที่

ท่องเที่ยวยังไม่มียังไรที่น่าสนใจยังเป็นการนำเสนอข้อมูล สถานที่แบบดั้งเดิม ไม่ได้มีการปรับแต่ง ให้มีความสวยงามทันสมัย มีเพียงบางส่วนที่ปรับปรุงเท่านั้น

5.1.5.3 ขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนยังขาดทักษะในการสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวได้รับทราบ ขณะเดียวกันพื้นที่ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาไม่ได้ติดกับเส้นทางหลัก ไม่มีป้ายบอกทางให้นักท่องเที่ยว จึงเป็นจุดอ่อนที่สำคัญในการสร้างการรับรู้ให้นักท่องเที่ยว เพราะการจะให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวนั้นต้องสร้างการรับรู้ผ่านการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับ เฟสบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ เป็นต้น

5.1.6 ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ผลจากการระดมสมอง พบว่า ชุมชนมีศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม 7 ประเภท คือ

1. ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน พบว่า ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นสิ่งสำคัญในการยกระดับไปสู่การท่องเที่ยว เพราะข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงมรดกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้แก่ ภูมิปัญญาดำน้ำกิน ประวัติศาสตร์อุโบสถกลางน้ำ เป็นต้น

2. ศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น พบว่า วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เกิดจากการเรียนรู้ปรับตัวและมีการทำเป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้แก่ ประเพณีบุญคุณลาน ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน ประเพณีแห่นางแมว ความเชื่อผีดูหนัง

3 ศักยภาพด้านการละเล่นพื้นบ้าน พบว่า การละเล่นพื้นบ้านของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ การละเล่นสะบ้าเป็นการเล่นอย่างหนึ่งที่นิยมแพร่หลายมาแต่โบราณ

4. ศักยภาพด้านความสามัคคีของชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็นชุมชนที่มีจิตใจเอื้ออาทรแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจสร้างสิ่งก่อสร้างภายในชุมชนตามโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ได้แก่ การสร้างศาลาและสะพานเชื่อมต่อลำห้วยหวายด้วยชุมชนเอง ปรับปรุงลานวัฒนธรรมการแสดงของชุมชน การที่คนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาใช้ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ซึ่งความสามัคคีจึงเป็นเครื่องมือทุนทางวัฒนธรรมที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

5. ศักยภาพเมนูอาหารพื้นถิ่น พบว่า มีประวัติความเป็นมาของเมนูอาหารที่น่าสนใจ สร้างสรรค์ของทั้งด้านวิธีการและวัตถุดิบจนกลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ประกอบด้วย 8 เมนู ได้แก่ ปลาปลา ยำตะไคร้ ชูปนางหวาน หลามปลาช่อน น้ำพริกปลาตุ๋นผักรวมมิตร ปลาช่อนอบดิน ยำขนมไก่โถก ต้มไก่ยี่หิ้น เป็นต้น

6. ศักยภาพสินค้าปลูกหม่อนเลี้ยงไหม พบว่า การทอผ้าไหมได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชนนานนับตั้งแต่มีการก่อตั้งชุมชน เริ่มจากการทอใช้ในครัวเรือน เพื่อนำไปใช้ในงานวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานกฐิน การเข้าพรรษา ออกพรรษา ตลอดจนงานแต่งงานไว้สำหรับการแต่งกายของคู่บ่าวสาวแล้วเป็นของที่ระลึกสำหรับให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวอีกด้วย จึงนับได้ว่าผ้าไหมมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนบ้านบ้านห้วยห้วยพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะผ้าไหมเป็นผ้าที่มีความสวยงาม มีขั้นตอนในการทอผ้าที่ค่อนข้างประณีต และใช้ความละเอียดจนเป็นอย่างมาก กระบวนการทอผ้าเป็นกระบวนการทางภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ที่พัฒนา ต่อยอด ดัดแปลง ปรับปรุง จนกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับในทุกยุคทุกสมัย ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหมซึ่งได้มีกระบวนการและวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ตั้งแต่การปลูกปลูก การสาวไหม การย้อมไหม และการทอผ้าไหม เป็นต้น

7. ศักยภาพด้านการเกษตรของชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนามีศักยภาพด้านการทำเกษตรอยู่ประเภท ได้แก่ 1. ศักยภาพด้านการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว 2. ศักยภาพด้านการเลี้ยงปลา

5.1.7 วิเคราะห์และวางแผนปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน คณะผู้วิจัยร่วมกับนักวิจัยชุมชน ประชาชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาจำนวน 50 คน ได้ระดมสมองวิเคราะห์ค้นหาองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมความคิดร่วมคุย ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกันใช้ประโยชน์ และประเมินผลลัพธ์ร่วมกัน จึงค้นพบศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม ที่จะนำมาয়กระตบองค์ความรู้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 7 ด้าน ได้แก่ 1. ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน อุโบสถกลางน้ำ 2. ศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย ประเพณีบุญคุณลาน ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน ประเพณีแห่นางแมว ความเชื่อผีดูหนัง 3. ศักยภาพด้านการละเล่นพื้นบ้าน ประกอบด้วย การรำแห่นางแมว การรำออนซอนอีสาน การรำบูรีรัมย์ตำนานน้ำกิน เป็นต้น 4. ศักยภาพด้านความสามัคคีของชุมชน ประกอบด้วย การสร้างศาลาและสะพานเชื่อมต่อลำห้วยห้วยด้วยชุมชนเอง ลานวัฒนธรรมการแสดงของชุมชน 5. ศักยภาพเมนูอาหารพื้นถิ่น ประกอบด้วย ปลาปลา ยำตะไคร้ ชูปนางหวาน หลามปลาช่อนน้ำพริก

ปลาตุ๋นผัดรวมมิตร ปลาช่อนอบดิน ยำขนมไก่โอก ต้มไก่วุ้นตีน ตำถาดปลาเผา เป็นต้น 6. ศักยภาพสินค้าปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ซึ่งทุกครัวเรือนมีองค์ความรู้ในการทอผ้าไหม ซึ่งทั้งใช้เอง และนำไปจัดจำหน่ายในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การส่งขาย การจัดการแสดงสินค้างาน OTOP ซึ่งได้รับมาตรฐาน 4 ดาว 7. ศักยภาพด้านการเกษตรของชุมชน ประกอบด้วย ศักยภาพด้านการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ศักยภาพด้านกลุ่มเลี้ยงปลา ทั้ง 7 ด้าน เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชุมชน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาในสังคมไทยในปัจจุบันที่มุ่งเน้นให้นำความรู้ของชุมชนท้องถิ่น นำมาสู่การสร้างงานสร้างอาชีพ บนหลักการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง เพื่อเกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจ กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น สอดรับกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการส่งเสริมให้การพัฒนาสังคมไทยเติบโตอย่างมั่นคงบนรากฐานวัฒนธรรมอันดีงาม และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม

5.1.8 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจนเกิดรูปแบบการพัฒนา ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา 3 รูปแบบ ซึ่งเป็นการพัฒนาให้ครอบคลุมทุกมิติทั้งการสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสร้างสรรค์ คือ

5.1.8.1 รูปแบบการพัฒนา ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1. รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เที่ยวได้ ขายได้” 2. รูปแบบการพัฒนา ศักยภาพการผลิตหัตถ์อาหารปลา เพื่อสร้างแหล่งอาหารสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน 3. รูปแบบการพัฒนาศาลปู่ตา (ผีดูหนัง) 4. การพัฒนาภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน 5. รูปแบบพัฒนาเพลงชุมชน เพื่อสื่อสารการท่องเที่ยวชุมชน

5.1.8.2 รูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ดังนี้

1) รูปแบบการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชน พบว่า ชุมชนได้มีการทำป้ายประชาสัมพันธ์ 4 จุด ได้แก่ จุดที่ 1 ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา เลี้ยวขวา ตรงบริเวณทางเข้าบ้านสระคูณ โดยมีข้อความประชาสัมพันธ์ว่า “ชมวิถีผีดูหนัง ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน ถิ่นเกษตรผสมผสาน ชมตำนานแห่งนางแมว จุดชมวิวลำห้วยหวายจุดที่ 2 หน้าศูนย์เรียนรู้พ่อผาย สร้อยสระกลาง มีป้ายติดว่า อีก 2 กิโลเมตร ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา โดยมีข้อความประชาสัมพันธ์ว่า “ชมวิถีผีดูหนัง ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน ถิ่นเกษตรผสมผสาน

ชมตำนานแห่งนางแมว จุดชมวิวลำห้วยหวาย จุดที่ 3 บริเวณบ้านหนองเต็น เขียนข้อความประชาสัมพันธ์ว่า อีก 500 เมตร ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา จุดที่ 4 ก่อนเข้าชมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เขียนข้อความว่า “ยินดีต้อนรับ ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา”

2) รูปแบบการทำเพจหมู่บ้านทางวัฒนธรรม คณะผู้วิจัย และนักวิจัย ชุมชน ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา เห็นถึงความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ชุมชนผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก โดยการจัดทำเพจชื่อว่า “ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านห้วยหวายพัฒนา” เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวบุคคลที่สนใจได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลชุมชนอย่างต่อเนื่องทั้งการจัดกิจกรรมภายในชุมชน การพัฒนาพื้นที่ผ่านกระบวนการวิจัย อาหารพื้นถิ่น วิถีชุมชน บรรยายภาค ต้นไม้ ธรรมชาติ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น

3) การประชาสัมพันธ์ผ่านเพจที่มีคนติดตามจำนวนมาก ในการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา คณะผู้วิจัยได้ใช้หลักการประชาสัมพันธ์ 3 ประการ ได้แก่

3.1) ทำให้คนสนใจ โดยมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน พร้อมทั้งมีภาพประกอบการบรรยาย เช่น แปลงผักปลอดสารพิษ ภูมิปัญญาดำน้ำกิน ในพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ เช่น “ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา รื้อฟื้นภูมิปัญญา วัฒนธรรมและทรัพยากรยกระดับให้กลายเป็นท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยพลิกฟื้นสภาพพื้นที่หนองโดนที่แห้งแล้ง ให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียว พัฒนาภายใต้คำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” มีจุดถ่ายภาพ มีจุดเช็คอินให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำภูมิปัญญาการดำน้ำกิน สร้างจำลองวิถีชีวิตของคนในอดีตให้กับบุคคลที่สนใจได้เข้ามาเที่ยวชมภูมิปัญญาของคนบุรีรัมย์เป็นชุมชนแห่งแรกที่ได้สร้างเป็นพื้นที่จำลอง พร้อมสาธิตการดำน้ำให้ได้รับชม ชุมชนเราร่วมกันพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง #เชิญนักท่องเที่ยวทุกคนมาเยี่ยมชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมและชิมเมนูอาหารพื้นถิ่นเลิศรส มีที่พักสะอาดและปลอดภัย #เพียงท่านมาเที่ยวชมจะเกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้ชุมชน บ้านห้วยหวายพัฒนา ภูมิปัญญาดำน้ำกิน พื้นที่กินได้ เทียวได้ขายได้ อาหารพื้นถิ่นเลิศรส #ร้านแห่งนางแมว #วิจัยเพื่อท้องถิ่น #บ้านห้วยหวายพัฒนา หมู่ 15 ต.โคกสะอาด อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์”

3.2) ทำให้จำได้ คณะผู้วิจัยให้ข้อมูลโดยส่งข้อมูลให้กับเพจต่างๆ ที่มียอดผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก เช่น เพจ BURIRAM WORLD : มหานครอีสานใต้เซราะกราวออนไลน์ 24 ชม. บุรีรัมย์เมืองน่าอยู่น่าเที่ยว พร้อมทั้งแชร์เข้ากลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มแจ้งข่าวชาวบุรีรัมย์ เกษตรแนวใหม่ “กลุ่มอีสาน” โดยเน้นใช้คำว่า “ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จังหวัด

บุรีรัมย์ ลูกขึ้นมาจัดการตนเอง นำศาสตร์พระราชากับการพัฒนาพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ และมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาตำนานน้ำกินแห่งแรกของจังหวัดบุรีรัมย์" ซึ่งข้อความดังกล่าวทำให้ผู้อ่านและผู้พบเห็นเกิดความสนใจ และเข้ามาสอบถามและกดไลค์เพจเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการใช้คำที่ทำให้คนเห็น ผู้ติดตามจำได้ง่าย เพื่อให้เกิดความสนใจเพิ่มมากขึ้น

3.3) ทำให้เชื่อ มีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการนำศาสตร์พระราชากับการพัฒนาตนเอง โดยมีการเขียนข้อความว่า "ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาปลูกผักปลอดสาร ผลิตอาหารปลอดภัย มีระบบการบริหารจัดการน้ำอย่างที่ดี และมีจัดถ่ายภาพที่สวยงาม ผสมผสานการรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมการทำกินของชุมชนในอดีต สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มองเห็นคุณค่าต่อการพึ่งตนเอง ผลิตอาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต นักท่องเที่ยวที่ได้มาเที่ยวจะได้รับประทานผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย มีที่พักสะอาด ดูบรรยายกาศลำห้วยหวาย มีเมนูอาหารที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ หลามปลา ปลาช่อนอบดิน ยำตะไคร้ต้มไก่ยี่หิ้น ซุปนางหวาน บัวลอยไข่หวาย เป็นต้น

5.1.8.3 รูปแบบบริหารจัดการกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยหวายพัฒนา เกิดการบริหารจัดการกลุ่ม ชุมชนร่วมกันทำกฎ กติกา ข้อตกลงร่วมกันของชุมชน เป็นจุดสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนไปสู่ความยั่งยืน เพราะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ต้องปฏิบัติคือเงิน การบริหารจัดการเงิน การบริหารจัดการคน การสร้างกฎ กติกา ข้อบังคับให้คนในชุมชนได้ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันจึงเป็นจุดสำคัญในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากจัดตั้งกองทุนท่องเที่ยวชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งในการบริหารจัดการกลางของชุมชนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของกลุ่ม เช่น วัสดุอุปกรณ์เสียหาย ขำรูด พัง เป็นต้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณในการบริหารจัดการ การมีกองทุนดูแลรักษาเป็นของส่วนร่วมจึงเป็นการลดปัญหาความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา มีการสร้างกลุ่มขึ้น เรียกกลุ่มว่า “ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” โดยมีสมาชิก จำนวน 43 คน โดยมีวัตถุประสงค์ของกลุ่ม 1. เพื่อให้สมาชิกได้เกิดวินัยในการออมเงินจากการขายผลผลิตสินค้าทางการเกษตร 2. เพื่อให้สมาชิกได้มีเงินมีเงินไว้ในดอกเบี้ยยที่ถูกต้อง 3. เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการด้านอื่น ๆ ของภาครัฐและเอกชน 4. เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในการขายผลผลิตสินค้าทางการเกษตรของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา 5. เพื่อให้สมาชิกที่มาทำการเพาะปลูกในพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ มีเงินกองทุนหมุนเวียนในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.9 ความพร้อมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้นำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม จนกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความ

พร้อมทั้งด้านกิจกรรมการต้อนรับ กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เมนูอาหารพื้นถิ่น สถานที่พัก โฮสเตร์ และการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว 1 คืน 2 วัน และ 1 วัน เป็นต้น ดังนี้

5.1.9.1 ความพร้อมด้านการต้อนรับสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นกิจกรรมการต้อนรับของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรม ความเชื่อ โดยนำมาประยุกต์ดัดแปลงให้กลายเป็นทำรำ เช่น รำแห่งนางแมว ที่ได้เกิดการการดัดแปลงจากประเพณีความเชื่อของชุมชนเกี่ยวกับนางแมวในการขอฝน คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน จึงได้ร่วมกันออกแบบทำรำจนนำมาสู่การพัฒนาเป็นทำรำเพื่อไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีชุดการแสดง 1. รำแห่งนางแมว 2. รำเพลงห้วยห้วยพัฒนา 3. ออนซอนอีสาน 4. รำวงชาวบ้านเชิญคณะศึกษาดูงานร่วมสนุกกับกิจกรรมชุมชน

5.1.9.2 ความพร้อมกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาได้มีการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยเน้นการนำเสนอเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ 1. ฐานการพัฒนาพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ ที่เน้นการทำเกษตรปลอดภัย 2. ฐานการสร้างพื้นที่จำลองภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน 3. ฐานจุดชมวิวลำห้วยห้วยพัฒนา 4. ฐานตำนานความเชื่อผีดูหนัง 5. ฐานความรู้การทำอาหารปลา กบ ไก่ เป็นต้น

5.1.9.3 ความพร้อมด้านเมนูอาหารพื้นถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาจึงได้รื้อฟื้นภูมิปัญญาอาหารพื้นถิ่นมาเป็นสำหรับเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว จำนวน 8 เมนู ได้แก่ ปลาปลา ยำตะไคร้ ซุปนางหวาน หลามปลาช่อน น้ำพริกปลา ดุกผักรวมมิตร ปลาช่อนอบดิน ยำขนมไก่โอก ต้มไก่ว้ยหิน เป็นต้น ทั้ง 8 เมนู ซึ่งเป็นเมนูอาหารพื้นถิ่นที่มีส่วนผสมของผัก ผลไม้ เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ดูแลสุขภาพ สำหรับวัตถุดิบที่ใช้การประกอบอาหารมาจากพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ ที่เพาะปลูกแบบปลอดภัย เพื่อให้ นักท่องเที่ยวที่มาชุมชนได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัยไร้สารพิษ

5.1.9.4 ความพร้อมด้านที่พักโฮมสเตย์สำหรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาเน้นให้นักท่องเที่ยวได้พักที่สัมผัสวัฒนธรรมชนบท โดยการจัดพื้นที่บ้านพักเพื่อบริการนักท่องเที่ยวโดยคงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำถิ่น ภายใต้ศักยภาพและการยอมรับของชุมชน เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น อาหาร การนำเที่ยวกิจกรรมทางวัฒนธรรม การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ที่พักจะเป็นบ้านที่มีความ พร้อมสำหรับการแบ่งพื้นที่ของบ้านพักอาศัยให้บริการกับนักท่องเที่ยวเหมือนสมาชิกหรือญาติของเจ้าของบ้าน และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องมีความพร้อมภายใต้การบริหารจัดการของชุมชนเอง ซึ่งชุมชนได้คัดเลือกบ้านที่มีความพร้อมสามารถรับนักท่องเที่ยวที่มาชุมชน จำนวน 50 คน จำนวน 9 หลัง โดยแบ่งเป็นโฮมสเตย์ที่เป็นแอร์ คั้นละ 250 และโฮมสเตย์ที่ไม่ใช่แอร์ คั้น 200 บาท

5.1.9.5 ความพร้อมด้านโปรแกรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่สนใจเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาทางชุมชนได้จัดโปรแกรมท่องเที่ยวที่ 2 รูปแบบ คือ 1. แบบ 2 วัน 1 คืน 2. แบบ 1 คืน ทั้งนี้โปรแกรมการท่องเที่ยวทางชุมชนจะออกแบบตามวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว เช่น การศึกษาดูงานเป็นหมู่คณะ การมาเที่ยวชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชน

5.1.10 ผลการเปลี่ยนแปลงจากการวิจัย เกิดผลการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน ได้แก่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และด้านนโยบาย ผลลัพธ์ของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นพื้นที่ "กินได้ เที่ยวได้ ขายได้" ค้นพบกลไกเชิงสถาบันเข้ามาทำงานร่วมอีก 3 ภาคส่วน รวมกับสถาบันเดิม 3 ส่วน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย เอกชน ภาครัฐ จึงกลายเป็น 6 สถาบันในการทำงานจนเกิดเป็นพื้นที่รูปธรรม จากพื้นที่แห่งแล้งกลายเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ภายในระยะเวลา 1 ปี ผ่านความร่วมมือทั้ง 6 ภาคส่วนในการขับเคลื่อนการทำงานจนบรรลุผลสำเร็จ คณะผู้วิจัยเรียกว่า "6 เหลี่ยม 6 พลังสร้างสรรค์" สร้างห้วยห้วยพัฒนาโมเดล

5.1.11 บทเรียนจากการวิจัย บทเรียนในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย บทเรียนพัฒนาโจทย์วิจัย บทเรียนการเก็บข้อมูลวิจัย บทเรียนการคืนข้อมูล บทเรียนการวิเคราะห์ข้อมูล บทเรียนปฏิบัติการแก้ปัญหา บทเรียนการจัดการเงินและบัญชี บทเรียนการเป็นนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

5.2 อภิปรายผล

การปฏิรูปประเทศด้านสังคม จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาประเทศสู่สังคมคุณภาพ อันเป็นเป้าประสงค์หนึ่งภายใต้ร่างยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี โดยมีแนวทางปฏิรูปที่สำคัญทั้งการสร้างหลักประกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่คนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส การเพิ่มบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการตนเอง และการเสริมสร้างพลังทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักที่เรียกว่า 4 เสาหลัก ได้แก่ (1) Socio-economic Security - การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม (2) Social Inclusion - การสร้างโอกาสที่เป็นธรรมโดยไม่แบ่งแยก (3) Social Empowerment - การสร้างพลังและความเข้มแข็งทางสังคม และ (4) Social Cohesion - การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ 4 เสาหลักแล้ว คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านสังคมได้พิจารณาหลักการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอการปฏิรูปที่ผ่านมาของสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) และสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.) รวมทั้งแผนงานของหน่วยงานอื่น

ๆ ตลอดจนการวิเคราะห์สถานการณ์แนวโน้มภายนอกและภายในที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมของประเทศ ความสอดคล้องเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ รวมถึงการรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมไทยทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคเพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์วางกรอบประเด็นการปฏิรูปสังคมที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งให้มีความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นระบบ รวมทั้งเน้นการจัดอุปสรรคในเชิงโครงสร้าง อาทิ ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน การขาดความต่อเนื่องในการจัดระบบสวัสดิการชุมชน การขาดการบูรณาการงานพัฒนาชุมชนระหว่างภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจะพัฒนาเครื่องมือสำคัญในการปฏิรูปกลไกการจัดการแบบมีส่วนร่วมและมาตรการทางกฎหมายใน 2 ส่วนสำคัญ คือ การปฏิรูปเชิงพื้นที่โดยให้ตำบล เป็นพื้นที่การพัฒนาอย่างบูรณาการ และการปฏิรูปเชิงประเด็นและระบบ ทั้งในเรื่องสิทธิและบทบาทของชุมชน ทรัพยากรและทุนชุมชน สวัสดิการชุมชน และเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้ชุมชน/ท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง โดยสามารถจัดการตนเองและทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ได้ อาทิ การออกกฎหมายเพื่อให้เกิดการออมในชุมชน การแก้ไข/ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เพื่อมุ่งการปลูกต้นไม้ยืนต้นมูลค่าสูงในพื้นที่ และการยกระดับองค์กรด้านการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ (ปิติพงษ์ พิงบุญ ณ อยุธยา, 2561 : 96,99) การเที่ยวชุมชนเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญในการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยว จึงต้องสร้างความสามารถในการแข่งขันมุ่งการยกระดับศักยภาพ บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ (1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ (2) “ปรับปรุงปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการในอนาคต และ (3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับปรุงแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปรุงปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐ ให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางและลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2651 : 13)

ในการวิจัยนี้คณะผู้วิจัยจึงเน้นพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน จึงอภิปรายผลการศึกษา 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ 2. เพื่อศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ 3. เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ดังต่อไปนี้

5.2.1 สถานการณ์ปัญหาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนห้วยห้วยพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัจจุบันชุมชนกำลังเผชิญปัญหาในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การท่องเที่ยวอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1. ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยว 2. ชุมชนขาดการจัดทำเส้นทางทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว 3. ขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ข้อมูลในวงกว้าง ซึ่งปัญหาทั้ง 3 ประการเป็นข้อจำกัดในโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ที่ไม่สามารถยกพัฒนาชุมชนบ้านห้วยห้วยไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนได้ ซึ่งโครงการดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งไม่ได้สร้างคุณค่าและความตระหนักให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง ในทางตรงกันข้ามกับก่อให้เกิดปัญหา เช่น ความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาของภาครัฐ การใช้งบประมาณไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ เนื่องจากโครงการดังกล่าวใช้งบประมาณ จำนวน 2,400,000 บาท กับไม่ได้ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างจริงจัง ผลจากการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถก่อให้เกิดความยั่งยืนเนื่องจากเกิดจากปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ความไม่ต่อเนื่องของโครงการ พบว่า การพัฒนาโครงการของภาครัฐไม่ได้ก่อให้เกิดการสร้าง งานสร้างอาชีพตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นโครงการแบบเร่งรีบ เพื่อให้ทันกับการเปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว หลังจากเปิดหมู่บ้านเรียบร้อยแล้วได้มีการพัฒนาต่อยอดให้กับชุมชน ปล่อยให้ชุมชนบริหารจัดการเพียงลำพัง และที่สำคัญไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนที่ตึงนักท่องเที่ยวเข้ามาชุมชนด้วย

2. การไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน พบว่า การพัฒนาที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพทุนชุมชน ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนภูมิปัญญา และทุนทางวัฒนธรรม จนทำให้ชุมชนขาดความตระหนักในการลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง การยกระดับองค์ความรู้ของชุมชนให้ไปสู่การท่องเที่ยว

3. ขาดการสร้าง ความเข้าใจและความตระหนักในการแก้ไขปัญหาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับความต้องการของชุมชน เป็นการคิดโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ จึงไม่ก่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของการแก้ไขปัญหาตนเอง

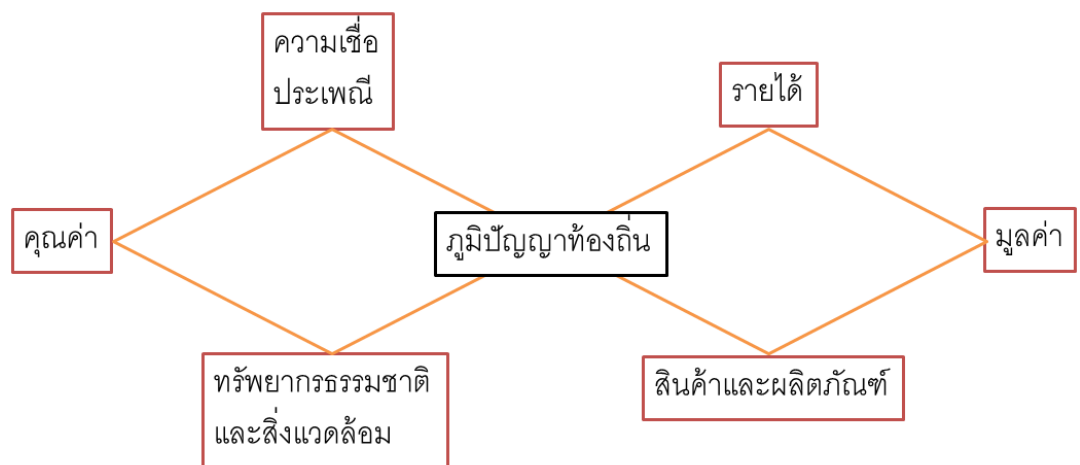
ดังนั้นปัญหาพัฒนาจากโครงการภาครัฐของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาที่ผ่านมา จึงไม่สามารถส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเองได้ เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาแบบสังเคราะห์ คือการแจกของ มอบเงิน ขาดการเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนให้ครบทุกขั้นตอน จึงทำให้โครงการพัฒนาหลายโครงการไม่บรรลุผลสำเร็จ เช่น โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท ในปี พ.ศ. 2530 ได้มาสร้างบ่อน้ำมันชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีรายได้ ปัจจุบันก็กลายเป็นบ่อน้ำมันที่ร้าง ไม่มีการใช้ประโยชน์ ในปี พ.ศ. 2550 โครงการพัฒนาสินค้าโอท็อปชุมชน ผ้าไหมทางกระรอก ผ้าขึ้นดินแดง ผ้าผันคอ เป็นต้น ปัจจุบันได้รับการรับรองมาตรฐานของสำนักงานพัฒนาชุมชนในระดับ 4 ดาว แต่ก็ยังไม่สามารถพัฒนาให้กลายเป็นสินค้าที่เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพอย่างแท้จริง ในปี พ.ศ. 2560 โครงการพัฒนาเกษตรพอเพียง พึ่งตนเอง โดยมีการแจกพันธุ์ปลา พันธุ์ไก่ของสำนักงานเกษตรอำเภอลำปลายมาศ และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ แต่ก็ยังไม่สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับชุมชน ผลักดันไปสู่การพึ่งตนเองอย่างแท้จริง เป็นเพียงการพัฒนาเฉพาะหน้าตามนโยบายโครงการที่รัฐบาลจัดสรรให้ จึงก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาไม่เกิดความยั่งยืน และในปี พ.ศ. 2561 โครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ได้รับการคัดเลือก 1 ใน 6 หมู่บ้าน ที่จะส่งเสริมผลักดันให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน แต่ปัจจุบันโครงการดังกล่าวสิ้นสุดก็ไม่ได้แก้ไขปัญหา ไม่ได้ก่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้ามกับทั้งปัญหาและความคาดหวังของชุมชนที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน นอกจากนี้สิ่งก่อสร้าง เช่น กระโจม เตียง ป้าย เริ่มมีการชำรุดทรุดโทรมไปมาก ซึ่งโครงการดังกล่าวได้รับงบประมาณจากรัฐบาล จำนวน 2,400,000 บาท แต่กลับไม่ได้สร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับชุมชน ไม่ตอบโจทย์การกระจายรายได้ เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างแท้จริง

ดังนั้นการจากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาจากรัฐเพียงส่วนเดียว ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้จะมีการให้ชุมชนเข้ามาร่วมคิด แต่ชุมชนไม่ได้เข้าใจและไม่รู้สึกความเป็นเจ้าของในปัญหาที่รัฐจัดสรรให้ โครงการพัฒนาจากรัฐเหมือนนำความยากของตนเอง ให้ชุมชนอยากด้วย จึงทำให้ชุมชนขาดความเป็นเจ้าของ มองเห็นความสำคัญของโครงการพัฒนาจากรัฐ การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมาจากความต้องการของชุมชนตั้งแต่ การสะท้อนปัญหาความต้องการของตนเอง ชุมชนร่วมเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ศักยภาพ วางแผนปฏิบัติการ นำแผนไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมและจะทำให้ชุมชนรู้สึกความเป็นเจ้าของในโครงการต่าง ๆ ที่จะดำเนินการร่วมกันของชุมชน ปัจจุบันกระแสแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลง

กระบวนการทัศน์การพัฒนาใหม่ โดยเปลี่ยนวิธีการพัฒนามาใช้ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ประเทศไทยเองก็ได้ดำเนินการที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-11 ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน และกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการเชื่อมโยงกับทุกด้าน โดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน (พลเดช ปิ่นประทีปและคณะ, 2558 : 96) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลาง แต่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นให้มีระบบความคิด สร้างองค์ความรู้จากรากฐานทางวัฒนธรรม ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เรียกว่า “รหัสวัฒนธรรม” Creative DNA คือ การต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่า ในสถานะสังคมปัจจุบันและทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคตให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ต่อยอดจากฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าและมูลค่า ซึ่งสามารถอธิบายคุณค่าและมูลค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

คุณค่าของภูมิปัญญา คือ การเรียนรู้ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัยบนความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การทำบุญอุทิศส่วนกุศล ประเพณีขอฝน ประเพณีทำบุญคุณลาน ประเพณีบุญเวส เป็นต้น ส่วนภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การเคารพบูชาสิ่งศักดิ์ การบวชป่า การปลูกป่า การดูแลรักษาแหล่งน้ำ เป็นต้น

มูลค่าของภูมิปัญญา คือ การนำภูมิปัญญามาต่อยอดให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารพื้นถิ่น การทำเกษตรปลอดสารพิษ การแปรรูปปลา เป็นต้น ซึ่งการเป็นยกระดับภูมิปัญญาให้เกิดการมีรายได้

ภาพที่ 5.1 วงจรความสัมพันธ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างคุณค่ากับมูลค่า

การพัฒนาที่ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจึงเป็นการพัฒนาที่เรียกว่า “จากล่างขึ้นบน” (Bottom Up Development) ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ประชาชนและชุมชนในฐานะที่เป็นเจ้าของการพัฒนาเป็นผู้คิด กำหนดทิศทาง และทำการพัฒนาด้วยตนเอง มีกระบวนการตัดสินใจใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชนบทแก้ไขปัญหา และทำการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้โอกาสสมาชิก กลุ่มคน องค์กรชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งแตกต่างจากการทำงานแบบการสั่งคม สงเคราะห์ ถูกวิเคราะห์ว่าไม่สนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยตนเอง คิดรอแต่ความช่วยเหลือจากคนอื่น ข้าราชการมีอำนาจมาก ข้าราชการถูกกอดอยู่ใต้อำนาจของระบบราชการ ไม่มีปากเสียง และไม่ได้พัฒนาศักยภาพตนเอง ประชาชนในชุมชนไม่สามารถหลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนาได้ จึงปรับเปลี่ยนแนวคิดให้ชาวบ้านรู้จักช่วยตนเองด้วยการเรียนรู้บนรากฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม (ณรัชชอร์ ศรีทอง, 2558 : 45,50) การพัฒนาต้องยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง มองทิศทางการพัฒนาให้ชัดเจน ชวนสร้างพลังจินตนาการโดยใช้กระบวนการสอนสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference : FSC) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ให้ชุมชนได้เกิดการวิเคราะห์ตนเอง และสร้างภาพฝันที่ชุมชนจะดำเนินให้เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งกระบวนการ FSC ทำให้คนได้เกิดการถกเถียง มองหา แลกเปลี่ยนหาข้อสรุปร่วมกัน การสร้างจินตนาการทำให้เกิดพลัง อย่างโรเบิร์ตโฮสไตน์ กล่าวไว้ว่า “จินตนาการสำคัญกว่าความรู้” เพราะจินตนาการไม่มีข้อจำกัด การให้คนได้สร้างจินตนาการภาพฝันของชุมชนในอนาคต จึงเป็นการสร้างเป้าหมายตรงกันของชุมชน การให้คนในชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น ระดมสมอง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของในการพัฒนาชุมชน จึงเป็นเป้าหมายการสร้างชุมชนให้เกิดความแตกต่างต่อยอด การสร้างชุมชนต้องมีลักษณะเชิงรูปธรรม ไม่ใช่สร้างวิมานบนอากาศ แต่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติด้วย ดังนั้นหลักการวิเคราะห์จึงให้คนในชุมชนทบทวนอดีตตั้งแต่การก่อตั้งชุมชน ในแต่ละช่วงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ชุมชนมีองค์ความรู้ ศักยภาพในการปรับตัวอย่างไรบ้าง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาอย่างไรบ้าง การตั้งโจทย์ดังกล่าวจึงเป็นการทำให้ชุมชนได้มองหา สร้างความเข้าใจตนเองให้ชัดเจน ซึ่งหลักการพัฒนาที่ดีควรสร้างระบบและกลไกความเป็นเจ้าของ เรียนรู้ ปรับตัว เท้าตันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก มีรายละเอียดดังนี้

1. ต้องสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของของชุมชน การสร้างภาพฝันที่เป็นรูปธรรม ต้องให้ชุมชนร่วมวิเคราะห์ ระดมสมองแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนรู้สึก “สิ่งที่ฉันทำ ฉันมีส่วนร่วมในการคิด” การให้ชุมชนได้เรียนรู้ผ่านการคิดและลงมือทำจึงเป็นการติดตั้งกลไกที่สำคัญไปสู่การสร้างผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

2. ทุกคนต้องร่วมกันขับเคลื่อน ทุกคนในชุมชนมีความสำคัญในการพัฒนา การพัฒนาต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนทุกฝ่าย เพราะไม่มีการสร้างบ้านแปลงเมืองที่ใด

ดำเนินการสำเร็จด้วยคนเดียว การที่คนในชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินโครงการจึงเป็นปัจจัยไปสู่ความสำเร็จที่เกิดขึ้น

3. การวางแผนและขั้นตอนการดำเนินงาน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติได้ดี ทุกคนต้องเข้าใจแผนร่วมกันเป็นอันดับแรก และแผนต้องมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การพัฒนาหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “เที่ยวได้ ขายได้ กินได้” นั้นล้วนแล้วมาจากชุมชนแทบทั้งสิ้น โดยนักวิจัยมีหน้าที่ตั้งคำถามชวนคิด ชวนคิด เสนอมุมมอง เพื่อให้ชุมชนคิดอย่างละเอียดและรอบด้านจนได้แผนการดำเนินการที่ชัดเจน หลังจากนั้นก็นำเข้าสู่เวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อสร้างการรับรู้ของคนทั้งชุมชน พร้อมทั้งให้คนมาลงชื่อเพื่อมาจับจอง และให้คณะกรรมการจัดสรรพื้นที่เพาะปลูก ภายใต้กฎ กติกาข้อห้ามของชุมชน

4. การพัฒนาศักยภาพคน การพัฒนาคน คือ หัวใจของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้มีความรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพราะการที่ชุมชนมีความรู้เปรียบเสมือนการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ลดปัจจัยความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการให้ความรู้การทำอาหารปลา กบ ไก่ เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพราะการลดต้นทุน คือ กำไรที่เพิ่มขึ้น ลดรายได้ เพิ่มได้ราย มุ่งสู่ชุมชนพึ่งตนเอง

ฉะนั้นการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จึงเป็นการพัฒนารากฐานทางวัฒนธรรมให้เข้มแข็ง สร้างความรู้ความเข้าใจในศักยภาพของตนเอง การเตรียมความพร้อมให้ชุมชนพึ่งตนเองได้นั้นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนว่ามีผลกระทบอย่างไรบ้าง การพัฒนาชุมชนให้เข้าใจเข้าใจว่า “เท่าทัน เท่าเทียม” นั้น กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้อย่างชาญฉลาดบนพื้นฐานคำว่า “รหัสวัฒนธรรม” หรือ Creative DNA ของตนเอง ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมจากบรรพบุรุษ และสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

5.2.2 ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนามีศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม 7 ประเภท ได้แก่ 1. ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน 1.1 ภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน 1.2 ประวัติศาสตร์อุโบสถกลางน้ำ 2. ศักยภาพด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น 2.1 ประเพณีบุญคุณลาน 2.2 ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน 2.3 ประเพณีแห่นางแมว 2.4 ความเชื่อผีดูหนัง 3. ศักยภาพด้านการละเล่นพื้นบ้าน 4. ศักยภาพด้านความสามัคคีของชุมชน 4.1 การสร้างศาลาและสะพานเชื่อมต่อลำห้วยหวายด้วยชุมชนเอง 4.2 ปรับปรุงลานวัฒนธรรมการแสดงของชุมชน 5. ศักยภาพเมนูอาหารพื้นถิ่น 6. ศักยภาพสินค้าปลูกหม่อนเลี้ยงไหม 7.

ศักยภาพด้านการเกษตรของชุมชน 7.1 ศักยภาพด้านการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว 7.2 ศักยภาพด้านกลุ่มเลี้ยงปลา ศักยภาพชุมชนทั้ง 7 ด้าน จึงเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญนำมาพัฒนาให้เกิดคุณค่า คือ ตระหนักเห็นความสำคัญ พื้นฟู ถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น มาให้กลายเป็นมูลค่า คือ การก่อให้เกิดเป็นรายได้ สร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน เพราะการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ การพัฒนาของดีที่มีอยู่เดิมให้เกิดความสวยงาม สร้างสรรค์ รักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชนด้วย ศักยภาพชุมชน คือ ชีตความสามารถในการแก้ไขปัญหาชุมชน บนพื้นฐานความรู้ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำมาประยุกต์ให้เกิดชุดความรู้ทั้งภายในและภายนอก ให้เกิดการพึ่งพาตนเอง บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมคุย ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกันใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการประเมินผลชุมชนว่า มีจุดดี จุดเด่น อะไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง ผสมผสานกับทุนทางวัฒนธรรม เป็นองค์ความรู้ที่เป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร และเศรษฐกิจ ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เกิดการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน ทุนทางวัฒนธรรม จึงเปรียบเสมือนกลไกทางธรรมชาติที่ยกระดับขึ้นมาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิตของชน ผสมผสานมิติของสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจชุมชน เพราะวัฒนธรรม ความเชื่อ เป็นศูนย์รวมของจิตใจ ที่สามารถทำให้ผู้คนในสังคมเกิดการเชื่อมโยงจิตใจให้ยึดถือและปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด วัฒนธรรม ความเชื่อ จึงเป็นกลวิธีที่ส่งพลังและอำนาจให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการที่เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และศาสนา ให้เกิดดุลยภาพ ตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคม ซึ่งเป็นโจทย์ที่ ไอน์สไตน์ ได้ตั้งไว้ว่า "เราต้องการวิถีดคิดใหม่โดยสิ้นเชิง ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้" คำกล่าวของไอน์สไตน์ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาแบบแยกส่วน ไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ จึงจำเป็นต้องการ วิถีดคิดแบบใหม่ คือ การคิดแบบเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ เพราะปัญหาทุกปัญหามีการเชื่อมโยงกันทั้งหมด ขึ้นอยู่ที่ว่าจะสามารถยกระดับสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเปลี่ยนแปลงที่ยากที่สุดคือ การเปลี่ยนวิถีคิดของคนในชุมชน ถ้าเปลี่ยนวิถีคิดจากการเป็นผู้รอรับ มาเป็น ผู้ขับเคลื่อนได้ ก็จะสามารถปลูกพลังชุมชนในการลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง จากการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้มุ่งเน้นให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าความสำคัญในศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้หลักการพัฒนา 3 วิธีการได้แก่

1. ชวนร่วมสร้างอนาคต ชวนชุมชนค้นหาองค์ความทุนทางวัฒนธรรม ทุนทรัพยากร จนค้นพบว่า พื้นที่หนองโดนในอดีตชุมชนเคยมีการตักน้ำไปใช้อุปโภคบริโภค เลี้ยงสัตว์ ตำนานกิน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนได้ชวนกันจะรื้อฟื้นวิถีชีวิตในอดีตภายใต้แนวคิดพัฒนาพื้นที่หนอง

โดนให้กลายเป็น พื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้ โดยให้ทุกคนมาปลูกผัก ทำการเกษตร เพื่อที่จะทำให้ พื้นที่ความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชนให้กลับคืนมา

2. กำหนดปัจจุบัน รักษาจุดแข็ง และกำจัดจุดอ่อน คือ ชุมชนบ้านห้วยหวายเป็นหนึ่งในชุมชนที่ทุกคนมีจิตสาธารณะ โดยดูได้จากการบริจาคข้าวของเครื่องใช้ หรือ อุปกรณ์ส่วนตัว มาสร้างศาลาริมน้ำ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความรักเอื้ออาทรต่อส่วนร่วม ข้อจำกัด พื้นที่บ้านห้วยหวายอยู่ห่างจากถนนสายหลัก ซึ่งไม่เหมาะแก่การพัฒนาสู่การท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันมีพื้นที่ติดกับพ่อผาย สร้อยสะกลาง ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีคณะผู้ศึกษาดูงานมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จำนวนมาก จึงถือได้ว่าเป็นโอกาสที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน

3. พลิกฟื้นอดีต รื้อฟื้นอดีต มาสร้างความตระหนักให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่า ได้แก่ การรื้อฟื้นภูมิปัญญาดำน้ำกิน ประเพณีแห่นางแมว และการใช้ความเชื่อผีดูหนัง มาสร้างปรากฏการณ์ให้เกิดความน่าสนใจ

จากทั้ง 3 หลักการทำให้ชุมชนได้เกิดความตระหนักในศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมโดยชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้ยกระดับทรัพยากรแหล่งน้ำสาธารณะ 15 ไร่ และคูสระว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์ จึงทำให้คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ได้ตั้งประเด็นชวนคิด ชวนคุย โดยนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงตรัสว่า “น้ำคือชีวิต” จึงทำให้คณะผู้วิจัย นักวิจัย ร่วมกันคิดว่า “จะใช้แหล่งน้ำหนองโดน จำนวน 15 ไร่ ให้เกิดชีวิตได้อย่างไร” จึงทำให้ทำให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความเห็น ซึ่งในเวทีการสนทนาพูดคุยนั้นได้มีคนในชุมชนพูดว่า “ต้องมีการปลูกผักเหมือนที่เคยทำที่หนองจิก ในอดีต ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสาธารณะขนาดใหญ่เช่นกับหนองโดน โดยการเพาะปลูกผักให้สวยงาม ปลอดภัยที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน ส่วนการขายจะมีพ่อค้าแม่ค้ามาซื้อ เพราะมีคนในชุมชนเพาะปลูกผักก็จะมีพ่อค้าแม่ค้ามารับประจำ เราใช้ศักยภาพตรงนี้เชื่อมต่อการขายได้” จากประเด็นการสนทนาพูดคุยของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน จนได้ข้อสรุปร่วมกัน เพื่อเข้าใจถึงทิศทางการพัฒนาหนองโดนที่ชัดเจนบนพื้นฐานคำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” ซึ่งทั้ง 3 คำนี้ เป็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น แล้วนำมาพัฒนาต่อยอดให้คุณค่าและมูลค่าบนพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หลังจากนั้นชุมชนก็ได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนาหนองโดนให้เกิดเป็นพื้นที่รูปธรรม จับต้องได้ เห็นผลจริงตามที่ที่ชุมชนได้คาดหวัง โดยไม่ได้ใช้งบประมาณดำเนินการอย่างมหาศาลเหมือนโครงการภาครัฐที่ผ่านมา โดยใช้วัสดุอุปกรณ์จากคนในชุมชนที่ร่วมกันบริจาค เช่น ไม้ 16 ใบ แ่งน้ำที่ไม่ได้ใช้แล้วของชุมชน นำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ใช้เงินจากค่าอาหารมาซื้อ ท่อ PVC และโซลาเซลล์ ชัมเมอร์ส เป็นต้น สำหรับแรงงานที่ทำแล้วเกิดจากพลังความสามัคคี เป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในการขับเคลื่อนการทำงานจนบรรลุผลสำเร็จจาก

พื้นที่แห้งแล้ง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จนกลายเป็นพื้นที่สีเขียว มีสิ่งสร้างสรรค์เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น อุโมงค์ผัก จุดถ่ายภาพ พื้นที่ดำนํ้ากิน การทำเกษตรผสมผสานและปลอดภัย

5.2.3 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยหวายพัฒนา ตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า รูปแบบการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน 3 แผนงาน ในการขับเคลื่อนที่ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ 1. แผนพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1.1 การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวหนองโดน 1.2 การพัฒนาศักยภาพการผลิตหัวอาหารปลา 1.3 การพัฒนาศาลปู่ตา (ผีดูหนัง) 1.4 การพัฒนาภูมิปัญญาดำนํ้ากิน 1.5 สร้างเพลงของชุมชน พัฒนาทำรำประกอบเพลง 2. แผนการประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 2.1 จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ชุมชน 2.2 การทำเพจประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว 2.3 การส่งข้อมูลประชาสัมพันธ์ผ่านเพจที่มีผู้ติดตามจำนวนมาก 3. แผนการบริหารจัดการกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3.1 กฎ กติกา การบริหารจัดการกลุ่ม 3.2 จัดตั้งกองทุนท่องเที่ยวชุมชน ทั้ง 3 รูปแบบ คณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ได้มีแนวคิดที่จะพัฒนาต่อยอดองค์ทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าและมูลค่า นำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน จึงจะใช้พื้นที่หนองโดนที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์พัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เที่ยวได้ ขายได้” ซึ่งตรงตามหลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง กำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน กำหนดแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องได้รับการปรับปรุง และบำรุงรักษา ทางด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา ที่จอดรถ ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น เพื่อให้เกิดการจ้างงานในระดับชุมชน เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้าต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ การให้ความรู้ การฝึกอบรมกับคนในท้องถิ่น การและการให้โอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบธุรกิจ ก็นับว่าเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่ง ของนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย พร้อมทั้ง การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุด หมายถึง การให้ความเสมอภาคระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในการวิจัยครั้งนี้เกิดข้อค้นพบที่โดดเด่นในการสร้างการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ ได้แก่ 1. การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมแบบครบวงจร ได้แก่ พัฒนาจากฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน การพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ สร้างความตระหนัก การสร้างนักประชาสัมพันธ์ชุมชน 2. การใช้พลังจิตอาสาสร้างการเปลี่ยนแปลงชุมชน

ข้อค้นพบประการแรก คือ การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมแบบครบวงจร โดยการนำปัญหาของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ก็คือ ปัญหาเชิงเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ การทำหากิน ที่จะ

ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา นอกจากจะเผชิญกับสภาพความเป็นอยู่ที่ขาดแคลนความเจริญแล้ว แต่นั่นไม่เป็นปัญหาเท่ากับการขาดโอกาสในการสร้างอาชีพ เพื่อให้เกิดรายได้สู่ตนเองและครอบครัว ปัญหาปากท้อง และการมีรายได้ มีงานทำ จึงเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนา การที่พัฒนาหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่กินได้ เทียวได้ ขายได้นั้น เป็นอีกหนึ่งหนทางที่จะทำให้ชุมชนอาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต หากมีการพัฒนาให้สวยงาม ก็จะกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว และส่วนการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรก็จะทำให้ชุมชนมีรายได้ตามมา การปลูกพลังงานทางวัฒนธรรม จึงเป็นการให้ชุมชนเห็นคุณค่า ตระหนักในภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนทุนมนุษย์ที่จะนำมาสร้างสรรค์ กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน โดยยึดหลักการ 2 ประการ คือ 1. เป็นพื้นที่ค่าใช้จ่ายต่ำ แต่นำเสนอทรัพยากรที่ดีมีประสิทธิภาพให้เกิดความน่าสนใจ มาเกี่ยวเน้นการเรียนรู้แลกเปลี่ยนทาง วัฒนธรรมของชุมชน แล้วนำองค์ความรู้ไปขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป 2. หาสิ่งแตกต่าง การจะ พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ต้องเน้นความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ดึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิ ปัญญามาเสนอ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชนเป็นรูปแบบให้ ประสบการณ์กับนักท่องเที่ยวได้เกิดความรู้ไม่ใช่เพียงการขับรถมาดู หรือ รับฟังเรื่องราวของชุมชน และซื้อสินค้าและบริการเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาองค์ความรู้วิถีชีวิตของชุมชน การทำมาหาเลี้ยงชีพ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เพื่อนำมาสู่การท่องเที่ยวชุมชน จึงเป็นความท้าทายของคณะผู้วิจัย เพราะเปรียบเสมือนการตอกเสาเข็มปูพื้นฐานให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาข้อดีให้กลายเป็น ลักษณะเด่น จำกัดจุดอ่อนให้เป็นจุดดี ดังนั้นกลยุทธ์ในการปรับเปลี่ยนสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชน มองเห็นคุณค่าและความสำคัญ จึงต้องเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ เพื่อให้มันคงเสียก่อนแล้วค่อย ยกระดับไปสู่การพัฒนา โดยมีหลักกลยุทธ์ที่สำคัญ 4 ประการได้แก่

1. พัฒนาจากฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน คือ ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาเป็น ชุมชนทำการเกษตรผสมผสาน ปลูกผักเลี้ยงปลา และมีวิถีวัฒนธรรมปลูกหม่อนเลี้ยงไหม มี ประเพณีแห่นางแมว ภูมิปัญญาดำน้ำกิน ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ลำห้วยหวาย หนอง โดอน ซึ่งเป็นศักยภาพด้านทรัพยากรที่สำคัญในการยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน ผ่านการเก็บ ข้อมูล วิเคราะห์วางแผนสู่การพัฒนา โดยเริ่มต้นจากการปรับพื้นที่หนองโดน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำ ขนาดใหญ่กลางชุมชน จำนวน 15 ไร่ มีเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เช่น ภูมิปัญญาดำน้ำกิน อุโบสถกลางน้ำ การทำเกษตร เป็นต้น โดยปรับสภาพพื้นที่ หนองโดนให้มีความสวยงามภายใต้คำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้” นำไปสู่ชุมชน CCG คือ Culture Clean Green ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 กินได้ คือ มีการจัดแบ่งพื้นที่ให้คนในชุมชน จำนวน 49 คน เขามาทำการเพาะปลูก โดยมีกติกา ข้อห้ามร่วมกัน เช่น ห้ามใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เน้นการปลูกแบบผสมผสาน เพื่อสร้างเป็นแหล่งอาหารของชุมชนที่สะอาดและปลอดภัยไร้สารพิษ (Clean)

1.2 เทียวได้ คือ ปรับสภาพจัดพื้นที่เพาะปลูกให้สวยงาม สร้างสรรค์ให้เหมาะแก่การถ่ายรูป สะท้อนวิถีวัฒนธรรมของชุมชนชุมชนในอดีต เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงสัตว์ การปลูกดอกดาวเรือง ดอกทานตะวัน พร้อมทั้งปรับสภาพดินโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ชุมชนทำเอง จึงเรียกได้ว่า วัฒนธรรมด้านการเกษตร (Culture)

1.3 ขายได้ คือ เมื่อพื้นที่มีความสวยงามสะท้อนถึงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแล้ว ก็เน้นการปลูกผักปลอดสารพิษให้เป็นแหล่งอาหารสำหรับชุมชน หากชุมชนมีผลผลิตที่เหลือกิน ก็นำไปขาย เพื่อนำเงินที่ได้มาจุนเจือครอบครัว เพราะพื้นที่เน้นการพืชผักที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเลี้ยงปลาชุมชนผลิตหัวอาหารเอง จึงเป็นการลดต้นทุนการผลิตได้อย่างชัดเจน (Green) นอกจากนี้ยังใช้ความเชื่อท้องถิ่น “ผีดูหนัง” มาเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเรียกว่า “กลยุทธ์ผีดึงดูดคน” โดยนำเสนอข้อมูลให้คนรู้จักผ่านเพจหมู่บ้าน Facebook เพื่อให้คนได้รู้จักมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่มีการกักกันก็จะมีการเสนอข้อมูลให้ผู้ติดตามเพจได้รับรู้ เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจเข้ามาเที่ยวชุมชน ดังนั้นการสร้างชุมชนธรรมดาให้กลายเป็นชุมชนท่องเที่ยว จึงต้องค้นหาลักษณะเด่นที่ชุมชนคุ้นเคย ทำได้เพื่อมากระตุ้น ส่งเสริม พัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ให้คนได้รู้จักเหมือนชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา

2. การพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนามีทรัพยากรบุคคล เช่น หมอสมุนไพร เกษตรกรต้นแบบ ปราชญ์ดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น การที่มีทุนมนุษย์จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาที่สำคัญโดยใช้ทุนมนุษย์เป็นกลุ่มคนที่เป็นพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษาแนะนำ สนับสนุนให้คนในชุมชนได้ดำเนินการตาม เช่น การสร้างเพลงประจำหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นคุณค่าวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมทั้งได้สร้างเอกลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้ยังได้นำความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมาจัดเป็นพื้นที่จำลองในบริเวณหนองโดน เพื่อเป็นจุดขาย จุดถ่ายรูปให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การทำแปลงเกษตรผสมผสาน การปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน การเปิดเพลงชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นจุดถ่ายภาพที่สำคัญของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ดังนั้นการใช้ศักยภาพของทุนมนุษย์จึงนับว่าเป็นหัวใจสำคัญต่อการพัฒนา เพราะการพัฒนาที่ดีและยั่งยืนนั้นคือการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาทุนมนุษย์ ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงความรู้ (Cognitive) สังคม (Social) และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้พัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวต้องคิดอย่างซับซ้อนคิดเป็นองค์รวม ไม่มีการแก้ไขปัญหาใดเพียงอย่างเดียวแล้วจะทำให้ทุกอย่างลุล่วงได้ กล่าวคือ ต้องเปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการคิด และวิธีการที่

หลากหลายผ่านามีส่วนร่วมของชุมชน ประยุกต์และเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา จึงจะสามารถนำพาชุมชนไปสู่ผลสำเร็จได้

3. สร้างความตระหนัก การใช้ให้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าในวิถีวัฒนธรรมของตนเองเป็นเรื่องสำคัญ การตั้งคำถาม ชวนคิด ชวนคุย ให้ชุมชนได้เกิดมุมมองต่อยอดในการพัฒนา เพราะทุกอย่างเป็นไปได้ถ้าลงมือปฏิบัติ เพราะทุกสิ่งทีประสบความสำเร็จล้วนแล้วเริ่มต้นจากการลงมือทำแทบทั้งสิ้น ชุมชนมีประเพณี ความเชื่อ วิถีการเกษตรที่น่าสนใจ แต่ชุมชนขาดทักษะในการจัดระบบในการนำเสนอ ประชาสัมพันธ์ให้คนได้รู้จัก หากชุมชนคอยคิด คอยทำปรับเปลี่ยนมุมมอง พร้อมลงมือปฏิบัติก็จะเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

4. การสร้างนักประชาสัมพันธ์ชุมชน คือ การมองหาคนในชุมชนที่มีศักยภาพและใช้อินเตอร์เน็ตเป็นคนชอบถ่ายภาพ แต่งภาพ นำเสนอข้อมูลใน Facebook Line มาอบรมให้ความรู้ตั้งแต่การถ่ายภาพ การแต่งภาพจากโทรศัพท์มือถือ เพื่อเป็นการนำเสนอ

ข้อค้นพบประการที่สอง คือ ชุมชนใช้พลังจิตอาสา เป็นจุดเริ่มต้นทำให้เกิดพลังความสามัคคีของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา ร่วมกันสร้างพื้นที่ "กินได้ เทียวได้ ขายได้" โดยไม่ได้ใช้งบประมาณดำเนินการอย่างมหาศาลเหมือนโครงการภาครัฐที่ผ่านมา แต่ใช้พลังจิตอาสา จนก่อให้เกิดความสามัคคีในการขับเคลื่อนการทำงานจนบรรลุผลสำเร็จจากพื้นที่แห้งแล้ง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จนกลายเป็นพื้นที่สีเขียว มีสิ่งสร้างสรรค์เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น อุโมงค์ผัก จุดถ่ายภาพ พื้นที่ดำน้ำกิน การทำเกษตรผสมผสานและปลอดสารพิษ ซึ่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้ชุมชนได้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือ เกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกันและกันทำสิ่งดี ๆ เพื่อชุมชน จัดการโดยชุมชน ผลลัพธ์เกิดขึ้นเป็นของชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาสังคมไทยยังขาดการนำจิตอาสาใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง จึงทำให้ขาดการปลูกพลังชุมชนในการลุกขึ้นมาจัดการปัญหาตนเอง 4 ด้าน คือ 1. ขาดความพอดิด้านจิตใจ คนส่วนมากมีสภาวะจิตใจไม่เข้มแข็ง ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ขาดจิตสำนึกที่ดี ไม่มีเอื้ออาทร ไม่รู้จักประนีประนอม นึกถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว 2. ขาดความพอดิด้านสังคม ไม่ค่อยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล ชุมชนขาดความเข้มแข็ง และที่สำคัญ ไม่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงและเข้มแข็ง 3. ขาดความพอดิด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังใช้และจัดการอย่างขาดความรอบคอบ และที่สำคัญใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศอย่างไม่เป็นขั้นตอน 4. ขาดความพอดิด้านเทคโนโลยี ยังไม่รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน และสอดคล้องเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม หากมนุษย์ขาดความพอดิ ส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย หรือ เกินฐานะของตน (เพชรยุพา บุณย์สิริจรัสรัฐ, 2558 : 186-187)

ดังนั้นการที่คณะผู้วิจัยได้ปลูกพลังจิตอาสา ขับเคลื่อนสังคมด้วยความดี การเกิดขึ้นของการรวมพลังจิตอาสาในหลากหลายประเด็น กลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ส่งผล

ให้เกิดภาพแห่งความสุข และชักนำให้สังคมเกิดการแบ่งปันและช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันจนสามารถสร้างความสำเร็จ และเป็นผลผลิตแห่งความดี จิตอาสา คือ คุณธรรมสร้างชาติ เพราะคำว่าจิตอาสา หรือ Volunteer Spirit คือ การที่ผู้คนในสังคมมีจิตสาธารณะ หมายถึง การให้ความสำคัญกับส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ทั้งยังเป็นการทำดีเพื่อความดี ความรู้สึกร่วมในการเป็นคนของแผ่นดิน และไม่นิ่งดูยต่อการช่วยเหลือ การที่ชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนาได้นำพระปณิธานของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (ร.9) กับพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร (ร.10) มาสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การร่วมแรง ร่วมใจกันพัฒนาจุดชมวิวลำห้วยหวาย และลานวัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้งบประมาณของหมู่บ้านและใช้แรงงานภายในชุมชน พร้อมทั้งได้รับการบริจาค เสา ไม้จากคนในชุมชน นำมาสร้างเป็นจุดชมวิว มีสะพานเชื่อมต่อกกลางแหล่งน้ำที่สวยงาม นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำเงินค่าอาหารในแต่ละกิจกรรมในโครงการวิจัย มารวมเป็นของส่วนกลาง เก็บสะสม เพื่อเป็นกองทุนสำหรับการพัฒนาพื้นที่หนองโดน ให้กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยว พัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร เพื่อนำไปสู่การสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการชวนคิด ชวนคุยในการบริหารจัดการการเงินค่าอาหาร และค่าอาหารว่าง ให้เก็บสะสมไว้เป็นกองกลาง เน้นการให้เกิดการตรวจสอบ ถ่วงดุลเงิน ให้มีการชี้แจงรายรับรายจ่ายให้ทีมวิจัยชุมชนทราบทุกคนมีการใช้จ่ายอะไรไปบ้าง เหลือเงินจำนวนเท่าไร การสอนให้ชุมชนรู้จักการบริหารจัดการเงินทุน จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้างความสามัคคี เกิดความร่วมมือร่วมใจ ชี้ให้เห็นว่าการนำเงินที่ชุมชนได้เก็บสะสมมาสู่การพัฒนาหนองโดน จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการพึ่งพาตนเอง พร้อมทั้งยังมีเงินสำหรับไว้ใช้จ่ายในส่วนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ทำทุกคนที่เข้ามาทำงานเพื่อส่วนรวมต้องนำเงินส่วนตัวมาทำงาน ฉะนั้น ศักยภาพด้านความสามัคคีของชุมชน จึงเป็นศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ที่จะไปสู่การพึ่งพาตนเองในอนาคต เพราะการปรับสภาพพื้นที่หนองโดนนอกจากเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะให้เกิดประโยชน์แล้ว ยังเป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับชุมชน สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ คือ การเพิ่มพื้นที่สีเขียว และขยายการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ มุ่งสู่ชุมชนพึ่งตนเอง ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมให้ครอบคลุมทั้งคุณค่าและมูลค่าด้วยการใช้หลัก 3A ดังนี้

1. Atmosphere คือ การพัฒนาพื้นที่ให้มีความทันสมัย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาชมวิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ชิมอาหารพื้นถิ่น ตลอดจนแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำเกษตรรอบหนองโดน ที่มีกฎ กติกาให้ทุกคนทำการเพาะปลูกแบบผสมผสาน ปลอดสารพิษ เพื่อผลิตผักปลอดสาร อาหารปลอดภัยให้กับผู้บริโภค พร้อมทั้งชม

ตำนานภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน ชมวิถีชีวิตหนึ่ง ถ่ายภาพวิถีธรรมชาติหนองโดนที่มองเห็นแปลงผักปลอดสารพิษ ซึ่งมีพ่อค้าแม่ค้ามาซื้อสินค้าทางการเกษตร

2. Attitude การชวนให้คนในชุมชนมองเห็นความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ยกระดับให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น การทำเกษตรผสมผสาน จุดสำคัญในการยกระดับผ่านกระบวนการที่สำคัญในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การพัฒนาหนองโดนให้กลายเป็นพื้นที่ “กินได้ เทียวได้ ขายได้” ซึ่งเป็นการจุดประกายแนวคิดที่สำคัญให้ชุมชนได้ลุกขึ้นมาจัดการปัญหาด้วยตนเอง ผ่านการวิเคราะห์องค์ความรู้ศักยภาพของชุมชนที่เคยทำการเพาะปลูกในพื้นที่หนองจิก ของชุมชนบ้านห้วยหวายหมู่ที่ 9 ซึ่งปัจจุบันได้แยกหมู่บ้านมาเป็นบ้านห้วยหวายพัฒนา และมีแหล่งน้ำสาธารณะที่สำคัญคือ หนองโดนมีพื้นที่ทั้งหมด 15 ไร่ มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี แต่ยังไม่สามารถพัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่ให้กลายเป็นประโยชน์ จนกระทั่งได้เกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ศักยภาพตนเอง จนเกิดเป็นแผนปฏิบัติการพัฒนา โดยเน้นการให้คนในชุมชนมาแจ้งความประสงค์ที่จะทำการเพาะปลูก โดยทางคณะผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชน จะมีการจัดการระบบน้ำ พื้นที่เพาะปลูกให้ฟรี ไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานกฎ กติกาของคณะกรรมการที่ได้ร่วมกันตั้งใช้สารเคมีในการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร และที่สำคัญให้เกิดการบูรณาการภายใต้คำว่า “กินได้ เทียวได้ ขายได้”

3. Action การลงมือปฏิบัติการที่ตอบโจทย์ทิศทางการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนพึ่งตนเอง นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ซึ่งในการดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้นำพื้นที่หนองโดนที่ว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์มาสู่การปรับปรุง พัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยว มีระบบการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพทั่วถึงทุกแปลงผัก มีการเพาะปลูกผักปลอดสาร ผลิตอาหารปลอดภัย มีจุดชมวิว จุดถ่ายภาพบรรยากาศหนองโดน ได้ชมตำนานภูมิปัญญาตำนานน้ำกิน สนุกกับการละเล่นรำแห่ นางแมว พร้อมทั้งได้รับประทานอาหารพื้นบ้านที่โดดเด่น ได้แก่ ปลาช่อนอบดิน ปลาปลา ชูปนางหวาน ต้มไก่วุ้นตีน ยาตะไคร้ ยาขนมไก่อ็อก เป็นต้น ซึ่งเป็นเมนูอาหารพื้นถิ่นที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยหวายพัฒนา จะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในคิด การคุย การวางแผน และตัดสินใจ ในท้ายที่สุดชุมชนจะได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ทุกคนได้ร่วมกันดำเนินการ จะพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งต้องให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม การพัฒนาไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก เพียงนักพัฒนาต้องมีเทคนิคการปลูกจิตวิญญาณ ค้นหาศักยภาพคน ความรู้ ทรัพยากร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ แล้วนำมาตั้งคำถามชวนคิด ชวนคิด ให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าและมูลค่า พร้อมทั้งแลกเปลี่ยน ระดมสมอง เพื่อค้นหาแนวทางการยกระดับองค์ความรู้ท้องถิ่นสู่การพัฒนาต่อยอด

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในยุคไทยแลนด์ 4.0 จำเป็นต้องมีการนำศาสตร์ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เพราะการวิจัยเป็นกระบวนการวิภาษวิธีด้วยการปฏิบัติ และใช้ผลสะท้อนการปฏิบัติ สร้างพลังของการเปลี่ยนแปลง การวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีจุดเริ่มต้นด้วยความคิด ค้นหา และลงมือทำ จากนั้นก็คิดแล้วค้นหา ลงมือทำซ้ำ ผู้เขียนเรียกสิ่งนี้ว่า “คิดไป ทำไป แก้ปัญหาไป” การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการวิจัยที่ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนตื่นตัว แก้ปัญหาตนเอง เพื่อให้หลุดพ้นจากการครอบงำและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเป้าหมายในการทำการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การศึกษาสถานการณ์ปัญหา เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และวางแผนปฏิบัติการแก้ปัญหาร่วม เพื่อสร้างการรับรู้และความตระหนักผ่านข้อมูลที่ค้นพบจากการวิจัย หลายท่านอาจจะมีคำถามว่า ข้อมูล มีความสำคัญอย่างไร การเก็บข้อมูล เพื่อให้ทราบปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่า ต้องค้นหาให้พบว่า มีทรัพยากรอะไรบ้าง มีประโยชน์อย่างไร นำไปใช้อย่างไรบ้าง ปัจจุบันมีการเพิ่มมากขึ้นหรือลดลง ถ้าเพิ่มจะมีวิธีการจัดการอย่างไร ลดลงจะอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างไร จะมีวิธีการอย่างไร ทำให้คนในชุมชนเกิดความหวงแหน และตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ดังนั้น ข้อมูลจึงมีพลังคุณค่าต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลง การวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึง สร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านข้อมูล เรียนรู้ผ่านการคิด ผ่านการระดมสมอง และลงมือปฏิบัติการร่วมกันของชุมชน การพัฒนาชุมชนต้องทำให้ถึงแก่น ไม่ใช่ทำแค่เปลือก ศาสตร์การพัฒนามีอะไรมากกว่าภาพมายาที่เห็น คณะผู้วิจัยจึงขอเปรียบเทียบการพัฒนากับองค์ประกอบของต้นไม้ ดังนี้

กิ่งใบ เป็นส่วนที่มองเห็นด้วยตา สร้างความสวยงามให้กับผู้พบเห็น เปรียบเสมือน การพัฒนาแบบจัดฉาก ปรับปรุง แต่งเติม แต่ไม่ได้สร้างความตระหนัก และคุณค่าให้กับคนในชุมชน ท้องถิ่นเข้าใจรากฐานชีวิต เข้าใจถึงทิศทางการพัฒนาต่อยอด เป็นเพียงการปรับปรุงแต่เดิม สถานที่ให้ดูดีและสวยงาม งานพัฒนาแบบนี้ เป็นการพัฒนาแบบ รุ่งกินน้ำ งดงามเพียงนิดเดียว สุดท้ายก็หายไปไม่เห็นร่องรอย

สะเก็ดและเปลือก เป็นชั้นย่อยของไม้ที่ติดกับไม้ใหญ่ เป็นเศษไม้เล็ก ๆ ที่ติดกับต้นไม้ แต่มีความสำคัญ คือ เป็นปราการด่านแรกในการป้องกันไม่ให้กระรอก และแก่นถูกทำลาย เปรียบเสมือนการที่ชุมชนมีการพัฒนาให้เห็นเป็นรูปเป็นร่าง แต่ยังไม่ได้สร้างข้อมูลมาสนับสนุนการพัฒนา ยังไม่สามารถอธิบายเชื่อมโยงปรากฏการณ์ระหว่างความรู้ของชุมชนกับความรู้ทางวิชาการ งานพัฒนาต้องมาจากรากฐานข้อมูลชุมชน ให้ชุมชนได้มองเห็นศักยภาพของตนเอง ตั้งแต่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทุนมนุษย์ ทุนองค์กร ทุนเครือข่าย เป็นต้น เพื่อสามารถมองการต่อยอดไปสู่การพัฒนาในระดับที่สูงขึ้น ดังนั้นสะเก็ด หรือเปลือกต้นไม้มีหน้าที่เพียงห่อหุ้มกระพี้และแก่นไม้เพื่อรอเวลาถูกทำลายเท่านั้น

กระพี ส่วนของเนื้อไม้ที่หุ้มแก่นไม้ไว้ กระพี้อยู่ระหว่างเปลือกกับแก่นไม้ที่สร้างความสัมพันธ์ทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน เปรียบเสมือนการพัฒนาที่ชุมชนสร้างระบบและกลไกการบริหารจัดการขึ้น มีกฎ กติกา ข้อบังคับ เพื่อให้สมาชิกได้ถือปฏิบัติในการดำเนินการร่วมกัน จึงเป็นการสร้างความเข้มแข็งในระดับเบื้องต้น

แก่นไม้ เนื้อไม้ที่มีความแข็งแรง ทนต่อสิ่งอื่น ที่จะมากระทบ เปรียบเสมือนการพัฒนาชุมชนได้ประยุกต์ทุนทางวัฒนธรรมมาขับเคลื่อนในประเด็นต่าง ๆ เช่น การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวชุมชน การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอาหารพื้นถิ่น เป็นต้น โดยการนำทุนมนุษย์ ทุนความสามัคคี ทุนความเชื่อผีปู่ตา และทุนทางเศรษฐกิจ มาสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้จนกลายเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในชุมชนเกิดความหวงแหนและร่วมกันพัฒนาชุมชน มีแบบแผนทั้งการบริหารจัดการคน จัดการความรู้ จัดการทรัพยากร พร้อมทั้งมีข้อมูลที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างครอบคลุมทุกประเด็นปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทุกส่วนทุกองค์ประกอบของต้นไม้ต้องรวมกันเป็นหนึ่งเดียว การพัฒนาชุมชนจะเกิดความมั่นคงและยั่งยืน เปรียบดังเช่น ใบบไม้ กิ่ง เปลือก กระพี แก่น และราก รวมกันเข้าโดยมีดินคอยยึดเหนี่ยวไว้ จึงจะสามารถเรียกว่าต้นไม้ได้ หากขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไป อาจถูกเรียกว่า ท่อนไม้ เศษไม้ หรือกลายเป็นสภาพเป็นพินได้ที่สุดในที่สุด

ฉะนั้น การแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนนั้น นักวิชาการ นักวิจัย เจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน ต้องรู้จักการมองมิติในเชิงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมให้ชัดเจน เพื่อก่อให้เกิดแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างรอบด้าน เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยมของซีกโลกตะวันตก ทำให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างคนรวยและคนจนยิ่งขึ้น เกษตรกรยากจนลงและเป็นหนี้เป็นสินเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่นายทุนที่ร่ำรวยอยู่แล้วก็ยิ่งร่ำรวยด้วยเงินตราและมีอำนาจต่อรองเหนือกว่า (วิสุทธิ์ ไบไม้, 2557: 78) ทามกลางความล้มเหลวของกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบทันสมัยได้นำไปสู่มุมมองและแนวทางการพัฒนาชุมชนที่แปรเปลี่ยนไปใน 3 แนวทางคือ 1. กระแสเรียกร้องให้วงการพัฒนาหันมาให้ความสำคัญกับชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาและคุณค่าแบบชาวบ้านมากขึ้น หรือเรียกว่า “Indigenization” 2. กระแสเรียกร้องให้หันมาสนใจศึกษาประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการประชาชนในระดับรากหญ้า (Grassroots movements) 3. กระแสความคิดขององค์กรการพัฒนาเอกชนที่เรียกร้องให้มีการพัฒนาแบบที่ให้ชุมชนเป็นตัวตั้ง กระแสการทำวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาท้องถิ่น และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัย ที่เรียกว่า นักวิจัยท้องถิ่น ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งต้องอาศัยจุดเริ่มต้นสำคัญ คือ มองมิติทางสังคมให้ชัดเจน คือ การบูรณาการระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เก่านำมาผสมกัน หากจะกล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ การค้นหาจุดรวมกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการทางความคิด ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมภายในชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ ได้แก่ การมองตนเองให้

ออก บอกตนเองให้ได้ ว่าเรามีทุนเดิมคืออะไร ทุนใหม่คืออะไร ที่สำคัญคือการเสริมสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง จนก่อให้เกิดทีมงานหรือเครือข่ายประชาชนอย่างมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาที่หลากหลาย ทั้งนี้ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมดูแลรักษาที่เกิดขึ้นอาศัย กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ การสร้างความรู้ การส่งต่อหรือการถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้หรือการรับรู้ รวมถึง การสร้างสำนึกในวิถีดั้งเดิม ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ภายใต้คุณธรรมนำการพัฒนา การถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จึงผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกับการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ภายใต้เงื่อนไขคุณธรรมของผู้ปกครองหรือแกนนำชุมชนที่เป็นหัวเชื้อหรือกลไกสำคัญ ซึ่งต้องคำนึงถึงความหนักแน่นเพียงธรรมต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้แบบครบวงจร ให้ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการอบรม พัฒนาศักยภาพชุมชนให้มีความรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิตบนฐานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. ควรทำการวิจัยพัฒนาต่อยอดด้านการท่องเที่ยวชุมชน การพัฒนาพื้นที่จำลองประวัติศาสตร์วิถีชีวิตชาวนาของชุมชนบ้านห้วยหวาย ให้กลายเป็นพื้นที่แหล่งแรกของจังหวัดบุรีรัมย์ที่นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการทำนา ทำไร่ ทำสวน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มาสร้างเป็นพื้นที่จำลอง ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้เห็นการเปลี่ยนแปลงการทำนาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการให้ประชาชนได้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของการทำนาในรูปแบบดั้งเดิม

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ควรใช้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคม ให้นักศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนทั้งในระดับคณะและระดับสาขาวิชา เพื่อเป็นการบูรณาองค์ความรู้ทางวิชาการกับความรู้ในท้องถิ่น มาพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าและมูลบนฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ ควรใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการศึกษาดูงานสำหรับชุมชนที่สนใจเกี่ยวกับการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ตลอดจนการสร้างพลังความสามัคคีในการจัดการชุมชนตนเอง

3. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ควรใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการผลักดันเชิงนโยบายให้รัฐบาลได้มองเห็นคุณค่าในการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น สร้างคน สร้างความรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

5.3.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงพัฒนา

1. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด ควรมาให้การประชาสัมพันธ์สนับสนุนชุมชนเพื่อสร้างการรับรู้ให้กับคนทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัดได้เข้าไปเที่ยวชมวิถีชีวิตวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนา

2. สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ควรมีการพัฒนาต่อยอดศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนของจังหวัดอีก 1 พื้นที่ สนับสนุนผลักดัน ส่งเสริมให้เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน

3. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรยกระดับพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยห้วยพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์ พร้อมทั้งส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนได้นำวิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาดำน้ำกินไปจัดแสดงในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้มองเห็นเอกลักษณ์ภูมิปัญญาของจังหวัดบุรีรัมย์ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2561). **คู่มือการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี**. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). **ท่องเที่ยวชุมชนบนเส้นทางเรียนรู้**. วารสารวัฒนธรรม. 56 (4) ;1-21
- กระทรวงวัฒนธรรม. (ออนไลน์). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. สืบค้นจาก <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/performing-arts/236-performance/346-----m-s> . เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2561.
- ชนิษฐา จิตชนะกุล. (2545). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ครอบครัวชิดชอบ. (2559). **บุริรัมย์ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ละออง ชิดชอบ**. มปป : บุริรัมย์.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์**. กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ.
- คำดี สารผล (เรียบเรียง). (2555). **วัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์.
- จิระภา ภูมิสุข. (2544.) **ศักยภาพของชุมชนในด้านทัศนสาธารณสุข**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ออนไลน์). **การฟ้อนรำพื้นบ้านอีสาน**. สืบค้นจาก <http://www.isan.clubs.chula.ac.th/folkdance/index.php?transaction=roied10.php> เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2561.
- ชลิต ชัยครรชิต. (2557). **พลังวัฒนธรรม**. ใน ศิลปะอีสาน ใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2557). **โสวัฒนธรรมอีสานในงานวิจัย**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณรัชชอร์ ศรีทอง. (2558). **กระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ณรงค์ อัครเศรณี. (2552). **กระตุกต่อมคิด เศรษฐกิจสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
- ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี. (2558). **การสังเกตเชิงแนวคิดว่าด้วยพลวัตความเป็นท้องถิ่นอีสานในบริบทของ**

- สังคมสมัยใหม่ : มองผ่านปฏิบัติการทางสังคมและโครงสร้างสังคมของความเชื่อผีปู้ตาและผีคุ้มครอง. วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์. 2(2) พฤษภาคม – สิงหาคม 2558 ; 21-51.
- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวนานาชาติ. 13 (2) ; 25-46.
- ญาณภา บุญประกอบ. (2560). อาหารพื้นถิ่นกับกลไกในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง จังหวัดชัยนาท. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี. 11 (ฉบับพิเศษ เดือนพฤษภาคม 2560) ; 93-108.
- दानุภา ไชยพรธรรม. (2550). การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน). กรุงเทพฯ : มายิก.
- ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์และคณะ. (2549). การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. รายงานการวิจัย: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2651). ยุทธศาสตร์ชาติอนาคตไทย.วารสารเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 55 (ฉบับพิเศษ กรกฎาคม-ธันวาคม) ; 6-17.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- ธัญญภรณ์ พลายนาม ชนัย วรรณลี อัครวิทย์ เรืองรอง. (2560). พิธีกรรมและการแสดงในการขอฝนของวัฒนธรรมอีสาน.วารสารสารสนเทศ. 16 (2) ; 99-114.
- ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2546) . ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ : มติชน.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2560). แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 26 (4) ; 173-197.
- นาฏสุดา เขมณะสิริ. (2555). การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร.กรุงเทพฯ : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- นิตยา บุญสิงห์. (2546). วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2539). สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่ส่งเสริมและพัฒนา.
- บัณฑิต อ่อนดำ และวิริยา นอยวงศ์นัยวงศ์. (2533). ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสพการณ์ของ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล และ นภาพร พิมพ์วรรณเมธากุล. (2556). อีต-คอง-คะลำ. ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยา.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2550). ผีป่าดงภู เจ้าปู่ขุนน้ำ. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉา. (2561). การท่องเที่ยวเชิงอาหาร : ศักยภาพและความได้เปรียบของ
ประเทศไทย.วารสารสมาคมอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 24 (1) ; 103.
- ปทุมพร แก้วคำ และคณะ. (2561). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านฮ่องแอ้. วารสารวิทยาลัยดุสิต
ธานี. 12 (3) ; 133-149
- ประชิด สกุนะพัฒน์. (2546). วัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญา.
- ปิติพงษ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา. (2561). การปฏิรูปประเทศด้านสังคม. วารสารเศรษฐกิจและสังคม.
55 (ฉบับพิเศษ มกราคม-มิถุนายน) ; 93-100
- ปิยบุตร หล่อไกรเลิศ. (2547). เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : แม็ค.
- ปรีชา พิณทอง. (2530). ประเพณีโบราณอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 6. อุบลฯ : ศิริธรรม ออฟเซ็ท.
- พลเดช ปิ่นประทีปและคณะ. (2558). วิสัยทัศน์ 2035 แห่งศตวรรษ อภิวัฒน์ประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
สำนักงานประสานพัฒนาสังคมสุขภาวะ.
- พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์. (2556). การท่องเที่ยวชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เพชรยุพา บุรณ์สิริจรัสรัฐ. (2558). หลักการพัฒนาความฉลาดทางสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ยงจิรายุ อุปเสน. (2558). การสร้างเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
หัวใจอาสา.
- ยศ สันตสมบัติ. (2542). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่าง
ยั่งยืน. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่าง
ยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยุคอนาระ. (2553). ปฏิรูปประเทศไทย. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- ภมรรัตน์ สุธรรม. (2546). พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ : สถาบัน
วิถีธรรม.
- มิ่งสรรพ ขาวสอาด. (2554). การท่องเที่ยวไทยจากนโยบายสู่รากหญ้า. สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. (2540). ทนุวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : พลีเพลส.
- รัตนา จันทร์เทาว์ และ เชิดชัย อุดมพันธ์. (2560). ชื่ออาหารท้องถิ่นอีสานและภาคใต้ : มุมมองด้าน
อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์.วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.
9 (1) ; 63-89.

- วรพงศ์ ผูกภู่วรรณกรรม ดวงแสง. (2561). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรม
บ้านลวงเหนือ หมู่ 4 ตำบลลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเท็ด จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารวิทยาการ
จัดการปริทัศน์** .19 (2) ; 136-145.
- วรรณดี สุทธิธนากร. (2560). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ
: สยามปริทัศน์.
- วนิดา ขำเขียว. (2544). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาปรัชญาศาสนา มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒน ประสานมิตร.
- วิภารัตน์ จงดี และลลิตา จันทรวงศ์ไพศาล หุ่ยตระกูล. (2562). ปัจจัยในการย้ายถิ่น ปัญหาและอุปสรรค
ของการย้ายถิ่นและการทำงานของแรงงานเมียนมา กรณีศึกษาแรงงานเมียนมาในจังหวัด
กรุงเทพมหานคร. **การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติ UTCC
Academic Day ครั้งที่ 2** ; 757-765.
- วิสุทธิ ไบไม้. (2557). **การศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ. รวม
บทความวิชาการ เล่มที่ 2**. ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2560). **บริการท้องถิ่นเพื่อการเปลี่ยนแปลงสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : สถาบัน
พระปกเกล้า.
- ศรีศักดิ์ วลลิโถม. (2544). **การพัฒนาสังคมวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง.
เศกสรร แสงจินดาวงศ์เมือง. (ออนไลน์). **เรียมต๋อ (รำกะลา)**. สืบค้นจาก
: <https://www.gotoknow.org/posts/126157> เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2561.
- ส.พลายน้อย. (2544). **เล่าเรื่องพม่ารามัญ**. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2537). **สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน**.
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งธรรมชาติ. (2548). **ชีวิต วัฒนธรรม ธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ : สถาบัน
พิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งธรรมชาติ.
- สถาบันส่งเสริมสุขภาพคนพิการ.(2554). **หมอนามัย**. ปีที่ 19 ฉบับที่ 3.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ. (2538). **ระบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษา '**
ชุมชนอีสานใต้. **วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช**. 8,2 (พฤษภาคม-สิงหาคม) ; 38-48.
- สุชี ศรีมาตรย์ (พระ). (2553). **ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี
ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น**. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

สุดถนอม ตันเจริญ. (2559). การท่องเที่ยวชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชนและท้องถิ่น. **การประชุมวิชาการระดับชาติ สหวิทยาการเอเชียอาคเนย์ ครั้งที่ 3** ;1-8.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2544). **โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุเทพ โลหุต. (2561 : 92) How To ค้าขายออนไลน์. **มติชน เส้นทางเศรษฐกิจ**. 25 (436 เดือนมีนาคม 2562) ; 92.

สีมา อนรักษ์. (2550). **มรดกคนอีสานประเพณีและวิถีชีวิต**. อุดรธานี : ซีแอนด์ เอ็น.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี. (2551). **การศึกษาประเพณีการทำขวัญข้าว บ้านทุ่งก้านเหลือง ตำบลป่าสะแก อำเภอบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี**. ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2551

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2559). **แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563**. กรุงเทพฯ : กระทรวงการท่องเที่ยว.

องค์ บรรจุน (2560). สะบ้า เกมกีฬาของมอญ เขมร และอื่นๆ . **นิตยสารศิลปวัฒนธรรม** (ฉบับเดือนพฤศจิกายน 2558 https://www.silpa-mag.com/history/article_10854 สืบค้นเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2562.

อภิยุทธ์ อำนวยกาญจนสิน. (2561). **Local Economy : รากแก้วเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยเศรษฐกิจอุตสาหกรรม.

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. (2541). **การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544). **มติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

_____. (2555) **เจ้าที่และผีป่วน : พลวัตของความรู้ชาวบ้านอำนาจและตัวตนของคนท้องถิ่น**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อุทิศ ทาหอม พิเชิต วันดี และสำราญ. (2559). **กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนจัดการตนเองบนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชุมชนริมลำน้ำชีของชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็ง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์**. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. 8 (2) ;4-23.

- อุทิศ ทาหอม. (2561). **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาสังคม**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- อมรา กล้าเจริญ. (2553). **เพลงและการละเล่นพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรี้นต้ง เฮ้าส์.
- Bobek, D., Zaff, J., Li, Y., & Lerner, R. M. (2009). Cognitive, emotional, and behavioral components of civic action: Towards an integrated measure of civic engagement. **Journal of Applied Developmental Psychology**, (34) ; 615-627.
- Dalziel, P., & Saunders, C. with Fyfe, R. and Newton, B. (2 0 0 9) . **“Sustainable development and cultural capital**. Official Statistics Research Series, S”.
- Lewis, W.A. (1954) Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. **The Manchester School of Economic and Social** (22) ; 139-191.
- Putnam, R. D. (1993). **The prosperous community-social capital and public life**. American Prospect, 4 (13) ; 35-45.
- Mathews, David. (1996). **Elements of a strong civil society and health public life**. KetteringFoundation. April 1996. Memio.
- Throsby, D. (1999). **“Cultural Capital”**. [Online]. Available: [http://www.springerlink.com/content/t302712w63xi1528/fulltext.pdf.] Search on 20 May 2016
- _____. (2005). **“On the sustainability of cultural capital”**. [Online]. Available [http://culturalheritage.ceistorvergata.it/virtual_library/Art.%20-%20Cultural%20Capital_D.%20THROSBY.pdf] Search on 20 May 2016.